

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ШИМКІВ СВІТЛАНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 364.32:346.6

**СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ
В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
д.е.н., проф.
ГАМАНКОВА ОЛЬГА ОЛЕКСІЇВНА

Київ - 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОЦЕСІВ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ	11
1.1 Економічні передумови виникнення страхування від нещасних випадків та його сутність	11
1.2 Роль страхування від нещасних випадків у формуванні сучасних систем соціального захисту громадян	26
1.3 Особливості функціонування системи страхування від нещасних випадків в умовах економічної нестабільності	47
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.....	69
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ В УКРАЇНІ.....	71
2.1 Фінансові аспекти оцінки втрат наслідків виробничого травматизму громадян в економіці України.....	71
2.2 Державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві.....	94
2.3 Послуги недержавного страхування від нещасних випадків в сучасних економічних умовах.....	113
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II	137
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ В УКРАЇНІ.....	139
3.1 Фінансове забезпечення системи страхування від нещасних випадків.....	139
3.2 Сучасні моделі організації страхування від нещасних випадків в провідних країнах світу.....	157
3.3 Впровадження проектів державно-приватного партнерства при страхуванні від нещасних випадків громадян України.....	170
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III	194
ВИСНОВКИ.....	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	200
ДОДАТКИ	225

ВСТУП

Інтеграція України в світовий соціально-економічний простір обумовлює необхідність трансформації національної системи соціального захисту громадян, в складі якої важливе місце належить страхуванню від нещасних випадків. Страхування від нещасних випадків призначене для відшкодування втрат від соціальних ризиків, серед яких основне місце належить виробничому травматизму. Враховуючи те, що обсяги щорічних економічних втрат у зв'язку з нещасними випадками на виробництві та небезпечними умовами праці наближаються в Україні до 10 млрд грн., створення надійної фінансово спроможної системи захисту від таких ризиків набуває особливої соціально-економічної значущості і має гарантуватися державою. Проте сучасний період розвитку нашої країни характеризується стрімким падінням ВВП, кризою в реальному і фінансовому секторах економіки, бюджетним дефіцитом, інфляцією, безробіттям. За таких умов страхування від нещасних випадків потребує суттєвого реформування з метою перетворення його на комплексну систему соціального захисту громадян, яка б ґрунтувалася на інтеграції потенціалу державного і приватного секторів.

Тематика розвитку страхування від нещасних випадків рідко посідала центральне місце у відповідних наукових дослідженнях. У переважній більшості праць українських учених вона фрагментарно висвітлювалась паралельно з питаннями соціального страхування в цілому і його найбільш вагомої підгалузі - пенсійного страхування. Така її постановка наочно відображена в роботах Н.А. Болотіної, Н.М. Зеленко, О.П. Коваля, Ю.С. Конопліної, С.О. Кропельницької, та інших науковців.

Лише останніми роками ця проблематика стає об'єктом окремих наукових публікацій, монографій та дисертаційних досліджень, зокрема О.М. Залєтова, Г.М. Третьякової, К.С. Слюсаренко та ін. Однак, як правило, досліджуються переважно окремі питання соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Разом з тим, роботи вітчизняних економістів зі страхування і теорії страхування включають в себе питання соціального страхування і, зокрема, питання державного та недержавного страхування від нещасних випадків. Такі напрацювання переважно представлені у вигляді підручників та навчальних посібників за ред. В.Д. Базилевича, В.О. Безуглої, Н.М. Внукової, О.А. Грیشнової, С.С. Осадця, Р.В. Пікус, Т.В. Яворської та інших відомих вітчизняних учених.

Різні аспекти тематики страхування від нещасних випадків, порушуються в наукових публікаціях зарубіжних фахівців у цій галузі, таких як: Р. Рея, Т. Окубо, Д. Шноубаля та ін. Однак висвітлення розвитку страхування від нещасних випадків тут пропонується лише як міжнародний досвід, в якому українська практика страхування не представлена.

Віддаючи належне доробку учених у цій сфері, варто зауважити, що роль страхування від нещасних випадків у забезпеченні соціального захисту громадян України вимагає подальшого дослідження. Насамперед це стосується удосконалення джерел його фінансового забезпечення та обґрунтування шляхів розбудови вітчизняної системи страхування від нещасних випадків на засадах державно-приватного партнерства з урахуванням зарубіжного досвіду у цій сфері.

Актуальність, науково-практична значимість та недостатня опрацьованість зазначеної тематики обумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили мету, завдання, логіку та зміст дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною: комплексної науково-дослідної держбюджетної теми економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Напрямки модернізації економіки України: секторальні особливості, протиріччя, ризики» (номер державної реєстрації 0111U006456), підрозділ «Модернізація економіки України на засадах сталого соціально-економічного розвитку: закономірності, протиріччя, ризики» (шифр №11БФ040-01); комплексної науково-дослідної роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах держбюджетної теми кафедри страхування та ризик-менеджменту «Теоретико-методологічні засади страхування в сучасних

соціально-економічних умовах». Особистий внесок автора полягає у дослідженні вітчизняного досвіду функціонування системи страхування від нещасних випадків та обґрунтування шляхів подальшої розбудови вітчизняної системи страхування від нещасних випадків на засадах державно-приватного партнерства.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних засад, розробка методичних підходів та практичних рекомендацій щодо удосконалення фінансового забезпечення системи страхування від нещасних випадків для формування конкурентоздатного трудового потенціалу в Україні.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність розв'язання таких завдань наукового та прикладного характеру:

- поглибити теоретичні підходи до визначення сутності страхування від нещасних випадків та його ролі в розвитку сучасних систем соціального захисту громадян;
- розвинути теоретичні засади страхування від нещасних випадків як цілісної системи;
- виявити макрофінансові параметри розвитку системи страхування від нещасних випадків в Україні та її спроможність гарантувати соціальний захист;
- оцінити фінансові наслідки виробничого травматизму громадян України як основного ризику в системі страхування від нещасних випадків;
- визначити тенденції розвитку державного соціального страхування від нещасних випадків в Україні;
- виявити потенціал вітчизняного ринку послуг недержавного страхування від нещасних випадків;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення фінансового забезпечення вітчизняної системи страхування від нещасних випадків;
- обґрунтувати пропозиції щодо впровадження проектів державно-приватного партнерства при страхуванні від нещасних випадків громадян в Україні.

Об'єктом дослідження є фінансово-економічні відносини, що виникають в процесі здійснення страхування від нещасних випадків в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні засади фінансового забезпечення системи страхування від нещасних випадків.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційного дослідження складають загальнонаукові та специфічні методи пізнання, зокрема: метод аналізу та синтезу - при дослідженні сутності страхування від нещасних випадків та особливостей сучасних систем соціального захисту громадян (підрозділ 1.1, 1,2); метод сходження від абстрактного до конкретного – при дослідженні сутності, форм прояву та конкретних організаційно-економічних методів формування системи страхування від нещасних випадків (розділ 1), метод економіко-статистичного аналізу – при дослідженні системи страхування від нещасних випадків в Україні (підрозділ 2.2). Оцінка недержавного страхування від нещасних випадків на основі ретроспективного аналізу інформації, статистичних методів (підрозділ 2.3). Сучасний стан розвитку системи страхування від нещасних випадків України охарактеризовано за допомогою методів порівняння, систематизації та узагальнення фактичних даних (розділ 2). Метод моделювання застосовано для побудови моделі впровадження проектів державно-приватного партнерства при страхуванні від нещасних випадків громадян України (розділ 3).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України з питань страхування від нещасних випадків, статистичні матеріали Міністерства соціальної політики, Фонду соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Державної служби статистики, Міжнародного валютного фонду, Міжнародної організації праці, Світового банку, дані страхових організацій; фахова література, вітчизняна та іноземна монографічна і спеціалізована періодична література.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі одержано нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують важливе науково-прикладне завдання, пов'язане з узагальненням теоретичних підходів до системи страхування від нещасних випадків та розробкою практичних рекомендацій щодо вдосконалення його фінансового забезпечення. До найбільш вагомих результатів, які

характеризують наукову новизну дисертаційного дослідження, розкривають особистий внесок автора та виносяться на захист, належать:

удосконалено:

- теоретичні підходи до трактування страхування від нещасних випадків як цілісної системи з її внутрішньою структурою, взаємозв'язками між окремими елементами, що дає можливість створення страховиками, страхувальниками та застрахованими особами надійних програм страхового захисту громадян від нещасних випадків;

- науково-практичні підходи до обґрунтування ставки єдиного соціального внеску з урахуванням фактичного рівня виробничого травматизму за попередні періоди в частині фінансування страхових виплат по лінії державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, що дозволяє оптимізувати фінансове забезпечення системи страхування від нещасних випадків в Україні;

- понятійний апарат теорії страхування: запропоновано авторське визначення понять: «система страхування від нещасних випадків», яка розглядається в широкому розумінні як законодавчо впорядкована система фінансово-економічних відносин між страховими організаціями, страхувальниками та застрахованими особами з приводу формування та використання на засадах державно-приватного партнерства цільових страхових фондів, призначених для забезпечення страхового захисту громадян від нещасних випадків, що, на відміну від існуючих положень, враховує узгодження економічних інтересів суб'єктів системи страхування від нещасних випадків та розширює можливості її інституційного вдосконалення на основі перерозподілу фінансових потоків всередині системи; «нещасний випадок», яке розглядається як раптова, короткочасна, непередбачувана подія, яка призвела до тимчасового або постійного розладу здоров'я застрахованої особи та/або її смерті, і, на відміну від існуючих його трактувань не обмежує дане поняття впливом небезпечного або шкідливого чинника виробничого характеру та не пов'язує його виключно з процесом трудової діяльності;

- критерії оцінки ступеню ризику при здійсненні державного соціального страхування від нещасних випадків, що дозволяє обчислювати науково обґрунтовані

ставки страхових внесків з урахуванням ймовірних страхових виплат застрахованим особам;

- теоретичні підходи до обґрунтування страхування від нещасних випадків як домінанти формування та розвитку сучасних систем соціального захисту населення виходячи із суспільного характеру соціальних ризиків, захист від впливу яких передбачив поступальний розвиток участі недержавного сектору при наданні послуг зі страхування від нещасних випадків шляхом комплексного використання інструментів державного та недержавного страхування, що дозволило обґрунтувати шляхи вдосконалення такого страхування в Україні через більш ефективний перерозподіл фінансових ресурсів учасників ринку послуг страхування від нещасних випадків;

набули подальшого розвитку:

- узагальнення та систематизація зарубіжного досвіду функціонування систем страхування від нещасних випадків в частині фінансового та організаційного забезпечення, що дозволило оцінити можливості імплементації в Україні системи страхування від нещасних випадків з урахуванням національних особливостей та сучасного стану вітчизняної економіки та фінансів;

- методичні рекомендації щодо вибору моделі державно-приватного партнерства при страхуванні від нещасних випадків та розширенні участі недержавного сектору у наданні послуг зі страхування від нещасних випадків, що дозволяє підвищити ефективність функціонування системи в цілому, посилити її прозорість;

- обґрунтування пропозицій щодо запровадження в Україні обов'язкового страхування відповідальності роботодавця як альтернативи державному соціальному страхуванню від нещасних випадків, що дозволяє залучити додатковий потенціал приватного страхового сектору щодо компенсації втрат застрахованим особам трудового доходу внаслідок нещасних випадків на виробництві і сприятиме підвищенню соціального захисту громадян України.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення результатів дослідження, полягає в можливості використання теоретичних висновків, наукових положень і методичних розробок для обґрунтування комплексу

заходів щодо вдосконалення організації системи страхування від нещасних випадків, оптимізації її фінансового забезпечення, залучення приватного страхового сектору до надання послуг зі страхування від нещасних випадків на вітчизняному страховому ринку в цілях підвищення соціального захисту громадян в сучасних ринкових умовах.

Пропозиції щодо врегулювання питання здійснення державного обов'язкового страхування в частині приведення у відповідність назв видів державного обов'язкового страхування а також затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності на ринку страхування від нещасних випадків враховано в діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Довідка від 09.10.15 №6623/03-10).

Наукові результати дисертаційної роботи знайшли практичне застосування у діяльності АТ «АХА Страхування» у м. Києві у процесі розробки і реалізації трансформації страхування від нещасних випадків відповідно до сучасних економічних умов (Довідка від 19.11.14 №99/1).

Теоретичні результати дослідження використовуються у навчальному процесі на економічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка при викладанні дисципліни «Страхування» (Довідка від 26.02.16 №013/116).

Документи, що підтверджують впровадження результатів, наведені в Додатку А.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є одноосібно виконаною науковою працею. Викладені в дисертації наукові результати, висновки, практичні рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором особисто і знайшли свої відображення в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження та рекомендації автора щодо удосконалення страхування від нещасних випадків в Україні пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а саме: XII Міжнародна науково-практична конференція «Шевченківська весна: Економіка» (м. Київ, 2015), Всеукраїнська науково-практична

конференція «Актуальні проблеми посткризового розвитку банківського сектору України» (м. Київ, 2014), II Міжнародна науково-практична конференція «Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації» (м. Київ, 2014), Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми обліку, контролю та аналізу в економіці на сучасному етапі» (м. Одеса, 2014), X Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний ресурс страхового ринку в сучасних умовах» (м. Київ, 2014), IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 2015), II Міжнародная науково-практична конференція «Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.» (м. Київ, 2015), XII Міжнародна науково-практична конференція «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Київ, 2015), Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку» (м. Тернопіль, 2015), V Международная научно-практическая конференция «Экономика сегодня: проблемы и пути решения» (м. Ставрополь, 2014), III Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні напрямки розвитку страхового ринку України», (м. Київ, 2016).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 26 наукових працях (з них 10 - у фахових наукових виданнях, з яких 4 входить до міжнародних наукометричних баз даних, 4 – в іноземних виданнях, 10 - публікації у збірниках матеріалів наукових конференцій, 2 - посібники). Загальний обсяг публікацій – 10,65 д.а., особисто автору належить – 9,15 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 224 сторінки друкованого тексту, основний зміст викладено на 200 сторінках, що включає 25 таблиць на 24 сторінках та 34 рисунки на 32 сторінках. Список використаних джерел містить 220 найменувань і викладений на 24 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОЦЕСІВ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ

1.1 Економічні передумови виникнення страхування від нещасних випадків та його сутність

Страхування від нещасних випадків належить до найстарішого виду страхування, який виник в історично далекий період по мірі розвитку виробничих відносин і необхідності подолання руйнівних наслідків негативних подій в житті суспільства, організацій та громадян.

Історія компенсації за нанесення тілесних ушкоджень починається незабаром після появи самої писемної історії. Ще в часи стародавнього Шумеру, закон Ур-Намму, царя міста-держави Ур, що датується приблизно 2050 до н.е. описує умови грошової компенсації за конкретної травми частин тіла робітників, в тому числі переломів [204, с. 140–143].

Закони Хаммурапі з 1750 до н.е. передбачають подібні умови компенсацій при травмуванні працівників. Стародавні грецькі, римські, арабські, і китайські закони передбачають набори шкал компенсацій з точними розмірами платежів за втрати кожної із частин тіла. Наприклад, древніми арабськими законами було визначено, що втрата суглоба великого пальця коштувала половини вартості пальця [199, с. 7–211]. Таким чином, всі ранні схеми компенсації складалася з певних «шкал» визначення конкретних травм і їх наслідків, при чому погіршення працездатності (втрата функціонування певної частини тіла) визначалась окремо від інвалідності, тобто втрати здатності виконувати конкретні завдання на робочому місці.

З давніх часів у Стародавній Греції та Римській імперії громадянам надавалася соціальна допомога при настанні нещасного випадку, отриманні травм, втрати працездатності. Збором коштів для виплат займалися організації взаємодопомоги в рамках перших професійних колегій. У середньовіччі функцію

соціального захисту населення у разі хвороби або настання інвалідності брали на себе ремісничі гільдії і церкви.

Тим не менш, в середні віки, в епоху феодалізму, компенсаційні шкали були поступово замінені. Феодали починають визначати ступінь та тяжкість травм, а також розмір компенсації за них. Поняття компенсації працівникам було пов'язано з релігійними поглядами та вченнями, які визначали необхідність піклуватися про свого травмованого робітника.

Ідея страхування від нещасних випадків була відома вже в 1541 році і пов'язувалась із судноплавством. Зокрема, морське право Вісбі передбачало обов'язок власника судна страхувати життя свого капітана від нещасних випадків. Низка об'єктивних причин щодо необхідності захисту від наслідків нещасних випадків зумовлювала подальший розвиток такого страхування. Наприклад, цьому сприяло виникнення та становлення залізничного транспорту. Так, в Англії в 1849 р. була заснована перша страхова компанія зі страхування від нещасних випадків на залізницях – *Railway Death Passengers Company*. Пізніше, у 1850 р., виникло нове страхове товариство – *Accidental Death Insurance Company*, яке страхувало від будь-яких тілесних пошкоджень у разі нещасного випадку, викликаних якою б то не було причиною [218].

Шкала виплат при травмуванні та втраті частин тіла найманого війська була розроблена в Голландії вже в 1665 році. У XV столітті в Німеччині створювалися союзи взаємодопомоги на випадок травмування робітників та отримання ними переломів [201, с. 341–348].

Розвиток англійського правознавства в епоху пізнього Середньовіччя і Ренесансу створює правову основу організації страхування від нещасних випадків, яка зберігалася до початку промислової революції в Європі та Америці. Сформована правова основа, три обов'язкові умови, які визначали порядок компенсації при травмуванні працівників, а також перелік травм, які підлягали компенсації. Про те, дані умови мали занадто обмежувальний характер [201, с. 341–348.]

Однією з таких обмежувальних умов була необережність. Встановлення даної умови передбачало, що працівник самостійно відповідає за травми, які були спричинені через його недбалість. За таких умов роботодавець не визнавався винним і не ніс відповідальності за компенсацію. Причому, ступінь небезпечності робіт, якими займався працівник, не враховувалася.

Наступна умова передбачала відсутність відповідальності роботодавців, за тілесні ушкодження працівників в результаті дій або недбалості інших колег робітників.

Третя умова, так звана умова «прийняття ризику» передбачала, що співробітники при підписанні своїх контрактів, ознайомлюються з можливими ризиками та небезпеками при виконанні ними службових обов'язків. Роботодавці зобов'язувались створювати заходи безпеки для галузі в цілому, а кожен із робітників сам повинен був дбати про свою безпеку. Таким чином, працівники приймали на себе відповідальність за ризики на робочому місці. І це практично означало їх відмову від свого права на відшкодування спричиненої їм шкоди внаслідок травмування на виробництві. Дотримання цих правил мало примусовий характер і надавали вони надто обмежені умови для захисту робітників.

Враховуючи дані умови, досить важко було для звичайного працівника, отримати компенсацію за травми внаслідок нещасних випадків. Постраждали працівники, у більшості випадків, переважно не визнавались постраждалими внаслідок травмування на виробництві і ще рідше отримували компенсацію. У випадку смерті працівника його родині також не сплачували компенсацій. Такі умови сприяли «виникненню низки соціальних і політичних заворушень, що породили соціальних реформаторів, які нарікали на людські втрати на робочих місцях та вимагали покращення умов праці» [155, с.6].

Масові протести працівників протягом 30-60-х рр. XIX ст. проти існуючих умов праці в Англії, Франції і Німеччині потребували перегляду існуючої на той час концепції індивідуалістичної організації суспільного життя, пошуку колективно-солідарних форм соціального захисту населення. Для вирішення цього завдання найбільш придатним за змістом і формою виявилось обов'язкове

соціальне страхування, яке включало відповідальність не лише підприємців а й працівників та держави [118].

Пізніше, після прийняття європейськими країнами законів щодо цивільної відповідальності підприємців за нещасні випадки на виробництві та появи спеціального робочого законодавства, страхові організації починають активно розвивати цей напрям діяльності і пропонувати все нові види страхування від нещасних випадків. В цей час, важливого значення набуває колективне страхування за рахунок спільних внесків роботодавців і працівників.

Таким чином, необхідність захисту прав та інтересів найманих робітників і службовців від наслідків виробничих травм сприяла ативному розвитку страхування від нещасних випадків на виробництві, який він отримав в кінці XIX ст.

В.Д. Роїк наголошує, що ключовою передумовою виникнення соціального страхування, в тому числі і страхування від нещаснх випадків, на етапі крупного машинного виробництва стала матеріальна залежність найманих працівників від єдиного джерела їхніх доходів – заробітної плати» [121, с.16].

Фінансову основу виникнення страхування від нещасних випадків становить наявність необхідної бази грошових фондів для надання соціальних гарантій при настанні нещасних випадків. Переважна більшість доходів фондів створюється шляхом перерозподілу коштів, акумулюваних за допомогою встановлених державою податків і зборів; коштів державного бюджету; коштів залучених від інвестицій тимчасово вільних грошових активів в інші сфери економіки; позик.

На даний час, в Україні створена така модель формування і використання позабюджетних фондів, яка передбачає формування таких фондів на засадах державної власності, що мають автономні права та виключно цільове спрямування.

Об'єктом страхування від нещасних випадків, ми визначаємо майнові інтереси громадян, які пов'язані з виплатою компенсацій при втраті трудового доходу, що було викликано впливом соціальних ризиків. Незважаючи на різну природу їх першопричин, всі вони мають соціальний характер, оскільки виникають з причин загального характеру, стану економіки, умов життя населення і відображають

основні етапи відтворення трудового потенціалу кожної людини і населення в цілому.

Крім того, захиститися від них індивідуально з високим ступенем надійності в більшості випадків неможливо, так як вони зумовлені складним комплексом об'єктивних соціально-економічних умов і практично не залежать від волі окремої людини [82].

У процесі модернізації сучасного суспільства постійно виникають нові ризикові ситуації, що носять природний, техногенний, соціально-економічний, політичний характер. У зв'язку з цим знижується можливість прогнозування не тільки віддаленого, але і найближчого майбутнього, що приносить невизначеність і нестабільність в повсякденне життя людей. В умовах стрімко мінливих умов соціальної реальності, соціальні ризики стають сутнісною характеристикою людської діяльності. У підсумку, перед кожною людиною постає необхідність застрахувати себе від їх наслідків, що призводять до погіршення стану здоров'я та втрати доходів.

Природа соціальних ризиків досліджується досить давно. Об'єктивне існування ризику зумовлено ймовірністю багатьох соціальних, політичних, природних, виробничих процесів, участь у яких приймають суб'єкти соціального життя. Розвиток ринкових відносин свідчить, що обов'язковою складовою при вирішенні питання забезпечення економічного розвитку країни є усунення впливу чинників руйнування трудового потенціалу та попередження соціальних ризиків. У зв'язку з цим та через можливість виникнення непередбачуваних, випадкових, суб'єктивних обставин можуть відбуватися різного роду відхилення від очікуваного результату та втрата доходів. Це свідчить про неоднозначність та ризиковість суспільного життя.

Отже, так як соціальні ризики носять об'єктивний, масовий характер, то і форми захисту від них також повинні включати механізми захисту громадськості на основі масового характеру здійснення і охоплювати всіх громадян.

Оскільки в науковій літературі поняття ризику, зокрема соціального, не має однорідного визначення, розглянемо підходи до його змісту та розуміння.

Так, Р.В. Пікус визначає соціальний ризик як «ймовірність настання певної події, результатом якої можуть бути втрати очікуваної економічної (фінансової) користі або прями збитки» [53]. Такий підхід до визначення ризику розділяє й В.Д. Базилевич, а також, зазначає, що відповідь на питання про причину (природу) збитку, заподіяного об'єкту, визначає характер та механізм виникнення відповідного збитку, що досить важливо для аналізу будь-якого ризику [134, 86].

Сутність соціальних ризиків широко розглянута в монографії В.Д. Роїка, який пише так: «Типові, масові види небезпек як фактори погіршення соціального становища великих груп населення (соціальних груп) називають ще соціальними ризиками, маючи на увазі під цим їх важливість і значимість з точки зору суспільства» [121, с. 19].

У своїй роботі В.Д. Роїк також виокремлює низку параметрів, які обумовлюють природу соціальних ризиків і виділяє форми соціального захисту від них, серед яких:

- «Умови зайнятості та розвиненість ринку праці;
- Умови праці в різних сферах (заробітна плата, безпека і гігієна);
- Умови і форма організації профілактики та компенсації втрати працездатності» [121, с. 19].

Тобто, під соціальними ризиками, В.Д. Роїк розуміє «чинники порушення нормального соціального стану людей при ушкодженні здоров'я, втраті працездатності або за браком попиту на працю (безробіття), що супроводжуються настанням для зайнятого населення матеріальної незабезпеченості через втрату заробітку, додаткових витрат, пов'язаних з лікуванням, а для сімей – втратою джерела доходу у випадку втрати годувальника» [122].

Під поняттям соціальних ризиків О.М. Залетов розуміє «ймовірність настання випадкових, незалежних від волі людини подій, що загрожують її нормальному відтворенню фізіологічної і соціально-економічної життєдіяльності». Зокрема, процес відтворення людини розглядає в широкому змісті цього слова. Перш за все, на рівні родини (домашнього господарства) відбувається народження, виховання і забезпечення первинних умов життєдіяльності людини як суб'єкта суспільних

відносин. По-друге, багато елементів відтворення людини включені в економіку суб'єктів, що господарюють, де здійснюються визначені функції відтворення трудових ресурсів. А також на рівні макроекономіки, де відновлення людини з'являється як процес збереження і регулювання народонаселення. Даний підхід дозволяє врахувати як соціальні ризики всі події, що об'єктивно перешкоджають чи порушують виконання людиною соціально-економічних функцій у процесі суспільного відтворення, а соціальний захист розглядається у контексті дії соціальних ризиків у суспільстві [145].

Узагальненням підходів до розуміння змісту соціального ризику може бути визначення Міжнародної Організації Праці, де зазначається, що соціальний ризик – це втрата доходу, що спричиняє необхідність матеріальної підтримки громадян для задоволення мінімальних потреб незалежно від їх індивідуальних можливостей [57].

У своєму підході до поняття «соціальний ризик» ми визначаємо його з позиції чинника, ключовим в розумінні якого є трактування поняття «соціальний». З цієї позиції соціальний ризик розглядається як соціальне явище, що веде до виникнення загрози життю та здоров'ю соціальних суб'єктів в будь-якій сфері життєдіяльності - економічній, політичній, трудовій, соціальній, наслідком якого є погіршення здоров'я наслідком якої є втрата доходу. Отже, соціальними слід визнавати ризики, що виникають з причин суспільного характеру й захиститися від яких індивідуально в переважній більшості випадків неможливо, оскільки вони зумовлені складним комплексом об'єктивних соціально-економічних умов і практично не залежать від волі окремої людини та призводять до втрати трудового доходу.

Залежно від умов виникнення соціальних ризиків їх можна класифікувати шляхом врахування різних критеріїв, проте, ми вважаємо, що ключові характеристики при цьому повинні розкривати зміст соціальних ризиків - втрату трудового доходу внаслідок виробничих відносин (рис. 1.1).

Виникнення соціальних ризиків найманих працівників зумовлено рядом причин, серед яких можуть бути: невизнання або нерозуміння сутності прав

найманого працівника на його робочу силу з боку як роботодавця, так і держави; відсутність соціальної відповідальності їх перед працюючими. Оскільки, у процесі виробничої діяльності на працівників впливає багато шкідливих (небезпечних) виробничих факторів: фізичних, хімічних, біологічних та психофізіологічних, які можуть безпосередньо вплинути і на стан їхнього здоров'я, існує необхідність дослідження спрямованості дій, заходів та мети суб'єктів відносин, що складаються у процесі праці, націлених на досягнення зменшення соціальних ризиків. Небезпека, що веде за собою шкоду або непередбачені збитки, в свою чергу, перетворюється на сукупність небажаних подій, що і є показником появи ризику.

Рис. 1.1. Класифікація соціальних ризиків

Джерело: узагальнено автором на основі [2, 10, 164, 56]

У деяких випадках ступінь небезпеки і ризику вдається знизити або повністю ліквідувати, наприклад, шляхом автоматизації виробництва, однак розвиток

науково-технічного прогресу та нових технологій породжує нові ризики. Які можуть бути викликані також організаційними змінами, зумовленими впровадженням нових виробничих процесів, новими умовами праці, зростанням обсягів роботи, підвищенням інтенсивності праці у зв'язку із скороченням штату, трудовою міграцією, самозайнятістю, тимчасовими контрактами, ненадійністю чи підвищеним рівнем стресу. У той же час, на робочих місцях зберігаються традиційні ризики, а число нещасних випадків і професійних захворювань все ще неприйнятно високе [171, с.93-96].

Виникненню нових ризиків для працівників сприяють також значні зміни форм зайнятості, реорганізація робочих місць, зменшення розмірів підприємств. Ці фактори не можуть не впливати на умови праці. Значно розширилася неформальна сфера зайнятості, багато працівників не зареєстровані, їх статус не врегульовано і вони не захищені трудовим законодавством, тому і виникає необхідність в управлінні соціальними ризиками, розробці соціальних механізмів їх превенції або зниження ступеня їх впливу [10].

Виникненню соціальних ризиків також сприяє нестабільна соціально-економічна ситуація в Україні і на конкретних підприємствах, що призводить до зниження рівня заробітної плати; відсутність зацікавленості бізнесу покращувати умови праці робітникам та попереджувати настання нещасних випадків; зростання незадоволеності працею. Наслідками таких процесів для працівників є нещасні випадки на виробництві, професійні захворювання, втрата роботи, тимчасова втрата працездатності, інвалідність.

Страховий захист від наслідків соціальних ризиків реалізується через страхування від нещасних випадків. Необхідність та важливість даного виду страхування зумовлена існуванням самої людини та її життям. Адже, для того щоб забезпечувати себе та свої родини необхідними благами та засобами для існування, населення залучається до трудової діяльності з метою отримання доходу. В цих умовах, найціннішим для людини завжди залишатиметься захист її життя та здоров'я, тому страхування від нещасних випадків визначаємо, як одну з найважливіших форм соціального захисту населення, яка є невід'ємною частиною

життя кожної людини та одним з найважливіших методів регулювання соціальної сфери.

Загострення уваги до економічних аспектів страхування від нещасних випадків і професійних захворювань пов'язане також із врахуванням прихованих втрат, таких як втрата робочого часу, витрати на перепідготовку персоналу, а також зниження обсягу виробництва (продажів), можуть бути в багато разів вище прямих втрат. Тому створення дієвої системи страхування від нещасних випадків громадян є надзвичайно важливим як для працівників, так і для роботодавців.

Економічні аспекти страхування від нещасних випадків проявляються через організаційне та матеріальне забезпечення умов для соціального захисту працівників від соціальних ризиків, пов'язаних з втратою трудового доходу. І хоча страхування від нещасних випадків почало розвиватися кілька століть тому, проте даний вид страхування і в даний час постійно змінюється, вдосконалюється і буде розвивається далі у зв'язку із змінним характером ризиків.

В цілях комплексного дослідження функціонування страхування від нещасних випадків розглянемо його сутність та особливості.

В дослідженнях вітчизняних економістів представлені різні підходи щодо трактування сутності страхування від нещасних випадків, а саме: надання фінансової допомоги застрахованим при настанні страхових подій; відшкодування витрат, пов'язаних із втратою здоров'я; підтримка рівня сімейних доходів при настанні страхових випадків; поліпшення добробуту людей, забезпечення здорового способу життя, тощо.

Зокрема, в підручнику «Страхування» за редакцією С.С. Осадця страхування від нещасних випадків визначається як «ризиковане страхування, яке, на відміну від накопичувального довгострокового страхування життя, передбачає виплату страхової суми лише в разі настання страхового випадку (у повному розмірі або певної її частини)» [81]. Ми вважаємо, що дане визначення не повністю розкриває суть страхування так як «передбачає виплату страхової суми...», що свідчить про його здійснення поза соціальною сферою, де як ми вважаємо, воно покликане компенсувати втрачений трудовий дохід.

Близьке за змістом трактування страхування від нещасних випадків наводить Н.М. Внукова. Страхування від нещасних випадків вона визначає як «ризикове страхування, яке передбачає, при настанні страхового випадку, виплату страхової суми у повному розмірі або певної її частини». В цьому визначенні автор робить акцент на тому, що даний вид страхування не передбачає виплати страхової суми або повернення сплачених внесків по закінченні терміну дії договору страхування [152].

Конкретизуючи зміст страхування від нещасних випадків, В.Д. Базилевич зазначає, що: «він полягає у виплаті відповідних грошових відшкодувань, зумовлених страховим випадком, а також зниженням доходів застрахованої особи, зумовленим нещасним випадком», який він трактує як несподівану непередбачувану подію, що виникла всупереч волі людини, наслідком якої є ушкодження здоров'я або смерть людини [134]. Даний підхід конкретизує зміст страхування від нещасних випадків, за рахунок визначення наслідків страхового випадку – втрати доходу.

Загородній А.Г. розглядає дане поняття через сукупність взаємопов'язаних елементів і зазначає, що «страхування від нещасних випадків - це фінансовий механізм, що дозволяє зберегти на колишньому рівні матеріальний добробут членів родини у випадку одержання травми, інвалідності або настання смерті застрахованої особи». Через такий підхід до розуміння сутності страхування від нещасних випадків А.Г. Загородній не обмежує здійснення страхування від нещасних випадків тільки рамками особистого страхування, оскільки конкретизація того, що «...дозволяє зберегти на колишньому рівні матеріальний добробут членів родини...» говорить про його соціальну спрямованість, а отже і здійснення по лінії державного соціального страхування [38].

Продовження даної думки знаходить своє відображення у визначенні страхування від нещасних випадків, яке дає О.Д. Вовчак і визначає його як: «вид страхування, який допомагає працівникам підприємства зберегти рівень доходів у випадку втрати працездатності, а також компенсувати витрати на лікування й реабілітацію після нещасного випадку» [14].

У своєму підході до розуміння поняття «страхування від нещасних випадків» російський дослідник Т.А. Федорова зазначає, що «страхування від нещасних випадків представляє собою захист матеріальних інтересів людини, пов'язаних із втратою працездатності або смертю внаслідок нещасного випадку і діє на принципах страхування збитку». Наголос на конкретизації принципу страхування збитку свідчить саме про матеріальну компенсацію втраченого доходу [161].

Іншим підходом до розуміння поняття страхування від нещасних випадків є визначення Н.П. Сахіної, яка зазначає, що: «страхування від нещасних випадків забезпечує захист частини життєвих інтересів громадян, що пов'язані з їх працездатністю, частковою чи повною її втратою». Ми вважаємо, що дане розуміння страхування від нещасних випадків не повністю розкриває його зміст так як не визначає та не уточнює який саме «...страхування від нещасних випадків забезпечує захист...» та за допомогою чого [132, с. 68].

Наведені вище трактування даного поняття безумовно є обґрунтованими, та разом з тим, у своєму підході ми вважаємо за доцільне наголосити більше на характер та зміст відносин, які розкривають сутнісний аспект даного виду страхування і відображають особливості страхування від нещасних випадків.

Ми вважаємо, що страхування від нещасних випадків - це форма соціального захисту населення, яка здійснюється через взаємодію між роботодавцями і страховиками, в особі страхових організацій щодо передання роботодавцями відповідальності за ризики, які складаються у процесі трудової діяльності і пов'язані із життям, здоров'ям працівників та призводять до втрати доходу в результаті нещасного випадку, на визначених умовах та за певну плату. І вважаємо, що економічна природа страхування від нещасних випадків безпосередньо пов'язана із працездатністю працівників, яка є однією з визначальних передумов формування їх доходів.

Обсяг покриття в частині страхування від нещасних випадків останнім часом змінюється за рахунок включення додаткового страхового покриття у вигляді страхування смертельно-небезпечних захворювань [11]. На нашу думку, основна мета та необхідність існування страхування від нещасних випадків визначається

спрямованістю даного виду страхування на відшкодування збитків, завданих здоров'ю та життю застрахованого в результаті нещасного випадку. Надавати та гарантувати застрахованим і членам їхніх родин комплексний, цілісний соціальний захист від економічних наслідків соціальних ризиків, що відбулися в результаті непередбачених і випадкових подій є основним завданням страхування від нещасних випадків.

Враховуючи наведені підходи до розуміння сутності та визначеної мети страхування від нещасних випадків варто виокремити характерні риси, що притаманні даному виду страхування:

- ризиковий вид страхування, який не виконує нагромаджувальної функції;
- за умови, якщо страхова подія не відбулась, сплачені внески не підлягають поверненню страхувальнику;
- за умови, якщо страхова подія відбулась, застрахований отримує виплату страхової суми залежно від складності ушкоджень, отриманих в результаті нещасного випадку [172, с. 69-77].

Ми вважаємо, що страхуванню від нещасних випадків притаманно ще ряд особливостей, які характеризуються саме цей вид страхування. Так, вважаємо, що до визначених характерних особливостей страхування від нещасних випадків, які проявляються через ризиковий характер здійснення, відсутність накопичувальної складової, відсутність повернення страхових внесків в разі ненастання страхового випадку варто додати також компенсацію трудового доходу внаслідок нещасного випадку.

Залежно від економічних наслідків нещасних випадків таке страхування може здійснюватися як по лінії державного страхування так і по лінії недержавного страхування. Страхування від нещасних випадків по лінії недержавного страхування надається приватними страховими організаціями (приватними страховиками) в таких формах соціального захисту працюючих: обов'язкова (забезпечувана державою) і добровільна (недержавна); колективна та індивідуальна; накопичувальна і страхова [29]. Хоча кожен працюючий повинен сам піклуватися про своє здоров'я, проте те існують різні випадкові фактори,

виникнення яких невідкладне волі людини. Йдеться про те, що працівник може отримати фізичне каліцтво, що супроводжується погіршенням його економічного стану, причому досить відчутного. Враховуючи, що працівники, виконуючи свої обов'язки, приносять благо суспільству, воно зобов'язане дбати і про працюючих, і про постраждалих, тим більше що вони вже не можуть (обмежено можуть) забезпечувати себе [74].

Розмір економічних втрат, зумовлених нещасним випадком, травмою чи професійним захворюванням, може бути досить відчутним для кожного окремого потерпілого. Нелегко знаходити можливості, щоб компенсувати втрачений трудовий дохід. Однак в ході розвитку економіки, за допомогою створення страхових відсин було вирішено цю проблему шляхом мінімізації та ліквідації економічних втрат через перерозподіл фінансових потоків.

Економічними особливостями страхування від нещасних випадків є:

- подія є невизначеною - тобто для окремого застрахованого вона може відбутися, а може і не відбутися;
- загальна сума компенсаційних виплат для окремих застрахованих може значно (багаторазово і неодноразово) перевищувати сплачений обсяг страхових внесків;
- в разі якщо страхова подія не відбувається протягом періоду страхування, то право застрахованого на сплачений в його користь страховий внесок втрачається. В результаті ті, хто не реалізував своїх страхових прав через відсутність страхової події, надають солідарну підтримку тим застрахованим, для яких страхова подія настала - у цьому полягає функція перерозподілу доходів між застрахованими [74, с.22].

Економічний зміст страхування від нещасних випадків виражається через взаємодію його суб'єктів, що унаочнено на рис. 1.2.

Рис. 1.2 . Взаємодія суб'єктів страхування від нещасних випадків

Джерело: узагальнено автором на основі [2, с.56]

Таким чином, страхування від нещасних випадків покликане сприяти реалізації наступних завдань:

- 1) забезпечити компенсацію (відшкодування) економічних втрат в результаті нещасних випадків, що призвели до втрати трудового доходу громадян;
- 2) надавати лікувальну та реабілітаційну допомогу постраждалим та членам їх сімей;
- 3) організацію попередження та зменшення впливу соціальних ризиків на працівників (виявлення їх першопричин і проведення профілактичних заходів) [131, 194].

Отже, страхування від нещасних випадків забезпечує умови для захисту працівників від соціальних ризиків, пов'язаних з втратою доходу та здатності до праці. Здійснення страхування від нещасних випадків ґрунтується на наступних засадах:

- роботодавці несуть відповідальність за виплату економічної компенсації працівникам за втрату можливого трудового доходу;

- незалежно від того, з чиєї вини стався нещасний випадок, така компенсація обов'язково надається;

- право на отримання відшкодування заподіяної шкоди працівникові є гарантованим і залежить тільки від факту настання страхового випадку;

- фактор масовості, так як страхування від нещасних випадків охоплює великі групи працівників, дозволяє перерозподіляти значні грошові потоки [137].

Отже, необхідність та важливість даного виду страхування зумовлена існуванням самої людини та її життям. Адже, для того щоб забезпечувати себе та свої родини необхідними благами та засобами для існування, населення залучається до трудової діяльності з метою отримання доходу. В процесі праці працівники піддаються впливу соціальних ризиків. В цих умовах, найціннішим для людини завжди залишатиметься захист її життя та здоров'я, тому страхування від нещасних випадків визначаємо, як одну з найважливіших форм соціального захисту населення, яка є невід'ємною частиною життя кожної людини.

1.2 Роль страхування від нещасних випадків у формуванні сучасних систем соціального захисту громадян

Становлення та регулювання законодавчих умов компенсацій працівникам, які втратили працездатність на виробництві внаслідок нещасних випадків відбулось в Німеччині, за часів канцлера Отто фон Бісмарка (90-ті рр. XIX століття), що зумовило започаткування соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, що і до теперішнього часу є взірцем для багатьох країн [202, с. 17–23]. Оскільки досвід цієї країни в тій чи іншій мірі було використано всіма іншими розвиненими західноєвропейськими країнами у становленні власних систем соціального страхування.

Так, в Німеччині в 1871 р. був прийнятий Закон про цивільну відповідальність роботодавців, що дало поштовх для подальшого становлення цілісної системи соціального захисту населення. Страхування від нещасних випадків передусім

мало вирішити проблему матеріального забезпечення найманих працівників та їх сімей у зв'язку з втратою працездатності та доходів через виробничий травматизм.

До 1875 р., у Німеччині надавався обмежений соціальний захист працівникам і ґрунтувався він на правовій відповідальності роботодавців. Тому вже у 1884 р., Отто Фон Бісмарк розвинув страхування від нещасних випадків на виробництві, що забезпечувало матеріальну компенсацію за наслідки нещасних випадків постраждалим працівникам. Далі, протягом найближчих декількох років відбулось створення державного пенсійного страхування, а також передбачалась державна допомога тим, хто ніколи не мав змоги працювати через інвалідність. Тобто розвиток страхування від нещасних випадків, яке було першим видом страхування, дало поштовх для виникнення інших видів страхування та становлення всієї системи соціального захисту населення.

Німецький Закон про страхування від нещасних випадків від 6 липня 1884 р. був першим такого роду законом у світі. Він сприяв докорінним змінам у формуванні найбільш ефективного інституту соціального захисту, який в подальшому почали створювати європейські країни, а потім переважна більшість держав світу. Якщо до його прийняття потерпілий на виробництві повинен був пред'являти вимоги про відшкодування йому шкоди безпосередньо підприємцю, що не завжди увінчувалось успіхом, оскільки треба було доводити провину роботодавця, то з прийняттям закону все змінилося. У нових умовах вимоги про відшкодування збитку при нещасному випадку на виробництві та професійному захворюванні стало можна пред'являти товариствам професійного страхування, які взяли на себе відповідальність за кожного окремого роботодавця.

Процес становлення та розвитку страхування від нещасних випадків в західних країнах супроводжувався поступовим розвитком товариств взаємного страхування і переходом страхування в них від добровільної до обов'язкової форми.

Так, з прийняттям даного закону виплата пенсій і допомог стає обов'язком, а не благодійністю, і фінансове навантаження розподіляється між трьома суб'єктами – роботодавцями, працівниками і державою. Це дозволило створити

широкомасштабні механізми акумуляції значних обсягів фінансових ресурсів, призначення яких полягало у компенсації наслідків масових соціальних ризиків втрати доходу [118].

Такий підхід одночасно служить гарантією миру на підприємстві і дозволяє встановити ефективний зв'язок профілактики та реабілітації, що є чільним при страхуванні соціальних ризиків.

Тим же шляхом пішла Великобританія, де у 1893 р. було прийнято новий Закон про відповідальність роботодавця, який значною мірою був еквівалентний німецькому закону від 1884 р. про створення системи компенсації працівникам. Після чотирьох років боротьби за підтримку даного закону, в 1897 р. він був прийнятий та став основою правового поля системи захисту прав робітників [202, с. 640–649]. Він замінив закон 1880 р., який не забезпечував належної системи захисту наймних працівників, не мав значного ефекту та не сприяв створенню системи захисту працівників. За законом, доводити винну роботодавця за наслідки нещасних випадків через несприятливі умови праці мав сам робітник. Він також не скасував так звану умову «прийняття ризику», за якою працівники, як і раніше, приймали на себе відповідальність за ризики на робочому місці і практично відмовлялися від свого права на компенсацію за наслідки нещасних випадків на виробництві. Ця умова, як і раніше залишалася законною і широко використовувалась в англійській промисловості.

В цілому, страхування від нещасних випадків в цей час активно розвивалося і слугувало базовою моделлю для створення соціального страхування в різних країнах, включаючи Сполучені Штати. Так, законодавчою основою програм соціального страхування у США став закон про соціальне забезпечення, який був прийнятий конгресом в 1935 р (система Social Security Administration, SSA). Виходячи з його положень, були сформовані базові програми соціального страхування: програми Old Age («Підтримка літніх людей»), Survivors («Соціальний захист у зв'язку з втратою годувальника») і «Страхування на випадок інвалідності (непрацездатності)» - загальна назва трьох програм OASDI або «Програми соціального забезпечення» [197]. В інших західних країнах теж

поступово починає формуватись розуміння щодо необхідності страхового захисту працівників в індустріальному суспільстві. Ключовою передумовою виникнення страхування від нещасних випадків була матеріальна залежність найманих працівників від заробітної плати, що була єдиним джерелом їх доходів.

«З розвитком капіталізму в Європі сформувався клас найманих працівників, відчужених від власності на засоби виробництва, єдиним джерелом доходу яких слугувала заробітна плата. Цей клас... мав бути захищений на випадок втрати працездатності, яка неминуче вела за собою зубожіння робітничих родин і соціальні катаклізми. Під тиском профспілкового руху майже одночасно в цей період у розвинених країнах світу під егідою держави починають створюватися системи соціального страхування робітників. Тут... страхові відносини позбавлені ринкового характеру, вони набули форми соціального захисту» - зазначає О.О.Гаманкова [20, с.19].

Становлення системи соціального захисту працюючих припадає на індустріальну епоху (період з 80-х рр. XIX ст. до середини XX ст.). На даному етапі відбулось становлення страхування від нещасних випадків, а в подальшому і формування систем соціального захисту. Першими законами в усіх розвинених країнах світу (див. табл. 1.1.), було розроблено законодавчі акти, що регулювали відносини у сфері страхування від нещасних випадків у сфері (Німеччина – 1884 р., Великобританія – 1887 р., Франція, Італія – 1898 р., Іспанія – 1900 р., Швеція – 1901 р., Росія – 1912 р.).

Таблиця 1.1.

Хронологія виникнення видів соціального страхування
у провідних країнах світу, рр.

Країна	Страхування від нещасних випадків	Медичне страхування	Пенсійне страхування	Страхування безробіття
Німеччина	1884	1884	1889	1927
Франція	1898	1928	1910	1905
Італія	1898	1943	1919	1919
Великобританія	1897	1911	1908	1911
США	1905	1965	1935	1935
Японія	1911	1927	1941	1947

Джерело: складено автором на основі [5, с. 220]

Наступним кроком, стало створення і формування національних систем соціального страхування страхування найманих працівників.

У розвитку страхування від нещасних випадків в Росії відіграв велику роль Закон Російської Думи від 2 червня 1903 р. «Про винагороду потерпілим внаслідок нещасних випадків робітникам та службовцям, а рівно членам їх сімей на підприємствах фабрично-заводської, гірничої і гірничозаводської промисловості». Сфера його застосування поширювалась на робітників та службовців приватних підприємств [36].

Після цього в Росії стало швидко розвиватися колективне страхування через акціонерні товариства і частково товариства взаємного страхування. У 1904 р. в Росії діяло вже 500 компаній, які займалися страхуванням ризиків інвалідності, загибелі в працездатному віці, страхуванням старості, пенсійного забезпечення. Такі види страхування від нещасних випадків, як колективне страхування робітників від нещасних випадків за рахунок підприємців і страхування в лікарняних касах, були закріплені в подальшому законодавством в 1912 р., що відповідало загальноєвропейській практиці [40].

Як і в Західній Європі, в першу чергу, страхування від нещасних випадків охоплювало залізничний транспорт, гірничорудні підприємства і великі машинобудівні заводи. Цим законом було введено відповідальність підприємця за соціальний ризик у разі заподіяння робітникам каліцтва або їхньої смерті внаслідок нещасних випадків на виробництві [87].

До 1912 р. держава зосередила у своїх руках постійний нагляд і контроль над виконанням правил соціального страхування в Росії, що знайшло відображення у прийнятті Державною Думою комплексного пакету законодавчих нормативних актів з обов'язкового державного соціального страхування. Серед них були закони: «Про страхування робітників від нещасних випадків», «Про забезпечення робітників на випадок хвороби», «Положення про Раду у справах страхування робітників».

У 1912 р. в рамках пакету документів, що вводили обов'язкове страхування найманих працівників, був прийнятий більш досконалий документ - Закон і

Положення про страхування робітників від нещасних випадків. Обов'язкове страхування від нещасних випадків поширювалося на всіх робітників, зайнятих на підприємствах фабрично-заводської і гірської промисловості, в судноплавстві і на залізничному транспорті приватного користування та деяких інших. Внески платили винятково роботодавці, тарифи встановлювалися по відношенню до заробітку рішенням загальних зборів товариств і залежали від небезпеки умов праці на конкретному підприємстві: від 1% для текстильних підприємств до 10% для гірничодобувних підприємств. Система мала запозичені риси німецької моделі соціального страхування [39].

До 1917 р. страхування від нещасних випадків інституційно швидко розвивалося як сукупність галузевих або територіально-галузевих структур, що мало відрізнялися від аналогічних організацій у Німеччині та інших європейських країнах. В Росії мали місце розвинені елементи тристороннього самоврядування та соціального партнерства.

На початку 1930-х рр. всі системи соціального страхування починають перероджуватися. Тепер вони входять в централізовану структуру обов'язкового страхування всіх працюючих, під партійно-державним керівництвом [7].

У 1933 - 1934 рр. управління обов'язковим соціальним страхуванням було передано радянським профспілкам, а Всесоюзна центральна рада професійних спілок стає вищим органом управління з цього часу до 1992 року. Таким чином, по суті і була встановлена система прямого державного та нестрахового управління, пов'язана з покращенням умов праці та боротьбою з виробничими ризиками, яка лише опосередковано була пов'язана зі страховою діяльністю. Однак права профспілок також були обмежені через повне домінування відносин партійно-адміністративного підпорядкування [42].

До найважливіших подій в соціальній політиці економічно розвинених країн в цей час відноситься формування національних систем пенсійного і медичного страхування, яке було зумовлено необхідністю існування системи захисту найманих працівників від соціальних ризиків нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань, інвалідності та втраті годувальника.

На етапі становлення систем соціального страхування відбувалось визначення і уточнення принципів, які слугували основою створення фінансової бази соціального страхування захисту працівників. Саме в цей час весь обсяг економічних витрат, що пов'язані із наслідками нещасних випадків на виробництві було покладено на роботодавця, який відтепер отримав обов'язок врегульовувати питання щодо компенсації наслідків нещасного випадку на виробництві і професійних захворювань. Таке фінансове навантаження на роботодавця сприяло формуванню нових умов створення фінансової бази соціального страхування від нещасних випадків.

Йдеться, передусім, про встановленню залежності розміру страхових внесків відповідно до професії. Дана умова вперше була запроваджена також в Німеччині, де страховики поділяли всі професії на 12 класів за ступенем ризику: до першого класу належали вчителі, а до останнього, найбільш небезпечного - робітники, що займалися виробництвом вибухівки [118]. Разом з тим, зауважимо, що за наслідки соціальних ризиків щодо інших видів соціального страхування, витрати розподілялися між роботодавцями і працівниками.

В цілому, на етапі становлення індустріального суспільства, кардинальних змін зазнала роль найманої праці і всього комплексу соціально-трудова відносин, тому що масовий характер промислового виробництва все більше вимагав організації найманої праці на постійній основі, що отримало юридичне закріплення в безстроковому трудовому договорі [118].

Постіндустріальний час характеризувався інтенсивним розвитком соціального страхування, інтеграцією соціального страхування та соціального забезпечення в систему соціального захисту (1945-1970 рр.). Соціальні зміни були досить передбачуваними оскільки захист працівників від різного роду травм залишався на низькому рівні.

На рубежі 1980-90-х років ХХ століття зміни, що відбулися в державному устрої Рядянського Союзу (включаючи механізми прийняття рішень державного апарату на всіх рівнях), спричинили зміни і в системі управління соціальними ризиками. Високий рівент травматизму на виробництві, захворюваність сприяють

втрата доходів працюючих, а відтак і виникненню соціальних ризиків. Трансформація суспільного устрою створила сприятливі умови для прояву соціальних ризиків, диференціації їх типів і посилення ступеня їх небезпеки. Трансформація поклала початок ряду деструктивних процесів, які загострили негативну ситуацію в суспільстві. Поряд з цим, існувала зростаюча соціальна напруженість, пов'язана з соціальною нерівністю, що призвела до необхідності підвищення ефективності управління ризиками в соціальній сфері. З'явилася потреба у відновленні страхових принципів фінансування системи соціального забезпечення за рахунок власників засобів виробництва [2]. А «бурхливе зростання промисловості і транспорту, притаманне другій половині XIX століття, призвело до появи низки постійних техногенних джерел підвищеної небезпеки, що загострювало проблему захисту найманих працівників від нещасних випадків на виробництві» [20, с.19]. Тому, питання підвищення якості праці, більш високої професійної кваліфікації працівників вимагало формування нових механізмів відтворення робочої сили на основі удосконалення нормативного регламентування витрат на соціальний захист працівників від соціальних ризиків. При цьому існування в той час добровільної форми особистого нагромадження і взаємного страхування були неспроможні вирішувати завдання соціального захисту працівників на прийнятному рівні [118].

За радянської доби обов'язкове страхування від нещасних випадків на виробництві було введено в систему соціального страхування, а його виконання покладено на спеціально створений державний Фонд соціального страхування, яким до початку 1990-х рр. управляли профспілки. Слід зазначити, що в СРСР всі виплати постраждалим від нещасних випадків здійснювалися у вигляді пенсій по інвалідності та по втраті годувальника або як допомога по тимчасовій непрацездатності. У подальшому, в 1980 - початку 1990-х рр., крім державного забезпечення роботодавець самостійно ніс матеріальну відповідальність за компенсацію заподіяної працівникам шкоди [73]. Добровільне страхування від нещасних випадків проводив Держстрах. Страхування від нещасних випадків проводилося як вид особового страхування. Договір укладався в основному

терміном на рік, передбачав виплату фіксованої суми залежно від характеру понесених тілесних ушкоджень. Застрахованими могли бути як дієздатні громадяни, так і діти.

Страховання в радянський період, за своєю суттю різнилося від страховання в країнах ринкової економіки. Різниця полягала в тому, що страхові внески застрахованих у країнах ринкової економіки формують страховий капітал (фонд) страхових організацій і не можуть використовуватися на інші цілі, натомість в Радянському Союзі, страхові внески спрямовувались до страхового фонду, яким користувалася держава відповідно до своїх потреб. Фінансові ресурси формувались за рахунок платежів підприємств і коштів державного бюджету. З часом такий механізм організації страховання від нещасних випадків ставав все менш ефективним і потребував свого реформування у зв'язку з переходом до ринкових умов господарювання, в тому числі в Україні, яка стала окремою незалежною державою.

Починаючи з 1990 рр., розпочався перехід від централізованих методів управління до ринкових, що зумовило формування нової системи соціального захисту. На цей же час, 90-ті роки XIX століття, припадає і зародження страховання від нещасних випадків в Україні. Однак розуміння того, що в ринкових умовах самозахист від наслідків соціальних ризиків для переважної частини зайнятого населення об'єктивно неможливий, відбувалося поступово.

Але вже з кінця XX ст. роль соціального страховання в системах соціального захисту посідає чільне місце. Так, в країнах Європейського союзу (далі – ЄС), обсяг фінансування соціального страховання в кінці XX ст. склав величину в діапазоні 16-25% валового внутрішнього продукту (далі – ВВП), що стало другим по значенню компонентом в затратах на робочу силу після заробітної плати, доля якої складає 45-55% ВВП. Така фінансова база соціального страховання дозволила забезпечити високі життєві стандарти і рівень захисту для застрахованих. Розмір соціальних виплат в економічно розвинених країнах в середньому складає 65-75% від заробітної плати для отримувачів страхових відшкодувань [191].

Не менш важливими при становленні умов страхування від нещасних випадків, що сприяло подольшому становленню всієї системи соціального захисту населення були джерела міжнародного правового регулювання. До них відносяться акти ООН (Організації об'єднаних націй) та її спеціалізованих організацій: Міжнародної організації праці (далі - МОП); Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (далі ВООЗ); Міжнародної Асоціації Соціального Забезпечення (далі МАСЗ).

Слід відзначити і ту обставину, що розвиток громадянського суспільства на заході продукував широкомасштабний рух на захист прав людини. Виразником прав працюючого населення в них, зокрема, виступала Міжнародна організація праці, сформована в 1919 р. в рамках Версальського договору. Її попередницею була міжнародна асоціація захисту працівників, створена в 1901 р. Саме зусиллями цих двох організацій страхові технології приводилися в дію в системі соціального страхування. У 1921 і 1925 рр. МОП прийняла конвенції, пов'язані зі страхуванням від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань [118, с. 22-28]. Пізніше, в 1952 р на міжнародній конференції праці в рамках соціальної доктрини, МОП була прийнята Конвенція № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення». Одним з дев'яти розділів якої, був розділ про допомоги у випадках трудового каліцтва або професійного захворювання (розділ VI) [72].

Серед кола міжнародних джерел права соціального страхування найбільший розвиток отримали конвенції та рекомендації МОП. До теперішнього часу прийнято більше 360 актів, з яких майже половину складають конвенції, і більш 180 рекомендацій - при чому близько однієї чверті з них присвячено соціальному захисту від професійних ризиків.

Це є свідченням того, що в економічно розвинених державах соціальний захист є найважливішою складовою національної економіки, витрати на яку сьогодні складають значну частину у структурі валового внутрішнього продукту.

Для того, щоб повніше розкрити зміст соціального захисту населення та виявити місце страхування від нещасних випадків в ньому, слід розглянути та проаналізувати підходи до трактування сутності поняття «соціальний захист», яке є досить широким і охоплює всі верстви населення тією чи іншою мірою.

Вперше термін «соціальний захист» було застосовано у США у 1935 р., у зв'язку з прийняттям закону США про соціальний захист (Social Security Act) – «наріжний камінь у системі, яка будується зараз, але у жодному разі не завершується», так його визначив ініціатор даного закону, на той час, президент Сполучених Штатів Америки Франклін Рузвельт [216, 102]. Відповідно дане поняття поступово поширювалося на всі західні країни для позначення системи заходів, що захищають будь-якого громадянина і будь-якого жителя країни від економічної і соціальної деградації внаслідок безробіття, втрати чи скорочення доходу, хвороби, при народженні дитини, від виробничої травми чи професійного захворювання, інвалідності, старості, втрати годувальника, тощо [211].

Зважаючи на це, Гай Перрін зазначає, що подальше становлення концепції системи соціального захисту відбулося у новозеландському законодавстві вже у 1938 р. [205, с. 399]. Це є свідченням того, що починаючи від 30-х рр. ХХ ст. термін «соціальний захист населення» стає загальноживаним.

Цікаве та своєрідне визначення соціального захисту наведено в Американській енциклопедії (The Encyclopedia Americana): «соціальний захист, у загальному розумінні цього поняття, означає безпеку та свободу від страху, що орієнтована до суспільства як до групи взаємопов'язаних та залежних один від одного людей». Основним моментом, на якому вважаємо за потрібне наголосити, у цьому визначенні є суттєвий аспект можливості існування соціального захисту тільки в солідарному суспільстві – «групи взаємопов'язаних людей», оскільки соціальний захист має реалізуватися спільними зусиллями всього населення країни [216, с. 102].

У Всесвітній енциклопедії (The World Book Encyclopedia), соціальний захист визначається як «урядова програма, яка допомагає працівникам, пенсіонерам та

їхнім сім'ям досягти рівня економічного забезпечення» [217, с.98], тобто в даному визначенні йдеться вже про економічний аспект забезпечення добробуту громадян [217, с. 98].

На даний час, серед науковців існують різні теоретико-методологічні підходи до трактування поняття «соціальний захист», зокрема, його розглядають в широкому і вузькому сенсі. Тож, зупинимося на найбільш поширених поглядах щодо цього поняття.

Так, В.Д. Роїк, зазначає про зміст соціального захисту так: у широкому сенсі – «це комплекс заходів щодо захисту працівників від соціальних ризиків ... охоплює всю сферу життєдіяльності працівників», у вузькому сенсі – «окремі складові цієї сфери» [123, с.31].

Н.А. Горелов вважає, що соціальний захист населення - це дії, що забезпечують реалізацію соціальних гарантій і гарантується шляхом створення систем соціального страхування і соціальної допомоги. Причому, виокремлює активний соціальний захист, що передбачає активну політику на ринку праці та залучення коштів громадян в систему соціального страхування, і пасивний соціальний захист, який полягає в переважному використанні коштів державних і громадських організацій [25, с. 159].

Розгорнуто та конкретизовано визначення терміну «соціальний захист», подає в своїй роботі С.Ю. Янова: «Соціальний захист - це система управління соціальними ризиками з метою підтримки встановлених суспільством соціальних стандартів життя для кожної людини» [189, с. 9].

Міжнародна організація праці, дії якої спрямовані на підтримку міжнародного співробітництва у справі забезпечення миру в усьому світі й зменшення соціальної несправедливості за рахунок поліпшення умов праці, визначає поняття соціального захисту як загальну базову соціальну підтримку всім громадянам, незалежно від внесків або тривалості їх трудового стажу і виокремлює такі її складові:

- медична допомога;
- допомога внаслідок хвороби;

- допомога по безробіттю;
- допомога у зв'язку з народженням дитини, багатодітним сім'ям;
- допомога внаслідок виробничого травматизму і професійного захворювання, за інвалідністю;
- допомога у випадку втрати годувальника;
- допомога за віком [57].

Тобто трактування соціального захисту розкривається за допомогою визначених ризикових ситуацій, при яких здійснюється фінансова підтримка, і наголошується на її наданні «всім громадянам, незалежно від внесків або тривалості їх трудового стажу» [57].

Більшість вітчизняних авторів наводять свої визначення щодо сутності «соціального захисту населення» переважно в широкому сенсі. Так, за визначенням Н.П. Борецької, соціальний захист – це комплекс правових, економічних та соціальних гарантій, що забезпечують кожному працюючому право на безпечну працю, збереження здоров'я у процесі праці, економічний захист і підтримку робітників та їх сімей у випадку тимчасової втрати працездатності на виробництві, медичну, соціальну і професійну реабілітацію. Автор звертає увагу, що це «системне поняття, яке передбачає використання різних форм та методів соціального захисту з дотриманням диференційованого підходу до кожної людини або соціальної групи» [8, с.16].

Н.М. Внукова, визначаючи соціальний захист, наголошує на державній підтримці певних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення прийнятних для країни умов життя та праці громадян, зокрема через установлення соціальних стандартів [12, с.8].

З позиції більшості сучасних економістів, соціальний захист – це комплекс організаційно правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення

життя, здоров'я і добробуту населення за конкретних економічних умов [164, с.107].

Як бачимо, наведені вище точки зору дозволяють говорити про те, що більшість науковців розглядають соціальний захист населення в широкому і вузькому сенсі, виділяють активний і пасивний соціальний захист. При всьому цьому розмаїтті наведених трактувань соціального захисту населення, ми вважаємо, що кожне з них має право на існування, тією чи іншою мірою доповнюючи та розкриваючи зміст даного поняття, оскільки кожне з них орієнтоване на відображення сутності категорії і на комплекс заходів щодо реалізації конкретних гарантій і прав, на підтримку працездатного і непрацездатного населення, тобто на конкретні практичні заходи.

Під організаційно-правовими заходами розуміють створення інститутів соціального захисту та законів для регулювання їх діяльності. До економічних заходів належить формування методів перерозподілу доходів, тобто стягнення податків, інших платежів і трансфертів. Так, з погляду економіки, соціальний захист – це правила перерозподілу суспільного багатства на користь людей, які тимчасово чи постійно потребують особливої підтримки з боку суспільства [148, 104].

Ми вважаємо, що соціальний захист населення - це система економічних та інституційно-правових заходів, що передбачають визначення напрямів і встановлюють порядок забезпечення гідних умов життя і вільного розвитку всіх груп населення соціальної держави та спрямовані на гарантування матеріального добробуту громадянам. Це діяльність державних і недержавних інститутів щодо здійснення заходів, які націлені на попередження або пом'якшення негативних наслідків для людини і її сім'ї при настанні певних соціально значимих обставин (у тому числі соціальних ризиків), а також на збереження та відновлення гідного і необхідного рівня їх соціального добробуту і безпеки. Конкретні заходи держави, спрямовані на більш повну реалізацію соціальних прав окремих груп населення становлять комплекс дій соціального захисту .

Широкий зміст даного поняття розкривається через виявлення актуальних на конкретний, даний період, напрямів соціального захисту всіх груп населення (працевдатних, непрацевдатних, соціально вразливих і т.д.) та забезпечення їм гідних умов життя і вільного розвитку.

А вузький зміст поняття «соціальний захист населення», розглядаємо як забезпечення здорових соціально-економічних умов для життя та розвитку як економічно активної частини населення, так і тим, особам, які опинилися у складних життєвих обставинах, при цьому гарантуючи їм соціальні зобов'язання, котрі ґрунтуються на соціальній справедливості й рівності прав. Тобто, відмінність наших міркувань полягає в тому, що широкий і вузький зміст поняття «соціальний захист населення» зводиться не до поділу населення на різні категорії, а орієнтований на той рівень і обсяг завдань, які вирішуються на певному етапі соціально-економічного розвитку країни.

Соціальний захист є проявом соціально-орієнтованої економіки, метою якої є підвищення добробуту та рівня життя громадян. Він забезпечує перерозподіл суспільного багатства на користь людей, які тимчасово або постійно потребують особливої підтримки з боку суспільства, разом з тим під предметом соціального захисту необхідно розглядати соціальні ризики, тому завдання систем соціального захисту полягає в підтримці стабільності доходів громадян [58, 303-309].

В Україні система соціального захисту населення в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки продовжує своє формування і поки що не можна зафіксувати його остаточну конфігурацію. Важливо, щоб його результати давали можливість, у разі необхідності, ними користувалися всім членам суспільства, а система соціального захисту характеризувалася своєчасністю її надання, відповідно до реальних потреб та зростання матеріального благополуччя громадян. Соціальний захист населення функціонує сьогодні як соціальний інститут. Фактично це комплексна система, сформована для вирішення соціальних проблем, допомоги соціально уразливим верствам і групам населення.

На розвиток системи соціального захисту населення впливають численні фактори - політичні, економічні, ідеологічні, морально-психологічні, тощо. (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Фактори, що впливають на систему соціального захисту

Джерело: розроблено автором узагальнюючи [14, 29, 56]

Економічні чинники сприяють визначенню характеру і специфіки організації функціонування інститутів соціального захисту населення. Зокрема від накопичень та інвестицій в таких структурах залежить рівень соціального захисту, що надається громадянам.

Політичні чинники представляють собою здатність влади проводити соціальну політику, законодавчо визначати та впливати на соціальну сферу, здійснювати реформи, сприяти соціальній стабільності у суспільстві шляхом подолання бідності, підвищення рівня життя населення, зменшення соціальної диференціації суспільства, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Система соціального захисту населення в даному контексті є елементом національної безпеки держави [153, с.19].

Морально-психологічні фактори є важливими у сфері регулювання відносин соціального захисту людини. Проблеми такого роду часто виникають і проявляються у всіх областях соціальної допомоги та підтримки людини - при взаємодії соціального працівника і клієнта, при наданні допомоги сім'ї, в діяльності установ соціального обслуговування і т.д. Тому завданням інституту соціального

захисту є забезпечення відновлення соціальної справедливості, сприяння досягнення реалізації основних потреб клієнта, врахування та підтримка цінностей людини.

Ідеологічні фактори пов'язані з тим, що система суспільних поглядів має відображати і керувати економічним та соціальним життям суспільства. Дана група факторів проявляється в діяльності держави, громадських об'єднань і інших груп суспільства.

Фактори, пов'язані з соціальною роботою як професійним видом діяльності, проявляються в тісному зв'язку і взаємозалежності системи соціального захисту населення та професійної соціальної роботи. Соціальна робота як професійний вид діяльності, як соціальний інститут характеризується наявністю необхідної законодавчої бази з розвиненою інфраструктурою, системою підготовки кадрів. Всі ці елементи може надати соціальний захист населення. Система соціального захисту є своєрідним «організаційно-правовим полем» для соціальної роботи, де вона виконує свої цілі і завдання, реалізує властиві їй основні функції [153, с.23].

Реалізація та здійснення соціального захисту проявляється через ряд заходів та дій, що надаються в рамках державного страхування, яке за кордоном має назву публічного та недержавного страхування, яке надається приватними страховиками на комерційній основі. Недержавне (приватне) страхування охоплює індивідуальне та колективне страхування залежно від кількості осіб за одним договором страхування. До державного страхування належить: соціальне забезпечення; соціальне страхування; соціальні допомоги; соціальні гарантії; соціальна підтримка; соціальне обслуговування. Наочно взаємозв'язок складових системи соціального захисту зображено на рис.1.4

Державне соціальне забезпечення є складовою системи соціального захисту і виконує функцію нагромадження та розподілу коштів соціального захисту, призначених на соціальну допомогу, виплати по соціальному страхуванню тощо.

Соціальне забезпечення являє собою сукупність заходів, що спрямовані на матеріальну підтримку осіб та їх сімей державою та суспільством.

Рис. 1.4. Складові системи соціального захисту населення

Джерело: складено автором

Соціальне обслуговування це діяльність соціальних служб з соціальної підтримки, надання соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг і матеріальної допомоги, проведення соціальної адаптації та реабілітації громадян, які перебувають у важкій життєвій ситуації [71, с.9].

В умовах економічної нестабільності соціальна підтримка продовжує залишатися практично антикризовим інструментом для збереження соціальної стабільності. Такої підтримки потребує все більша чисельність населення.

Не менш важливим елементом системи захисту є соціальна допомога – важлива форма підтримки суспільством осіб, котрі мають незадовільне матеріальне

становище, нижче межі забезпеченості, тобто, таке яке не відповідає загальноприйнятому рівню забезпечення. Соціальна допомога може бути державною, гуманітарною, грошовою, благодійною або натуральною тощо. Під державною соціальною допомогою, мається на увазі, рівень матеріальної підтримки громадян, іншими словами, грошова виплата, що гарантується державою.

Соціальні гарантії забезпечують конкретний прояв соціального захисту для конкретної групи населення, маються на увазі конкретні зобов'язання і справи (заходи, бюджети тощо), які мають адресну спрямованість, зміст, сенс. Наприклад, наведені вище елементи системи соціального захисту в своїй взаємодії забезпечують виконання наступних соціальних гарантій, що надаються населенню: оплата праці; пенсії; допомоги на дітей; стипендії; індексація доходів в умовах інфляції; компенсація втрат від стихійних лих; допомоги по безробіттю; медичне страхування; захист умов праці; соціальне обслуговування осіб літнього віку та інвалідів.

Віддаючи належне ролі соціальному забезпеченню і соціальним допомогам, підтримуємо позицію тих науковців, зокрема, Н.М. Внукової, яка відводить соціальному страхуванню центральну роль в системі соціального захисту населення, зазначаючи при цьому, що його існування створює умови для відтворення робочої сили та захисту громадян у разі настання відповідних страхових випадків [13, с. 20].

Під соціальним страхуванням ми розуміємо захист громадян від настання соціальних ризиків, як ймовірних подій, що породжуються об'єктивними соціально-значимими причинами і призводять до втрати доходу, що спричиняє необхідність матеріальної підтримки громадян для задоволення мінімальних потреб незалежно від їх індивідуальних можливостей. Тобто, соціальне страхування виступає універсальним фінансовим механізмом, що дозволяє мінімізувати і компенсувати наслідки реалізації соціальних ризиків для найманих працівників, членів їх сімей та самозайнятого населення. Ми вважаємо, що за своїм призначенням саме соціальне страхування спрямоване на захист працездатного

населення від соціальних ризиків, наслідками яких є втрата заробітної плати або місця роботи. Зазначимо, що поняття соціального страхування населення є досить широким і охоплює практично всі верстви населення тією чи іншою мірою. Погляди науковців на зміст поняття «соціальне страхування» подано в табл.1.2.

Таблиця 1.2

Підходи до визначення поняття «соціальне страхування»

№	Автор	Визначення
1	Базилевич В.Д. Базилевич К.С.	Соціальне страхування – це гарантована державою система заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок захворювання, втрати працездатності, щодо підтримки материнства та дитинства, а також з охорони здоров'я членів суспільства в умовах безоплатної медицини [5]
2	Осадець С.С.	Соціальне страхування – це система заходів, щодо способів матеріального забезпечення громадян у разі безробіття, захворювання, нещасного випадку, а також у старості [81]
3	Дідківська Л.І., Головко Л.С.	Соціальне страхування – державна підтримка певних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя шляхом надання матеріальної допомоги найбільш вразливим верствам населення, а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення [32]
4	Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е.	Соціальне страхування – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах [148]
5	Москаленко В.В.	Соціальне страхування – це певний механізм, за допомогою якого досягається мінімальний життєвий рівень громадян, це система заходів і відповідних інститутів, призначених для забезпечення нормального існування людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, якості життя та перспектив [73]
6	Болотіна Н.	Соціальне страхування визначається як діяльність держави, спрямована на забезпечення найважливіших соціальних прав громадян, досягнення соціально прийняттого рівня життя [9]
7	Шевчук П.І.	Соціальне страхування – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення життя, здоров'я та добробуту найбільш вразливим верствам населення [164]
8	Юрій С.І.	Соціальне страхування є фінансовою категорією, яка виражає економічні відносини, що виникають у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту шляхом формування фондів грошових коштів та їх використання для забезпечення громадян у старості, на випадок постійної чи тимчасової втрати працездатності, безробіття, підтримки материнства, а також охорони здоров'я [188]

Джерело: складено автором на основі [5, 81, 32, 148, 73, 9, 164, 188, 55]

Відомий фахівець у сфері соціального страхування початку ХХ ст. М.А. Вігдорчик визначає соціальне страхування як особливу форму організованої

взаємодопомоги, при якій ризик відомого нещастя враховується заздалегідь, а пов'язані з цим ризиком матеріальні збитки розподіляються між усіма учасниками установи [15, с. 191].

В Основах законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування поняття соціального страхування визначається як система прав, обов'язків і гарантій, що передбачає надання соціального захисту, в тому числі і матеріального забезпечення непрацездатних внаслідок настання соціальних ризиків громадян, за рахунок спеціальних грошових фондів, які формуються з страхових внесків роботодавців, громадян, а також бюджетних та інших коштів [93].

Система соціального захисту включає також страховий захист, що надається недержавними інститутами на комерційній основі. В сучасних умовах приватні страховики забезпечують послугами зі страхування від нещасних випадків як в індивідуальному порядку так і мають широкий спектр та набір програм для колективного страхування

Отже, соціальний захист населення здійснюється через діяльність державних і недержавних інститутів щодо здійснення заходів, які спрямовані на попередження або пом'якшення негативних наслідків для людини і її сім'ї при настанні певних соціально значимих обставин (у тому числі соціальних ризиків), а також на збереження та відновлення гідного і необхідного рівня їх соціального добробуту і безпеки. Система соціального захисту зайнятого населення повинна передбачати врахування не тільки інтересів найманих працівників, а й роботодавців і являти собою інструмент балансування їхніх інтересів у питанні визначення вартості і величини необхідного продукту, покликаною забезпечити відтворення робочої сили.

Таким чином, починаючи з виникнення страхування від нещасних випадків, коли воно дало поштовх до створення всієї системи соціального захисту і до сьогодні воно залишається однією із найважливіших складових системи соціального захисту, яка є невід'ємною частиною життя кожної людини, зумовлена необхідністю захисту найціннішого - життя і здоров'я. Громадянам необхідно

відчувати впевненість в тому, що при настанні випадкових непередбачуваних обставин, їх життя і здоров'я захищені, і вони та члени їх родин мають гарантоване право на відшкодування втраченого доходу при настанні нещасних випадків незалежно від того чи воно забезпечується по лінії державного соціального страхування чи недержавного.

1.3 Особливості функціонування системи страхування від нещасних випадків в умовах економічної нестабільності

Соціально-захисна діяльність України як незалежної держави, по суті, розпочалася ще до набуття незалежності, після ухвалення Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року. Скерування держави на соціальний захист найбільш незахищених категорій громадян переконливо спостерігається в тих законодавчих актах, які були ухвалені спочатку Верховною Радою УРСР, а після набуття незалежності 24 серпня 1991 р. — Верховною Радою України.

За допомогою державного соціального страхування реалізується право на соціальний захист громадян. До найважливіших законів, що безпосередньо відносяться до регулювання соціального забезпечення є нормативно-правові акти, сфера впливу яких, спрямована і регулює відносини соціального захисту.

Основою соціально-правової бази всієї системи соціального захисту є Основний закон України – Конституція. Зокрема стаття 46 Конституції України закріплює основні положення щодо права громадян на соціальну захищеність, причому варто наголосити саме на «праві громадянина», що формує приналежність людини до конкретної держави, громадянином якої вона є. Дана стаття проголошує: «право громадян на належні, безпечні і здорові умови праці, соціальний захист», що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника тощо. А саме право соціального захисту ґрунтується на загальних засадах діяльності соціально-орієнтованої держави, яка визначає: «людину, її життя і здоров'я,

честь і гідність, недоторканість і безпеку ... найвищою соціальною цінністю» [61].

Для реалізації Концепції соціального забезпечення населення України були розроблені Основи законодавства України про соціальне страхування, які прийняті у вигляді основного закону. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р., беззаперечно вважаються основним законом у регулюванні відносин даної сфери.

Головне завдання, яке покликаний вирішити даний закон є встановлення гарантій щодо захисту прав та інтересів громадян, які мають право на пенсію, а також на інші види соціального захисту, які включають право на забезпечення їх у разі хвороби, постійної або тимчасової втрати працездатності, безробіття з незалежних від них обставин, народження дитини, необхідності догляду за малолітньою дитиною або дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї, смерті громадянина та членів його сім'ї тощо [78].

Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування відповідно до Конституції України визначають принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні. Соціальне страхування є однією із організаційно-правових форм соціального забезпечення, визначальною категорією в якому є соціальні ризики й вимога їх обов'язкового й добровільного страхування.

Одним з основоположних документів безпосередньо в галузі охорони праці є Закон України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року №2694, який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних державних органів відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні. Він визначає основні положення щодо

реалізації конституційного права громадян на охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює за участю відповідних державних органів відносини між власником підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та видів їх діяльності і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні [90].

Закон України «Про охорону праці» встановлює пріоритет життя та здоров'я працівників по відношенню до результатів виробничої діяльності підприємства, тобто в першу чергу мають дотримуватись вимоги нормативно-правових актів про охорону праці, щоб працівник під час операцій виробничого циклу не отримував травм, не зазнавав погіршення стану здоров'я, професійних захворювань або зменшення працездатності, і лише потім має звертатись увага на результати виробничої діяльності підприємства. Інші нормативні акти мають відповідати не тільки Конституції та іншим законам України, але, насамперед, цьому Закону України.

З отриманням Україною незалежності постало питання створення власної системи соціального захисту громадян, в тому числі системи страхування від нещасних випадків. В рамках цього процесу Державним комітетом з нагляду за охороною праці України було опрацьовано проект Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», та який був прийнятий Верховною Радою України у 1999 р. і набув чинності з 01.04.2001 р. Саме з цього моменту і до грудня 2014 р. включно загальнообов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків і професійних захворювань здійснювалось - Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України - одним із 4 цільових фондів соціального страхування, що діяли на території України. Його діяльність від моменту створення і до 2015 р. включно регулювалась Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних

захворювань» від 21.12.2000 р. №2180-III, який визначав правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві [92]. Сфера дії даного Закону спрямовувалась та поширювалась на осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, незалежно від їх форм власності та господарювання, які працюють у фізичних осіб, а також на тих осіб, які забезпечують себе роботою самостійно та на громадян - суб'єктів підприємницької діяльності.

Починаючи з 2015 р., у зв'язку зі складною фінансово-економічною ситуацією, що склалась в Україні, та з метою реалізації заходів щодо економічного та раціонального використання державних коштів, недопущення втрат бюджету та створення умов для зниження навантаження на фонд оплати праці, а отже підвищення ефективності управління у сфері соціального страхування, скорочення та оптимізації витрат на управління, спрощення обслуговування застрахованих осіб і роботодавців, було прийнято Закон України «Про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці» від 29.12.2014 р. №1573 (далі – Закон), розділ 7 якого передбачив ліквідацію Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України з подальшим утворенням Фонду соціального страхування України та його робочих органів, на які покладено виконання функцій та завдань, які відповідно були покладено на робочі органи Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [93]. Таким чином, з 1 січня 2015 р. головним інститутом, що забезпечує організацію соціального страхування у сфері страхування від нещасних випадків та страхування з

тимчасової втрати працездатності є новостворений Фонд соціального страхування України.

На сьогодні, в Україні страхування від нещасних випадків представляє собою складну систему, покликану виконувати ряд соціально значущих завдань і регулюється безліччю нормативно-правових актів, законів, постанов. Одним з визначальних серед них є Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 року №1105-XIV із змінами і доповненнями від 01.01.2015 р. [93]. Закон визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві [21].

Перелік основних законів України, спрямованих на формування і регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків у системі соціального захисту населення наведено у таблиці 1.2.

Як в процесі становлення системи соціального захисту зайнятого населення, так і в період її розвитку, ефективного функціонування, важливо чітко визначити роль держави при створенні і функціонуванні соціального захисту зайнятого населення. Держава виступає в ролі її організатора, гаранта необхідних фінансових ресурсів і керуючого, який здійснює адміністративні функції. Так, державне особисте страхування від нещасних випадків визначається Законом України «Про страхування» (далі – Закон) і спрямоване на захист життя й здоров'я тих категорій службовців, чия професійна діяльність пов'язана з підвищеним ризиком нещасного випадку під час виконання службових обов'язків і здійснюється з метою надання страхового захисту застрахованим особам на випадок смерті, втрати працездатності через травму,

каліцтво, тілесні ушкодження, що настали під час виконання службових обов'язків унаслідок нещасних випадків. Закон визначає види державного обов'язкового особистого і обов'язкового особистого страхування.

Таблиця 1.2.

Законодавче забезпечення соціального страхування від нещасних випадків

Законодавчий акт	Концептуальні положення
1. Конституція України	Закріплено право кожного громадянина України на соціальний захист, право на охорону праці та безпечні умови її здійснення
2. Кодекс законів про працю	Визначено базові норми та нормативи щодо показників охорони праці в цілому для трудових відносин
3. Закон України «Про охорону праці»	Управління та регулювання відносин між роботодавцями та найманими працівниками трудових відносин у сфері охорони праці та чітке регламентування та визначення прав та обов'язків обох сторін
4. Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»	Визначає правові, фінансові та організаційні засади соціального страхування, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя та здоров'я.
6. Закон України «Про страхування»	Спрямований на створення ринку страхових послуг, регулює відносини у сфері страхування, при чому його дія не поширюється на державне соціальне страхування.
7. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році»	Встановлює загальне зниження ставки ЄВС до 22%, починаючи з 01.01.2016 р. для підприємств всіх видів економічної діяльності та галузей. Передбачає повну ліквідацію класів професійного ризику та виключення їх із законодавства.
8. Постанова КМУ «Про деякі питання розслідування нещасних випадків» від 21.08.01 №1094	Визначає процедуру проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій,
9. Постанова КМУ «Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 26.11.2014 № 675	Визначає пропорції розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування

Джерело: розроблено автором за даними [61, 60, 90, 92, 96, 91, 107, 109, 37]

Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2007 р. № 1372 та

визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 18 лютого 2016 р. №87 визначила два види обов'язкового особистого державного страхування: обов'язкове державне страхування посадових осіб архітектурно-будівельного контролю, спортсменів вищих категорій; обов'язкове особисте страхування медпрацівників, працівників пожежної охорони, членів добровільних пожежних громад [116].

Основою для поділу обов'язкових видів страхування на такі види стали джерела їх фінансування, а саме: державне обов'язкове особисте страхування здійснюється за рахунок коштів державного бюджету України. Так, наприклад страхування від нещасних випадків спортсменів регулюється Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій» від 31 травня 1995 р. N 378, яка визначає коло осіб, що підлягають обов'язковому державному страхуванню - спортсмени збірних команд України і встановлює, що страхування здійснюється за рахунок коштів державного бюджету України. Визначає перелік страхових випадків та встановлює розмір страхової суми залежно від наслідків нещасних випадків [111].

Види обов'язкового особистого страхування фінансуються за рахунок індивідуальних доходів громадян, коштів підприємств, установ та організацій і регулюються відповідно до таких законодавчих ініціатив (табл. 1.3), які встановлюють порядок та умови надання послуг зі страхування від нещасних випадків страховими організаціями.

Таблиця 1.3.

Нормативно-правове забезпечення недержавного обов'язкового страхування від нещасних випадків

Законодавчий акт	Концептуальні положення
Постанова Кабінету Міністрів «Питання проведення обов'язкового державного страхування за деякими видами» від 28 листопада 2007 р. N 1372	Визначає види державного обов'язкового особистого страхування, на здійснення яких Національна комісія з регулювання ринку фінансових послуг в установленому порядку видає ліцензії.
Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про порядок і умови обов'язкового особистого страхування працівників пожежної охорони» від 3 квітня 1995 р. N 232	Визначає порядок та умови страхування, визначає коло осіб, що підлягають обов'язкового особистого страхування працівників пожежної охорони, встановлює розмір страхової виплати залежно від наслідків нещасних випадків для працівників пожежної охорони.
Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Умов обов'язкового (додаткового) страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини» від 22 лютого 1994 року № 116	Страхування здійснюється на випадок нещасного випадку, що призвів до загибелі (смерті), каліцтва чи професійного захворювання, що настали в зв'язку з виконанням службових обов'язків. Встановлює розмір страхових платежів та страхових виплат за наслідками нещасних випадків медичних працівників.
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов обов'язкового страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків від 16 жовтня 1998 р. N1642	Затверджує порядок та умови обов'язкового страхування медичних працівників, визначає перелік страхових випадків, встановлює розмір страхових платежів та страхових виплат за наслідками нещасних випадків медичних працівників.
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті» від 14.08.1996р. № 959	Визначає порядок здійснення страхування від нещасних випадків на транспорті, встановлює фіксований розмір страхового платежу, та визначає розмір страхової суми залежно від наслідків нещасних випадків.

Джерело: складено автором на основі [110, 111, 112, 113, 114]

Вивчаючи законодавче підґрунтя недержавного страхування від нещасних випадків ми стикнулися з масою невідповідностей у чинному законодавстві. Зокрема, вони стосуються формулювання назв видів обов'язкового особистого страхування, що в подальшому унеможливило відображення чітких взаємовідносин між інститутами системи страхування від нещасних випадків. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів від 18 лютого 2016 р. №87, у визначених назвах обов'язкових особистих видів страхування існують значні відмінності та протиріччя (див.табл. 1.4).

Назви обов'язкових особистих видів страхування та ризику, що вони покривають

Назва нормативно-правового акту	Назва виду страхування	Страховими випадки за видами страхування:
Постанова КМУ «Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті» від 14 серпня 1996 р. № 959	обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	а) загибель або смерть застрахованого внаслідок нещасного випадку на транспорті; б) одержання застрахованим травми внаслідок нещасного випадку на транспорті при встановленні йому інвалідності; в) тимчасова втрата застрахованим працездатності внаслідок нещасного випадку на транспорті.
Постанова КМУ «Про затвердження Положення про порядок і умови обов'язкового особистого страхування працівників відомчої та місцевої пожежної охорони» від 3 квітня 1995 р. N 232	обов'язкового особистого страхування працівників відомчої та місцевої пожежної охорони і членів добровільних дружин	а) загибель (смерть), поранення (контузія, травма або каліцтво), б) захворювання, одержані під час ліквідації пожежі або наслідків аварії застрахованим, який виконував свої обов'язки згідно з наказом або дорученням.
Постанова КМУ «Про затвердження Порядку та умов обов'язкового страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків» від 16 жовтня 1998 р. N 1642	обов'язкового страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини	а) смерть працівника від захворювань, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції внаслідок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ним професійних обов'язків; б) визнання працівника інвалідом внаслідок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ним професійних обов'язків; в) тимчасова втрата працездатності працівником внаслідок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ним професійних обов'язків; інфікування працівника вірусом імунодефіциту людини під час виконання ним професійних обов'язків
Постанова КМУ «Про затвердження Порядку та умов обов'язкового державно-го страхування спортсменів вищих категорій» від 31 травня 1995 р. N 378	обов'язкового державного страхування спортсменів збірних команд України	а) загибелі або смерті застрахованого під час підготовки до змагань та участі в них його спадкоємцям; б) втрати застрахованим працездатності внаслідок поранення, контузії, травми або каліцтва, що сталися під час підготовки до змагань та участі в них; в) установа застрахованому інвалідності в період чинності договору страхування, до якої призвів нещасний випадок, що стався під час підготовки чи участі у змаганнях
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов обов'язкового державного страхування посадових осіб інспекцій державного архітектурно-будівельного контролю» від 31 березня 1995 р. N 227	обов'язкового державного страхування посадових осіб інспекцій державного архітектурно-будівельного контролю	а) загибелі або смерті застрахованого під час виконання службових обов'язків його спадкоємцям; б) втрати застрахованим працездатності внаслідок поранення, контузії, травми, каліцтва чи захворювання, що сталися під час виконання службових обов'язків; в) ушкодження здоров'я застрахованого внаслідок травми (поранення, контузії) чи захворювання, що сталися під час виконання службових обов'язків, без встановлення інвалідності.

Джерело: складено автором на основі [110, 111, 112, 113, 114]

Відповідно до наведених в таблиці даних, чітко відображені розбіжності у назвах видів страхування: обов'язкове державне особисте страхування, обов'язкове особисте страхування, обов'язкове страхування. В назвах особистих видів страхування не визначено зміст виду страхування, не відображено суті цього виду страхування, не визначено від кого або від чого відбувається таке страхування, а визначено лиш застрахованих осіб. Така ж ситуація характерна для всіх видів обов'язкового особистого страхування, за винятком обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті. Разом з тим, не зважаючи на розбіжності у назвах даних видів страхування, всі вони спрямовані на надання страхового захисту за однаковими страховими випадками – нещасними випадками. І гарантують страховий захист від наслідків нещасних випадків, тому, вважаємо, що їх назви мають бути доповненні словосполученням «від нещасних випадків».

На нашу думку, необхідним також є визначення коректності використання слова «особисте». Під особистим страхуванням визначається комплекс заходів, які спрямовані на здійснення страхових виплат особі, у разі настання випадкових непередбачуваних подій, наслідком яких є шкода для життя, здоров'я та матеріальні втрати [110]. Таким чином основне призначення особистого страхування є захист кожної конкретної особи. Звідси, виникає протиріччя у назві такого страхування «особисте», якщо воно спрямоване на захист особи, то це є особове страхування. Таку нашу думку підтримує ряд науковців, які у своїх працях вживають термін «особове страхування» [5, 9, 81, 86, 134, 189], хоча це і супечить чинному законодавству. Тож вважаємо, що зміна терміну «особисте» на «особове» є закономірною, що зумовлено призначенням такого страхування – захистом матеріальних інтересів особи.

Інституційним забезпеченням державного обов'язкового особового страхування та обов'язкового особового страхування в Україні виступають страхові організації, що мають ліцензію на здійснення обов'язкових видів страхування, видану Національною комісією, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг України. Тобто, таке страхування здійснюється приватними страховиками, що мають на це відповідну ліцензію, тому вважаємо, що при обов'язкового особовому страхуванні недоцільно застосовувати термін «державне».

На основі вищезначеного та з метою впорядкування розбіжностей у визначенні назв обов'язкових видів особового страхування пропонуємо внести такі зміни, що ліквідують зазначенні протиріччя у нормативному полі недержавного страхування від нещасних випадків (див. табл 1.5.)

Табл.1.5.

Пропозиції щодо упорядкування та перейменування назв
обов'язкових видів особового страхування

№	Існуюча назва	Запропонована назва
1	Обов'язкове державне особисте страхування, обов'язкове особисте страхування, обов'язкове страхування	Обов'язкове особове страхування
2	Обов'язкове особисте страхування працівників відомчої та місцевої пожежної охорони і членів добровільних дружин	обов'язкове особове страхування від нещасних випадків працівників відомчої та місцевої пожежної охорони і членів добровільних дружин
3	Обов'язкове страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини	обов'язкове особове страхування від нещасних випадків медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини
4	Обов'язкове державне страхування спортсменів збірних команд України	обов'язкове особове страхування від нещасних випадків страхування спортсменів збірних команд України
5	Обов'язкове державне страхування посадових осіб інспекцій державного архітектурно-будівельного контролю	обов'язкове особове страхування від нещасних випадків посадових осіб інспекцій державного архітектурно-будівельного контролю

Джерело: розроблено автором

Складні економічні відносини що складаються у сфері державного та недержавного страхування від нещасних випадків поєднуються в комплексну систему страхування від нещасних випадків, що забезпечує захист інтересів громадян від наслідків виробничого травматизму.

На думку В.Д. Роїка [122] в основі страхування від нещасних випадків лежать наступні основні характеристики:

- будь-які особи, які здійснюють підприємницьку діяльність, повинні забезпечувати таку організацію трудового процесу, яка б враховувала закони

життєдіяльності людини (фізіологічні, психологічні, охорону і гігієну праці), а при нещасному випадку на виробництві роботодавець повинен нести відповідальність щодо компенсації працівникові втрати його працездатності;

- роботодавець несе фінансову відповідальність за компенсацію шкоди перед працівником. Працівник повинен бути застрахований і отримати страхове відшкодування при настанні страхового випадку, незважаючи на те, з чиєї вини стався нещасний випадок - наймача, працівника або третьої особи. Таким чином, основою відшкодування шкоди стає не провина роботодавця, а той факт, що нещасний випадок стався «по причині і під час роботи».

- виплату відшкодування здійснює страхова організація, на яку переноситься відповідальність за наслідки перед потерпілим на виробництві. Право отримання відшкодування шкоди гарантоване і залежить тільки від факту настання страхового випадку, а не від різних економічних умов, а також обтяжливих судових процедур щодо виявлення відповідача і покладання на нього за допомогою судових рішень матеріальної відповідальності.

Звичайно, до них необхідно додати ще низку факторів, проте вже зазначені, поєднуючись в систему страхування від нещасних випадків, дають можливості для організації страхового захисту шляхом поєднання його форм для охоплення великих професійних груп працюючих, сприяючи перерозподілу великих грошових потоків.

Отже, страхування від нещасних випадків можна визначити як систему економічних відносин, що ставить за мету створення загальнонаціональної організації взаємодопомоги, яка спроможна діяти досить ефективно лише в тому випадку, якщо вона буде всеосяжною як із погляду охоплення нею населення, так і з погляду покриття ризиків. Під системою страхування від нещасних випадків ми розуміємо комплекс економічних, організаційно - управлінських і правових відносин між фізичними та юридичними особами з одного боку та фінансовими організаціями, роботодавцями і державою з іншого, які складаються в процесі життєдіяльності при настанні випадкових непередбачуваних обставин та спрямовані на мінімізацію та ліквідацію економічних втрат шляхом перерозподілу фінансових потоків.

В Україні, з метою комплексного страхового захисту від нещасних випадків – система страхування від нещасних випадків поєднує здійснення такого виду страхування по лінії загальнообов'язкового державного соціального страхування, в особі Фонду соціального страхування України (далі Фонд) та по лінії недержавного страхування (в добровільній та обов'язковій формі), здійснюваного приватними страховими організаціями (рис.1.5). Однак, незважаючи на яку лінію воно надається, всі вони зберігають спільну соціально-економічну спрямованість, оскільки покликані забезпечити захист працівників шляхом перерозподілу страховиком ризику фінансових втрат, що є наслідком випадкових непередбачуваних подій між великим числом страхувальників.

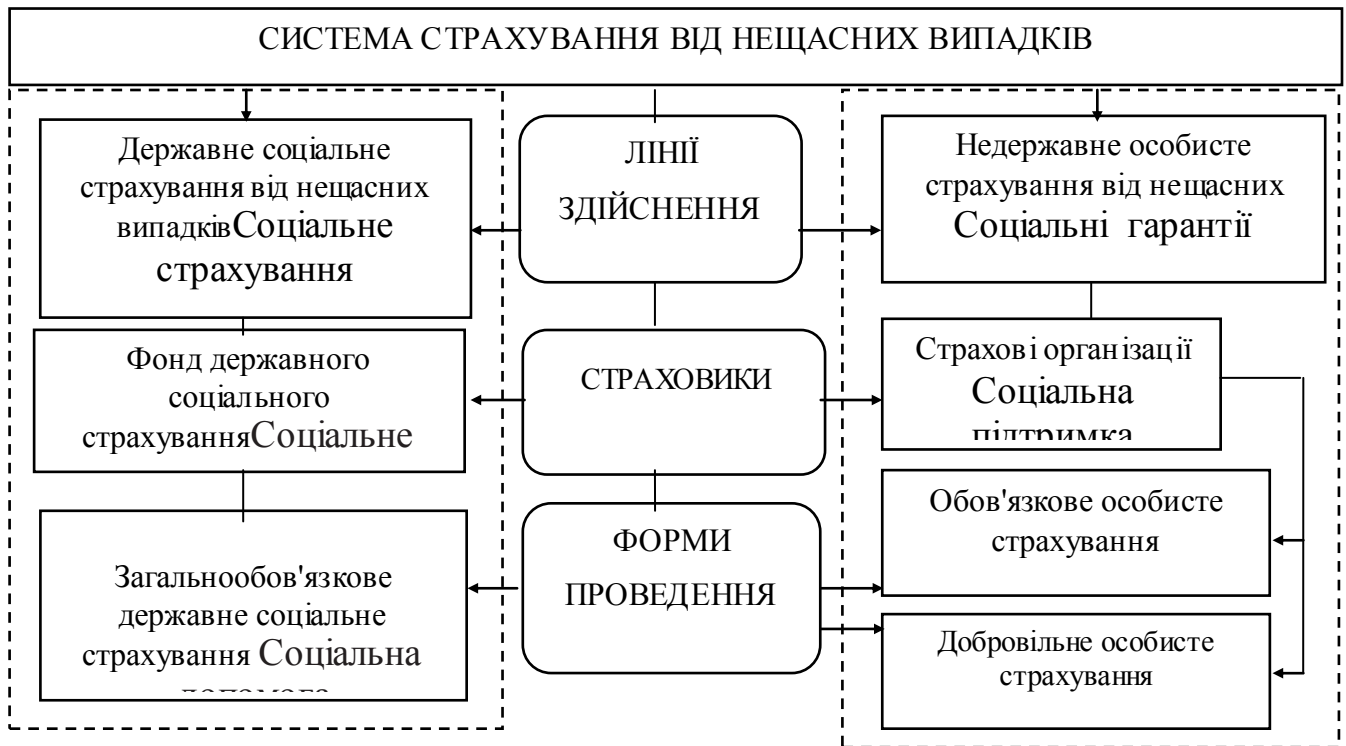

Рис. 1.5. Система страхування від нещасних випадків

Джерело: розроблено автором

Зміст соціального захисту при організації системи страхування від нещасних випадків полягає у компенсації втрат (збитків), і зниженням доходів застрахованої

особи, що зумовлені нещасними випадками полягають у виплаті відповідних грошових відшкодувань [134, с.138].

Виходячи з даного розуміння системи страхування від нещасних випадків, можна стверджувати, що воно охоплює та поєднує різні шляхи надання страхового захисту для покриття ризиків виникнення випадкових непередбачуваних обставин, зокрема через державне та недержавне страхування від нещасних випадків. Кожна із форм має свої ознаки та особливості захисту від ризиків настання нещасних випадків, основні з яких наведено в табл. 1.6.

Таблиця 1.6.

Лінії здійснення страхування від нещасних випадків в Україні

Ознака	Державне соціальне страхування	Недержавне страхування від нещасних випадків	
		Обов'язкове	Добровільне
Предмет	Соціальні ризики, пов'язані з втратою трудового доходу	Соціальні ризики, які несуть страховий характер і пов'язані з майновими інтересами громадян	Ризики, які несуть страховий характер і пов'язані з майновими інтересами громадян
Об'єкт	Життя та здоров'я працюючих громадян і члени їх родин	Життя та здоров'я працівників професій з підвищеним рівнем ризику і члени їх родин	Життя та здоров'я фізичних осіб, що мають фінансові можливості для участі у страхуванні
Методи фінансування	Державне бюджетне фінансування	Страхування (комерційна основа)	Страхування (комерційна основа)
Джерела фінансування	Обов'язкові страхові внески роботодавців і держави	Обов'язкові страхові платежі працівників окремих галузей	Страхові внески юридичних чи фізичних осіб
Повернення збитку	Принцип солідарності	Принцип обмеженої еквівалентності	Принцип еквівалентності
Право на соціальні виплати	За результатами перевірки, при встановленні наслідків впливу соціальних ризиків – нещасних випадків.	При встановленні наслідків впливу соціальних ризиків – нещасних випадків, що покриваються за дотримання умов сплати внесків.	Право на виплати при наявності полісу страхування від нещасних випадків

Джерело: складено автором на основі [138, 67, 66]

Організацію загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні здійснює

некомерційна самоврядна організація - Фонд соціального страхування України (далі – Фонд). Даний інститут є органом, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та здійснює інші функції згідно із затвердженим статутом [93].

Фонд не може займатися іншою діяльністю, крім тієї, для якої його створено, та використовувати свої кошти на цілі, не пов'язані з цією діяльністю. Використання його коштів відбувається виключно тільки за цільовим призначенням та не включаються до складу Державного бюджету України.

Процес соціального страхування відбувається певною мірою автоматично: для страхування від нещасного випадку на виробництві не потрібно згоди або заяви працівника. Страхування здійснюється в безособовій формі. Це означає, що всі особи, які підпадають під загальнообов'язкове страхування, вважаються застрахованими. Відповідно до законодавства України. Застрахованим особам в системі державного соціального страхування видається єдине для всіх видів страхування свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [151].

Соціальне страхування від нещасних випадків та професійних захворювань як частина державної системи соціального захисту населення, забезпечує працюючих громадян від можливої зміни матеріального і соціального становища, в тому числі з незалежних від них обставин, за допомогою якого держава надає соціальний захист, охорону життя та здоров'я громадян під час їхньої трудової діяльності, сприяє підвищенню ефективності соціального захисту працівників в умовах існуючих соціальних ризиків. Незважаючи на постійне посилення заходів, спрямованих на створення безпечних умов праці, рівень виробничого травматизму в багатьох галузях народного господарства високий. У зв'язку з цим державне соціальне страхування працівників дозволяє вирішувати такі завдання, як забезпечення

соціального захисту застрахованих, підвищення економічної зацікавленості наймачів у зниженні професійного ризику, відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю застрахованих при виконанні ними трудових обов'язків.

В рамках державного соціального страхування від нещасних випадків, за законодавчо визначеними умовами, з метою компенсації за ризики, понесені працівниками формується страховий фонд. На рис. 1.6. представлено процес формування фондів соціального страхування і страхування від нещасних випадків зокрема.

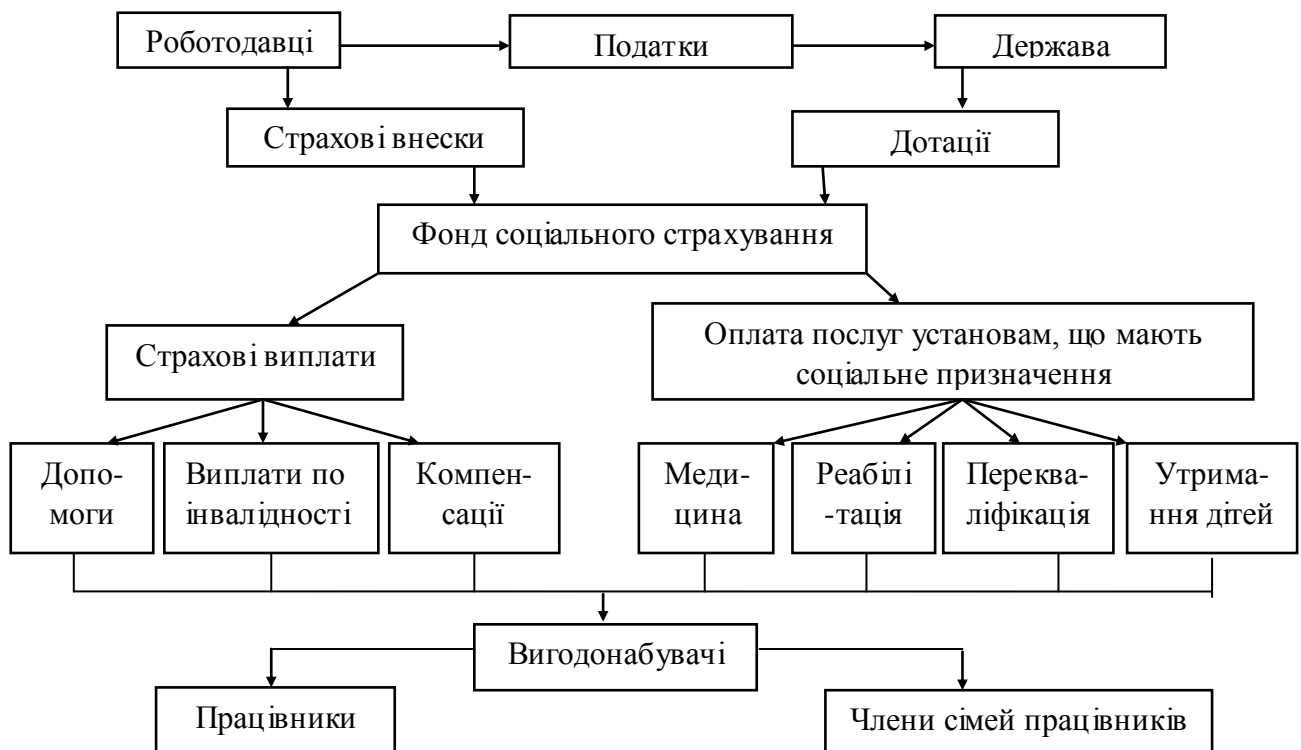

Рис. 1.6. Формування державних страхових Фондів

Джерело: складено автором

Основним джерелом надходження коштів до Фонду є соціальні внески. Вони являють собою обов'язкові періодичні платежі, які акумулюються у Фонді та мають цільове спрямування на надання соціального захисту. За своїм змістом внески на соціальне страхування становлять собою частину фонду оплати праці, яка сплачується в обов'язковій формі вигодонабувачам (застрахованим працівникам або членам їх родини) і спрямовується на покриття можливих втрат, пов'язаних із настанням соціальних ризиків.

У разі настання страхового випадку Фонд соціального страхування виплачує застрахованому чи особам, які мають на це право страхові виплати (грошові суми). Виплати включають: страхові виплати втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності; страхові виплати в установлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого); страхові виплати пенсії по інвалідності потерпілому; страхові виплати пенсії у зв'язку з втратою годувальника; страхові виплати дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності; страхові виплати на медичну та соціальну допомогу [101].

Таким чином, у разі настання страхового випадку Фонд зобов'язаний у встановленому законодавством порядку своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які перебували на його утриманні:

- допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;
- одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого;
- щомісяця грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого;
- пенсію по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;
- пенсію у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;
- допомогу дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності [151].

Недержавне страхування від нещасних випадків, що здійснюється на комерційній основі, передбачає обов'язок страховика за здійснення страхових виплат фіксованої страхової суми або в розмірі часткової або повної компенсації

додаткових витрат застрахованого, що викликані настанням страхового випадку. Недержавне страхування від нещасних випадків передбачає комплексний перелік виплат за наслідками нещасних випадків (рис. 1.7.)

Рис. 1.7. Види виплат при страхуванні від нещасних випадків

Джерело: розроблено автором на основі [138, 67]

Наведений перелік видів страхових виплат, що здійснюється для покриття наслідків нещасних випадків, використовується в різних їх комбінаціях (рис. 1.8.), які залежать від конкретних умов, що визначені в договорі страхування та зумовлені наслідками, що були викликані в результаті нещасних випадків.

Так, якщо наслідком нещасного випадку є смерть або інвалідність (постійна повна втрата працездатності), виплати здійснюються одноразово в розмірі повної страхової суми, визначеної договором страхування. При настанні інвалідності договором також може бути передбачена виплата пенсій на термін, що визначається періодом інвалідності.

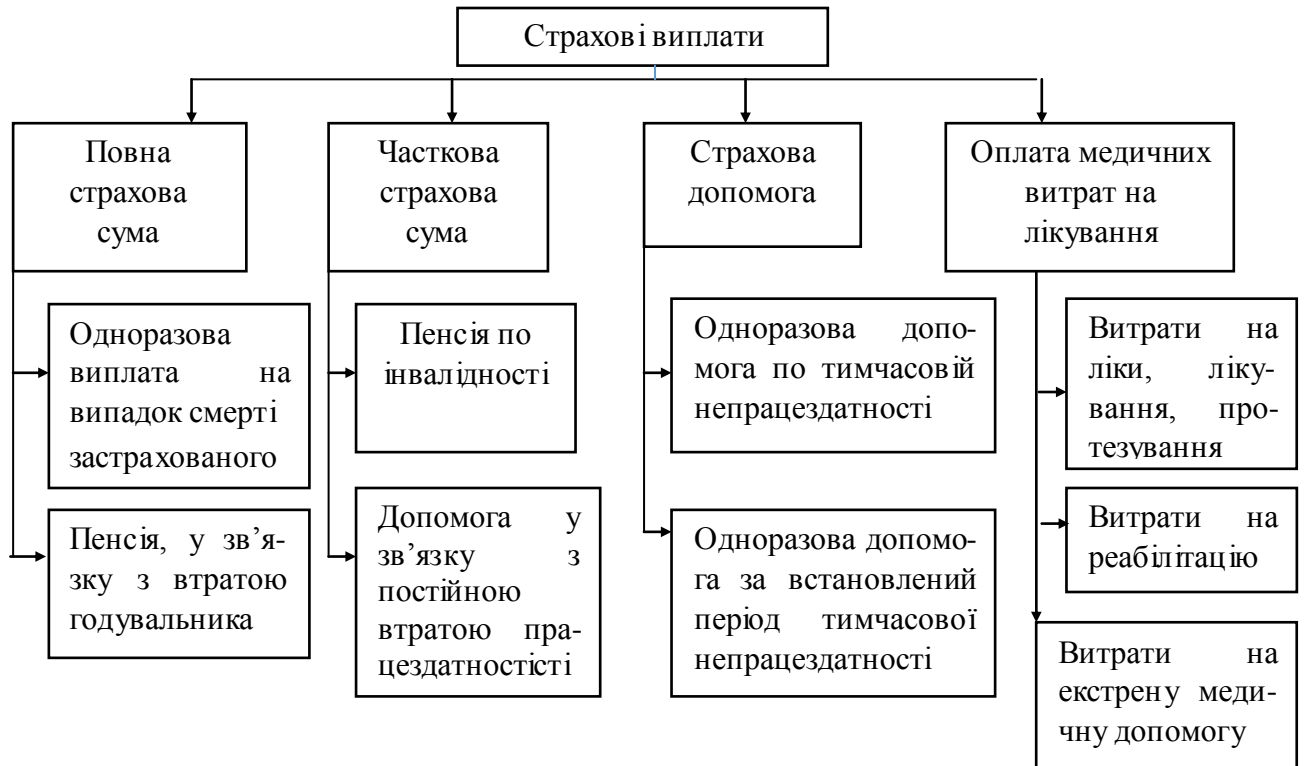

Рис. 1.8. Комбінації страхових виплат при страхуванні від нещасних випадків

Джерело: розроблено автором на основі [131, 194, 19]

Втрата працездатності передбачає часткову виплату страхової суми. Розмір якої встановлюється залежно від ступеня втрати працездатності застрахованою особою, тобто від тяжкості наслідків нещасного випадку. Визначення ступеня втрати працездатності здійснюється на основі встановленого страховою організацією переліку можливих травм з визначенням відсотків втрати працездатності, що відповідає такому виду травмування. Тобто, частка страхової суми, що виплачується відповідає відсотку втрати працездатності.

Таким чином, недержавне страхування від нещасних випадків забезпечує застрахованих і членів їх родин комплексним захистом від економічних наслідків втрати працездатності або смерті, що сталася в результаті раптового, непередбачуваного впливу нещасного випадку на організм людини.

В цілях комплексного дослідження функціонування системи страхування від нещасних випадків розглянемо принципи організації даного виду страхування по лінії державного соціального страхування, так як саме на нього припадає лівова частка його здійснення. Так, згідно з чинним законодавством до основних принципів страхування від нещасних випадків в Україні відносяться наступні:

- законодавчого визначення умов і порядку здійснення соціального страхування;
- обов'язковості страхування осіб відповідно до видів соціального страхування та можливості добровільності страхування у випадках, передбачених законом;
- державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав;
- обов'язковості фінансування Фондом соціального страхування України витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, в обсягах, передбачених Законом України «Про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці»;
- формування та використання страхових коштів на засадах солідарності;
- диференціації розміру виплати допомоги залежно від страхового стажу;
- диференціювання страхового тарифу з урахуванням умов і стану безпеки праці, виробничого травматизму та професійної захворюваності на кожному підприємстві;
- економічної зацікавленості суб'єктів страхування в поліпшенні умов і безпеки праці;
- цільового використання коштів соціального страхування;
- відповідальності роботодавців та Фонду соціального страхування за реалізацію права застрахованої особи на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за законами України [93]. Кожен із зазначених принципів визначає умови надання і організації страхового захисту застрахованим особам у системі страхування від нещасних випадків, тож зупинимося на них детальніше. Принцип обов'язковості сплати страхувальником страхових внесків встановлює, що страхувальник, яким є роботодавець, сплачує до Фонду соціального страхування страхові внески. Причому принцип обов'язковості не передбачає винятків. У цих умовах особливо важливим є забезпечення економічної зацікавленості роботодавців у зниженні виробничого ризику.

Одним з важливих принципів функціонування ринкової економіки є принцип: «особистої відповідальності» [54, с. 9]. Це пояснюється тим, що характерна риса ринкової економіки полягає в тому, що кожна людина приймає рішення самостійно. Її свобода пов'язана з відповідальністю за індивідуально прийняті рішення і наслідки, що вони ведуть за собою. В системі державного страхування від нещасних випадків на виробництві принцип особистої відповідальності втілений в тому, що роботодавець також, повинен нести відповідальність за ризики перед працівниками.

Однак існують ризики, що не залежать від конкретної людини - наприклад техногенні катастрофи або професійні ризики. Тому відповідальність за такого роду техногенні ризики повинно нести все суспільство. Формування та використання страхових коштів на засадах солідарності та субсидування. На нашу думку, саме цей принцип є одним з основних при розкритті економічної сутності системи страхування від нещасних випадків, адже солідарність є однією з основних ознак при здійсненні страхування того чи іншого виду, враховуючи і державне соціальне. Як вже згадувалось вище, фінансування системи соціального страхування в переважній частині здійснюється за рахунок внесків учасників, що є однією з головних ознак для розкриття сутності соціального страхування. Адже йдеться про залежність між участю у фінансуванні цієї системи та отриманням страхових виплат, тобто про платність і солідарність.

Залежність участі у фінансуванні системи соціального страхування та отримання виплат з неї має базуватися на ще одній важливій умові соціального страхування, якою є еквівалентність страхових виплат. Обсяги внесків повинні забезпечувати певний обсяг виплат, тобто повинна існувати чітка залежність між цими показниками, а ступінь такої залежності має формувати повноту застосування страхового принципу у соціальному страхуванні. При цьому ми наголошуємо на слові «страхового».

Вивчення принципів організації системи страхування від нещасних випадків свідчить, що порушується принцип страхової еквівалентності. Про це говорять і провідні методологи в галузі соціального страхування. Наприклад, В.Д. Роїк підкреслює: «... страхові внески та страхові виплати повинні наближатися до еквівалентності, хоча в повній мірі її не досягають не тільки по відношенню один до одного, але і до того заробітку (доходу), з якого вони вираховуються. Зазвичай коефіцієнт заміщення заробітної плати варіює в діапазоні 60-70%» [118].

Щодо платності, починаючи з 2016 р., згідно до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 2 грудня 2010 року N 2755-VI, сума єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі - єдиний внесок) визначається в розмірі 22%, який має сплатити роботодавець, але встановлення такої фіксованої суми єдиного соціального внеску для

підприємств всіх галузей суперечить виконанню іншого принципу соціального страхування - диференціювання страхового тарифу з урахуванням умов і стану безпеки праці, виробничого травматизму та професійної захворюваності на кожному підприємстві. Адже вид економічної діяльності, рівень травматизму та стан умов праці абсолютно не впливають на формування страхового внеску. Це суперечить ще одному принципу соціального страхування - економічній зацікавленості суб'єктів страхування в поліпшенні умов і безпеки праці. Економічна зацікавленість суб'єктів відносин у сфері соціального страхування від нещасних випадків відсутня, так як відсутній процес диференціювання страхових тарифів, як наприклад, це було раніше, в залежності від класу професійного ризику, який в свою чергу визначався відповідно до умов і стану безпеки праці, виробничого травматизму.

Виходячи з вищевикладеного, принципами, що, на наш погляд, характеризують систему страхування від нещасних випадків, є: особистої відповідальності, платності, соціальної справедливості і еквівалентності. За відсутності хоча б одного з них система втрачає страхову ознаку. Тому ці принципи можна об'єднати поєднавши в дефініцію «страховий принцип». Така наша думка знаходить підтвердження в працях інших дослідників [59]. Ґрунтуючись на даних принципах та зберігаючи єдиний соціально-економічний зміст, система страхування від нещасних випадків повинна забезпечувати попередження та відповідне реагування за наслідки нещасних випадків.

Дослідивши організацію страхування від нещасних випадків встановлено, що комплекс економічних відносин, що складається по лінії державного соціального та по лінії недержавного (приватного) страхування від нещасних випадків формує систему страхування від нещасних випадків України, яка є частиною системи соціального захисту громадян і спрямована на забезпечення матеріальної компенсацію постраждалим.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Провівши у даному розділі дослідження теоретичних основ страхування від нещасних випадків маємо можливість сформулювати наступні висновки:

1. Розглянуто соціально-економічні передумови виникнення страхування від нещасних випадків, головною з яких визначено залежність найманих працівників, від єдиного джерела їх доходу, яким є заробітна плата. Необхідність захисту найманих працівників від впливу соціальних ризиків, наслідком якого є виробничий травматизм та втрата трудового доходу зумовило виникнення страхування від нещасних випадків. Здійснено класифікацію соціальних ризиків та встановлено, що головним серед них є ризик виробничого травматизму. Саме тому, захист від нього взяла на себе держава по лінії соціального страхування, а інші ризики покладено на недержавний сектор страхування.

2. Сформульовано цілісний понятійно-категоріальний апарат дослідження. Опрацювання теоретичних джерел дало можливість визначити різні теоретико-методологічні підходи до трактування сутності поняття «страхування від нещасних випадків». На основі проведеного аналізу обґрунтовано авторське визначення: страхування від нещасних випадків - це форма соціального захисту населення, яка виникає між роботодавцями і страховиками, в особі страхових організацій щодо передання роботодавцями відповідальності за ризики, які складаються у процесі життєдіяльності і пов'язані із життям, здоров'ям працівників та призводять до втрати доходу в результаті нещасного випадку, на визначених умовах та за певну плату. І вважаємо, що економічна природа страхування від нещасних випадків безпосередньо пов'язана із працездатністю працівників, яка є однією з визначальних передумов формування їх доходів.

3. Визначені соціально-економічні передумови виникнення страхування від нещасних випадків засвідчили, що даний вид страхування є одним із перших видів страхування, що характеризують викладені віхи еволюції та реформ в сфері страхування від нещасних випадків. Визначено, що страхування від нещасних випадків відіграло ключову роль у становленні систем соціального захисту громадян. На підтвердження

цьому наведено історичні відомості щодо розвитку страхування від нещасних випадків, які свідчать, що виникнення саме цього виду страхування стало міцним підґрунтям для створення всієї системи соціального захисту громадян і дало поштовх для подальшого формування комплексу заходів системи соціального захисту. Узагальнюючи факти еволюційного розвитку страхування від нещасних випадків на виробництві в рамках системи соціального захисту в Україні і за кордоном, слід зазначити, що в західних країнах завжди існували більш сприятливі умови для становлення соціального захисту.

4. Обґрунтовано, що в Україні страхування від нещасних випадків представлено у вигляді системи страхування від нещасних випадків, що включає його здійснення по лінії державного соціального та недержавного страхування. Наведено авторське визначення системи страхування від нещасних випадків, що розглядається як комплекс економічних, організаційно - управлінських і правових відносин між фізичними та юридичними особами з одного боку та фінансовими організаціями, роботодавцями і державою з іншого, які складаються в процесі життєдіяльності при настанні випадкових непередбачуваних обставин та спрямовані на мінімізацію та ліквідацію економічних втрат шляхом перерозподілу фінансових потоків. Метою системи страхування від нещасних випадків визначено створення загальнонаціональної організації всеосяжної взаємодопомоги, як із погляду охоплення нею населення, так і з погляду покриття ризиків.

Результати проведеного у розділі дослідження опубліковані в наукових працях автора [167, 171, 172, 173, 178, 185]

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ В УКРАЇНІ

2.1 Фінансові аспекти оцінки втрат наслідків виробничого травматизму громадян в економіці України

Державне соціальне страхування від нещасних випадків дає змогу створювати економічні умови, які спонукають суб'єктів соціального страхування діяти у необхідному для суспільства напрямі, вирішувати ті чи інші завдання згідно із загальнодержавними та приватними інтересами. Його регулювання за допомогою економічних методів дає змогу суб'єктам соціального страхування зберегти право на вільний вибір своєї поведінки.

Загальнообов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків є одним з елементів системи страхування від нещасних випадків, яке покриває соціальні ризики виробничого травматизму, породжувані нещасними випадками на виробництві, результатом яких стають людські страждання і матеріальні втрати трудового доходу.

Щорічно, світове співтовариство несе важкий тягар витрат, пов'язаних із наслідками нещасних випадків – виробничим травматизмом. За даними МОП, щороку від нещасних випадків на виробництві або від професійних захворювань у світі помирає приблизно 2,3 млн. осіб. Щодня на робочих місцях відбувається більше шести тисяч нещасних випадків зі смертельним результатом. За оцінками МОП, у світі щорічно відбувається приблизно 337 млн. нещасних випадків на виробництві. Економічні втрати, пов'язані з нещасними випадками та небезпечними умовами праці, перевищують 1,25 трлн. дол. США, що становить 4% світового ВВП. Основний тягар цих втрат, включаючи біль, страждання і втрату дієздатності, лягає на працівників. Ці втрати неможливо повністю відшкодувати [72].

Провідні фахівці в сфері охорони праці та експерти МОП, вказують що рівень доходу країни впливає на показник виробничого травматизму. Підтвердження цьому слугують розрахунки МОП, згідно з якими визначено, що 86% випадків

виробничого травматизму в світі припадає на країни з низьким та середнім рівнями доходів, а решта - лише 14% на країни з високим рівнем доходів [206].

У 2013 р., Всесвітній банк на основі аналізу та оцінки показників валового національного доходу (ВНД), здійснив поділ всіх економік світу на категорії та визначив чотири рівні економіки: високий, доходи вище середнього, доходи нижче середнього та низький рівень (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1.

Рейтинг країн за розміром валового національного доходу на душу населення у 2013 р.

Рівень економіки	Високий рівень доходу (high-income countries)	Середній рівень доходу: від 1 045 до 12 746 дол. США		Низький рівень доходу (low-income countries)
		доходи вище середнього (upper middle-income countries)	доходи нижче середнього (lower middle-income countries)	
Дохід	≥ 12 746 дол. США	від 4 125 до 12 746 дол. США	від 1 046 до 4 125 дол. США	< 1 045 дол. США
Країна	Австралія, Велика Британія, Данія, Люксембург, Німеччина, США, Франція.	Австралія, Велика Британія, Данія, Люксембург, Німеччина, США, Франція.	Албанія, Вірменія, Єгипет, Індія, Конго, Молдова, Узбекистан, Україна.	Бангладеш, Зімбабве, Ефіопія, Кенія, Малі, Мозамбік, Непал, Танзанія, Чад.

Джерело: складено автором на основі [208]

За останніми дослідженнями експертів МОП, Україна займає одну із найгірших позицій за рівнем смертельного травматизму в Європі. За офіційними даними у 2014 р. в Україні сталося 6850 нещасних випадків на виробництві, з них 525 випадки - смертельних [141]. Для порівняння: у 2013 – 2014 рр. у Сполученому Королівстві Великої Британії внаслідок нещасних випадків на виробництві загинуло лише 142 особи [212], у Франції у 2014 р. – 281 смертельних випадків [193], 357 смертельних випадків на виробництві у 2013 р. в Німеччині [203]. Таким чином, рівень смертності від нещасних випадків на виробництві в Україні є значно вищим, ніж у провідних країнах світу. Так, за останніми дослідженнями експертів МОП, Україна займає одну із найгірших позицій за рівнем смертельного травматизму в Європі: з розрахунку на 100 тис. працівників порівняно з Німеччиною вищий у 2,5 рази, США

– у 2 рази [124]. При цьому варто зауважити, що кількість населення станом на 2013 рік у Німеччині становила 82 мільйони чоловік, 65 мільйонів осіб - у Франції і лише близько 43 мільйонів - в Україні (рис. 2.1.).

Стан умов праці та рівень виробничого травматизму в Україні, за своїми масштабами все більше перетворюються на серйозну соціально-економічну проблему. При чому, розмір страхових відшкодувань, що здійснює Фонд соціального страхування не забезпечує страхувальників від наслідків соціальних ризиків, так як не компенсує величину втраченого ними доходу, при чому видаткова частина Фонду соціального страхування щорічно збільшується в той час як доходи зменшуються. Так, у 2015 році дефіцит Фонду становив понад 1 млрд. грн. У таких умовах значення страхування від нещасних випадків зростає.

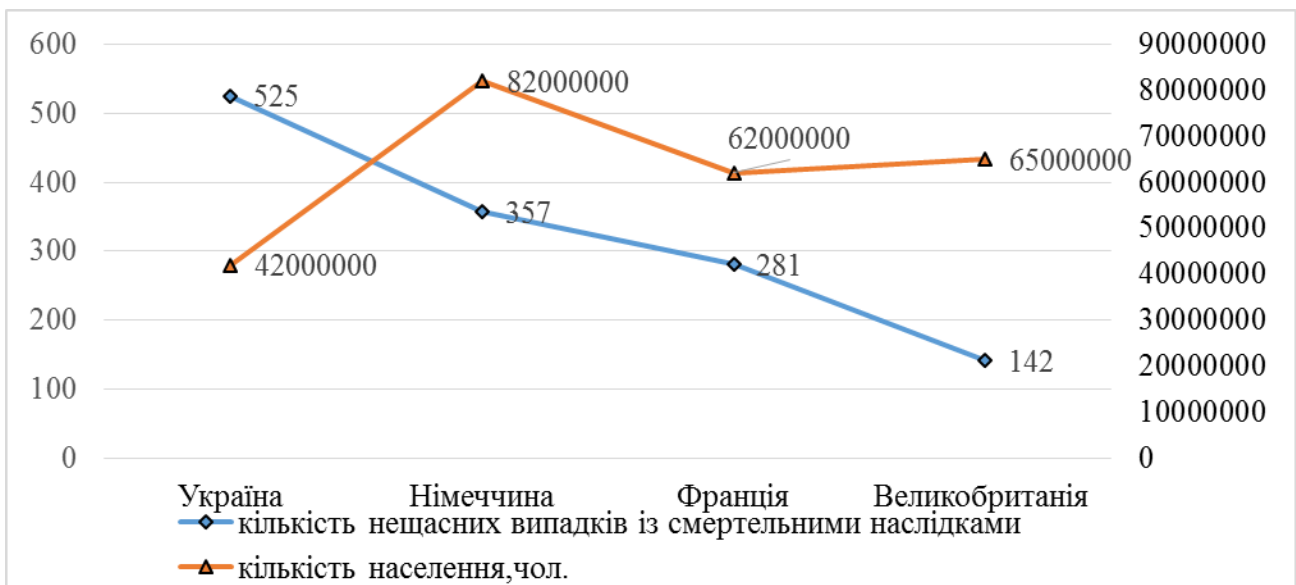

Рис. 2.1. Кількість населення та кількість смертельних нещасних випадків в окремих країнах у 2014 р., осіб

Джерело: складено автором на основі [141, 194, 203, 212]

Рис. 2.1 унаочнює дані показники та свідчить про те, що в провідних країнах світу кількість населення більша ніж вдвічі, а рівень виробничого травматизму менший майже ніж в два рази. [194, 30].

Середній показник стану виробничого травматизму за рік в регіональному розрізі, ілюструє рис.2.2.

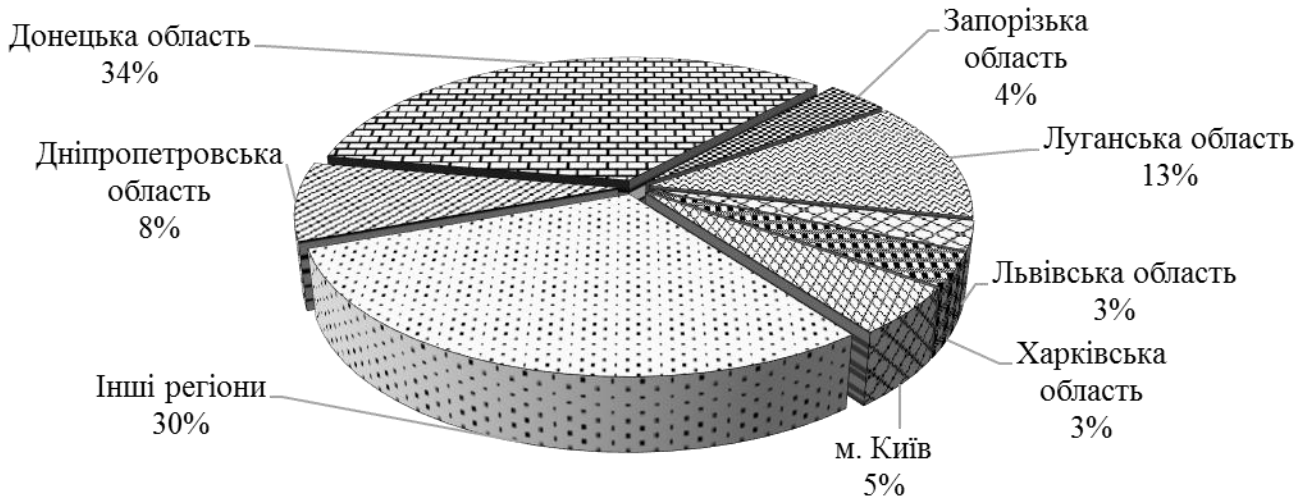

Рис. 2.2. Стан виробничого травматизму в розрізі регіонів України в середньому за період 2010-2015 рр.

Джерело: складено автором за даними [142, 154]

На 7 регіонів країни припадає 70% всіх нещасних випадків, на інші 20 – лише 30%. Така ситуація зумовлена наявністю на території України промислово-розвинених регіонів, на які припадає основна кількість всіх нещасних випадків. Це перш за все Донецька область – 34% (3512 випадків), Луганська область – 13% (1327 випадків), Дніпропетровська область – 8% (877 випадків на рік) (Додаток Б).

Серед працівників підприємств різних видів економічної діяльності було протягом 2010-2014 рр. зареєстровано від 8 (рибальство та рибництво, 2014) до 5464 (добувна промисловість, 2010) нещасних випадків на виробництві, в тому числі – від 2 (рибальство, рибництво, 2010) до 309 (переробна промисловість, 2011) – нещасних випадків зі смертельних наслідком [154]. Так, найбільш травмонебезпечними галузями економіки за видами робіт у 2014 р. є:

- добувна промисловість і розроблення кар'єрів – кількість травмованих складає 34,4% від загальної кількості травмованих по Україні (2 354 осіб, в т.ч. 119 - смертельно);

- транспорт, складське господарство, поштова і кур'єрська діяльність – 7% (481 травмована особа, в т.ч. – 59 смертельно);

- сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство – 6,4% (441

травмована особа, в т.ч. 51 - смертельно);

- металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування – 5,3% (365 травмованих осіб, в т.ч. 18 - смертельно) [142]. Кількість травмованих осіб у цих галузях складає 53,1% від загальної кількості травмованих по Україні.

Розподіл настання нещасних випадків в розрізі регіонів унаочнює розроблена нами за допомогою ГІС (географічна інформаційна система) MapInfo картосхема (рис. 2.3.). Рис. 2.3 чітко ілюструє регіони з високим рівнем травматизму. Виходячи з представленої інформації, можемо зробити висновок про те, що рівень травматизму кожної окремої області нашої країни безпосередньо пов'язаний з галузями економіки та їх переважанням в кожній окремій області.

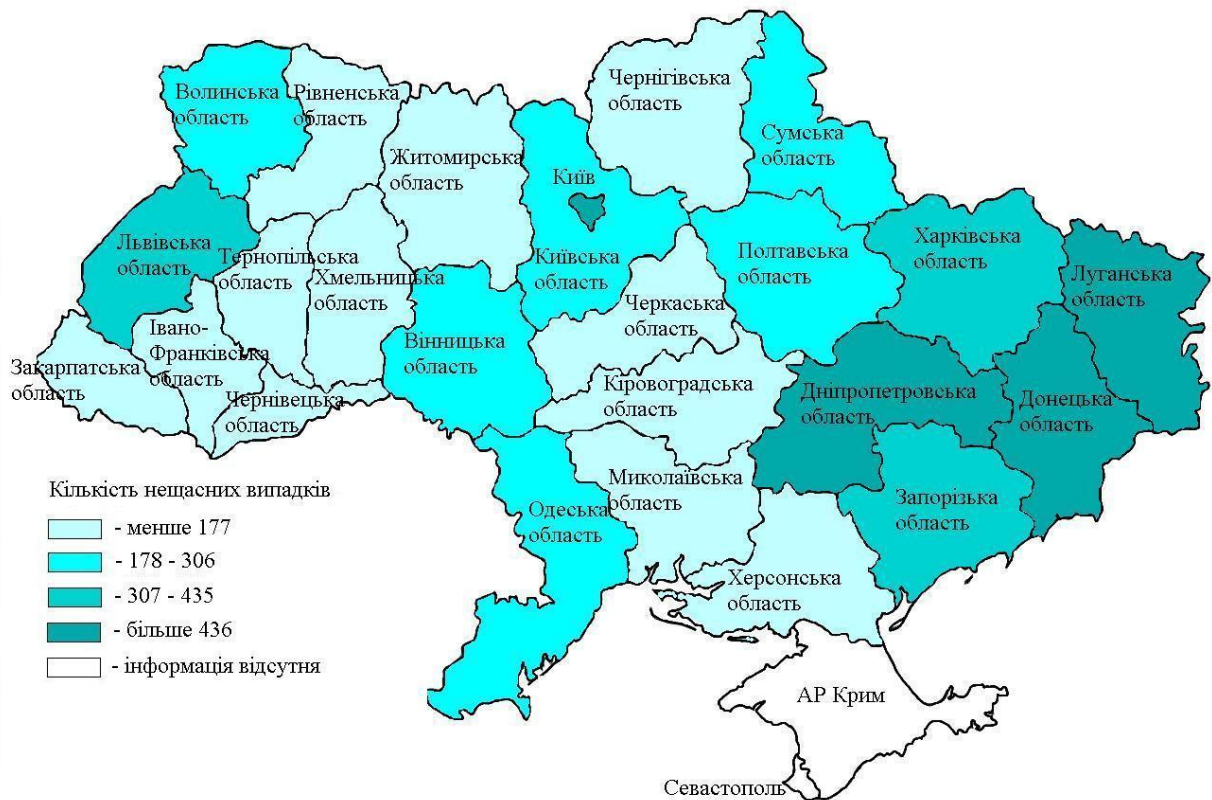

Рис. 2.3. Кількість нещасних випадків на виробництві по регіонах України в середньому у 2010-2015 рр. (без врахування тимчасово окупованої території)

Джерело: розроблено автором за даними [142, 154]

Протягом зазначеного періоду в окремих областях на виробництві

zareєстровано: від 33 (Закарпатська обл., 2013) до 4714 (Донецька, 2009) нещасних випадків (пов'язаних і не пов'язаних з виробництвом), а також – від 2 (Закарпатська, 2013) до 181 (Донецька, 2010) – нещасних випадків зі смертельним наслідком. У 2015 р. у порівнянні з 2015 збільшилась кількість нещасних випадків на виробництві тільки у Рівненській (на 17,7%) і Тернопільській (в 1,6 раза) областях.

В інших областях України протягом зазначеного періоду щорічно реєструвалася різна кількість нещасних випадків. Це зумовлено існуванням неоднорідних підприємств даних областей та різних факторів виробництва, які впливають на вірогідність виникнення нещасних випадків, а саме:

- різна кількість підприємств певного виду економічної діяльності;
- різний статевий, віковий та чисельний склад працівників підприємств, що зосереджені в областях;
- різні ризики травмування залежно від застосування певних видів виробничої технології, сировини, виконання окремих видів робіт, особливо робіт підвищеної небезпеки, а також різним технічним станом виробничого обладнання, особливо обладнання підвищеної небезпеки;
- неоднорідні умови праці, які істотно впливають на види подій, що призводять до травмування або загибелі працівників, та причини настання нещасних випадків.

До основних подій, які призвели до нещасних випадків, відносяться:

- падіння потерпілого під час пересування – 18,8% (1287 травмованих осіб від загальної кількості травмованих по Україні);
- дія рухомих і таких, що обертаються, деталей обладнання, машин і механізмів - 10,8% (739 осіб);
- обвалення, обрушення породи, ґрунту тощо – 8% (550 осіб);
- падіння потерпілого з висоти – 6,6% (450 осіб);
- дорожньо-транспортна пригода на дорогах (шляхах) загального користування – 5,9% (405 осіб).

Серед основних причин настання нещасних випадків (рис. 2.5) переважають організаційні – 63,7% (4361 нещасних випадків). Через психофізіологічні причини сталося 25,2% (1728) нещасних випадків, а через технічні причини - 11,1% (761) нещасних випадків (рис 2.4.).

З наведеної вибірки даних випливає, що, наприклад, 1,3% випадків обумовлене конструктивними недоліками технологічного обладнання, а 3,3% - незадовільний стан виробничих об'єктів. У результаті спільного впливу цих технічних та організаційних причин сталося 11,1% (761) нещасних випадків, що свідчить про низьку ефективність заходів роботодавців щодо створенню гідних умов праці працівників, а також зниження впливу діяльності працівників територіальних управлінь Держгірпромнагляду на роль окремих причин настання нещасних випадків на виробництві. Класифікація причин, що призводять до нещасних випадків наведена в Додатку В.

Рис. 2.4. Причини настання нещасних випадків в Україні у 2015 р.

Джерело: розроблено автором за даними [143]

Всі ці причини сприяють виникненню нещасних випадків, що веде за собою збільшення витрат Фонду, спрямованих на виплату страхових відшкодувань постраждалим на виробництві внаслідок нещасних випадків та членам їх родин.

Виробничий травматизм має значні негативні соціально-економічні наслідки:

а) для держави – у вигляді:

- безповоротного вибуття через інвалідність і загибель економічно активних, кваліфікованих працівників ;
- втрат робочого часу через тимчасову непрацездатність та невироблених і нереалізованих у зв'язку з цим продукції і послуг;
- великих обсягів виплат відшкодувань потерпілим, а також – членам сімей та утриманцям померлих, які складають в середньому щорічно більше 6,0 млрд. гривень.

б) для роботодавців – відчутними витратами на ліквідацію наслідків нещасних випадків; погіршення інвестиційної складової економіки країни, виробничого іміджу українських підприємств та їх продукції;

в) для потерпілих працівників і членів сімей загиблих:

- втратою заробітку і засобів до існування у вигляді матеріального відшкодування заподіяної шкоди здоров'ю або у зв'язку із втратою годувальника (у разі не визнання комісією з розслідування нещасного випадку його зв'язку з виробництвом, або в результаті приховування менеджментом підприємства самого факту такого випадку, що є надзвичайно поширеними явищами в Україні);
- фізичними і моральними стражданнями від часткової чи повної втрати працездатності, від соціальної несправедливості, обмеження власних фізичних і матеріальних можливостей.

Досліджуючи причини настання нещасних випадків, необхідно розкрити зміст самого поняття «нещасний випадок», виходячи з якого і відбувається групування та класифікація його першопричин. Тож, розглянемо існуючі, представлені в чинних нормативних актах визначення поняття «нещасний випадок».

Так, у Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» під нещасним випадком розуміється обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть [94].

В ухваленій Кабінетом Міністрів України постанові «Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві», яка затверджує Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, визначається що розслідування проводиться у разі виникнення нещасного випадку, а саме обмеженої в часі події або раптового впливу на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких зафіксовано шкоду здоров'ю, зокрема від одержання поранення, травми. Згідно до Постанови, нещасний випадок визначається пов'язаним з виробництвом, якщо він стався під час виконання дій в інтересах підприємства, на якому працює потерпілий [109].

Відповідно до Державного стандарту України, під «нещасним випадком» розуміється раптове погіршення стану здоров'я чи настання смерті працівника під час виконання ним трудових обов'язків внаслідок короткочасного (тривалістю не довше однієї робочої зміни) впливу небезпечного або шкідливого чинника.

Зазначимо, що Державний стандарт України встановлює терміни та визначення основних понять у галузі охорони праці, при чому терміни, які ним визначені та встановлені є обов'язковими для використання, а вимоги Державного стандарту України чинні для використання в роботі підприємств, установ, організацій, що діють на території України, технічних комітетів із стандартизації, науково-технічних та інженерних товариств, міністерств (відомств), що свідчить про широке коло використання даного терміну саме у такому значенні на теренах нашої держави [31].

Вивчаючи міжнародні підходи до трактування поняття «нещасний випадок» Міжнародної Організації Праці, яка об'єднує представників урядів, організацій працівників та роботодавців задля спільної розробки політики і програм. МОП, як всесвітня організація, відповідає за розроблення Міжнародних стандартів у сфері праці і здійснює нагляд за їх дотриманням. У співпраці із країнами-членами організації МОП прагне забезпечити дотримання стандартів у сфері праці не лише на законодавчому рівні, а і на практиці. Тристороння структура МОП робить її

унікальним форумом, на якому уряди та соціальні економічні партнери країн-членів можуть вільно та відкрито обговорювати та розробляти трудові стандарти та програми.

У Резолюції МОП «Про статистику виробничого травматизму», прийнятій на 16-й Міжнародній конференції зі статистики праці у 1998 році зазначається, що «під нещасним випадком розуміється несподівана та незапланована подія, включаючи дії умисного, насильницького характеру, яка виникає внаслідок трудової або пов'язаної з нею діяльності, що призводить до травмування, хвороби або смерті.» [124]

Враховуючи наведені вище підходи до визначення поняття «нещасний випадок» та з метою його узагальнення ми вважаємо, що необхідно структурувати дане поняття, що дозволить конкретизувати його специфіку та сферу дії (табл.2.2).

Таблиця 2.2.

Тлумачення поняття «нещасний випадок»

Структура тлумачення поняття «нещасний випадок»	Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»	ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять»	Постанова КМУ «Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків» в ід 30 листопада 2011 р. №1232	Резолюція МОП «Про статистику виробничого травматизму»
Суб'єктний склад	Обмежена в часі подія або раптовий вплив небезпечного виробничого фактора чи середовища	Короткочасний (тривалістю не довше однієї робочої зміни) вплив небезпечного або шкідливого чинника	Обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків	Несподівана та незапланована подія, включаючи дії умисного, насильницького характеру.
Об'єктний склад	Працівники	Працівники	Працівники	Працівники
Специфічні умови	Заподіяння шкоди здоров'ю або настання смерті, у процесі виконання трудових обов'язків.	Раптове погіршення стану здоров'я чи настання смерті під час виконання трудових обов'язків	Заподіяння шкоди здоров'ю, що призвела до втрати працівником працездатності не менш як на один робочий день, зникнення, а також настання смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків.	Травмування, хвороба або смерть, внаслідок трудової або пов'язаної з нею діяльності.

Джерело: розроблено автором на основі [94, 31, 109, 124]

Розглядаючи структуру поняття «нешасний випадок», визначаємо її за об'єктним, суб'єктним складом а також за специфічними умовами (сферою впливу та наслідками). Відповідно до нашої структури, об'єктний склад даного поняття є і залишається незмінним, адже об'єктом, що підпадає під вплив певної дії, фактора, чинника є працівники -особи що безпосередньо задіяні у процесі праці.

Суб'єктний склад у структурі даного поняття має суттєві відмінності, зокрема наведені визначення у Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання» Державному стандарті України 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять» та Постанові КМУ «Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків» від 30 листопада 2011 р. №1232 поєднуються часовим обмеженнями, чим власне і відрізняються від трактування даного поняття Міжнародною організацією праці. Тобто, як бачимо, термін МОП не обмежує поняття «нешасного випадку» впливом небезпечного або шкідливого чинника, а пов'язує його з процесом трудової діяльності, що більш повно характеризує виробничий травматизм.

Враховуючи наведену структуру поняття «нешасний випадок», визначивши сферу його впливу (специфічні умови), та з метою узагальнення єдиного підходу для розуміння та застосування у нормативно-правових документах, ми пропонуємо у нормативно-правових актах, що регулюють соціально-трудові відносини в Україні поняття «нешасний випадок» визначати як випадкову, непередбачувану подію або раптовий вплив небезпечного фактора, включаючи дії умисного, насильницького характеру, наслідком яких є ушкодження, погіршення стану здоров'я чи настання смерті працівника. Такий підхід, на нашу думку, не обмежуватиме поняття «нешасного випадка» впливом небезпечного або шкідливого виробничого чинника, не пов'язуватиме його виключно з процесом трудової діяльності. Причому, під шкідливим фактором розуміємо фактор, вплив якого на працівника приводить до втрати ним працездатності. Ми вважаємо, що дане визначення може стати єдиним узагальненим визначенням для застосування в усіх нормативно-правових актах, спрямованих на регулювання соціально-трудових відносин. Адже на даний час не

існує єдиного законодавчо визначеного підходу до його трактування, про це свідчать наведені у Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105-XIV та згідно норм Державного стандарту України 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять» та Постанові КМУ «Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків» від 30 листопада 2011 р. № 1232.

Для упорядкування різноманітності економічних відносин, що складаються у взаємопов'язаній системі страхування від нещасних випадків, необхідно здійснити класифікацію самих нещасних випадків (рис.2.5.). В основу цієї класифікації покладений принцип різниці у правових наслідках для підприємства і для самого потерпілого. Можливими правовими наслідками для підприємств, при настанні нещасного випадку можуть бути: порядок розслідування, склад комісії з розслідування, форма акта розслідування, необхідність обліку й включення до звітності, необхідність виплати штрафу, необхідність відшкодування Фондом соціального страхування заподіяного ушкодження здоров'я.

Рис. 2.5. Класифікація нещасних випадків

Джерело: складено автором узагальнюючи [147, 149, 75, 5, 163]

Для потерпілого можливі такі правові наслідки: а) при тимчасовій утраті працездатності: кількість днів, що підлягають оплаті за листком непрацездатності, і розмір оплати днів непрацездатності; можливість одержання одноразової допомоги на лікування; б) при стійкій утраті професійної працездатності: кваліфікація інвалідності; розмір пенсії за інвалідністю; можливість та розмір відшкодування втраченого заробітку; можливість отримання та розмір одноразової допомоги [109].

Так, за характером виникнення нещасні випадки можна поділити на 3 групи:

I група - нещасні випадки на виробництві. Одним з головних критеріїв для класифікації нещасного випадку як такого, який стався на виробництві, є місце, де він стався, тобто територія підприємства, з усіма розташованими на ній виробничими, допоміжними приміщеннями та службами підприємства.

Не належать до нещасних випадків на виробництві такі, які сталися в робочий час, але при здійсненні постраждалим злочину, наприклад при розкраданні майна підприємства. І навпаки, вважаються нещасними випадками на виробництві ті, які сталися не на території підприємства і не в робочий час, а до початку робочої зміни або після її закінчення, якщо працівник по дорозі на роботу або з роботи потрапив в аварію, їхавши на приналежному підприємству або орендованому ним транспорті, а також під час перебування у відрядженні; нещасні випадки, що сталися у результаті гострих отруєнь, теплових ударів та обморожень, що відбулися на виробництві. До нещасних випадків на виробництві належать випадки, що сталися з учнями, студентами, працівниками, які працюють на території підприємства й поза його межами, якщо робота виконувалася за завданням керівництва; на шляху прямування до місця роботи на транспорті, представленим організацією, а також при виконанні робіт в позаурочний час, у вихідні та святкові дні.

II група - нещасні випадки пов'язані з роботою. Це випадки, які сталися при виконанні державних і громадських обов'язків, слідуванні на роботу і з роботи на особистому та суспільному транспорті, участь в спортивних змаганнях і тренуваннях, втрати працездатності у зв'язку з виконанням донорських функцій, у відрядженнях.

Нещасний випадок визнається трудовим каліцтвом, якщо він стався:

-При виконанні трудових обов'язків (у тому числі у відрядженні), а також при здійсненні будь-яких дій в інтересах підприємства або установи, хоча б без доручення адміністрації;

-В дорозі на роботу і з роботи;

-На території підприємства або установи під час робочого часу, під час перерви, протягом часу, необхідного для підготовки і прибирання робочого місця та інструментів, приведення в порядок одягу;

-Поблизу підприємства або установи в робочий час, включаючи перерви, якщо перебування там не суперечило правилам внутрішнього трудового розпорядку;

-При виконанні громадянського обов'язку з порятунку людського життя, по охороні державної, колективної, особистої власності, а також по охороні правопорядку;

-При втраті працездатності при виконанні донорських функцій [75].

За відсутності зазначених ознак травма вважається побутовою. Страховий захист при травмах такого характеру, надається сектором недержавного (приватного) страхування.

III група - побутові нещасні випадки. Це нещасні випадки, що сталися поза територією підприємства, поза робочим часом і не під час руху на роботу і з роботи. Класифікація нещасних випадків, являє собою систему розподілу відносин та вираження відмінностей між ними. Таким чином, класифікуємо нещасні випадки виробничого характеру (рис. 1.5). За причинами виникнення нещасні випадки розрізняємо за такими факторами: через несправність або невідрегульованість виробничої техніки, що задіяна у експлуатації; не належний стан виробничих приміщень, що знаходяться у невідповідності до умов техніки безпеки; недостатність кваліфікації, зокрема відсутність навчань по правилам техніки безпеки для працівників; низька трудова дисципліна.

За кількістю постраждалих нещасні випадки поділяються на: поодинокі (постраждала одна людина) та групові, які сталися одночасно з двома або більше особами.

Віднесення нещасних випадків до таких, що спричинили тяжкі наслідки, у тому числі до нещасних випадків з можливою інвалідністю потерпілого, здійснюється відповідно до Класифікатора розподілу травм за ступенем тяжкості, що затверджений наказом МОЗ України № 370 від 04.07.2007 р. [75] (Додаток Г).

За ступенем тяжкості: легкі (уколи, подряпини, садна тощо); важкі (переломи кісток, струс мозку і т.п.); летальні (пов'язані зі смертю потерпілого) Можливі нещасні випадки без втрати працездатності (мікротравми), з тимчасовою втратою працездатності (на один повний робочий день або більше), з отриманням інвалідності і смертельним результатом [124].

Залежно від характеру впливу: механічні (удари, переломи, вивихи); термічні (опіки); хімічні (отруєння); електричні (ураження струмом) [138].

Всі нещасні випадки, що сталися з працівниками на території підприємства, як в робочий час, так і після нього, поза підприємством під час виконання завдання роботодавця підлягають обов'язковому розслідуванню у порядку, встановленому вимогою ст. 22 Закону України «Про охорону праці» постановою Кабінету міністрів України від 30.11.2011 р. №1232 затвердженому Порядку проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (далі – Порядок) [109]. За підсумками розслідування комісією вирішується питання щодо взяття чи не взяти даного нещасного випадку на облік. Відповідно до Порядку розслідуванню і обліку підлягають нещасні випадки (травми, в тому числі отримані в результаті нанесення тілесних ушкоджень іншою особою; гостре отруєння; тепловий удар; опік; обмороження; утоплення; поразка електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням; укуси комах і плазунів; тілесні ушкодження, завдані тваринами; ушкодження, отримані внаслідок вибухів, аварій, руйнування будівель, споруд, конструкцій, стихійних лих та ін.), які потягли за собою переведення працівника на іншу роботу, тимчасову або стійку втрату ним працездатності; смерть.

Згідно із законодавством тільки комісія з розслідування нещасного випадку має право кваліфікувати його як пов'язаний або не пов'язаний з виробництвом, ґрунтуючись на встановлених нею обставинах справи. Проте дана процедура часом

викликає гострі дискусії. Зокрема, кваліфікація нещасного випадку має на увазі аналіз певних ознак нещасного випадку: виробничого; суб'єктного; територіального (просторового); тимчасового.

Правильна класифікація та облік нещасних випадків дають змогу об'єктивно оцінити рівень безпеки праці на виробництві. Крім того, правильна класифікація нещасного випадку (як виробничого, так і не виробничого) це - захист матеріальних інтересів і забезпечення певних соціальних гарантій потерпілого та його сім'ї.

Основна мета розслідування нещасних випадків — профілактика травматизму. Не можна розглядати нещасні випадки як щось неминуче, як таке, що виникає внаслідок випадкового збігу обставин. Кожне випадкове — закономірне. Завжди існує певний ланцюжок причинно-наслідкових зв'язків, однак часто вони невиразні, їх непросто встановити, але це ніякою мірою не означає, що їх не існує. Завжди за нещасним випадком криється те чи інше, або ж декілька порушень вимог безпеки. Таким чином, кожний нещасний випадок має цілком певну причину або декілька причин, але одна з них обов'язково повинна бути основною, тобто без якої нещасний випадок не міг би статися. Інші ж причини - другорядні, що тільки сприяють дії основної причини [159].

Щодо виробничої і суб'єктної ознаки, то на жаль, формулювання «нещасний випадок на виробництві» іноді стає причиною її обмеженого розуміння: передбачається, що такий випадок може мати місце тільки у виробничих організаціях, робота в яких здійснюється за допомогою технічного обладнання або в умовах машинного виробництва. У той же час виробнича ознака уточнює і включає в себе всі ситуації, коли працівник здійснює трудову діяльність у свій робочий час незалежно від його посади та професійних обов'язків. Іншими словами, нещасний випадок на виробництві може статися і при виконанні офісної, невиробничої роботи. Належним суб'єктом виступає працівник, що перебуває на момент настання нещасного випадку в трудових відносинах з роботодавцем. Таким чином, комісії з розслідування нещасного випадку необхідно встановлювати характер дій працівника.

За загальним правилом, просторова ознака полягає в тому, що нещасний випадок повинен наступити на території роботодавця або на будь-якій іншій території, де працівник перебував у силу свого підпорядкування, за дорученням чи в інтересах роботодавця. Тобто встановленню підлягає, хто, на якій підставі, за яких обставин, де і в який час діяв в момент настання нещасного випадку і необхідно оцінювати дану ознаку в сукупності з іншими ознаками.

Тимчасова ознака виражається в тому, що нещасний випадок стався в робочий час або коли працівник слідував до місця службового відрядження або назад, на роботу чи з неї на наданому роботодавцем (або особистому - при його використанні у виробничих цілях) транспортному засобі, здійснював службову поїздку (вже незалежно від виду транспорту) та в деяких інших випадках, прямо вказаних у законі.

Комісія в подібних випадках повинна встановлювати, в який час, на якій підставі працівник перебував (був відсутній) на робочому місці і якими документами це підтверджується. Важливо все доводи комісії підкріплювати документально з тим, щоб її висновки відповідали загальній картині нещасного випадку і були максимально об'єктивними. Якщо неможливо встановити окремі факти за допомогою офіційних документів (наказів, розпоряджень і інш.), не слід нехтувати й іншими джерелами інформації адже документальна база повинна бути максимально повною і дозволяти якомога більш однозначно оцінювати висновки комісії.

Однак навіть якщо перелічені вище ознаки існують, цього недостатньо, щоб приступити до кваліфікації нещасного випадку, оскільки необхідно, щоб підтвердилося відсутність низки обставин. Зокрема, якщо смерть працівника настала внаслідок загального захворювання або самогубства, смерть або пошкодження здоров'я через алкогольного, наркотичного або іншого токсичного сп'яніння потерпілого або вчинення потерпілим кримінально караного діяння, що допускає кваліфікацію нещасного випадку як не пов'язаного з виробництвом є непростим питанням і залежить від конкретних обставин. З одного боку, законодавство

передбачає певний набір кваліфікуючих ознак, але на практиці доводиться стикатися з їх колізією.

В даний час закон не встановлює будь-якої пріоритетності ознак або типових ситуацій, оскільки комісії з розслідування нещасного випадку належить керуватися матеріалами кожної конкретної пригоди за початковою опорою на закон. Кваліфікація нещасного випадку - безперечне право комісії, але мета розслідування - не лише юридична оцінка наявних обставин, але й встановлення їх правового впливу на зв'язок події з виробництвом.

Воно складається із Основного закону України – Конституції, Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Закону України «Про страхування», Закону України «Про охорону праці» та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів. Будь-яке законодавство, особливо законодавство про страхування від нещасних випадків, що пов'язане з охороною життя і здоров'я працівників, ефективно тоді, коли воно неухильно виконується усіма зацікавленими учасниками відносин. Для здійснення цієї мети держава уповноважила відповідні органи та інспекції, які здійснюють свої повноваження. За останні роки в Україні було прийнято ряд законів, що поклали початок формуванню принципово нових інститутів соціального захисту, включаючи інститути обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. В цей же час в Україні констатується значний перелік нормативно-правових актів, які піддаються постійним змінам, що не сприяє забезпеченню стабільності нормативно-правового регулювання страхування від нещасних випадків. З метою комплексного дослідження виробничого травматизму, вважаємо за необхідне, розширити спектр показників для здійснення ґрунтовних висновків, які дозволять оцінити існуючий стан виробничого травматизму громадян та їх соціального захисту. Тож, аналіз виробничого травматизму по лінії соціального страхування від нещасних випадків для країни проводитимемо в п'ять етапів.

Етап I - формування блоку статистичних даних про нещасні випадки. Він передбачає виявлення всіх зареєстрованих нещасних випадків, а також зазначених в актах по формі Н-1.

На II етапі проводиться узагальнення статистичних даних та їх обробка. Для узагальнення дані складаються у вигляді таблиць. Після цього нещасні випадки класифікуються, групуються. Їх показники і отримані матеріали готуються до аналізу.

III етап полягає у візуалізації динаміки травматизму. Він передбачає пошук шляхів для раціональної побудови таблиць і оптимального співвідношення в них даних, складання табличних матеріалів, підготовку графіків і діаграм, схем.

IV етап - аналіз динаміки нещасних випадків і оцінка питомого значення причин. З аналізу виявляється характер зміни нещасних випадків, динаміка виробничого травматизму, взаємозв'язок причин нещасних випадків з умовами праці, травмуючими факторами.

V етап полягає в обґрунтуванні, розробці та пошуку найбільш ефективних і економічних заходів щодо попередження нещасних випадків, а також контролю за впровадженням цих заходів, методів оцінки їх фактичної ефективності, у тому числі економічної та соціальної значущості.

Аналіз рівня та динаміки виробничого травматизму та професійної захворюваності можна здійснити за допомогою статистичного методу, який заснований на аналізі статистичних даних про травми, що вже відбулися та містяться в актах за формою Н-1. Загальна характеристика травматизму на виробництві протягом 2010-2014 рр. представлена у таблиці табл. 2.3, матеріали якої свідчать, що, в Україні, в середньому, щорічно на виробництві реєструвалось 12,7 тис. нещасних випадків, в яких травмувалось понад 13,0 тис. працівників [127].

Так, наведені статистичні дані свідчать, що практично кожен десятий нещасний випадок в Україні, закінчувався смертельним наслідком, при цьому питома вага таких випадків у загальній кількості нещасних випадків на виробництві протягом зазначених років постійно зростала: з 9,0% (2010) до 11,0% (2014). Відповідно зростала і питома вага загиблих у загальній кількості потерпілих від нещасних випадків: від 9,3% (2010) до 11,2% (2014).

У 2010-2014 рр. із 100% нещасних випадків на виробництві, із виробництвом пов'язувались від 77,6% нещасних випадків (2011) до 84,2% (2010), в середньому 84% нещасних випадків що стались, були пов'язані із виробництвом.

Таблиця 2.3.

Загальна характеристика виробничого травматизму в Україні у 2010-2014 рр.

№	Характеристики виробничого травматизму	Роки					В середньому
		2010	2011	2012	2013	2014	
1.	Кількість нещасних випадків (в т. ч. професійних захворювань)	14180	12792	11723	10185	10173	12703
2.	Кількість потерпілих, осіб	14481	13009	12077	10405	10395	13000
3.	Кількість нещасних випадків зі смертельним наслідком	1323	1299	1287	1125	1105	1269
4.	Кількість загиблих, осіб	1364	1337	1327	1163	1143	1309
5.	Питома вага нещасних випадків зі смертельним наслідком у загальній кількості нещасних випадків, %	9,3	10,2	11,0	11,0	11,0	10,1
6.	Питома вага загиблих у загальному числі потерпілих від нещасних випадків на виробництві, %	9,4	10,2	11,0	11,2	11,1	10,2
7.	Питома вага нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом, у загальній кількості зареєстрованих нещасних випадків, %	84,2	77,6	83,0	81,8	80,8	83,6
8.	Питома вага нещасних випадків зі смертельним наслідком, пов'язаних з виробництвом у загальній кількості зареєстрованих нещасних випадків зі смертельним наслідком, %	40,4	43,2	42,6	38,8	38,5	41,5
9.	Відношення числа нещасних випадків зі смертельним наслідком до загального їх числа	1 до 10,7	1 до 9,8	1 до 9,1	1 до 9,2	1 до 9,1	1 до 10,0

Джерело: розроблено автором за даними [127, 143, 154, 34, 35]

Показник нещасних випадків зі смертельним наслідком, що були визнані пов'язаними з виробництвом, значно менший. Так, у 2010-2014 рр. показник смертельних нещасних випадків, що були визнані пов'язаними з виробництвом становив від 38,5% (2014) до 43,2% (2011). Середнє значення даного показника у 2010-2014 рр. становить 41,5%, це свідчить про те, що із 10 українських сімей, що втратили годувальника внаслідок нещасного випадку зі смертельним наслідком на виробництві, тільки 4 сім'ї отримають у повному обсязі виплати, що передбачені для них державним

соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві. Віднесення нещасних випадків зі смертельним наслідком до таких, що не пов'язані з виробництвом, залишає без належного матеріального відшкодування тисячі травмованих, а також сімей загиблих, які з втратою годувальника фактично залишаються здебільшого без засобів для існування. Практична стабілізація цього показника переконливо свідчить про відсутність будь-якого прогресу в питаннях поліпшення проведення спеціального розслідування таких нещасних випадків.

Щоб охарактеризувати рівень виробничого травматизму, за допомогою методу математичної статистики розрахуємо показники (коефіцієнти) частоти, тяжкості нещасних випадків і непрацездатності. Показники розраховуються на основі вихідних офіційних даних Фонду та Державної служби статистики України, Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України (далі – Держгірнагляд) див.табл. 2.4. Вони необхідні для планування відповідних витрат Фонду соціального страхування.

Таблиця 2.4.

Показники виробничого травматизму у 2010-2014 рр. в Україні

№	Коефіцієнт	Роки					В середньому
		2010	2011	2012	2013	2014	
1	Частота травмування працівників на 1000 працюючих – <i>Кч</i>	1,4	1,4	1,3	1,2	1,1	1,3
2	Частота смертельного травмування (загибелі) працівників на 100000 працюючих – <i>Кчс</i>	12,5	13,1	13	12,8	12,3	12,7
3	Відношення числа загиблих до числа травмованих	1 до 11,1	1 до 10,6	1 до 9,7	1 до 9,7	1 до 9	1 до 9,9
4	Кількість людино-днів тимчасової непрацездатності, зумовленої травмуванням в результаті настання нещасного випадку на виробництві, тис.	547,3	529,2	482	451,6	393	480,6
5	Коефіцієнт тяжкості травмування – середня тривалість тимчасової непрацездатності в людиноднях, зумовленої травмуванням одного потерпілого внаслідок настання нещасного випадку на виробництві – <i>Кт</i>	33,7	36,5	37,1	37,4	37,8	36,5
6	Коефіцієнт загального травматизму <i>Кзаг</i>	47,2	51,1	48,2	44,9	41,6	46,6

Джерело: розраховано автором за даними [143, 154]

За даними проведених розрахунків, протягом зазначеного періоду показники частоти травмування працівників в Україні в середньому становили:

1. Коефіцієнт частоти - це кількість нещасних випадків, що відбуваються на 1000 працюючих за звітний період:

$$K_{ч} = T \times 1000 : N \quad (2.1),$$

де $K_{ч}$ – коефіцієнт частоти,

T - кількість травмованих,

N - середньооблікова кількість працюючих.

Сенс цього показника полягає в тому, що він оцінює число нещасних випадків, що припадає на 1000 працюючих в країні в середньому за 5 років. Так, в Україні коефіцієнт частоти травмування (на 1000 працюючих) ($K_{ч}$) становить 1,3 і свідчить про те, що протягом останніх 5 років із 1000 працюючих осіб в середньому страждає від нещасних випадків 2 особи, а в окремих областях – від 0,3 – Закарпатська (2014) до 4,2 – Донецька, (2010 і 2011), відмінність у 14 разів.

Коефіцієнт частоти смертельного травмування (на 100000 працюючих) ($K_{чс}$) – 12,7, свідчить про те, що в Україні протягом останніх 5 років із 100 000 працюючих осіб в середньому смертельні травмування внаслідок нещасних випадків отримують 13 осіб.

В Україні вкрай низький показник співвідношення кількості нещасних випадків зі смертельним наслідком до загального числа нещасних випадків на виробництві. За даними Міжнародної Організації Праці це співвідношення в середньому у світі складає 1 до 730 (і це при тому, що у більшості країн статистичні спостереження враховують нещасні випадки з непрацездатністю 3 дні і більше). У країнах Європи аналогічний показник становить, наприклад: у Німеччині – 1 до 1280, Словаччині – 1 до 280, Польщі – 1 до 140. Проте, аналогічний показник по Україні щорічно погіршувався – з 1 до 11,1 (2009) до 1 до 9,0 (2014), складаючи у середньому 1 до 10,0 [154].

2. Наступним кроком є розрахунок показника тяжкості травматизму:

$$K_T = D / T \quad (2.2),$$

де K_T – коефіцієнт тяжкості травматизму, D - загальна кількість днів непрацездатності.

Сенс цього показника полягає в тому, що він оцінює середнє число днів непрацездатності, що припадає на один нещасний випадок (за аналізований період). В Україні, коефіцієнт тяжкості травмування – (K_T), який постійно збільшувався: з 33,7 (2010) до 37,8 (2014), складаючи в середньому – 36,5 вказує, що протягом останніх 5 років, щороку в середньому на один нещасних випадок припадає понад 36 днів непрацездатності, які відповідно необхідно оплачувати. Травмування і загибель працівників на виробництві супроводжуються такими негативними наслідками, як втрата підприємствами кваліфікованих працівників та кадрового потенціалу країни в цілому, а також отримання, членів суспільства, які потребують значного соціального забезпечення з боку держави.

Тож, коефіцієнт частоти травматизму показує скільки випадків травматизму за відповідний період (рік) припадає на 1000 середньооблікових працівників, які працювали за цей період, а коефіцієнт тяжкості травматизму - скільки днів непрацездатності припадає в середньому на один випадок травматизму за відповідний період.

3. Інтегровану оцінку рівня виробничого травматизму проведемо за коефіцієнтом загального травматизму:

$$K_{\text{заг}} = K_{\text{ч}} * K_T \quad (2.3).$$

Його зміст полягає в оцінці кількості днів непрацездатності, що припадають на 1000 працюючих середньооблікового складу за розглянутий період. За підрахунками, коефіцієнт загального травматизму ($K_{\text{заг}}$) показує, що в середньому за 5 років на 1000 працюючих припадає в середньому до 50 днів професійної непрацездатності пов'язаної з нещасним випадком щороку протягом 2010-2014 років.

Очислені коефіцієнти і показники визначають високий стан виробничого травматизму за період 2010-2014рр. Необхідно підкреслити, що високий рівень травматизму на виробництві в Україні призводить до значних негативних соціально-економічних наслідків, таких як:

а) припинення потерпілими участі у трудовому процесі. Через нещасні випадки на виробництві підприємства України втратили біля 2 млн.408 тис. робочих людино-днів (в середньому 408,6 тис. щорічно), що вкрай негативно позначилось на виконанні соціально-економічних та виробничих планів підприємств [154];

б) зростання витрат на ліквідацію наслідків нещасних випадків;

в) збільшення навантаження на Фонд щодо зростання обсягів виплат страхових відшкодувань потерпілим, а також членам сімей та утриманцям померлих.

Всі ці показники свідчать про надвисокий рівень травматизму в Україні, що призводить до ряду негативних наслідків як для держави, працівників і роботодавців.

Отже, сучасне страхування від нещасних випадків, що діє в Україні, організоване в рамках державного соціального страхування не в змозі забезпечити належний рівень страхового захисту за наслідками нещасних випадків. Про це свідчить надвисокий рівень травматизму, що зумовлений кількістю нещасних випадків на виробництві, які трапляються щорічно в Україні.

2.2 Державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві

В Україні впродовж останніх років відбуваються масштабні зміни щодо реформування системи страхування від нещасних випадків. Таким інтенсивним змінам піддається соціальне страхування і страхування від нещасних випадків зокрема, адже є одним із провідних інструментів соціальної політики держави, що забезпечує підтримку найбільш активної, працездатної частини суспільства. Йдеться про безпосередньо тих осіб, що створюють матеріальні і нематеріальні блага.

Реформування страхування від нещасних випадків передбачає розширення вибору застрахованою особою форм реалізації її прав, залучення до реалізації соціальних гарантій в сфері соціального страхування недержавних організацій, використання різноманітних механізмів фінансування послуг, забезпечення щільної прив'язки соціальних зобов'язань до наявності коштів на їх фінансування [59]. В таких умовах визначення та становлення нової моделі соціального страхування повинно сприяти забезпеченню послідовності при розробці та реалізації соціальної політики а також сприяти дотриманню принципів суспільної солідарності та соціальної справедливості. Сьогодні існують різні точки зору наукової та експертної спільноти щодо шляхів, методів та механізмів вдосконалення системи соціального страхування, починаючи від пропозицій змін точкових заходів аж до змін основних принципів кардинального характеру.

Починаючи з 2015 р., державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві здійснює Фонд соціального страхування. Фонд є об'єднаною системою, що має єдиний бюджет державного соціального страхування та зобов'язання соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань та державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, а також обов'язкове медичне страхування, що затверджується щорічно Кабінетом Міністрів України. При формуванні та виконанні бюджету Фонду визначаються прогнозні показники щодо цільових статей надходжень та видів витрат за деталізацією по структурі видатків бюджету Фонду.

Компенсація матеріальних втрат потерпілим особам по лінії загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні відбувається за рахунок використання коштів Фонду соціального страхування, а джерелами їх формування відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105-XIV є:

- 1) страхові внески страхувальників;
- 2) суми фінансових санкцій, застосованих відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105-XIV (далі- Закон), інших законів до підприємств, установ, організацій та фізичних осіб -

підприємців за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків та використання коштів Фонду, штрафів за недотримання законодавства про соціальне страхування, а також суми адміністративних штрафів, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за такі порушення;

3) суми не прийнятих до зарахування витрат страхувальника за соціальним страхуванням;

4) доходи від розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів Фонду;

5) капіталізовані платежі, що надійшли у випадках ліквідації страхувальників у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

6) доходи від реалізації майна, придбаного за рахунок коштів Фонду;

7) добровільні внески та інші надходження відповідно до Закону [92].

Головним джерелом формування коштів Фонду є внески роботодавців, які щорічно у структурі всіх надходжень Фонду становлять 97-98%.

Однак скорочення населення України призводить до значного зменшення бази сплати внесків. Група економічно активного населення в Україні, віком 15-70 років скоротилася з 19,3 млн. осіб у 2013 році до близько 18,1 млн. осіб у 2014 році [30]. Отже, якщо припустити, що реальний обсяг виплат буде однаковим, до 2025 року слід буде фінансувати понад 60% видатків Фонду.

Водночас, кількість осіб, які отримують виплати відповідно до довгострокових зобов'язань зростатиме за рахунок довгострокових платежів, що зробить завдання балансування бюджету Фонду досить важким. Таким чином, внески в сьогодишню солідарну систему страхування від нещасного випадку на виробництві прикріплено до бази сплати внеску, що скорочується. Разом з тим сума виплат, ймовірно, зростатиме, відповідно до існуючих норм щодо індексацію виплат. Це ставить під питання стійкість даного Фонду.

Для роботодавців визначена сума єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування 22%, відповідно до Постанови КМУ від 30.01.15 №48 «Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на

загальнообов'язкове державне соціальне страхування» розподіляється між видами соціального страхування у такому відсотковому співвідношенні (див. табл. 2.5):

Таким чином, оскільки Фонд соціального страхування України забезпечує громадян соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві внески до Фонду, становлять 3,1997% і 3,886% відповідно.

Таблиця 2.5.

Розподіл єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування між Фондами загальнообов'язкового соціального страхування

Державне соціальне страхування на випадок безробіття, %	Державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, %	Державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві, %	Державне пенсійне страхування (до солідарної системи), %
3,1997	4,6243	3,886	88,29

Джерело: складено авторами за даними [106]

Сума надходжень до Фонду прямо пропорційно залежить від фонду оплати праці підприємств. Враховуючи, що понад 98% дохідної частини бюджету Фонду формується за рахунок внесків роботодавців, існує відповідно і обернена залежність між офіційним зменшенням розмірів заробітних плат працівникам, що сприяє зменшенню розміру сплати єдиного соціального внеску і тіньовій виплаті заробітних плат. Такі дії, відповідно, впливають на зменшення надходжень до цільових Фондів, що веде за собою ряд наслідків, в тому числі і ускладнюється можливість фондами виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками.

Розглянемо обсяги надходжень та видатків до Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві за останні декілька років (див. рис 2.6). Фонд соціального страхування, який забезпечує організацію і функціонування страхування від нещасних випадків був створений у 2015 р., для аналізу основних показників, що його характеризують використовуємо показники надані Фондом державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та

професійних захворювань, який функціонував з 2001 по 2014 р., і відповідно протягом досліджуваного нами періоду, а саме 2010-2014 рр.

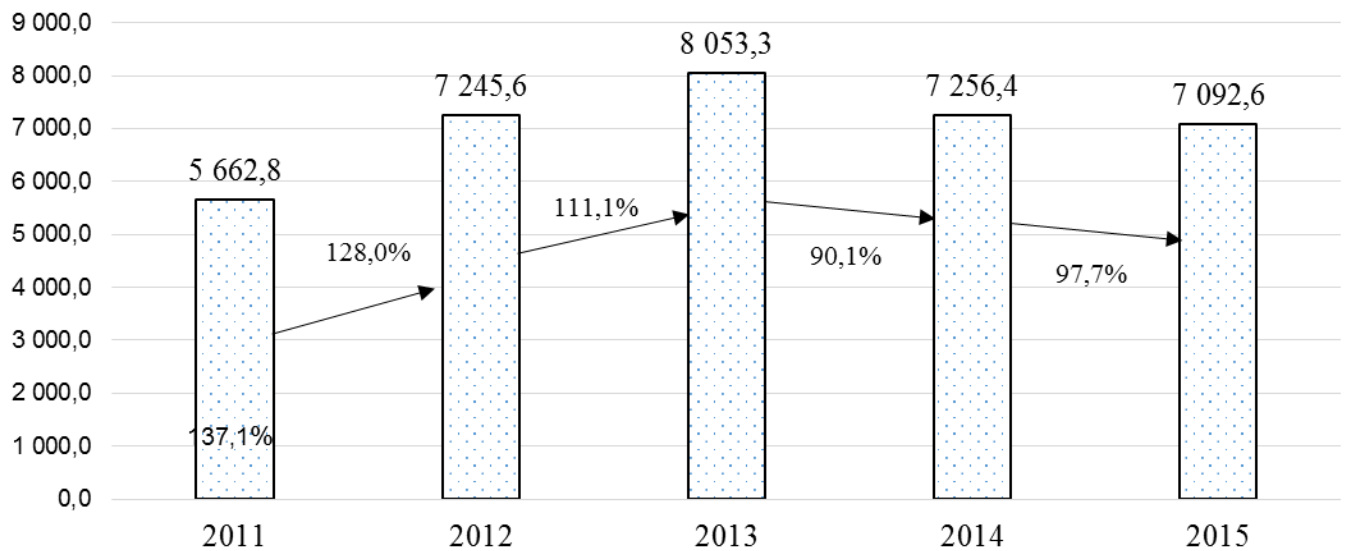

Рис. 2.6 Надходження до Фонду державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за період 2009-2015 рр, млн. грн.

Джерело: складено автором за даними [139]

Як видно з рисунку, протягом останніх 2011-2013 рр. простежується чітка тенденція до зростання надходжень до бюджету Фонду, та починаючи з 2014 р. відбувається скорочення надходжень до Фонду. Темп приросту у 2011 р. склав понад 30%, у 2012 і 2013 рр. приріст надходжень відбувався дещо повільнішими темпами: 28% і 11,1% відповідно. Обсяги Фонду на кінець 2014 р. досягли 7 256,4 млн. грн., що у відносному вираженні свідчить про зменшення надходжень до Фонду у порівнянні з попереднім роком на 9,95. Така ж прогнозна тенденція щодо зменшення доходів Фонду очікується у 2015 р.[142]. Таким чином, протягом 2011-2013 рр. досліджуваного періоду, простежується чітка тенденція щодо збільшення та нарощення обсягів даного Фонду за рахунок зростання відрахувань (внесків) роботодавців (табл. 2.7), разом з тим варто зауважити, що зростання надходжень за рахунок внесків роботодавців відбувається значно повільнішими темпами: на 13,7% у 2012 і на 4,8% у 2013 р., негативна тенденція до зменшення надходжень

починається вже з 2014 р. і становить -0,5%. Таким чином, на кінець 2015 р. об'єм Фонду становив понад 7 млн. грн.

Таблиця 2.7.

Структура надходжень до Фонду за період 2010-2015 рр. млн. грн.

№	Показники	2012	2013	2014	2015	Структура, %			
						2012	2013	2014	2015
I	Доходи								
1	Оборотна касова готівка на покриття розривів	673,4	1 073,5	445,5	210,3	9%	13%	6%	3%
2	Резерв коштів на початок бюджетного періоду	350,9	441,1	341,0	34,0	5%	5%	5%	0%
3	Надходження	6 193,8	6 499,8	6 463,2	6 848,1	85%	81%	89%	97%
3.1	Внески роботодавців	6 172,8	6 470,5	6 439,0	6 819,5	85%	80%	89%	96%
3.2	Добровільні внески та інші надходження	16,7	24,2	19,7	5,1	0%	0%	0%	0%
3.3	Заборгованість від сплати страхових внесків минулих років	4,3	5,1	4,5	23,6	0%	0%	0%	0%
4	Прибуток, одержаний від розміщення тимчасово вільних коштів	27,4	38,9	6,7	-	0%	0%	0%	-
	Всього доходів	7 245,6	8 053,3	7 256,4	7 092,5	100%	100%	100%	100%

Джерело: складено автором за даними [139, 16, 142]

Структура надходжень до Фонду у 2012-2015 рр. є стабільною, а саме протягом досліджуваного періоду у структурі відбувається збільшення частки надходжень за рахунок внесків роботодавців при скороченні оборотної касової готівки на покриття тимчасових розривів, а також негативну тенденцію показує показник резервів на початок бюджетного періоду, який стабільно з 2012р. складав 5% , а у 2012 – менше 1%. Що свідчить про відсутність резервів Фонду і означає, що внески роботодавців одразу спрямовуються на страхові виплати.

Виходячи з наведених абсолютних даних протягом 2012-2013 рр. досліджуваного періоду простежується чітка динаміка до зростання обсягів надходжень до Фонду, а впродовж наступних двох років відбувається протилежна

тенденція - зменшення надходжень до 7 256,4 млн. у 2014 р. та до 7 092,6 млн. грн. у 2015 р [143].

На нашу думку, впершу чергу така ситуація зумовлена тяжкою фінансово-економічною ситуацією в країні, внаслідок чого роботодавці виплачували заробітну плату «в конвертах», щоб зменшити податкове навантаження на фонд оплати праці. Але, вже з 2015 р., з метою створення умов для зниження навантаження на фонд оплати праці, а отже підвищення ефективності управління у сфері соціального страхування, основні положення Закону України «Про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці» від 29.12.2014 р. №1573, визначено необхідність об'єднання Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань та Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та визначено, що до частини бази нарахування єдиного внеску, що перевищує двократний розмір мінімальної заробітної плати, законодавчо встановленої на місяць, за який нараховується заробітна плата (дохід, винагорода), ставка єдиного внеску, встановлена для відповідної категорії платника, застосовуватиметься понижувальний коефіцієнт 0,4 [93].

А з 2016 р. знижено ставку єдиного соціального внеску до 22 %, відповідно обсяги надходження до Фонду скорочуватимуться, при цьому бюджету Фонду вже у 2015 р. був дефіцитний. Передбачається, що дефіцит покриватиметься за рахунок залучення коштів. Таким чином, доводиться зробити висновок, що de-facto, за рахунок об'єднання фондів відбуватиметься експропріація страхових резервів одного напрямку на користь іншого, що на нашу думку не є правильним.

Ще одна негативна тенденція, що призводить до зменшення надходжень до всіх фондів соціального страхування - це військові дії, що відбуваються на сході України. Адже Донецька та Луганська області нашої країни є в першу чергу промисловими регіонами, де була зосереджена значна частина виробничих підприємств, які на сьогодні повністю зруйновані, а у структурі надходжень понад 98% складають надходження за рахунок внесків роботодавців, що сплачують страхові внески для забезпечення страховим захистом своїх

працівників на обов'язковій основі.

Враховуючи тенденції останніх років, а саме ріст безробіття, виплата заробітних плат «в конвертах», а також зменшення доплат та надбавок до заробітних плат працівникам, що свідчить про зниження бази оподаткування формується негативна тенденція до зменшення обсягів надходжень до Фонду, що підвищує необхідність максимально раціонально використовувати кошти Фонду для виконання покладених на нього завдань.

Виконання покладених на Фонд завдань здійснюється через фінансове забезпечення постраждалих. Зокрема, у структурі видатків Фонду у 2011-2015 рр. (див. табл. 2.8.) переважають видатки, спрямовані на відшкодування матеріальної шкоди працівникові, внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті – понад 80 %.

Таблиця 2.8.

Видатки Фонду за період 2011-2015 рр., млн. грн.

		2012	2013	2014	2015	Структура видатків			
						2012	2013	2014	2015
1	Профілактика нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	49,7	31,5	26,4	20,7	1%	1%	1%	1%
2	Медична, професійна та соціальна реабілітація	342,1	422,0	274,6	392,4	6%	6%	5%	5%
3	Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті	4 833,4	6 200,0	6 263,8	7 024,4	84%	85%	87%	88%
4	Видатки виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів	464,6	487,4	436,1	455,1	8%	7%	6%	6%
	Інші	41,2	126,0	50,6	112,5	1%	2%	1%	1%
	Всього видатків	5 731,0	7 266,9	7 117,2	8 004,9	100%	100%	100%	100%

Джерело: складено автором за даними [139, 143, 99, 100]

На забезпечення організації діяльності виконавчої дирекції Фонду та її

робочих органів, протягом досліджуваного періоду в середньому витрачається близько 6-8 % всіх видатків Фонду, за винятком 2011 року, коли за рахунок капітальних видатків цей показник сягнув 21,2%. Динаміка структури видатків Фонду свідчить, що у 2012-2015 рр. зменшується фінансування медичної, професійної та соціальної реабілітації постраждалих на виробництві з 6,6 % у 2012 р. до 5% у 2015 р.

Абсолютні дані витратної частини бюджету Фонду у 2011-2015 рр. свідчать про загальну тенденцію до збільшення обсягів видатків протягом досліджуваного періоду. Виходячи із наведеної структури витратної частини бюджету Фонду, така тенденція зумовлена зростанням обсягів витрат на забезпечення на відшкодування матеріальної шкоди працівникам, внаслідок ушкодження їх здоров'я або в разі смерті.

Абсолютні дані витратної частини бюджету Фонду у 2011-2015рр. свідчать про загальну тенденцію до збільшення обсягів видатків протягом досліджуваного періоду. Виходячи із наведеної структури витратної частини бюджету Фонду, така тенденція зумовлена зростанням обсягів витрат на забезпечення на відшкодування матеріальної шкоди працівникам, внаслідок ушкодження їх здоров'я або в разі смерті.

Статистична інформація, надана Фондом свідчить про те, що протягом 2011-2014 рр., біля 90% всіх витрат Фонду фінансують компенсаційні виплати. Розглядаючи структуру витратної частини бюджету Фонду страхування від нещасних випадків, слід відмітити, що вона є достатньо усталеною на протязі досліджуваного періоду. Наприклад, у 2015 році (див. рис 2.7.) з них понад 80% (7 024,4 тис. грн.) коштів спрямовується на виплату щомісячної грошової компенсації в разі часткової чи повної втрати працездатності потерпілого (див.Додаток Д).

Рис. 2.7. Структура виплачених коштів на відшкодування шкоди потерпілим (членам їх сімей) в розрізі видів виплат у 2014 р., млн. грн.

Джерело: складено автором за даними [139, 143]

Ще понад 10% (542,39 млн. грн.) - на виплати одноразової допомоги в разі стійкої втрати професійної працездатності потерпілому, близько 3 - 4% на виплати одноразової допомоги в разі смерті потерпілого (сім'ї) та щомісячна страхова виплата особам, які мають на це право в разі смерті потерпілого відповідно.

Таким чином, ми вважаємо негативною тенденцією той факт, що у структурі виплат переважають щомісячної грошової компенсації, тобто це говорить про те що ці платежі мають довгостроковий характер і відповідно з роками вини збільшують навантаження на бюджет Фонду, який як вже зазначалось у 2015 році вже є дефіцитним. Це свідчить про необхідність пошуку шляхів, які б сприяли вирішенню проблем і виробничого травматизму і можливості фінансувати наслідки нещасних випадків. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат» з Фонду, при визначенні страхових виплат у разі настання страхового випадку, а саме -

допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, пов'язаною з нещасним випадком або професійним захворюванням на виробництві, призначається та виплачується страхувальником за місцем роботи потерпілого, де стався страховий випадок, у розмірі зваженої середньої заробітної плати відповідно до наслідків нещасних випадків [105].

Використовуючи програмний пакет EViews 7, проведемо дослідження на предмет залежності обсягів середньомісячних страхових виплат на одного потерпілого від розміру середньої заробітної плати по Україні. Для цього використаємо щорічні дані з 2010 по 2014 рр. (див. табл. 2.11.)

Таблиця 2.9.

Результати дослідження залежності обсягів виплат середньомісячних страхових виплат на одного потерпілого від розміру середньої заробітної плати по Україні у 2010-2014 рр.

Dependent Variable: SER_VYPLATY

Method: Least Squares

Date: 12/06/15 Time: 10:03

Sample: 2010 2014

Included observations: 5

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SER_ZP	0.797260	0.105408	7.563554	0.0048
C	-1013.624	313.4152	-3.234127	0.0481
R-squared	0.950172	Mean dependent var		1330.480
Adjusted R-squared	0.933563	S.D. dependent var		404.8652
S.E. of regression	104.3556	Akaike info criterion		12.42266
Sum squared resid	32670.27	Schwarz criterion		12.26644
Log likelihood	-29.05665	Hannan-Quinn criter.		12.00337
F-statistic	57.20734	Durbin-Watson stat		2.244118
Prob(F-statistic)	0.004793			

Рис. 2.9. Залежність обсягів виплат середньомісячних страхових виплат на одного потерпілого від розміру середньої заробітної плати по Україні у 2010-2014 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [139, 143]

Отримали рівняння $SER_VYPLATY = 0.797260135607 * SER_ZP - 1013.62425071$

Результати економетричної моделі лінійної регресії показують, що коефіцієнт детермінації становить $R^2=0,95$, що свідчить про дуже тісний лінійний зв'язок. Значення $Prob(F\text{-statistic})=0,005$, тому модель є адекватною як за рівня значущості 0,05, так і за рівня 0,01.

Статистика Дурбіна-Ватсона Durbin-Watson stat=2.244118 досить близька до двійки, що свідчить про відсутність автокореляції. Перевірка моделі на гетероскедастичність за критерієм Вайта показала відсутність гетероскедастичності. Таким чином, можна зробити висновок про існування досить сильної залежності між обсягом середньомісячних страхових виплат на одного потерпілого та розміром середньої заробітної плати по Україні. А саме, при збільшенні розміру заробітної плати на 1 грн. розмір середніх виплат збільшується на 0,8 грн.

Отже, дана модель підтверджує, що виплати за наслідками нещасних випадків на виробництві при втраті працездатності повинні прирівнюватися до середньої заробітної плати, яку отримував потерпілий до настання нещасного випадку. Проте, статистика свідчить, що коефіцієнт заміщення, який характеризує реальний розмір виплат на одного потерпілого не забезпечує матеріальну компенсацію потерпілим у зв'язку з втратою працездатності, що зумовлена нещасним випадком на такому рівні (див табл. 2.10.).

Таким чином визначаємо, що видатки Фонду, спрямовані на компенсацію матеріальної шкоди потерпілим у зв'язку з нещасним випадком, не забезпечують компенсацію втраченого матеріального доходу. Про це свідчать порівняння середньої заробітної плати по Україні та середньої суми відшкодування потерпілому внаслідок нещасного випадку, адже при настанні такого особа втрачає працездатність, змогу працювати та забезпечувати себе і свою сім'ю коштами для існування, будучи страхувальником Фонду, який гарантує йому страхові виплати. Натомість, середньомісячна виплата на одного потерпілого становила в досліджуваному періоді становить приблизно лише половину середньомісячної заробітної плати одного штатного працівника по економіці України: в 2010 р. –

38,4%; в 2011 р. – 37,4%; в 2012 р. – 44%; в 2013 р. – 51,7% і в 2014 році – 50,7 %. Незважаючи на позитивні тенденції щодо зростання виплат, розмір середньої страхової виплати, який становить за останніми офіційними даними лише 1 765,3 грн, на нашу думку, є явно недостатнім, тобто таким, що не може забезпечити постраждалих застрахованих осіб та членів їх сімей гідною компенсацією матеріальної шкоди.

Таблиця 2.10.

Показники середньомісячної заробітної плати одного штатного працівника по економіці України та середньомісячного розміру страхової виплати на одного потерпілого від нещасного випадку на виробництві у 2010-2015 рр., грн

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	Темп росту, %			
						2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014
Кількість осіб, що отримують виплати, тис. осіб	310,1	308,2	305,3	259,7	263,4	100,8	100,9	117,6	113,1
Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника по економіці України, грн.	2 648,0	3 041,0	3 282,0	3 480,0	4 194,6	87,1	92,7	94,3	98,1
Середньомісячний розмір страхової виплати на одного потерпілого, грн.	989,2	1 338,1	1 695,2	1 765,3	230,9	73,9	78,9	96,0	104,3
Коефіцієнт заміщення (співвідношення розміру страхової виплати до середньомісячної заробітної плати), %	37,4	44,0	51,7	50,7	43,1	-	-	-	-

Джерело: складено автором за даними [139, 30]

Відповідно до Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» та Порядку проведення індексації грошових доходів населення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р. №1078, у 2014-2015 рр. було тимчасово призупинено здійснювану індексацію щомісячних страхових виплат потерпілим (членам їх сімей), а це означає, що суми виплат не збільшувались, а в рахунок пониження ставки єдиного соціально внеску і не збільшуватимуться. Отже, необхідні пошуки додаткових джерел фінансування, які б дозволили забезпечити

постраждалих страхувальників гідними страховими виплатами, що могли б компенсувати втрачені доходи від їх трудової діяльності [97].

Унаочнення статистичної інформації, щодо визначення регіонів України з найбільшими та найменшими розмірами середньомісячних страхової виплати на одного потерпілого по регіонах України в середньому за 2010-2015 рр., грн. представлено на (рис. 2.9). Картоschema розроблена за допомогою ГІС (географічна інформаційна система) MapInfo.

Таким чином, унаочнена інформація, зображена на рис. 2.8 показує, що найбільший розмір страхових виплат на 1 особу, припадає на ті ж регіони України, де відбувається найбільше нещасних випадків. Це пояснюється прямою залежністю між високо небезпечними видами робіт і заробітною платою. Адже чим небезпечніша робота, тим, відповідно, вища заробітна плата.

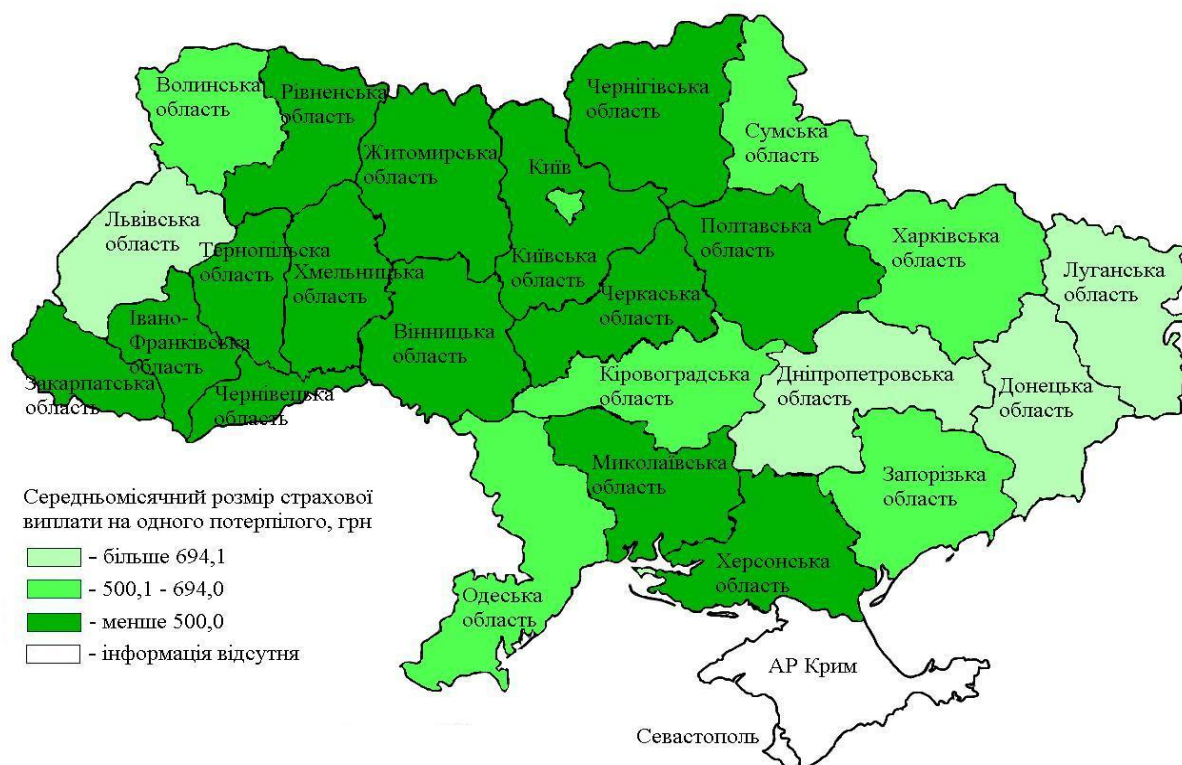

Рис. 2.9 Середньомісячний розмір страхової виплати на одного потерпілого по регіонах України в середньому за 2010-2015 рр., грн.

Джерело: розроблено автором

Варто окремо зупинитись на такому напрямі використання коштів Фонду державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві як профілактика нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Відповідно до ст. 12 Закону, Фонд соціального страхування і надалі матиме право на здійснення заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, усунення загрози здоров'ю працівників, викликані умовами праці, у тому числі:

1) надаватиме страхувальникам необхідні консультації, сприятиме у створенні ними та реалізації ефективної системи управління охороною праці;

2) братиме участь:

у навчанні, підвищенні рівня знань працівників, які вирішують питання охорони праці;

у здійсненні наукових досліджень у сфері охорони та медицини праці;

3) перевірятиме стан профілактичної роботи та охорони праці на підприємствах, братиме участь у розслідуванні нещасних випадків на виробництві, а також професійних захворювань;

4) проводитиме пропаганду безпечних та нешкідливих умов праці, організуватиме створення тематичних кінофільмів, радіо- і телепередач, видає та розповсюджує нормативні акти, підручники, журнали, іншу спеціальну літературу, плакати, пам'ятки тощо з питань соціального страхування від нещасного випадку та охорони праці;

5) братиме участь у розробленні законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці;

6) вивчатиме та поширюватиме позитивний досвід створення безпечних та нешкідливих умов виробництва;

7) виконуватиме інші профілактичні роботи [93].

Даний перелік напрямів, спрямованих на запобігання нещасних випадків широкий, є, на нашу думку, недостатньо конкретним, а недостатній ступінь контролю, може створювати підґрунтя для зловживань. При чому, з точки зору страхового принципу про профілактику нещасних випадків першочергово повинні турбуватись виключно роботодавці і на власних умовах відповідальності та

фінансування. Фонд соціального страхування має надавати роботодавцям необхідну інформаційну допомогу по усіх вищенаведених пунктах, але дана допомога повинна мати переважно нематеріальний характер, в іншому випадку знову ж таки втрачається страховий принцип діяльності такої системи страхування.

З табл. 2.6. наведено дані, щодо обсягів витрат спрямованих на профілактику виробничого травматизму, аналізуючи дані показники простежується чітка тенденція до зменшення фінансування цих заходів, але варто зважити що і рівень травматизму зменшився. Свідченням цьому є офіційні статистичні дані, а саме: розмір фінансування профілактичних заходів знижується, при цьому кількість нещасних випадків в цілому по Україні також зменшується (див. рис. 2.10). Таким чином підтверджуємо свою думку щодо незалежності обсягів витрат Фондом на профілактику та кількості нещасних випадків по економіці України, а тому виникає необхідність у підвищенні контролю за використанням коштів, спрямованих на профілактичні дії.

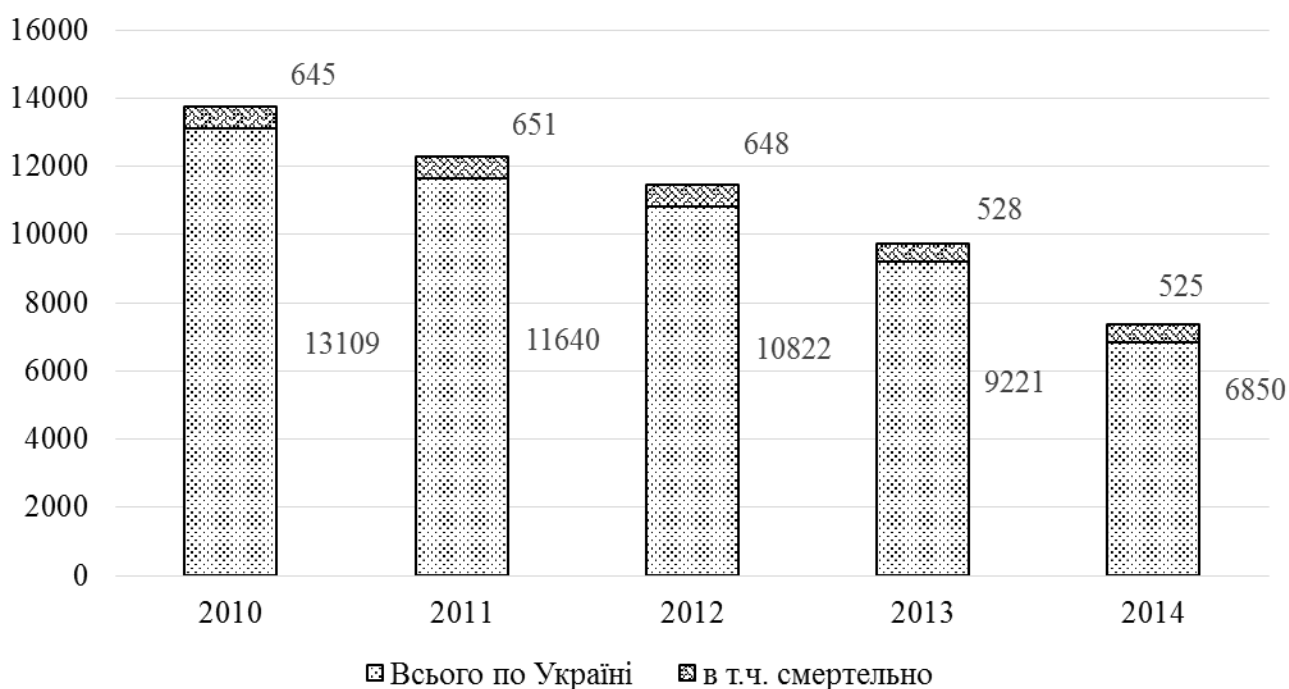

Рис. 2.10 Кількість нещасних випадків на території України в 2010-2014 р, шт.
Джерело: розроблено автором за даними [141]

На підтвердження даної позиції, вважаємо за необхідне дослідити залежність обсягу витрат Фонду на відшкодування потерпілим матеріальної шкоди від розміру витрат на профілактику нещасних випадків за допомогою моделі лінійної регресії

рис. 2.11. (використовуючи програмний пакет EViews 7). Для цього було використано щорічні дані з 2005 по 2014 рр.

Dependent Variable: VYTR_PROF

Method: Least Squares

Date: 12/05/15 Time: 19:37

Sample: 2005 2014

Included observations: 10

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
KILK_VYP	-9.03E-05	0.002228	-0.040549	0.9686
C	32.03270	34.79690	0.920562	0.3842
R-squared	0.000205	Mean dependent var		30.70137
Adjusted R-squared	-0.124769	S.D. dependent var		34.36927
S.E. of regression	36.45037	Akaike info criterion		10.20664
Sum squared resid	10629.04	Schwarz criterion		10.26715
Log likelihood	-49.03318	Hannan-Quinn criter.		10.14025
F-statistic	0.001644	Durbin-Watson stat		2.202636
Prob(F-statistic)	0.968649			

Рис. 2.11. Економетрична модель лінійної регресії залежності витрат Фонду на профілактику нещасних випадків та кількістю настання нещасних випадків

Джерело: розраховано автором за даними [141, 139]

Отримали рівняння $VYTR_POTERP = 5.61221719327 * VYTR_PROF + 3508.96827343$.

Отримані результати лінійного зв'язку між параметрами моделі обсягом витрат Фонду на відшкодування потерпілим матеріальної шкоди та витратами Фонду на профілактичні заходи, а саме коефіцієнт детермінації $R^2=0,01$ свідчить про відсутність лінійного зв'язку. Значення $Prob(F\text{-statistic})=0,74$ вказує на неадекватність моделі. Дані показники встановили чінку відсутності залежності між заданими параметрами моделі, яка свідчить що обсяги витрат Фонду на відшкодування шкоди потерпілим абсолютно не є залежними від обсягів витрат Фонду на профілактику нещасних випадків.

Проте виникає необхідність у виявленні залежності між обсягами витрат Фонду на профілактику нещасних випадків та кількістю настання таких нещасних випадків (також використовуючи щорічні дані з 2005 по 2014 роки). Модель лінійної регресії визначених параметрів зображена на рис.2.12.

Dependent Variable: VYTR_PROF

Method: Least Squares

Date: 12/05/15 Time: 19:37

Sample: 2005 2014

Included observations: 10

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
KILK_VYP	-9.03E-05	0.002228	-0.040549	0.9686
C	32.03270	34.79690	0.920562	0.3842
R-squared	0.000205	Mean dependent var		30.70137
Adjusted R-squared	-0.124769	S.D. dependent var		34.36927
S.E. of regression	36.45037	Akaike info criterion		10.20664
Sum squared resid	10629.04	Schwarz criterion		10.26715
Log likelihood	-49.03318	Hannan-Quinn criter.		10.14025
F-statistic	0.001644	Durbin-Watson stat		2.202636
Prob(F-statistic)	0.968649			

Рис. 2.12. Економетрична модель лінійної регресії залежності залежності між обсягами витрат Фонду на профілактику нещасних випадків та кількістю настання нещасних випадків

Джерело: розраховано автором за даними [141, 139]

За результатами отримали рівняння $VYTR_PROF = -9.03407171967e-05 * KILK_VYP + 32.0327030812$. Коефіцієнт детермінації в цій моделі становить $R^2=0,0002$, що також свідчить про відсутність лінійного зв'язку. Значення $Prob(F\text{-statistic})=0,96$ вказує на неадекватність моделі, з чого слідує що дані параметри також не мають лінійної залежності.

Таким чином, можна зробити висновки, що витрати Фонду на відшкодування потерпілим матеріальної шкоди не залежать від розміру витрат на профілактику нещасних випадків. І, в свою чергу, розміри витрат на профілактику ніяк не позначаються і не впливають на кількість нещасних випадків. Ми вважаємо, що головною причиною такої ситуації, коли відбувається порушення страхових принципів

страхування від нещасних випадків неефективний організаційно-управлінський характер надання послуг зі страхування від нещасних випадків.

Враховуючи, що однією з функцій страхової діяльності є превентивна функція, яка дозволяє попередити настання випадкових непередбачуваних подій, що ведуть за собою настання страхового випадку а відповідно в подальшому і збільшення виплат страхових відшкодувань вважаємо за необхідне, в діяльності Фонду зосередити увагу саме на недопущення страхових випадків та вважаємо, що вони повинні мати більш інформативний та консультаційний характер зі сторони Фонду для підприємств. В той час як самі підприємства повинні бути зацікавлені в мінімізації настання непередбачуваних обставин та як наслідок нещасних випадків чи професійних захворювань, а тому самі повинні займатись діями профілактичного характеру та сприяти покращенню умов та безпеки працівників на кожному окремому підприємстві. А держава в свою чергу повинна так організувати систему страхування від нещасних випадків, щоб забезпечити баланс інтересів для кожної із сторін.

Результати дослідження свідчать, що застосування державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань не здатне вирішити ряд проблем: низькі суми страхового забезпечення і невисока якість наданого страхового захисту щодо компенсацій постраждалим і вигодонабувачам, лікування і реабілітації не забезпечують гарантії та повноту захисту інтересів потерпілих та членів їх родин внаслідок настання нещасного випадку, що ставить під загрозу стійкість державного соціального страхування в рамках існуючої організаційної системи через Фонд соціального страхування. При незмінній ситуації існування державного соціального страхування від нещасних випадків буде можливим виключно за умови його фінансування за рахунок державного бюджету, проте на сьогодні фінансові можливості України також обмежені, тому виникає необхідність в пошуку ефективних важелів організації системи страхування від нещасних випадків та управлінні ними, з метою компенсації шкоди постраждалим на якісно вищому рівні, зниженню та попередженню настання нещасних випадків.

2.3. Послуги недержавного страхування від нещасних випадків в сучасних економічних умовах

Страхування від нещасних випадків може здійснюватись в декількох формах. Основні аспекти загальнообов'язкового страхування від нещасних випадків було розглянуто в попередній частині роботи, тому необхідно дослідити основні аспекти організації та здійснення даного виду страхування на обов'язковій та добровільній основі. Поєднує дані форми страхування перш за все те, що вони здійснюються по лінії приватного страхування.

Обов'язкове страхування від нещасних випадків здійснюється в тих випадках, коли законом на вказаних у ньому осіб покладається обов'язок страхувати в якості страхувальників життя й здоров'я інших осіб. Якщо за добровільного страхування від нещасних випадків ініціаторами страхування є фізичні чи юридичні особи, то за обов'язкового страхування ініціатива виходить від держави, яка в формі закону зобов'язує фізичних та юридичних осіб вносити кошти для забезпечення суспільних інтересів.

Український страховий досвід свідчить, що страхування від нещасних випадків здійснюється за трьома напрямками:

— обов'язкове страхування від нещасних випадків як один з елементів соціального страхування, що покриває ризики виробничого травматизму та професійних захворювань. Страхові внески цього напрямку обов'язкового страхування повністю сплачує роботодавець;

— обов'язкове державне страхування життя й здоров'я тих категорій державних службовців, чия професійна діяльність пов'язана з підвищеним ризиком нещасного випадку під час виконання службових обов'язків. Таке страхування здійснюється з метою надання страхового захисту застрахованим особам на випадок смерті, втрати працездатності через травму, каліцтво, тілесні ушкодження, що настали під час виконання службових обов'язків у наслідок нещасних випадків:

— обов'язкове особисте страхування пасажирів, яких перевозять повітряним, залізничним, водним та автомобільним транспортом на міжміських і туристичних

маршрутах. Страхуванням покривається ризик смерті або отримання травми й тілесних ушкоджень унаслідок нещасного випадку, пов'язаного з поїздкою.

В Україні, обов'язкове страхування від нещасних випадків в Україні охоплює загалом усі ці позиції. Так, до обов'язкових видів страхування від нещасних випадків що здійснюється страховиками, згідно закону України «Про страхування» зокрема належать: особисте страхування від нещасних випадків на транспорті; страхування спортсменів вищих категорій; страхування життя й здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини; особисте страхування працівників відомчої та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин, особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників (крім тих, які працюють в установах та організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними службових обов'язків

Всі зазначені види обов'язкового страхування за своєю суттю є страхуванням від нещасних випадків певних категорій працівників, залежно від роду їх діяльності. Проте, як бачимо словосполучення «страхування від нещасних випадків», що конкретизує спектр ризиків, від яких безпосередньо відбувається страхування, зазначено лише при страхуванні від нещасних випадків на транспорті. Всі інші види обов'язкового страхування від нещасних випадків дану конкретизацію не підкреслюють і в своїй назві включають лише слова «особисте страхування». Ми вважаємо, що це не є коректно, оскільки до галузі собистого страхування в Україні відносять і такі види страхування як: страхування життя та медичне страхування. Тому вважаємо за необхідне визначити приналежність до того чи іншого виду страхування, в даному випадку зазначивши словосполучення «страхування від нещасних випадків».

Під особистим страхуванням ми розумітимемо галузь страхування, об'єктом якої виступають життя, здоров'я, працездатність людини. Необхідність такої страхового захисту пов'язана з: ймовірністю смерті годувальника або члена сім'ї; втратою здоров'я, що, як правило, тягне за собою зниження рівня сімейного

доходу; прагненням громадян мати сімейні заощадження в цілях зміцнення матеріального достатку, використовуючи для цього особисте страхування

Загалом, особисте страхування являє собою важливий фінансовий механізм забезпечення добробуту населення. Предметом особистого страхування виступають ризики, пов'язані з життям людини і її матеріальним забезпеченням: ризик смерті (необхідність забезпечити сім'ю); ризик захворювання (втрата працездатності та трудового доходу, а також витрати на медичне обслуговування); ризик нещасного випадку (тимчасова або постійна втрата працездатності та медичні витрати).

Щоб визначити ступінь охопленості обов'язковим страхуванням від нещасних випадків, проаналізуємо кількість укладених договорів за обов'язковим особистим страхуванням від нещасних випадків у 2010-2014 рр. (див. табл. 2.13).

Наведені дані свідчать що, протягом 2010-2014 рр., кількості укладених договорів обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків зменшується, виключенням є лише особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників.

Кількість договорів за даним напрямом у 2014 році порівняно із 2013 р. збільшилась на 29,4 % (з 18 962 до 24 542 одиниць), така ж тенденція до зростання притаманна також при страхуванні життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини: у 2014 році на 17,9% заключено договорів більше ніж у 2013 р. За іншими видами страхування простежується тенденція до зменшення обсягів заключених договорів. Так, наприклад, кількість заключених договорів за обов'язковим особистим страхуванням від нещасних випадків на транспорті протягом 2010-2015 років стабільно зменшується з 592 956 641 од. у 2010 році до 97 951 952 од. у 2013 р., і лише у 2014 р. даний показник по-суті незначно зріс на 0,8% до 98 737 476 од.

Розглядаючи загальну тенденцію щодо кількості договорів обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків, то варто зазначити, що значний спад відбувся у 2012 р. на 75,7% було менше укладено договорів, продовжилась ця тенденція у 2013 р. – на 31,5% менше укладено договорів. Порушена дана тенденція була у 2014 р.: констатується приріст укладених договорів на 0,8 %. Це відбулось в основному за рахунок збільшення кількості договорів за особистим страхуванням медичних і фармацевтичних працівників, а також завдяки тому, що у 2014 р. не відбулось зменшення кількості укладених договорів при страхування від нещасних випадків на транспорті.

Таблиця 2.13.

Кількість укладених договорів страхування за видами страхування від нещасних випадків у 2010-2014 роках, од.

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	Середня кількість договорів
Особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників	109 861	10 751	23 107	18 962	24 542	37 445
Особисте страхування працівників відомчої та сільської пожежної охорони	74 100	23 593	21 400	23 904	17 795	32 158
Страхування спортсменів вищих категорій	2	0	1	94	21	24
Страхування спеціалістів ветеринарної медицини	1 227	101	79	56	66	306
Особисте страхування від нещасних випадків на транспорті	592 771 451	587 767 991	142 951 985	97 951 952	98 737 476	304 036 171
Загальна кількість договорів за видами	592 956 641	587 802 436	142 996 572	97994 968	98779 900	304 106 103

Джерело: складено автором за даними [141, 144]

В загальній структурі укладених договорів на обов'язковій основі, існує чітка тенденція, що протягом досліджуваного періоду 2010-2014 рр. понад 99% всіх договорів становлять укладені договори страхування від нещасних випадків на транспорті. На всі інші припадає менше 1% всієї структури, що свідчить про низький рівень страхового захисту працівників професій із підвищеним рівнем ризику, так за окремими видами професій кількість договорів має одиничні випадки, як наприклад, страхування спортсменів вищих категорій. Разом з тим, ми не можемо прирівнювати кількість укладених договорів обов'язкового страхування від нещасних до кількості осіб, що мають страховий захист через існування договорів групового страхування. Проте загальну тенденцію до зниження кількості укладених договорів розглядаємо як скорочення обсягів ринку обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків. Цю позицію підтверджують результати аналізу обсягів страхових премій та виплат за овід 01.01.2016 №2464-17, ЄСВбов'язковими особистими видами страхування від нещасних випадків (табл. 2.14.).

Таблиця 2.14.

Обсяги чистих страхових премій та чистих страхових виплат у 2012-2014 рр., тис.грн

Показник	2012		2013		2014		Рівень страхових виплат, %		
	ЧП	ЧВ	ЧП	ЧВ	ЧП	ЧВ	2012	2013	2014
Страхування медичних працівників	112,4	0	103,5	0	139,6	0	0,0	0,0	0,0
Страхування працівників відомчої охорони	76 891,49	10,7	75 347,46	144,2	56 761,69	0	0,0	0,2	0,0
Страхування спортсменів	0	0	0,2	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Страхування спеціалістів ветеринарної медицини	174,7	0	125,3	0	163,1	0	0,0	0,0	0,0
Страхування від нещасних випадків на транспорті	148 662,0	7 010,0	154 268,8	7 256,8	109 200,7	5 023,7	4,7	4,7	4,6
Загальна сума за видами	225 840,5	7 020,7	229 845,3	7 401,0	166 265,1	5 023,7	3,1	3,2	3,0

Джерело: складено автором за даними [141, 144]

Так, у 2012-2014 рр. простежується тенденція щодо зменшення обсягів страхових премій при страхуванні працівників відомчої охорони з 76 891,49 тис. грн у 2012 до 56761,69 тис. грн. у 2014 р., при страхування від нещасних випадків на транспорті з 225 840,5 тис. грн. у 2012 р. до 109 200,7 тис. грн. у 2014 р. Нарощення чистих страхових премій відбулось лише при страхуванні медичних і фармацевтичних працівників з 112,4 тис. грн. у 2012 до 139, 4 грн. у 2014 р. Показник чистих страхових виплат показує, що в переважній більшості виплат не відбувалось. Така ситуація не притаманна лише для показників страхування від нещасних випадків на транспорті, де в середньому коефіцієнт страхових виплат становить близько 5%.

Таким чином, з наведених статистичних даних можна зробити висновок, що обов'язкові види страхування від нещасних випадків не забезпечують громадян належним соціальним захистом та працюють лише в односторонньому порядку – на збір страхових премій від страхувальників. Така ситуація, може бути зумовлена перш за все не настанням страхових подій, не обізнаністю страхувальників щодо своїх прав на страхове відшкодування та відповідно не користування ними. Адже вартість полісу обов'язкового страхування, наприклад, при страхування від нещасних випадків на транспорті одразу включена у вартість квитка. Тож вважаємо, що здійснення страхування від нещасних випадків в обов'язковій формі не забезпечує громадян соціальним захистом.

У попередній частині увагу було приділено аналізу державного соціального страхування від нещасних випадків, тому в даній частині роботи зосередимо свою увагу на іншій складовій системи страхування від нещасних випадків – недержавного страхування від нещасних випадків та його форм в Україні. Так добровільне страхування дозволяє зберегти або відновити звичний матеріальний рівень і якість життя окремої людини, який він мав до настання страхового випадку і до якого він звик.

Добровільним страхуванням зазвичай користуються особи, які хочуть мати страховий захист, що більш повно відповідає їх індивідуальним потребам. У зв'язку з цим, приватними страховими пропонується широкий спектр програм, які

передбачають широкий набір страхових гарантій і досить високий розмір страхового забезпечення. Тут виникає проблема високих лімітів відповідальності як по окремих застрахованим, так і по групі застрахованих, які страхуються в рамках колективу [67, 54-64].

Суб'єктами добровільного страхування від нещасних випадків є страховик, страхувальник, вигодонабувач та застрахований. Страховиком відповідно до Закону «Про страхування» може бути тільки організація в статусі юридичної особи в будь-якій передбаченій організаційно-правовій формі, крім закритого акціонерного товариства та за умови отримання ліцензії на здійснення страхової діяльності у встановленому законом порядку [91].

Соціально-економічне значення недержавного страхування від нещасних випадків на виробництві полягає в тому, що воно розширює гарантії, надані в рамках соціального забезпечення і соціального страхування, до максимально можливих у сучасних умовах стандартів. Це стосується в першу чергу проведення дорогих видів лікування і діагностики; застосування найбільш сучасних медичних технологій; забезпечення комфортних умов лікування; здійснення тих видів лікування, що включені в сферу «медичної допомоги за життєвими показниками» [126].

При добровільному страхуванні від нещасних випадків страховий захист може будуватися на двох підходах:

1. Надаватися «від усіх ризиків», при цьому в договорі страхування чітко вказуються види покриваються застрахованих подій (травма, смерть в результаті нещасного випадку, тимчасова втрата працездатності, захворювання), проте без встановлення конкретних причин таких наслідків, але з виділенням переліку винятків. У цьому зв'язку дуже важливо чітко описати види покриваються подій і правильно встановити перелік виключень, оскільки все те, що не виключається з покриття, підлягає відшкодуванню.

2. Надаватися тільки від поїменованих небезпек, що відбуваються в спеціальному переліку застрахованих подій і винятків з покриття, які описуються в правилах страхування або в договорі страхування. Зазвичай страхуються травми та

інші тілесні ушкодження, отримані в результаті нещасного випадку; отруєннями хімічними речовинами, ліками, отруйними рослинами, недоброякісними харчовими продуктами; переохолодження та обмороження; укуси тварин, змій, комах [73].

Страховальником може бути будь-яка юридична або фізична особа, що уклала зі страховиком договір страхування і має страховий інтерес. Оскільки кожна людина має необмежений страховий інтерес у власному житті, тому він може застрахувати її в будь-якій сумі, яку забажає і може собі дозволити виходячи з розміру страхової премії. Договір страхування може бути укладений і на користь третьої особи –вигодонабувача. Законом також встановлено, що страховик може самостійно встановлювати умови добровільного страхування, закріпивши їх в конкретному договорі із страховальником.

Договір добровільного страхування може укласти як окрема фізична особа - і тоді він має індивідуальний характер і його дія зазвичай поширюється на страховальника і на членів його сім'ї, так і юридична особа - колективне страхування - реалізовується на користь фізичних осіб, в житті і здоров'ї яких страховальник має матеріальний інтерес.

Договори добровільного індивідуального страхування зазвичай укладаються особами, які хочуть мати страховий захист, найбільш повно відповідає їх індивідуальним потребам, включаючи покриття як на період професійної (громадській, спортивній) діяльності, так і за часту життя застрахованого протягом дії договору. Колективні договори укладаються роботодавцями на користь своїх працівників, а також різними організаціями на користь їх членів.

Відмінною рисою добровільного страхування в даному випадку є можливість громадян самим обирати вид, умови та терміни страхування, співвідношення яких може варіюватися в залежності від потреб. Добровільне страхування в Україні постійно модернізується: з'являються нові форми і види страхування.

Нижче проведено аналіз ринку добровільного страхування від нещасних випадків в Україні з точки зору страхових послуг, які надають страхові організації та кількісної характеристики їх діяльності.

Так, протягом досліджуваного періоду 2010 – 2014 рр. продовжується становлення ринку страхування від нещасних випадків. Про це свідчать показники валових та чистих страхових премій (рис.2.11). Обсяги валових страхових премій у 2011 р. зросли на 51%, у 2012 р. – на 23%, у 2013 р. було зібрано на 73% (1431, 3 млн. грн.) валових страхових премій більше ніж у попередньому 2012 р. У 2014 р. ця позитивна тенденція дещо зменшилась на 33%, що зумовлено тяжкою фінансово-економічною ситуацією в цілому по країні. Так, побудована лінія тренду чітко ілюструє тенденції до нарощення обсягів даного ринку. Також, варто зазначити, що у загальній структурі зібраних страхових премій частка страхування від нещасних випадків нарощується (див. рис. 2.13.)

Рис. 2.13. Структура фінансових ресурсів системи страхування від нещасних випадків України у 2010-2016 рр., тис. грн.

2016* - прогнозні дані

Джерело: розроблено автором даними [141, 144]

Ми вважаємо позитивним фактором розвиток добровільного страхування від нещасних випадків, адже як показав аналіз, державне соціальне страхування від

нещасних випадків на виробництві не забезпечує належного рівня компенсації при настанні страхових випадків, тому в якості його доповнення та розширення доцільно розглядати добровільне страхування.

В розвинених країнах Європи, найбільш перспективною з точки зору надання всієї повноти захисту працівників представляється широко поширена альтернативна обов'язковій системі - добровільне страхування від нещасних випадків. Така форма страхового захисту вже довела свою доцільність, необхідність свого існування і високу ефективність як щодо забезпечення соціального захисту працівників, так і в стимулюванні зростання безпеки праці. У разі застосування різних економічних способів стимулювання підприємств, добровільно страхувати своїх робітників від нещасних випадків дозволить покращити ситуацію в забезпеченні страховим захистом життя та здоров'я працівників.

Слід зазначити, що в даний час добровільне страхування від нещасних випадків у всьому світі є нормою і одним з найпоширеніших видів страхування. В даний час в розвинених країнах все більш широке застосування знаходить практика, коли при важких тілесних ушкодженнях і душевних потрясіннях, що тягнуть за собою високий ступінь інвалідності, страхове забезпечення оплачується в повному розмірі страхової суми.

Практика показує, що невисокий ступінь втрати працездатності лише в рідкісних випадках спричиняє скорочення заробітку потерпілого на тривалий час. При важких випадках інвалідності життя людини змінюється кардинальним чином. Вона не тільки повинен жити на істотно менші грошові кошти, а й змушений йти на надзвичайні витрати з тим, щоб хоч якось облаштувати свою різко змінити життя. Страховики в інтересах своїх клієнтів пропонують страхові продукти зі збільшенням розміру страхового відшкодування і прогресивною шкалою виплат по досягненні високого ступеня інвалідності [200].

Часто встановити інвалідність можливо лише після завершення медичного лікування, тому страховик виплачує кошти на покриття медичних витрат по лікуванню до одужання або встановлення стійкої ступеня втрати працездатності виходячи зі встановленого в договорі страхування ліміту відповідальності.

При розрахунку розміру страхової суми страхова компанія або виходить з однієї страхової суми, з максимальним лімітом, встановленим на випадок смерті, виходячи з якого і здійснюється розрахунок розміру забезпечення. Тобто якщо нещасний випадок призвів до спочатку тимчасової непрацездатності, а потім до інвалідності, то сума виплати по інвалідності зменшується на суму виплати з тимчасової непрацездатності. Або страховик встановлює різні ліміти по кожному з видів ризиків.

Добровільне страхування виконує важливі економічні завдання. На мікроекономічному рівні воно надає гарантії, необхідні як для життя окремих людей, так і окремих підприємств, які при укладанні договору страхування передають страховику певні ризики. Слід зазначити той факт, що виховати і навчити професійного працівника коштує дуже дорого - тому цінність окремої людини рік від року зростає, внаслідок цього відбувається зростання страхових сум як за окремим особливо цінним співробітникам, так і в цілому по підприємству. Якщо роботодавець виступає вигодонабувачем за договором страхування, то отримане страхове забезпечення дозволить компенсувати фінансові втрати у випадку постійної або тимчасової втрати цінного працівника. Держава і суспільство в цілому в свою чергу звільняється від несення тягара страхових виплат. На макро рівні воно сприяє безперешкодній реалізації процесу суспільного відтворення, оскільки локалізує первинний збиток в рамках одного індивідуума.

Варто зазначити, що у 2010-2013 роках, у структурі зібраних валових страхових премій на страховому ринку чітко простежується тенденція до розвитку та нарощення долі ринку у частині страхування від нещасних випадків (табл. 2.15): починаючи з 2 % у 2010 році до 5% у 2013 році. Це свідчить, що щорічно впродовж 4 років даний вид страхування розвивається за рахунок зростання розуміння в необхідності додаткового страхового захисту населенням.

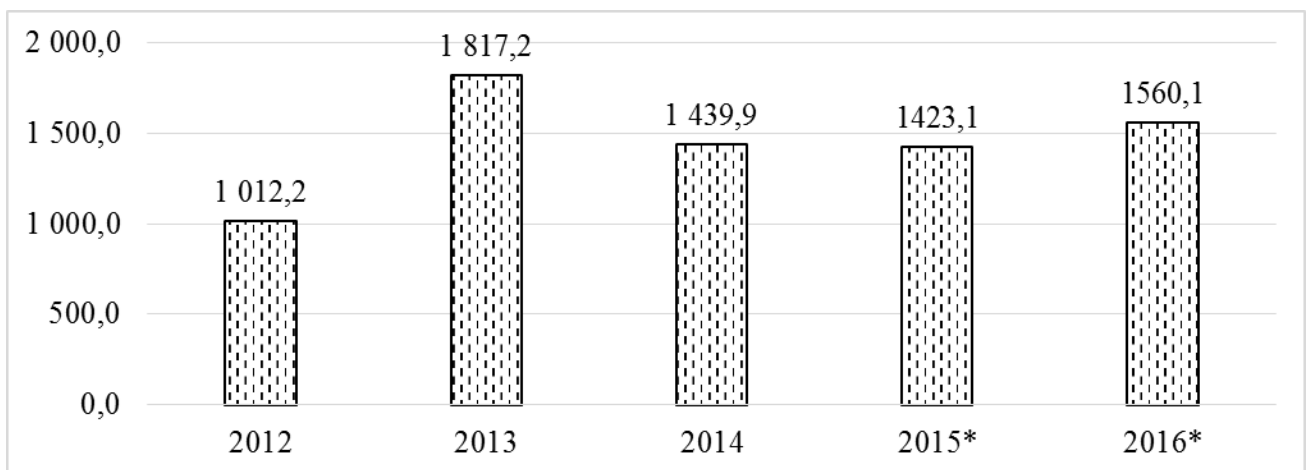
Таблиця 2.15.

Структура страхових премій, сплачених страховим компаніям за видами страхування у 2010-2014 рр

Види страхування	Частка страхових премій за видами страхування									
	2010		2011		2012		2013		2014	
	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%
Автострахування	5 722,1	24,8	6 153,1	27,1	6 252,1	29,1	6 669,3	23,3	6 560,0	24,5
Страхування майна	4 371,8	18,9	3 298,8	14,5	2 821,9	13,1	3 769,2	13,2	3 205,3	12,0
Страхування фінансових ризиків	2 894,3	12,5	2 856,5	12,6	2 263,0	10,5	3 857,6	13,5	4 339,9	16,2
Страхування від вогневих ризиків	3 029,8	13,1	2 439,1	10,7	1 939,4	9,0	2 780,4	9,7	2 307,9	8,6
Страхування життя	906,5	3,9	1 346,4	5,9	1 809,5	8,4	2 476,7	8,6	2 159,8	8,1
Медичне страхування	859,6	3,7	1 165,4	5,1	1 322,1	6,1	1 487,5	5,2	1 625,4	6,1
Страхування вантажів	1 822,2	7,9	1 497,1	6,6	1 060,2	4,9	1 523,4	5,3	1 842,0	6,9
Страхування відповідальності перед третіми особами	973,7	4,2	1 197,9	5,3	1 012,2	4,7	1 817,2	6,3	1 439,9	5,4
Страхування від нещасних випадків	445,5	1,9	672,9	3,0	826,6	3,8	1 431,3	5,0	963,3	3,6
Інші види страхування	2 056,2	8,9	2 080,0	9,2	2 207,9	10,3	2 671,2	9,3	2 311,5	8,6
Всього	23 081,7	100,0	22 693,5	100,0	21 508,2	100,0	28 661,8	100,0	26 767,3	100,0

Джерело: складено автором за даними [141, 144]

У 2014 році обсяги валових премій, сплачених приватним страхувикам на ринку страхування, дещо зменшилася: з 28661,8 млн. грн. у 2013 до 26767,3 млн. у 2014 р. Такі зміни, перш за все, зумовлені достатньо тяжкою фінансово-економічною ситуацією в країні в цілому. Відповідно відбулося зниження купівельної спроможності населення, що в свою чергу призводить до задоволення, в першу чергу, нагальних потреб громадян і на забезпечення себе страховим захистом у переважній частини населення просто не залишається коштів. Проте, ми не вважаємо, що у 2014 році даний вид страхування зменшує темпи свого розвитку. Негативною вважаємо загальну тенденцію до зменшення обсягів зібраних страхових премій по ринку. Враховуючи таку динаміку нарощення обсягів валових страхових премій, то при незмінних умовах на ринку прогноз на майбутнє залишається позитивним (рис. 2.14)

* - прогнозні дані

Рис. 2.14. Стан та прогноз надходження страхових премій за добровільним страхуванням від нещасних випадків на 2012-2016 рр., млн.грн.

Джерело: складено автором за даними [141, 144]

Добровільним страхуванням зазвичай користуються особи, які хочуть мати страховий захист, що найбільш повно відповідає їх індивідуальним потребам. У зв'язку з цим, страховими компаніями, пропонується широкий спектр програм, які передбачають широкий набір страхових гарантій і досить високий розмір страхового забезпечення. Тут виникає проблема високих лімітів відповідальності як по окремих застрахованим, так і по групі застрахованих, які страхуються в

рамках колективу. За результатами 2014 продовжується тенденція збільшення обсягу страхових виплат за ризиковими видами страхування фізичним особам. Страхові виплати страхувальникам-фізичним особам за 2014 склали 28,6 млрд. грн. (56,5% від загальних валових виплат), що на 8,5% більше, ніж за відповідний період 2013 року. Рівень страхових виплат фізичним особам за станом на 31.12.2014 склав 30,1%, що на 4,4 в. п. більше порівняно зі станом на 31.12.2013. Рівень страхових виплат за добровільним особистим страхуванням також зростає з 34,6 % у 2013 році до 42% у 2014 році.

Вважаємо за необхідне розглянути програми страхування від нещасних випадків, які пропонують лідируючі компанії на цьому ринку. Страхові компанії, мають широкий асортимент програм страхування від нещасних випадків, що надають комплексний страховий захист для різних груп населення. Так, рейтинг страхових компаній ТОП 25 на ринку добровільного страхування від нещасних випадків, за інформацією, наданою «Insurance Top» (див табл. 2.16.) показує, що в портфелях деяких з них питома вага страхування від нещасних випадків становить майже 50% (СК «Довіта та Гарантія» 49,54%).

Так, прорахувавши концентрацію даного ринку за показниками обсягів страхових платежів зрозуміло, що перші 10 страхових компаній в рейтингу займають понад 80% обсягу всього ринку. Тому для того, щоб проаналізувати ринок добровільного страхування від нещасних випадків вважаємо за необхідне проаналізувати програми страхування Топ-10 страхових компаній. Такий аналіз спробуємо зробити за допомогою інтегрованої оцінки потреб потенційних страхувальників перед страховими компаніями на ринку добровільного страхування від нещасних випадків.

Оцінка передбачає використання інтегрованого методу та системного аналізу рівня надання страхових послуг у сфері страхування від нещасних випадків, а також діяльності страхових компаній на ринку добровільного страхування від нещасних випадків і виражається підсумковим бальним показником.

Таблиця 2.16.

Топ-25 страхових компаній на ринку добровільного страхування від
нещасних випадків*

№	Страхова компанія	Сума страхових платежів, тис. грн.	Питома вага в портфелі страховика, %	Сума страхових виплат, тис. грн.	Рівень страхових виплат, %
1	Інгострах	162696,3	21,37	51423,1	31,61
2	Доверия и гарантия	37 133,0	49,54	459,0	1,24
3	Альфа-страхування	20 094,2	4,48	525,2	2,61
4	PZU Україна	17 597,4	2,20	1 018,5	5,79
5	Арсенал Страхування	15 562,5	1,76	721,7	4,64
6	Уніка	15 038,5	1,49	2 884,3	19,18
7	Кремень	12 963,4	0,66	8,6	0,07
8	КРЕДО	11 302,3	19,64	84,8	0,75
9	Європейське туристичне страхування	10 885,0	13,91	598,0	5,49
10	Оранта	8 882,4	1,99	2 511,2	28,27
11	Провідна	8 834,5	1,26	1 575,0	17,83
12	Універсальна	7 758,0	2,00	1 364,4	17,59
13	Юнісон-страхування	6 647,1	18,31	13,6	0,20
14	Українська страхова група	6 425,7	0,97	216,3	3,37
15	Інго Україна	6 106,3	0,80	69,6	1,14
16	ВУСО	4 952,7	1,99	313,5	6,33
17	ТАС СГ	4 510,6	0,74	600,1	13,30
18	АХА страхування	4 446,0	0,41	751,0	16,89
19	Дим страхування	4 248,9	4,58	264,8	6,23
20	Аско-Донбасс Северный	3667,8	1,27	933,2	25,44
21	АРМА	3 983,5	7,98	72,8	1,83
22	UPSK	3 873,2	1,04	584,4	15,09
23	Укрфінстрах	2 909,2	18,71	102,1	3,51
24	АСКА	2 719,0	0,34	500,9	18,42
25	КНЯЖА	2 462,2	0,62	234,6	9,53

*Топ 25 за результатами 2015 року

Джерело: складено автором за даними [144, 127]

Для того, щоб охарактеризувати ринок страхування від нещасних випадків, ми обрали фактори, які є визначальними при оцінюванні надання послуг при страхуванні від нещасних випадків страховими компаніями. При характеристиці ринку, ключовим моментом для нас є виявити чи задовольняють наявні програми страхування від нещасних випадків потечійних страхувальників. Для цього ми визначили фактори, які є вирішальними з точки зору страхувальника при виборі та оцінці страхового захисту при страхуванні від нещасних випадків. Щоб визначити фактори, було проведено соціологічне опитування 50 респондентів, які

є потенційними страхувальниками у віці від 21 до 45 рр. Їм було запропоновано із наданого списку визначити ті фактори, які для них є визначальними та необхідними при виборі та придбанні полісу страхування від нещасних випадків. Респонденти мали можливість з 15 запропонованих факторів, обрати 10, які для них є визначальними та шляхом бального оцінювання від 1 до 10 визначити їх пріоритет: 1- найменш пріоритетний фактор, 10– найпріоритетніший фактор. Приклад анкети представлено в Додатку Е. Згруповані результати опитування представлені в таблиці 2.17.

Таблиця 2.17.

Результати опитування випадкових респондентів щодо оцінки запропонованих програм добровільного страхування від нещасних випадків.

№	Фактор	Кількість балів, наданих респондентами	Питома вага фактора в загальній структурі
1	Популярність та надійність СК	407	15%
2	Вартість страхування (страховий тариф)	395	14%
3	Зрозумілість умов страхування	377	14%
4	Можливість придбання полісу он-лайн	315	11%
5	Можливість оплати полісу страхування он-лайн	257	9%
6	Можливість розрахувати вартість полісу он-лайн	218	8%
7	Термін здійснення страхових виплат	212	8%
8	Можливість оплати страхового платежу частинами	209	8%
9	Можливість обирати розмір страхової суми	183	7%
10	Можливість обирати термін страхування	123	4%
11	Деталізований перелік страхових випадків	13	0%
12	Відсутність франшизи	12	0%
13	Широка мережа філій	12	0%
14	Широкий асортимент страхових програм	11	0%
15	Обмеження щодо розмірів виплат	6	0%
Разом		2750	100%

Джерело: розроблено автором

За результатами проведеного опитування 28% учасників опитування визначають популярність та надійність страхової компанії як найважливіший фактор. Аргументуючи тим, що чим відоміша страхова компанія, тим більше вона має страхувальників, а отже і є надійною. Наступним за пріоритетом було обрано

фактор доступності. Пояснюються це тим, що кожен страхувальник бажає мати високий рівень можливої компенсації матеріальної шкоди при настанні страхового випадку за максимально доступну ціну страхового платежу. Вважаємо, що на сьогодні зрозуміле для страхувальників подання умов страхування дійсно є важливим так, як значна частина населення України має низький рівень страхової культури, тому чіткість та зрозумілість умов страхування безумовно є важливим при купівлі полісу страхування.

Розвиток інтернет-технологій сприяє виникненню безпосередньої необхідності страхувальників до задоволення їх потреб не виходячи з дому, тому можливість придбати, оформити та оплатити поліс страхування від нещасних випадків в режимі on-line виходить на перші позиції потреб. Як вже зазначалось вище, у зв'язку з фінансово-економічною ситуацією в країні, фінансові можливості переважної частини населення залишаються невисокими, тому можливість оплати страхового платежу частинами для потенційних страхувальників на сьогодні також є значимим фактором. Термін, протягом якого страхова організація у випадку настання страхового випадку має здійснити страхову виплату та можливість оплати страхового платежу частинами відповідно зайняли в рейтингу 7 та 8 позицію. Такі фактори як можливість обирати розмір страхової суми та термін страхування також були визначені як необхідні. Таким чином, визначивши фактори, які є важливими для потенційних страхувальників спробуємо проаналізувати чи запропонований страховий захист у сфері добровільного страхування від нещасних випадків відповідає вказаним вимогам страхувальників. Прорахувавши концентрацію даного ринку за показниками обсягів страхових платежів зрозуміло, що перші 10 страхових компаній в рейтингу займають понад 80% обсягу всього ринку. Тому для того, щоб проаналізувати ринок добровільного страхування від нещасних випадків вважаємо за необхідне проаналізувати програми страхування Топ 10 страхових компаній. Досліджуючи програми страхування Топ-10 страхових компаній на ринку на предмет відповідності заявленим вимогам страхувальників, ми проставили бальну оцінку кожному із зазначених факторів.

Необхідно відмітити, що градація важливості властивостей страхового продукту вважаємо однаковою як для фізичних, так і юридичних осіб, так в будь-якому випадку страховий захист надається безпосередньо фізичній особі. Характерно, що асортимент страхових послуг, а також зрозумілість умов страхування, додаткове обслуговування стоять на одному з останніх місць у даному переліку. Це свідчить про нерозвиненість українського страхового ринку. В той час, як ціна (доступність) є одним із визначальних факторів, це свідчить про обмежені фінансові можливості потенційних страхувальників.

Облік різних аспектів взаємодії економічного суб'єкта і страхової організації в рамках представленої методики досягається використанням як кількісних, так і якісних показників. Таким чином, відповідність запропонованих умов страхування від нещасних випадків до заявлених потреб потенційних страхувальників представлено у таблиці 2.18.

Особливо слід відзначити, що при оцінці такої характеристики як рівень задоволеності страхувальника взаємодією зі страховиком, ми розуміємо можливість потенційного страхувальника обрати таку страхову компанію, яка б гарантувала страховий захист при настанні нещасного випадку та відповідала більшості заявлених економічним суб'єктам вимог. Введення даного критерію можливо за наявності достатньої кількості страхових компаній і посилення конкуренції між ними. Дані умови сприяють орієнтації страхових організацій на надання якісного сервісу, розширенню програм страхування, а страхувальникам, (фізичним та юридичним особам) дають можливість вибору страховика, звертаючи більш пильну увагу на якість обслуговування та його надійність.

Таблиця 2.18.

Порівняльна таблиця значимості властивостей страхування в ід нещасних випадків для населення, запропонованих Топ-10 СК на ринку добровільного страхування від нещасних випадків

№	Фактори	Інго-страх	Довіра та гарантія	Альфа-страхування	PZU Україна	Арсенал страхування	Уніка	Кремень	Кредо	ЄТС	Оранта
1	Популярність СК	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-
2	Вартість страхування (страховий тариф)	+	-	+	-	-	+	-	-	+	+
3	Зрозумілість умов страхування	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4	Можливість придбання полісу он-лайн	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-
5	Можливість оплати полісу страхування он-лайн	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-
6	Можливість розрахувати вартість полісу он-лайн	-	+	+	+	+	-	-	-	+	-
7	Термін здійснення страхових виплат	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8	Можливість оплати страхового платежу частинами	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
9	Можливість обирати розмір страхової суми	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
10	Можливість обирати термін страхування	-	+	+	-	-	+	-	+	-	+
Загальна кількість балів		7	9	9	6	7	8	6	7	9	6

Джерело: розроблено автором з а даними [43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51]

Знак «+» позитивне значення, якому умовно присвоюємо бальну оцінку 1.

Знак «-» негативне значення, якому умовно присвоюємо бальну оцінку 0.

Рівень задоволеності взаємодії зі страховою організацією визначається в рамках градації «високий - середній - низький» на основі визначеної оцінки для кожної із страхових організацій, представлених в таблиці. Так, в шкалі оцінювання (рис. 2.15.) градацію «високий» рівень відповідності вимогам страхувальників отримують ті страховики, які набрали 8-10 балів, «середній» - 5-7 балів і відповідно показник від 1 до 5 балів свідчить про неможливість страхової організації задовольнити потреби страхувальників при страхуванні від нещасних випадків.

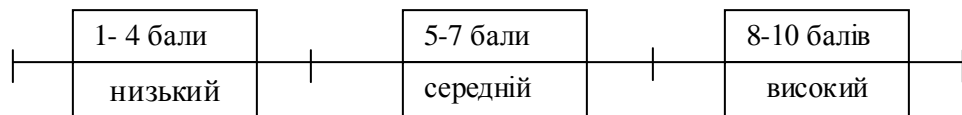

Рис. 2.15. Шкала оцінювання СК

Джерело: розроблено автором

Відповідно до запропонованої методики кожна позиція, представлена в таблиці, оцінюється експертним шляхом за розробленою числовою шкалою (знак «+» позитивне значення, якому умовно присвоюємо бальну оцінку 1, знак «-» негативне значення, якому умовно присвоюємо бальну оцінку 0). Індивідуальний показник задоволеності взаємодії зі страховою організацією розраховуємо відповідно до запропонованої шкали оцінювання. Дослідивши програми страхування кожної із Топ-10 страхових організацій, які розміщені ними на офіційних сайтах, ми отримали наступні результати (табл 2.19.).

Таблиця 2.19.

Результати дослідження відповідності страхових програм
до потенційних потреб страхувальників

№	Рівень відповідності вимогам страхувальників	Кількість страхових компаній, що відповідають даному рівню	
		Абсолютне значення, шт.	Відносне значення, %
1	Високий	4	40%
2	Середній	6	60%
3	Низький	0	-

Джерело: складено автором

Таким чином, результати нашого аналізу свідчать про те, що 40% страховиків на високому рівні спроможні задовольнити потреби страхувальників, а їхні страхові програми на 90% відповідають потенційним потребам страхувальників. На середньому рівні, 60% страхових організацій першої Топ-10 спроможні задовольнити потреби потенційних страхувальників, їх програми страхування на 60-70% відповідає потенційним вимогам страхувальників. При чому, всі 10 страхових компаній відповідають високому та середньому рівню вимог потенційних страхувальників і жодна з Топ-10 страхових компаній на ринку добровільного страхування від нещасних випадків не потрапила до категорії низького рівня задоволення вимог.

Таким чином, результати проведеного нами аналізу характеризують ринок добровільного страхування, як такий, що в цілому відповідає вимогам страхувальників перед страховими компаніями, щодо відповідності наданих страховими компаніями умов страхового захисту до реальних потреб страхувальників на ринку.

Разом з тим, якщо говорити про розвиток добровільного страхування від нещасних випадків, варто визначити категорію осіб, які зацікавлені в даному страховому захисті.

Після фінансово-економічної кризи 2008-2009 років, на ринку праці склалася ситуація надлишкової робочої сили. Така ситуація призвела в першу чергу до того, що при пошуку роботи людей, перш за все цікавив розмір заробітної плати, а іншим умовам праці увага не приділялася. Про те, останніми роками, в Україні відбуваються зміни. Кількість працездатних громадян скорочується у зв'язку з демографічною ситуацією, проведенням військових дій, тимчасовою окупацією певних регіонів країни, а також підвищенням рівня міграції робочої сили. В таких умовах оплата праці працівникам не може зростати нескінченно, і працівники незадоволені своїми трудовими відносинами змінюють роботу, виїжджають за кордон та інше.

Діючі на ринку підприємства, також розуміють, що підйом їх бізнесу забезпечений не тільки рівнем технологій, а й кваліфікованою працею

працівників. Таким чином, одним з дієвих інструментів мотивації співробітників, що дозволяє залучати та утримувати в компанії цінні кадри, стає соціальний пакет, що надається роботодавцем співробітнику. І тут на допомогу підприємствам, зацікавленим в утриманні кваліфікованого персоналу, приходять страхові компанії, що пропонують послугу формування соціального пакета.

Структура та можливості пакету залежить тільки від фінансових можливостей керівництва підприємства. При чому, логічно що особлива увага приділяється наповненню соціального пакету страховими продуктами, націленими на захист здоров'я і працездатності людей.

Таким чином, визначаємо потенційним сегментом для розвитку страхування від нещасних випадків – корпоративні продажі. Тобто, корпоративні клієнти, до них відносимо роботодавців, менеджерів вітчизняних або іноземних фінансових структур, представництв які таким чином розширюють соціальний пакет для своїх працівників. Розвиток страхування від нещасних випадків у контексті розвитку корпоративних програм страхування розглядаємо як підвищення соціальної відповідальності бізнесу в цілому.

Ще одним із сегментів, який безпосередньо має бути охоплений страховим захистом при настанні нещасних випадків визначаємо середній клас. Це пов'язано, перш за все тим, що ця категорія осіб, перш за все має певні фінансові можливості щоб забезпечення себе, своїх дітей та рідних страховим захистом. І наступний сегмент - VIP клієнти. До них відносимо політиків, бізнесменів, власники фірм, які страхують як себе, так і особливо цінних співробітників.

Серед визначених сегментів, найпривабливішим для страховиків, вважаємо корпоративні продажі, адже з корпоративними клієнтами працювати швидше, клієнтська база ширша і відповідно сума премій більша за рахунок кількості застрахованих. Сьогодні, роботодавці все більше прагнуть убезпечити своїх працівників. У свою чергу, страховики розширюють програми комплексного страхового захисту та пропонують розробку індивідуальних страхових програм для підприємств. У підсумку на юридичні особи сьогодні припадає близько 53% від сукупних внесків по добровільному страхуванню від нещасних випадків.

Кожен роботодавець повинен розуміти, що робочий персонал - найголовніший капітал будь-якої компанії. А страхування від нещасного випадку дозволяє підвищити соціальну захищеність співробітників і є одним з найбільш доступних способів підвищення соціального захисту.

Високим проявом турботи керівництва про працівників організації має бути турбота про життя і здоров'я людей, трудящих на благо спільної справи. Адже, чим би не займалася та чи інша організація, її керівництво завжди зацікавлене в залученні до роботи цінних кваліфікованих кадрів, тому що від професіоналізму співробітників підприємства безпосередньо залежить успішний розвиток бізнесу. Природно, що втрата цінних кадрів не кращим чином позначається на благополуччі та іміджі підприємства. Тому вони змагаються один з одним за цінних кваліфікованих співробітників, створюючи зручні графіки роботи, призначаючи більш високу заробітну плату і т. п. Разом з тим висока заробітна плата не завжди може утримати або залучити затребуваного працівника, адже якість соціального пакету, що пропонується підприємством, також має велике значення. Саме тому корпоративне страхування не лише служить додатковим захистом, але і виступає стимулом роботи в конкретній фірмі. Таким чином, здійснюючи корпоративне страхування від нещасних випадків на виробництві, підприємства забезпечують своїм співробітникам упевненість у тому, що якщо з кимось із них трапиться щось непередбачуване, матеріальна допомога їм гарантована.

Виходячи з цього, ефективна діяльність перспективного підприємства, що розвивається повинна ґрунтуватися на принципах корпоративної соціальної відповідальності до яких, зокрема, належать:

- робота над створенням максимально безпечних робочих місць;
- додаткове використання програм обов'язкового і додаткового соціального страхування;
- розвиток людських ресурсів [182]

Такі завдання корпоративного управління цілком відповідають принципам сталого розвитку компаній. У довгостроковій перспективі їх ефект виявляється не лише у зростанні соціальних показників, але й у економічних вигодах.

Щодо VIP-клієнтів, то підприємці, які до них належать розуміють, що якщо станеться нещасний випадок з ним або менеджером вищої ланки, його бізнесу буде завдано серйозної шкоди. До того ж, ризики, які вони передають на страхування, як правило, вище, ніж у їхніх звичайних працівників перш за все тому, що їхнє життя пов'язана не тільки з загальними небезпеками а і з тими ризиками, що загрожують лише особам з високим соціальним статусом. Так, VIP-поліси продають практично всі страховики.

Скорочення бідності, як одна з основних цілей економічної та соціальної політики, припускає одночасне зростання середнього класу. На жаль, чіткого тлумачення поняття «середній клас» та осіб, що до нього належать в нашій країні немає. Єдиний факт, який визнають усі - саме середній клас і є найважливішим інструментом в побудові сильної розвиненої економіки і збереженні стабільності в суспільстві. До цієї категорії потрапляють ті, хто має відносно високе матеріальне становище, вища освіта, регулярну зайнятість розумовою працею [124]. Ці люди планують власне майбутнє і прагнуть захистити себе і сім'ю від економічних втрат через добровільне страхування від нещасних випадків, яке і виступає для них економічним інструментом, що здатен забезпечити майбутнє для застрахованого і його сім'ї.

У розвинених країнах соціальна захищеність осіб формується приблизно із трьох рівнозначних джерел, до яких належать: перш за все, звичайно, державні виплати, основною базою для формування яких є податки, наступним джерелом виступає, так звана корпоративна захищеність. Вона забезпечується підприємствами для своїх співробітників через надання страхових полісів. І останнє, третє джерело захисту -це добровільне страхування. Як вже зазначалось вище, в Україні рівень державних виплат порівняно з рівнем середнього заробітку зменшується, в таких умовах роль добровільного страхування неминуче зростатиме.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Проведене у даному розділі дослідження дало можливість зробити наступні висновки:

1. Аналіз організації та надання страхування від нещасних випадків по лінії державного соціального страхування є безперечно позитивним процесом, спрямованим на забезпечення страхового захисту працівників від наслідків соціальних ризиків виробничого травматизму. Разом з тим, аналіз існуючої ситуації в забезпеченні страховим захистом громадян при страхуванні від нещасних випадків на виробництві свідчить про ряд існуючих проблем державного соціального страхування від нещасних випадків, серед яких:

- надвисокий рівень травматизму та смертності внаслідок нещасних випадків на виробництві, що зумовлені організаційними, психофізичними та технічними причинами;

- високий рівень виробничого травматизму гальмує розвиток економіки країни, так як негативно позначається на виробничому іміджі українських підприємств, які втрачають професійних робітників, а в суспільстві зростає кількість осіб, що потребують соціального захисту;

- відсутність зацікавленості роботодавців в покращенні умов праці працівників та посиленні контролю за дотриманням безпечних умов праці;

- зменшення дохідної частини бюджету Фонду та збільшення фінансового навантаження через виплати за наслідками нещасних випадків;

- низький рівень страхових виплат, що не може компенсувати постраждалим працівникам втрачений ними дохід та забезпечити гідний рівень життя їм та членам їх родин.

4. Стає також очевидним, що низькі суми страхового забезпечення і невисока якість наданого страхового захисту щодо компенсацій постраждалим і вигодонабувачам, лікування і реабілітації не забезпечують гарантії та повноту захисту інтересів потерпілих та їх родин внаслідок настання нещасного випадку. Результати дослідження свідчать, що застосування державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

не здатне вирішити всі ці проблеми. Тому виникає необхідність в пошуку ефективних важелів створення дієвої системи страхування від нещасних випадків та управлінні ними, з метою належної компенсації за завдану шкоду постраждалим, зниження, недопущення та попередження настання нещасних випадків шляхом залучення приватного страхового сектору.

5. Результати соціологічного опитування потенційних страхувальників на предмет відповідності програм страхування від нещасних випадків потребам страхувальників засвідчили, що 40% страховиків на високому рівні спроможні задовольнити потреби страхувальників. Їх страхові програми на 90% відповідають потенційним потребам страхувальників. На середньому рівні 60% страхових організацій спроможні задовольнити потреби потенційних страхувальників, а їх програми страхування на 60-70% відповідають вимогам потенційним страхувальників. Таким чином, результати проведеного нами аналізу характеризують ринок недержавного страхування, як такий, що в цілому відповідає вимогам страхувальників перед страховими організаціями щодо умов страхування від нещасних випадків до реальних потреб страхувальників.

6. Обґрунтовано, що недержавне (приватне) страхування від нещасних випадків, здійснюване приватними страховиками сприяє наданню страхових послуг при страхуванні від нещасних випадків на якісно вищому рівні, порівнянно із державною соціальною складовою системи страхування від нещасних випадків.

Результати проведеного у розділі дослідження опубліковані в наукових працях автора [166, 168, 169, 170, 180]

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ В УКРАЇНІ

3.1 Фінансове забезпечення системи страхування від нещасних випадків

В період трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці України, питання страхування від нещасних випадків потребує подальшого дослідження, перш за все, з огляду на формування фінансових ресурсів, необхідних для його організації та здійснення. В контексті підвищення ефективності страхування від нещасних випадків особливої уваги потребує його фінансове забезпечення на основі використання механізмів взаємодії бізнесу і держави, спрямованих на координацію зусиль сторін та забезпечення врахування інтересів держави і бізнесу при розробці та проведенні масштабних соціальних реформ.

Необхідний та достатній обсяг фінансових ресурсів, зосереджених у відповідних грошових фондах (страхових резервах), є гарантією виконання страхових зобов'язань перед застрахованими особами в системі страхування від нещасних випадків. Особливе місце та значення при формуванні страхових тарифів, незалежно від того, чи воно здійснюється по лінії державного чи по лінії недержавного страхування, належить методиці визначення страхових тарифів. Страховий тариф визначає розмір, вартість страхування. Основним джерелом формування таких грошових фондів по лінії державного страхування виступає єдиний соціальний внесок, по лінії недержавного страхування – страхова премія. Специфіка страхової діяльності вимагає, щоб ставки єдиного страхового внеску і ставки страхових премій ґрунтувалися на оцінці рівня ризику, а адміністрування відповідних процесів відповідало вимогам сучасного бізнес-середовища. Недотримання цього принципу призводить до неспроможності страховика виконати свої зобов'язання перед застрахованою особою в належному обсязі, робить систему страхування від нещасних випадків неефективною, незважаючи на постійні спроби модернізації соціальної сфери та зміни у законодавчій та нормативній базі стосовно справляння в Україні єдиного соціального внеску.

У попередній частині нашої роботи ми визначили, що кошти державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань перерозподіляються таким чином, що за даним видом страхування акумульовані страхові внески одразу перетворюються у страхові виплати. Це свідчить про те, що чинна методика розрахунку страхового тарифу не дає можливості накопичувати кошти у Фонді. Тому постає завдання дослідження методів, на підставі яких проводяться розрахунки самого страхового тарифу і чи зберігається при цьому його страхова сутність.

Дане завдання сформовано в такій площині, що повинно відобразити коректність використовуваної методики побудови страхового тарифу основним положенням страхової теорії. Для цього проаналізуємо методику формування страхових тарифів при державному страхуванні від нещасних випадків та практику формування тарифів у недержавному страхуванні від нещасних випадків. Принципово важливим при чому є визначити їх специфічні ознаки та відмінності.

Головною проблемою фінансового забезпечення страхування від нещасних випадків є встановлення необхідних та достатніх ставок страхових внесків ЄСВ та страхової премії (страхових тарифів), які б забезпечували надходження коштів, достатніх для фінансування страхових виплат за страховими подіями. Особлива увага при цьому має бути спрямована на використання оптимальної методики обчислення страхових тарифів. Зазначена методика є тим інструментом, який дозволяє сформувати науково обґрунтовану фінансову базу для здійснення страхового захисту населення від нещасних випадків.

Запровадження науково обґрунтованого підходу до встановлення страхових тарифів є особливо актуальним для державного соціального страхування. В системі ЗОДСС наявні на даний момент рекомендації щодо оцінки та аналізу ризиків у державному страхуванні від нещасних випадків носять загальний характер. Страховий тариф ЄСВ є фіксованим та не враховує рівень ризику галузі виробництва та його ймовірнісну оцінку, що свідчить про необґрунтованість і некоректність наявного інструментарію для аналізу ризиків та вірогідних страхових виплат при здійсненні державного соціального страхування від

нешасних випадків. Відсутність систематизації практичної складової побудови оптимальної системи для аналізу ризиків в сфері соціального страхування від нещасних випадків на виробництві зумовлює необхідність порівняльного аналізу методичних підходів побудови страхових тарифів в недержавному (добровільному та обов'язковому особистому страхуванні від нещасних випадків) та державному загальнообов'язковому соціальному страхуванні від нещасних випадків громадян. І безпосередньо пов'язана з тим, що наявні на даний момент рекомендації щодо оцінки та аналізу ризиків носять загальний характер. Без розуміння страхових ризиків, що приймаються на страхування, а також врахування факторів, які збільшують ймовірність настання страхової події та очікуваного розміру страхового відшкодування, не можливо правильно оцінити ризик. Якщо ступінь ризику не можна виразити в грошовому вираженні, то і сформувати прибутковий портфель теж не вдасться. Розрахунок розмірів страхових тарифів не включає ймовірнісну ознаку, що свідчить про необґрунтованість і некоректність наявного інструментарію для аналізу ризиків при страхуванні від нещасних випадків.

В нашому аналізі принципово важливим є визначення того, що побудова страхового тарифу та його структурних елементів при формуванні фінансового підґрунтя страхового захисту від нещасних випадків у сфері недержавного та державного страхування повинно мати наукове обґрунтування. Визначення ціни страхової послуги, у т.ч. послуги страхування від нещасних випадків, належить до сфери діяльності актуаріїв, тобто фахівців в області страхової та фінансової математики. Він проводиться на основі методів цих дисциплін і визнається як самостійний науковий напрям. Основними проблемами, які розв'язує актуарна математика, є моделі розподілу виплат і визначення стійкості страхових операцій [160, 82].

Серед основних та визначальних критеріїв, що враховуються при побудові моделей, є:

- дія закону великих чисел, відповідно до якого при достатньо великому обсязі страхового портфеля середній розмір страхової виплати за портфелем

дорівнює математичному очікуванню середньої страхової виплати, а відхилення фактичного розміру страхової виплати від очікуваного з певною точністю лежать в заданому інтервалі;

- однорідність вибірки, оскільки, якщо об'єкти страхування неоднорідні, то їх необхідно групувати за основними ознаками. Чим більш схожі характеристики мають об'єкти всередині вибірки, тим більш стандартними є страхові випадки, тим ближчим є середній розмір страхової виплати до очікуваного розміру;

- залежність ризиків між собою, тобто їх кореляція у портфелі;

- поділ ризиків на нормальні і катастрофічні;

- розподіл ризиків всередині портфеля і проблема кумуляції збитку, оскільки випадковий набір ризиків може призвести не до згладжування, а до збільшення збитку [132].

Страхові тарифи в недержавному (приватному) страхуванні обчислюються різними методами: на основі теорії ймовірності та методів математичної статистики; на базі експертних оцінок; за методом аналогій; з використанням математичної статистики та розрахунку дохідності. Для нагромаджувальних довгострокових видів страхування існують інші методики, які ми залишаємо поза увагою, оскільки страхування від нещасних випадків належить до ризикового страхування [132].

На практиці методика, що базується на використанні загальної математичної статистики, передбачає, що:

- існує статистика, яка дозволяє оцінити ймовірність настання страхової події, суму страхових відшкодувань і сукупну страхову суму за ризиками, прийнятим на страхування, за кілька років;

- розрахунок тарифів проводиться при заздалегідь визначеній кількості договорів, які передбачається укласти зі страхувальниками;

- розвиток ризику у часі (тобто залежність збитковості від терміну дії договору) носить лінійний характер [33, с. 78].

Зазначена методика дає необхідні результати при проведенні масових видів страхування на основі наявної страхової статистики за певний період часу або за

відсутності такої використовувати статистичну інформаційну базу. Отже, страхування від нещасних випадків підпадає під можливість її застосування цієї методики. Визначення страхового тарифу на основі страхової статистики за кілька років здійснюється з урахуванням прогнозованого рівня збитковості страхової суми на наступний рік. Наявні статистичні дані дають можливість сформулювати певне уявлення щодо середньої величини збитку і його відхилення, частоту настання страхових випадків, які приймаються на страхування, характеристики ризику. Однак в умовах нестабільності, притаманної страховому ринку України протягом кількох останніх років, існує можливість помилки не тільки при оцінці ризиків, але і при їх прогнозуванні на майбутнє. Факторів, що впливають на майбутні характеристики ризику, безліч: зміна обсягів та структури страхового портфеля, інфляція, криміногенна обстановка, загальне погіршення фінансового стану споживачів страхових послуг тощо. Кожен з цих чинників впливає на розмір страхового тарифу, тому слід більш ретельно підходити до ймовірного відхилення від очікуваного результату.

В нашому аналізі принципово важливими методичними аспектами визначаємо побудову страхового тарифу та його складових, що лежать в основі розрахунку основних структурних елементів тарифу.

Так, при проведенні страховиком особистого страхування від нещасних випадків страхові тарифи розраховуються ним самостійно для кожного виду і варіанту страхування. На величину страхового тарифу впливає низка факторів, визначальними серед яких є: ймовірність настання страхового випадку, відносна міра ризику, переліку ризиків, на випадок настання яких проводиться страхування, і встановленого розміру страхових виплат за кожним з них. Врахування всіх факторів та правильний розрахунок актуаріями страхових тарифів визначає та забезпечує фінансову стабільність страхових операцій страховика, а також його можливість виконувати прийняті на себе зобов'язання за ризики перед страхувальниками.

Страховий тариф (брутто-тариф) складається з нетто-тарифу та навантаження і має таку будову (рис.3.1):

Рис. 3.1. Будова страхового тарифу

Джерело: розроблено автором за даними [79 , 82 , 83]

Розрахунок страхового тарифу (тарифних ставок) для ризикових видів страхування здійснюється на основі таких даних:

- K_g - плановане число договорів,
- $P(A)$ - ймовірність настання страхового випадку,
- CC - середній розмір страхової суми за одним договором страхування,
- CB - середнє страхове відшкодування за одним договором страхування при настанні страхового випадку.

ψ - Гарантія необхідної ймовірності, з якою зібраних внесків повинно вистачити на виплату відшкодування по страхових випадках.

$\alpha(\gamma)$ - коефіцієнт, який залежить від гарантії безпеки гамма. Його значення може бути взято з таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Значення показника безпеки гамма

ψ	0,84	0,9	0,95	0,98	0,9986
$\alpha(\gamma)$	1,0	1,3	1,645	2,0	3,0

Джерело: [134]

Нетто-ставка призначена для формування страхових резервів. В разі стійкості страхового ряду до складу нетто-ставки включаються базова частина нетто-ставки (T_o) і ризикова надбавка (R) [19].

$$T_n = T_o + R, (3.1)$$

За рахунок базової частини нетто-ставки, яка є основою тарифу, формуються страхові резерви, які слугують джерелом страхових виплат.

Нетто-ставка дорівнює базовій її частини у випадках, коли спостерігається планомірний розвиток ризику. Однак оскільки страхова премія є середнім розміром даних платежів, то можливі позитивні і негативні його відхилення. Для компенсації можливих відхилень до базової частини тарифу існує гарантійна (ризикова) надбавка, яка призначається для фінансування випадкових відхилень реального збитку від його очікуваної величини [186]. Ризикова надбавка вводить для того, щоб врахувати ймовірні перевищення кількості страхових випадків щодо їх середнього значення.

$$R = 1,2 \times T_0 \times \alpha \times \sqrt{\frac{1 - P(A)}{n \times P(A)}} \quad (3.2),$$

Основна частина нетто-ставки (T_0) відповідає середнім виплатам страховика, що залежать від ймовірності настання страхового випадку, середньої страхової суми і середнього відшкодування.

На розмір нетто-ставки у ризиковому страхуванні при формуванні страхового тарифу впливає показник ймовірності настання страхових випадків, який за своєю суттю і визначає саму нетто-ставку. Як наслідок, тариф нетто буде зростати із зростанням ризику. Зазвичай для рзрахунку тарифу нетто використовують наступну формулу:

$$T_n = P(A) \times K \times 100 \quad (3.3),$$

Де A - страховий випадок;

$P(A)$ – ймовірність настання страхового випадку;

K - коефіцієнт збитковості страхової суми (відношення розміру середнього розміру страхового відшкодування до середнього розміру страхової суми).

Для визначення ймовірності настання страхових випадків страхові організації використовують відповідні статистичні дані, наприклад, показники кількості нещасних випадків, число аварій на виробничих підприємствах, число аварій на дорогах, тощо. Ймовірність настання страхового випадку визначається

на підставі статистичних даних і характеризує закономірності страхування від нещасних випадків.

Поряд із цим, принципово важливим для розрахунку страхового тарифу виступає спорідненість порівнюваних ознак, однорідних й пов'язаних з цим майнових інтересів від одного або сукупності страхових ризиків за встановленими для всіх або окремих застрахованих об'єктів умовам, способам їхнього страхового захисту. Йдеться про гомогенність досліджуваних страхових сукупностей. Це означає, що групи, для яких визначається показник ймовірності, повинні бути однорідними. Так, наприклад, в недержавному страхуванні від нещасних випадків тариф визначається окремо для дітей і окремо для дорослих. Це свідчить про існування двох видів страхування від нещасних випадків: страхування від нещасних випадків дітей та страхування від нещасних випадків дорослих. Принцип гомогенності в методах розрахунку страхових тарифів є ключовим і не може порушуватися ні за яких обставин. Зумовлено це тим, що діти та дорослі піддаються впливу різних ризиків, відповідно своєму віку і способу життя.

Ще одна складова страхового тарифу, його цінова частина – навантаження. З метою зниження самого страхового тарифу навантаження може змінюватися, що має велике значення в умовах конкуренції на страховому ринку. Якщо на ринку страхова послуга користується попитом, величина навантаження може збільшуватися за рахунок включення в неї прибутку. Якщо тарифна ставка розрахована правильно, забезпечується необхідний баланс між доходами і витратами страхової організації. При розрахунку тарифів за договорами недержавного страхування від нещасних випадків враховується ряд факторів, які впливають на розмір страхового тарифу та коригуючі коефіцієнти, що залежать від терміну страхування.

Розрахунок страхових тарифів при загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні від нещасних випадків на виробництві принципово відрізняються від описаних вище.

Страховий тариф при цьому встановлюється по відношенню до фонду оплати праці і відповідно до визначених законодавством пропорцій розподіляється між фондами соціального страхування.

До січня 2016 року, ЄСВ визначався відповідно до класу професійного ризику, до якого за основним видом діяльності було віднесено підприємство, організацію. Ставки страхових тарифів встановлювались відповідно до класу професійного ризику.

Під класом професійного ризику виробництва розуміється рівень виробничого травматизму і професійних захворювань за видами економічної діяльності, що визначає ступінь вірогідності втрати професійної працездатності або смерті працівника під час виконання трудових обов'язків, з урахуванням результатів аналізу показників виробничого травматизму і професійних захворювань, а також обсягів видатків державного страховика - Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, пов'язаних із забезпеченням загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності [108].

Нагадаємо, що в Законі України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 13.03.2015 № 2464-17 було виділено 67 класів професійного ризику, кожному ризику присвоєно свій розмір страхового внеску (див. табл. 3.2.), який і визначав ставку ЄСВ, що в подальшому розподілялась між соціальними фондами. Відповідно це свідчить про те, що саме державне соціальне страхування від нещасних випадків впливало на визначення розміру ЄСВ і, відповідно, на формування дохідної частини бюджетів всіх інших соціальних Фондів.

Таблиця 3.2.

Розмір єдиного внеску залежно від класу професійного ризику

КР	%	КР	%	КР	%	КР	%	КР	%	КР	%
1	36,76	13	36,93	25	37,33	37	37,87	49	38,28	61	39,76
2	36,77	14	36,95	26	37,39	38	37,96	50	38,45	62	39,9
3	36,78	15	37	27	37,45	39	37,97	51	38,47	63	40,19
4	36,79	16	37,04	28	37,51	40	37,99	52	38,52	64	40,4
5	36,8	17	37,06	29	37,58	41	38	53	38,54	65	42,61
6	36,82	18	37,13	30	37,6	42	38,03	54	38,57	66	42,72
7	36,83	19	37,16	31	37,61	43	38,05	55	38,66	67	49,7
8	36,85	20	37,17	32	37,65	44	38,1	56	38,74		
9	36,86	21	37,18	33	37,66	45	38,11	57	39,01		
10	36,88	22	37,19	34	37,77	46	38,19	58	39,02		
11	36,9	23	37,26	35	37,78	47	38,24	59	39,1		
12	36,92	24	37,3	36	37,86	48	38,26	60	39,48		

*Примітка. КР - клас професійного ризику

Джерело: [92]

Застосування диференційованих ставок ЄСВ є логічним. Такий підхід використовується й іншими країнами. Так, наприклад, у Німеччині налічується близько 600 класів професійних ризиків, в Італії - 300 [118, с. 22-28]. При цьому особливо підкреслимо, що в цих державах відсутні види діяльності, пов'язані з видобутком і збагаченням руд кольорових металів і на даний час не фіксується зниження рівня життя громадян і зростання соціально незахищених верств. Це свідчить про те, що в розвинених країнах існує ще більш детальна галузева класифікація.

Для роботодавців розмір єдиного соціального внеску нараховувався у відсотках до сум фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, що включали витрати на виплату основної та додаткової заробітної плати, на інші заохочувальні і компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначалися відповідно до Закону України «Про оплату праці», які підлягають обкладенню податком з доходів фізичних осіб [95].

Тарифи були диференційовані по групах залежно від галузей (підгалузей) економіки в залежності від класу професійного ризику, який залежав від величини «інтегрального показника» і визначався за формулою [107]:

$$I_{\text{сгс}} = \frac{ВФ_{\text{сгс}}}{ВOP_{\text{сгс}}} * 100, (3.4)$$

де $I_{\text{сгс}}$ - інтегральний показник, відсотків;

$ВФ_{\text{сгс}}$ - загальна сума видатків відповідної страхової галузевої сукупності видів економічної діяльності, пов'язаних із забезпеченням страхування, за попередні три роки;

$ВOP_{\text{сгс}}$ - розмір фонду оплати праці, на який нараховується єдиний внесок, відповідної страхової галузевої сукупності видів економічної діяльності за попередні три роки [107].

Чим вищий рівень інтегрального показника, тим, відповідно, вищий клас професійного ризику виробництва, починаючи з найменшого. Визначення кількості класів професійного ризику виробництва здійснювалось шляхом групування інтегральних показників. Класифікація видів економічної діяльності за класами професійного ризику встановлена Постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2012 р №237 «Про затвердження порядку визначення класу професійного ризику виробництва за видами економічної діяльності» 108. Дана постанова виділяє понад 500 видів економічної діяльності і представлена в **Додатку Ж**.

Розмір страхового внеску визначався за такою формулою:

$$СТ = Р + С, (3.5)$$

де $СТ$ - розмір страхового внеску, відсотків;

$Р$ - розрахункова складова частина страхового внеску, відсотків;

$С$ - солідарна складова частина страхового внеску, що визначалася у результаті розподілу суми видатків окремих страхових галузевих сукупностей видів економічної діяльності, пов'язаних із забезпеченням страхування, розрахункова складова частина страхового внеску яких перевищує розмір страхового внеску найвищого класу професійного ризику виробництва, між іншими сукупностями пропорційно їх розміру фонду оплати праці, на який нараховувався ЄСВ, відсотків зазначеного розміру фонду оплати праці.

Розрахункова складова частина страхового внеску визначалась за такою формулою:

$$P = I_{\text{сгс}} + H_{\text{сгс}}, \quad (3.6)$$

де $H_{\text{сгс}}$ - навантаження для покриття витрат, пов'язаних з виконанням обов'язків страховика, що визначається шляхом розподілу таких витрат між страховими галузевими сукупностями видів економічної діяльності пропорційно загальній сумі їх видатків, пов'язаних із забезпеченням страхування, відсотків розміру фонду оплати праці, на який нараховувався єдиний внесок, зазначених сукупностей.

Отже, ставка ЄСВ встановлювалася на рівні між 36,76% від суми оплати праці для 1 го класу до 49,7% для шістдесят сьомого класу. Працівники бюджетної сфери сплачували зменшену ставку – 34,7%. Ставка страхового внеску встановлювалася відповідно до адміністративно визначеного класу галузей економіки та видів діяльності за професійним ризиком. При віднесенні виду економічної діяльності до іншого класу змінювався відповідно розмір страхового тарифу. Зміна страхувальником протягом поточного року виду економічної діяльності не вела до зміни розміру страхового тарифу, встановленого на цей рік щодо такого страхувальника.

За таких умов всі підприємства, організації, установи, що працюють в одній галузі, сплачували ЄСВ за однаковими ставками незалежно від кількості нещасних випадків на підприємствах та реального стану безпеки праці на кожному з них. Це демотивувало роботодавців щодо вкладення коштів в безпеку праці працівників, адже рівень виробничого травматизму кожного окремого підприємства не впливав на розмір його навантаження щодо сплати ЄСВ. Зв'язку між розміром внеску та рівнем професійного ризику окремого підприємства не існувало. Результатом такої ситуації є сприйняття підприємствами внесків на страхування від нещасних випадків як витрат, які можна мінімізувати, наприклад, шляхом зменшення фонду оплати праці в результаті переведення заробітних плат «в тінь». Спробу зниження доволі

високих розмірів ЄСВ Уряд здійснив наприкінці 2014 р., прийнявши рішення щодо суттєвого зниження тарифної ставки.

Платники ЄСВ, починаючи з 1 січня 2015 р. отримали право зменшувати ставку внеску до 16% із застосуванням понижувального коефіцієнта 0,4. Але щоб отримати таке право, вони мали одночасно виконати чотири умови. Перша з них - збільшення бази нарахування ЄСВ (тобто фонду оплати праці) з таким розрахунком, щоб величина основної та додаткової заробітної плати персоналу (в тому числі будь-які заохочувальні виплати) кожного місяця в 2015 р. перевищувала, щонайменше, в 2,5 рази середньомісячний аналогічний показник 2014 р. Зауважимо, що база нарахування може збільшуватися як за рахунок зростання заробітних плат (в тому числі за рахунок легалізації їх тіньової частини) для вже працюючих робітників, так і за рахунок найму більшої кількості працівників при збереженні оплати праці на колишньому рівні. Збільшення бази нарахування ЄСВ саме в 2,5 р. відповідає вимозі збереження попереднього обсягу внесків до системи ЗОДСС (в т.ч. Пенсійного фонду) [93].

Друга умова, яка давала право на застосування понижувального коефіцієнту 0,4 – збільшення в 2015 р. середньої заробітної плати персоналу підприємства, щонайменше, на 30% порівняно з 2014 р. Проте ми вважаємо, що така вимога дискримінувала сумлінних платників податків і демотивувала легальний бізнес: роботодавці, які вже давно виплачували «білу» зарплату, навряд чи змогли б збільшити фонд заробітної плати ще на 30%; тим більше сумнівно, що вони б збільшили його в 2,5 рази.

Третя умова – розмір ЄСВ у розрахунку на одну особу працюючого персоналу навіть після застосування понижувального коефіцієнта при середній ставці ЄСВ у розмірі 16% не могла бути меншою за 700 грн. Це означає, що застосування, наприклад, ставки ЄСВ у розмірі 16,14%, можливе лише тоді, коли середня заробітна плата на підприємстві становила б не менше 4337 грн. В той же час статистика свідчить, що у 2014 р. середня заробітна плата в Україні дорівнювала лише 3263 грн [30]. На наш погляд, жодних підстав очікувати

стрімкого зростання заробітних плат в країні на фоні системної кризи, воєнних дій на сході та відсутнього падіння ВВП не існувало і не існує.

Четверта умова полягала в тому, щоб середня заробітна плата на підприємстві складала не менше трьох мінімальних зарплат (3654 грн), виходячи з запланованої мінімальної заробітної плати станом на 1 січня 2015 р. Якщо вона була нижча, механізм не працював. При цьому в категорію підприємств, які не могли скористатися пільгою, потрапляли не тільки представники малого бізнесу, але й деякі великі промислові підприємства.

Отже, досвід 2015 року засвідчив, що ідея використання механізму зниження ЄСВ з метою детінізації ринку заробітних плат є достатньо спірною. Міністерство фінансів України розраховувало отримати від детінізації 40 млрд грн додаткових коштів, проте те у 2015 році, на потреби Міністерства соціальної політики було виділено 91,3 млрд грн з Державного бюджету України, що засвідчило про неефективність проведених дій щодо легалізації фонду оплати праці [80].

Починаючи з січня 2016 р. Урядом України було прийнято інше рішення - Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» від 24.12.2015 р. № 909-VIII, який вносить кардинальні зміни до ряду нормативно-правових актів України [98]. Першою серед цих змін є загальне зниження ставки ЄСВ до 22% для підприємств всіх видів економічної діяльності та галузей. Класи професійного ризику, які, хоч частково враховували ризик настання страхового випадку через рівень ризикованості галузі повністю ліквідовані та виключені із законодавства. На нашу думку, ліквідація класів професійного ризику є надто ризиковим шляхом, який ставить всі підприємства, незалежно від галузі економіки в одні умови. І якщо ми говорили, що методика визначення ЄСВ, яка діяла до 01.01.2016 р. не враховувала рівень ризику кожного окремого підприємства окремої галузі, то існуюча єдина ставка у 22% означає повну «зрівнялівку». Йдеться про те, що роботодавці сплачуватимуть однаковий розмір ЄСВ, наприклад, як за роботу офісних працівників так і за роботу гірників. Про врахування ймовірності виникнення нещасних випадків на виробництві

відповідно до Закону взагалі не йдеться, хоча вона є досить різною в різних галузях економіки, про що свідчать дані табл. 3.3.

Таблиця 3.3.

Ймовірність виникнення нещасних випадків на виробництві
у різних галузях економіки України

Галузь економіки	Кількість працюючих серед яких виникає один смертельний випадок на рік	Ймовірність виникнення смертельного нещасного випадку
Гірничодобувна	1 139	$8,8 \cdot 10^{-4}$
Енергетична	4 387	$2,3 \cdot 10^{-4}$
Будівництво	5 303	$1,8 \cdot 10^{-4}$
Машинобудування	14 013	$7,1 \cdot 10^{-4}$
Металургійна	6 437	$1,6 \cdot 10^{-4}$
Хімічна	3 364	$3,0 \cdot 10^{-4}$
Транспортна	5 945	$1,7 \cdot 10^{-4}$
Зв'язок	63 450	$1,6 \cdot 10^{-5}$
Житлово-комунальне господарство	12 274	$8,1 \cdot 10^{-5}$
Аграрно-промисловий комплекс	5 199	$1,9 \cdot 10^{-4}$

Джерело: розроблено автором на основі [154]

Також не можна залишати осторонь питання, умов праці робітників, адже за єдиної ставки 22% роботодавці взагалі не зацікавлені покращувати рівень безпеки на виробництві, інвестувати в створення гідних умов праці своїх робітників. Якщо рівень виробничого травматизму та ризиковість умов праці не впливає на ставку ЄСВ, то, на наш погляд, це порушує страхові принципи формування відповідних фінансових джерел. Це не тільки призведе до погіршення стану безпеки праці, але й до дефіциту коштів, особливо враховуючи ступінь виробничого травматизму в Україні: вже сьогодні кожен 10 нещасний випадок на виробництві в нашій країні є смертельним [154]. Дані Міжнародної організації праці підтверджують надвисоку порівняно з іншими країнами ймовірність виникнення нещасних випадків на виробництві в Україні (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4.

Ймовірність виникнення нещасних випадків на виробництві

Континент, країна	Кількість працюючих, серед яких виникає один смертельний випадок на рік	Ймовірність виникнення смертельного випадку за рік	Ймовірність виникнення нещасного випадку за рік	Кількість працюючих серед яких виникає один нещасний випадок на рік
Європа	11636	$8,6 \cdot 10^{-5}$	$6,6 \cdot 10^{-2}$	15
Америка	6974	$1,4 \cdot 10^{-4}$	$1,1 \cdot 10^{-1}$	9
Країни ринковою економікою ³	23552	$4,2 \cdot 10^{-5}$	$2 \cdot 10^{-2}$	50
Колишні соціалістичні країни Європи	7567	$1,3 \cdot 10^{-4}$	$3,6 \cdot 10^{-3}$	287
Україна	10425	$9,6 \cdot 10^{-5}$	$1,7 \cdot 10^{-3}$	588

Джерело: складено авторами на основі [126, 154]

На нашу думку, незважаючи на зменшення фіскального тиску на платників ЄСВ у 2016 р., вітчизняна система соціального страхування виявиться неспроможною забезпечити повною мірою виконання державних соціальних зобов'язань за рахунок власних джерел. Через явну нежиттєздатність «зарплатної реформи», закладеної в нині чинному Податковому кодексі, надходження до Пенсійного фонду й інших соціальних фондів, на нашу думку, отримані не будуть. Навпаки, зниження ЄСВ, який є головним джерелом наповнення системи ЗОДСС, призведе до ще більшого дефіциту цієї системи.

За недостатності надходжень ЄСВ, дефіцит соціальних фондів в нашій країні, відповідно до Законів з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, покривається за рахунок коштів державного бюджету. Так відповідно, у Державному бюджеті на 2016 р. значно збільшилося фінансування Міністерства соціальної політики до 153,1 млрд. грн. (порівняно з 91,3 млрд грн у 2015 р.) [80].

Виокремлені нами проблеми формування фінансового забезпечення вітчизняної системи страхування від нещасних випадків та відмінності в

застосуванні методик розрахунку страхових тарифів у державному та недержавному страхуванні свідчать про те, що в системі ЗОДСС єдиний страховий внесок можна вважати «страховим» лише за формальними ознаками. Його величина встановлюється довільно, без належного наукового обґрунтування. Це може призвести до колапсу всієї системи соціального страхування, отже, необхідно шукати шляхи уникнення цієї загрози. Створення в Україні ефективної системи страхування від нещасних випадків неможливе без удосконалення її фінансового забезпечення на основі безумовного дотримання страхових принципів функціонування цієї системи.

Таким чином, порівняння двох методів розрахунку страхових тарифів при страхуванні від нещасних випадків при недержавному і державному страхуванні від нещасних випадків свідчить про наступне:

1. Встановлення страхового тарифу при загальнообов'язковому соціальному страхуванні від нещасних випадків не відповідає засадам теорії страхування, адже при цьому не враховуються ступінь ризику і не визначається ймовірність настання страхового випадку. Законодавчі зміни, прийняті у 2016 р., стали ще одним кроком відходу від науково обґрунтованих засад формування фінансової бази такого страхування, що свідчить про нестраховий характер механізму державного соціального страхування від нещасних випадків.

2. У державному страхуванні від нещасних випадків на виробництві страховий тариф, за яким обчислюється ЄСВ, встановлюється як цілісний, неподільний норматив. У структурі страхового тарифу не виокремлюються витрати на ведення справи, на попереджувальні заходи, хоча щорічно на ці цілі закладаються чималі суми коштів у складі бюджету Фонду соціального страхування, на який, починаючи з 2015 р., покладено обов'язки здійснення державного соціального страхування від нещасних випадків.

3. З 2016 р. скасовано диференціацію ЄСВ, тобто скасовано формування груп страхової сукупності залежно від галузі економіки. Світова практика здійснення соціального страхування від нещасних випадків показує, що визначення тарифу страхування на кожен рік в країнах, де проводиться таке

страхування, відбувається відповідно до віднесення галузі економіки до класу професійного ризику на основі показників попереднього періоду(від року до шести років) [126]. У Німеччині, наприклад, застосовується так званий «період спостереження», на підставі якого професійні товариства проводять розрахунок страхових тарифів. Термін дії страхових тарифів становить 6 років. При розрахунку застосовується «нова методика навантаження», при якій виплати страхового забезпечення розглядаються за страховими випадками тільки за «період спостереження». Це сприяє підвищенню стимулів для страхувальників з профілактики виробничого травматизму та професійних захворювань [200]. В Україні при державному страхуванні від нещасних випадків при формуванні страхового тарифу ці чинники не враховуються, що демотивує роботодавців відносно покращення умов та безпеки праці на підприємствах.

4. Крім уже зазначених відмінностей необхідно відзначити ще одне: спосіб застосування страхового тарифу для визначення страхового внеску. У недержавному страхуванні при визначенні страхової премії базою нарахування є страхова сума. Страхова сума виступає індикатором розміру зобов'язань страховика за кожним договором, в межах якого здійснюється страхова виплата. У державному страхуванні від нещасних випадків на виробництві базою для нарахування ЄСВ є фонд оплати праці застрахованої особи. У цьому виді соціального страхування поняття «страхова сума» як обмежувач можливих страхових виплат не застосовується.

5. Відсутня диференціація тарифів відрахувань до Фонду соціального страхування за галузями (підгалузями) економіки. ЄСВ 22 % ставить всі підприємства всіх галузей в рівні умови. Це порушує принцип справедливості і усуває економічні стимули поліпшення умов праці. Підприємства різних галузей мають різні показники умов праці та стану здоров'я працівників, що істотно відрізняються один від одного. Законодавчі заходи щодо охорони здоров'я робітників носять компенсаційний характер, а відсутність економічного механізму зацікавленості роботодавців у створенні та забезпеченні здорових і безпечних умов праці призводить, на жаль, до зростання профзахворювань і

травматизму. В даний час практично відсутня мотивація страхувальників щодо вирішення завдань зниження виробничого травматизму та професійної захворюваності, а останні реформаторські зміни щодо зниження ставки ЄСВ до 22%, по суті, залишили робітників без права на забезпечення гідних умов праці.

3.2 Сучасні моделі організації страхування від нещасних випадків в провідних країнах світу

В сучасних умовах широкомасштабної міжнародної інтеграції України в світовий європейський простір необхідним при формуванні системи соціального захисту в області організації страхування від нещасних випадків є досвід розвинутих країн. Це природний інтерес, обумовлений насамперед тим, що вітчизняна система страхування соціальних ризиків знаходиться все ще на початковому шляху розвитку і їй необхідний передовий досвід розвинених країн, з урахуванням їх особливостей і специфіки. Науковий інтерес представляють економічні, правові, організаційні та соціальні аспекти передового досвіду в цій сфері. Так, напрацьовані країнами національні підходи до управління системою страхування від нещасних випадків свідчать про різний ступінь участі держави, найманих працівників, роботодавців і недержавних страхових структур (приватних страховиків) у забезпеченні соціальним захистом своїх громадян. З цих позицій, на наш погляд, заслуговує уваги практика організації страхування від нещасних випадків в провідних країнах світу.

Системи страхування в усьому світі практикують різні підходи до забезпечення, охоплення соціальним захистом громадян від соціальних ризиків. Деякі країни, забезпечують компенсацію, лікування і реабілітацію жертв, що постраждали внаслідок нещасних випадків на виробництві, в той час як інші країни також вкладають свої зусилля у профілактику нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Успіх і ефективність цих напрямів системи страхування від нещасних випадків часто буває важко виміряти. Різні ефекти поточних демографічних проблем можуть вплинути на послуги у сфері

страхування від нещасних випадків. Багато країн в даний час стикаються із проблемою старіння робочої сили, яка кидає виклик сучасним системам страхування від нещасних випадків і способам їх запобігання, реабілітації постраждалих працівників та надання загальних страхових виплат. Тому розвиток систем страхування від нещасних випадків може служити керівництвом для країн, які знаходяться у процесі реформ, які бажають розвивати страхування від нещасних випадків.

Вивчаючи досвід провідних країн світу щодо організаційних аспектів проведення страхування від нещасних випадків, що конкретизують умови його здійснення вказує, на те що у світі, страхування від нещасних може здійснюватися в рамках як:

- державної системи соціального страхування від нещасних випадків, за якою відповідальність за управління даним видом страхування несе уповноважений державний орган;

- системи участі приватних страхових компаній (державно- приватна система страхування), при якій роботодавці купують «страхові пакети» у приватних страхових компаній;

- приватної системи страхування, заснованої на відповідальності роботодавця, при якій роботодавці відшкодовують безпосередньо постраждалим особам та їх сім'ям шкоду, заподіяну в результаті нещасного випадку [205].

Відповідальні органи за управління страхуванням від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань мають визначати ризики, які покриває система (включають вони нещасні випадки в дорозі на роботу, професійні захворювання і т.д.); які категорії осіб охоплює система страхування - традиційний підхід (охоплення тільки найманих працівників) або ширший підхід (охоплення індивідуальних підприємців, студентів, ще не народжених дітей, які отримали травми під час вагітності і т.д.); виплати, що надаватимуться в рамках даної системи страхування – грошові допомоги або допомоги в натуральній формі та яким чином надаватиметься допомога - це будуть періодичні виплати, одноразові виплати або ж їх поєднання.

У рамках державної системи соціального страхування за визначення цих елементів відповідає, в основному, держава та/або уповноважений державний орган, в той час як за участі приватних страхових компаній дана відповідальність розподілена між державою і приватними страховиками. Однак, навіть якщо приватні страховики є відповідальними за визначення деяких елементів, держава здійснює нагляд за процесом прийняття рішень та їх реалізацією.

Так, останнім часом поширюється схема участі приватних страхових компаній (державно-приватне страхування), адже приватні страховики все активніше беруть участь у страхуванні від нещасних випадків. При цьому, незважаючи на те, що все більше функцій, властивих державному страхуванню від нещасних випадків, передається приватним страховикам, держава зберігає за собою основні функції забезпечення необхідної нормативно-правової бази та нагляду за діяльністю страхових компаній.

Хоча в більшості випадків держава розробляє нормативно-правову базу для ліцензування та фінансового контролю, ступінь залученості держави в ці питання в різних країнах істотно відрізняється. Так, в деяких випадках тарифи повністю встановлюються державою, в той час як в інших - тарифи встановлюються виключно на розсуд приватних страховиків.

У розвинених країнах найбільш широко поширена державно-приватна система страхування. Адміністративні органи також приймають участь у проведенні періодичних оцінок страхових відшкодувань з метою аналізу фінансової життєздатності страховиків в більш довгостроковій перспективі. При проведенні такого аналізу розглядаються різні фінансові аспекти, наприклад, фінансова стабільність і процес встановлення страхових тарифів. Зазвичай тарифи встановлюються для професійних груп, при цьому для професій, пов'язаних з вищим рівнем ризику, як, наприклад, пожежні або шахтарі, іноді встановлюються більш високі страхові тарифи. Наявність точних статистичних даних про нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання є найбільш важливим фактором при проведенні актуарних розрахунків.

Досвід реалізації концепції державно-приватного партнерства (далі – ДПП) провідних європейських країн, свідчить про його використання у якості дієвого інструменту економічного і соціального розвитку на основі ефективної взаємодії державного і приватного секторів [23]. Найбільш перспективною, з точки зору надання всієї повноти страхового захисту працівників, представляється в розвинених країнах альтернатива обов'язкової державної системи - недержавне страхування від нещасних випадків.

Розглядаючи поєднання страхових ознак державного страхування і недержавного страхування від нещасних випадків, все ж виявляється, що частина продукту системи державного соціального страхування має нестрахові ознаки. Про наявність страхового процесу свідчать зовнішні ознаки, але деталі страхових відносин між суб'єктами створюють лише видимість, так звану «страхову обгортку», що складається з кількох прошарків соціальних допомог. Саме тому, вважаємо, що до вагомих недоліків вітчизняної системи соціального захисту варто віднести і відсутність реального поділу інститутів соціального страхування, соціальної допомоги та державного соціального страхування. Досвід західних країн свідчить про вирішення даного питання в системі недержавного (приватного) страхування, а не державного соціального. Наприклад, у такій галузі особистого страхування як страхування життя, страхувальникам Німеччини пропонується набір страхових продуктів, який здатний забезпечити фінансову підтримку страхувальників на випадок втрати ними працездатності. До того ж, існують як основні так і додаткові страхові продукти в контексті страхування від соціальних ризиків. При цьому в деяких випадках існує можливість звільнення від обов'язкових видів страхування через укладення договорів добровільного страхування. До таких випадків належать, у тому числі і такі види страхування як добровільне страхування від нещасних випадків, страхування на випадок потреби у догляді в результаті хвороби, інвалідності та старості [84, с. 38-42].

Страхові схеми компенсації наслідків нещасних випадків і захворювань фінансуються за рахунок внесків роботодавців, а також індивідуальних підприємців, якщо вони є застрахованими. У деяких країнах держава також бере

участь у фінансуванні. У країнах з приватним страхуванням це страхування повністю фінансується за рахунок роботодавців. У деяких країнах, наприклад, у США система соціального страхування працівників доповнюється обов'язковим страхуванням відповідальності роботодавця за шкоду, заподіяну працівникам у процесі роботи [40]. В таблиці 3.5. представлено співвідношення участі держави і приватних страховиків в забезпеченні страхового захисту від соціальних ризиків в окремих розвинених країнах. При перекладі з англійської мови державне страхування має назву публічного (public), а недержавне там називають приватним (private).

Таблиця 3.5.

Форми участі державного (публічного) і приватного (комерційного) страхування від нещасних випадків в окремих провідних країнах

№	Країна	Форма здійснення страхування від нещасних випадків
1	Німеччина	Поєднання публічного (охоплення страховим захистом зайнятих осіб, студентів, вчених) та приватного (обов'язкового) страхування від нещасних випадків
2	Великобританія	Публічна (для працюючого населення через державне соціальне страхування)
3	США	Приватна (для працюючого населення, компенсації працівникам)
4	Швеція	Поєднання публічної (для деяких категорій працюючого населення) та приватної (для працюючого населення)
5	Бельгія	Поєднання публічного (страхування від професійних захворювань) та приватного (для працюючого населення страхування від нещасних випадків)
6	Фінляндія	Приватна (для працюючого населення, компенсації працівникам)

Джерело: складено автором на основі [205]

У Німеччині функціонує, на наш погляд, відмінно організована державна система страхування від нещасних випадків, створена на базі промислових професійних товариств, а також (як би на додаток до неї) недержавних (приватних) страхових компаній.

Державна система професійного страхування включає промислові професійні товариства, управління якими здійснюється соціальними партнерами представниками об'єднань роботодавців та представниками об'єднань профспілок, що виражають волю робітників. Товариства спеціалізуються по галузям виробництва. Кожне з товариств забезпечує реалізацію комплексу завдань щодо попередження страхових випадків, реабілітації постраждалих з поверненням до трудової діяльності та забезпечення індивідуальної компенсації за заподіяний збиток здоров'ю. У структурі системи товариств функціонує цілий ряд спеціалізованих організацій. Найважливішою з них є об'єднання промислових товариств професійного страхування (HVBG) яке створене з метою вирішення загальних для всіх товариств завдань [39].

Товариства функціонують за принципом самоврядування соціальних партнерів (роботодавці та профспілки), що забезпечує прозору, небюрократичну та ефективну роботу системи. Кожен підприємець, відповідно до закону повинен не пізніше ніж через тиждень після відкриття підприємства зареєструватися у своєму професійному товаристві. При цьому, членства в товаристві не може замінити страховий поліс жодного приватного страховика.

Існує обов'язок кожного підприємця піклуватися про безпеку і здоров'я своїх працівників на робочому місці. Таким чином, підприємці за допомогою товариств отримують у своє розпорядження сучасну й ефективну систему страхування від нещасних випадків. У разі заподіяння шкоди здоров'ю працівника, товариства беруть на себе відповідальність за підприємця. Тобто страхування від нещасних випадків організовано також через відповідальність роботодавця за шкоду, завдану працівникам внаслідок нещасних випадків.

Сьогодні страхування відповідальності здійснюють страхові фонди для працівників промислового, аграрного секторів та сектору державного управління. Донедавна у вугільному секторі діяли дві професійні асоціації страхування відповідальності роботодавців: «Bergbau-Berufsgenossenschaft» (BBG) для підземної гірничодобувної галузі (кам'яне та буре вугілля, сіль, руда) та «Steinbruchs-Berufsgenossenschaft» (StBG) для підприємств/кар'єрів, які

займаються розробкою відкритим способом. З січня 2010 року вони об'єдналися з професійними асоціаціями інших галузей (шкіряної, хімічної) та створили новий фонд страхування відповідальності роботодавців: «Berufsgenossenschaft Rohstoffe und Chemische Industrie» (BG RCI), який на даний час управляє системою страхування від нещасних випадків на виробництві для цих секторів. Фонди страхування відповідальності роботодавців гірничодобувної промисловості (BBG і StBG) фінансуються за рахунок внесків, сплачуваних роботодавцями. Сума внесків роботодавців залежить від річного фонду оплати праці та відповідного коефіцієнту небезпеки (середній коефіцієнт дорівнює 1,32 від фонду оплати праці) [22].

У Великобританії внесок на страхування від нещасних випадків на виробництві є частиною платежу в систему Національного страхування (National Insurance). Структура фінансування системи соціального захисту у Великобританії визначається поділом цієї системи на охорону здоров'я і соціальне страхування, яке фінансується за рахунок страхових внесків найманих працівників і роботодавців. Повністю за рахунок загальних податків фінансується страхування від нещасних випадків на виробництві, а також допомога сім'ям [190].

Таким чином, характерною особливістю британської державної системи соціального захисту є те, що вона не передбачає існування окремих страхових внесків, призначених для підтримки конкретних страхових програм. Усі витрати на фінансування цих програм покриваються за рахунок єдиного соціального внеску, надходження від якого спрямовуються на потреби певної галузі соціального страхування [190].

У всіх континентальних європейських соціальних системах визначається, що у випадку коли травма є результатом нещасного випадку, що стався на робочому місці і в робочий час, то постраждала особа має право на отримання відповідної допомоги. Проте в деяких країнах, наприклад, у Великобританії необережна поведінка потерпілого може призвести до зменшення розміру допомоги.

У Сполучених Штатах Америки (США) діє інший принцип: «Допомога має бути виплачено потерпілому, незалежно від факту наявності або відсутності його власної провини». Дане правило робить відповідальність роботодавця необмеженою [192]. Оскільки має на увазі, що «роботодавець, незалежно від вини працівника, у кожному разі несе відповідальність за виплату допомоги встановленого розміру, але при цьому він звільняється від будь-яких судових переслідувань за халатність» [192]. Система соціального страхування США фінансується за рахунок обов'язкових та добровільних страхових внесків та федерального бюджету. Держава відповідає за підтримання мінімального рівня допомоги, а також за її широку доступність. Державне соціальне страхування забезпечує майже все населення пенсіями по старості, інвалідності (пов'язаних з виробничим травматизмом), у разі смерті годувальника, а також надає медичну допомогу літнім людям та інвалідам.

Для встановлення типу і розміру допомоги, відповідного до конкретних умов погіршення здоров'я внаслідок виробничої травми або захворювання, необхідно оцінити тривалість і ступінь втрати працездатності. Зауважимо, що суворо формалізація встановлення ступеня втрати працездатності застосовується у ряді країн, в тому числі у США та Великобританії. У багатьох країнах, вирішальне значення має суб'єктивна думка лікаря-експерта [193].

У Швеції, наприклад, діє розгалужена система страхування трудящих, що включає 4 основні напрямки:

- індивідуальне (приватне) страхування;
- групове страхування (спортсмени та інші категорії з переважанням колективного характеру праці);
- страхування за допомогою колективних договорів;
- обов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Відмінності адміністративних витрат за вказаними видами страхування обумовлені комплексом витрат по їх здійсненню. Обов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань здійснює Національна рада соціального страхування Швеції [190].

Суб'єктам даного виду соціального страхування (від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань) є все зайняте населення Швеції, тобто працівники; роботодавці, самозайняті, учні системи середньої та вищої професії.

Шведську модель багато критикують за так звану "пасивізацію населення", тобто пасивне ставлення до праці частини громадян через високий рівень державного соціального захисту [195].

Крім того, в систему цього виду страхування входить також і додаткове страхування на основі колективних договорів. У Швеції розвинений профспілковий рух, дуже поширена договірна система регулювання соціально-трудова відносин. Крім того, у Швеції функціонують недержавні страхові компанії. Одна з провідних недержавних страхових компаній - AFA, що займається страхуванням від нещасних випадків.

У Бельгії система страхування розділена на дві підсистеми: страхування від нещасних випадків, очолювана відповідним державним фондом і страхування від професійних захворювань. Страхування від нещасних випадків здійснюється в основному 19 приватними компаніями, об'єднаними в Союз приватних страхових компаній. Союз був створений з метою встановлення страхових тарифів. Існує близько 900 видів економічної діяльності (відповідно до європейської кодифікації) і приблизно стільки ж тарифів [194]. Підприємству представляється базова величина тарифу для даного виду економічної діяльності та з урахуванням стану безпеки та гігієни праці встановлюється індивідуальний страховий тариф. При встановленні індивідуального тарифу враховується динаміка травматизму та ступінь його тяжкості. Страхові компанії вивчають стан безпеки і гігієни праці на підприємстві і можуть запропонувати здійснити попереджувальні заходи, яким приділяється велика увага. Страхування від професійних захворювань здійснюється державним фондом.

У Фінляндії страхування від нещасних випадків здійснюють 16 недержавних компаній, діяльність яких координує Федерація організацій страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, яка співпрацює з

профспілками, роботодавцями, Міністерством соціального забезпечення та охорони здоров'я. Контроль цієї сфери діяльності здійснює Парламент. Держава гарантує соціальний захист постраждалим на виробництві навіть у разі банкрутства будь-якої з 16 компаній, приймаючи їх зобов'язання (прецеденту відзначено не було). Федерація володіє правом вилучення ліцензії у страхової компанії, яка порушує законодавство.

У розвинених країнах останніми роками з метою стримування витрат на виплату соціальних допомог, уряди звужують цільові сегменти громадян-отримувачів виплат на користь бідних верств населення (лише нужденні люди з низькими доходами та малими заощадженнями мають право отримувати державну допомогу)[18]. Перерозподільний ефект соціального страхування при цьому посилюється. Вважається, що більш заможні верстви населення зобов'язані по-перше, субсидувати громадян, що перебувають в гіршому матеріальному становищі; по-друге, забезпечувати свій власний страховий захист від соціальних ризиків лише через приватний сектор страхування. Проте існують думки, що підтримка тими верствами населення, доходи яких перерозподіляються на користь інших, при надмірних елементах перерозподілу може стати неприйнятною. У зв'язку із цим, уряди певних країн приймають альтернативні рішення про доповнення до програм соціального страхування приватним обов'язковим страхуванням [24]. В табл. 3.3 показано, в яких країнах приватне страхування соціальних ризиків проводиться в обов'язковій формі (наприклад, це є характерним для Німеччини, де існує обов'язкове приватне страхування від нещасних випадків).

Назріла необхідність шукати структурні рішення і нові методи забезпечення соціальним захистом населення в тому числі і страхуванням від нещасних випадків. Тож, одним з інструментів залучення інвестицій і зниження витрат є державно - приватне партнерство, яке визнається однією з перспективних форм залучення приватного сектора для створення, фінансування, а також надання страхових послуг. Сьогодні в умовах обмежених інвестиційних можливостей з боку держави все більше країн звертаються до приватного сектору в пошуку можливостей передачі надання деяких суспільних послуг під їх відповідальність.

З одного боку, державні сегменти не можуть бути приватизовані зважаючи на стратегічну, економічну та соціальну значущість послуг, надання яких лежить на плечах держави. Але, з іншого боку, в державному бюджеті немає достатніх коштів, що дозволяють забезпечувати виконання ними покладених на них функцій на належному рівні. Для того, щоб вирішити це протиріччя, у господарській практиці багатьох країн використовується концепція державно -приватного партнерства (Public - Private Partnership), яка являє собою альтернативу приватизації важливих об'єктів державної власності. Соціальна роль приватного сектора свідчить про наявність процесів приватизації державної соціальної системи. Під приватизацією зазвичай розуміється «перерозподіл відповідальності» між приватним страховим сектором і системою державного соціального страхування. ДПП не є приватизацією. При ДПП відповідальність за надання суспільних послуг закріплюється за державним сектором, а при приватизації відповідальність переходить до приватного сектора (держава може зберегти регуляторний контроль цін). При ДПП не відбувається зміни форми власності, але за державним сектором зберігається відповідальність і підзвітність.

Незважаючи на різноманітність форм і сфер державно-приватного партнерства в різних країнах, причини, за якими держава змушена шукати партнерів серед приватних підприємств, дуже схожі: це і демографічні проблеми, пов'язані зі старінням населення, і технологічний прогрес, зростання потреб населення, соціальна нерівність [187]. У зв'язку з цим маємо можливість зробити висновок про те, що «... треба розглядати не однозначну корисність державної (публічної) чи приватної системи страхування, а життєздатність та ефективність кожної системи, маючи на увазі сприятливе співвідношення тарифів страхових внесків, а також якість і повноту наданих послуг застрахованим особам»[146].

Загальним для систем соціального страхування розвинутих країн є те, що витрати на страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання всюди несуть тільки роботодавці. Завдання повної (або часткової) передачі страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в сектор комерційного страхування не стояло. Тим не менш, аналіз

організації страхування від нещасних випадків у провідних зарубіжних країнах свідчить про його здійснення поза державною соціальною формою.

У світі державно-приватне партнерство у розбудові систем соціального страхування є доволі поширеним. Програми державної допомоги громадянам є чітко визначеними, їх фінансування має цільовий характер. На сьогодні в розвинених країнах світу страхування від нещасних випадків передбачає поєднання державного соціального страхування з недержавним (приватним). Так як в економічно розвинених країнах існує багаторічна практика застосування ДПП, розглянемо особливості його здійснення в деяких з них, що наведено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Особливості здійснення ДПП у деяких економічно розвинених країнах

Країна	Особливості ДПП	Сфери застосування та об'єкти ДПП
Великобританія	Реалізація проектів у сфері соціальної інфраструктури. Більшість проектів здійснюється органами місцевої влади. ДПП має велике значення для підвищення стандартів надання послуг державним сектором країни	Медицина, освіта, сфера обробки відходів, військовий сектор, сектор житлово-соціального найму
Сполучені Штати Америки	ДПП особливо поширене на муніципальному рівні державної ієрархії. Функціонує Національна рада з державно-приватного партнерства (National Council for Public- Private Partnership)	Водопровід, каналізація, освіта, транспортний сектор
Франція	ДПП використовується як інструмент міського і регіонального економічного та соціального розвитку. Особливістю ДПП є утримання балансу між великими проектами держави і малими місцевої влади	Спорудження автомагістралей та на водопостачання, житлово-комунальна галузь
Німеччина	Створення агентств розвитку на початку 90-х років, що об'єднали державних і приватних партнерів для відновлення занедбаних земель. Концесії є найбільш поширеною формою партнерства держави, органів місцевої влади та приватного сектору	Відновлення та реформування міської інфраструктури

Джерело: складено автором за [28 , 118, 69, 209, 210]

На основі дослідження світової практики розвитку ДПП та врахування специфіки функціонування та фінансування соціальної сфери сформовано основні особливості формування ДПП в соціальній сфері (рис. 3.2.)

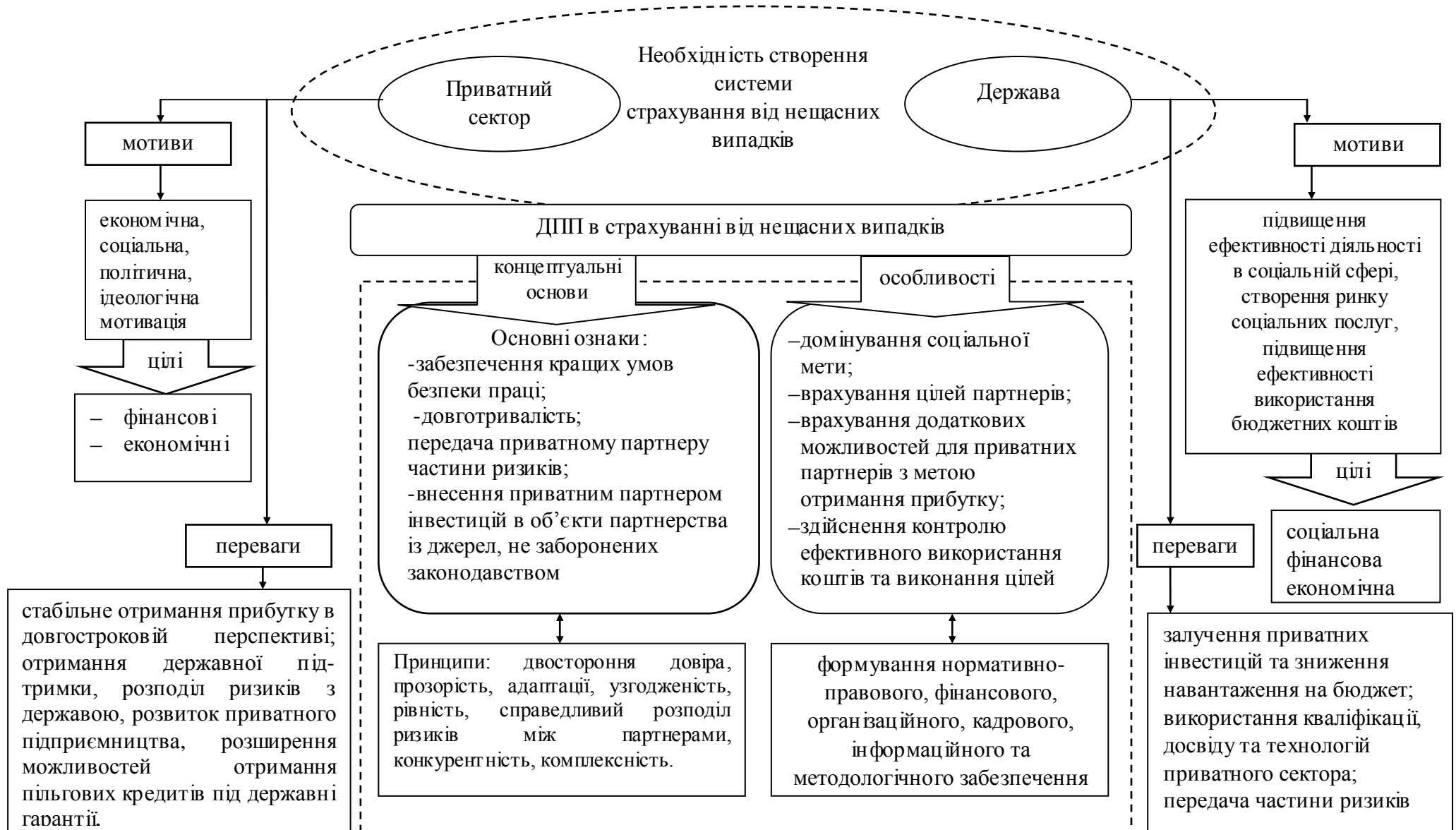

Рис. 3.2. Особливості формування державно-приватного партнерства в соціальній сфері
Джерело: розроблено автором узагальнюючи [131, 83, 22, 39]

Формування проектів ДПП в соціальній сфері відрізняється від інших сфер застосування та має свої особливості при реалізації проектів ДПП. Такі особливості зумовлені відмінними цілями, що переслідують державний та недержавний (приватний) сектори, а також їх мотиваційними факторами, що формують їх зацікавленість до здійснення ДПП.

Так, приватний партнер, має на меті отримання фінансово-економічних переваг, а вже потім враховує переваги розширення соціального захисту. Натомість, основна мета держави, як партнера, пов'язана із створенням та реалізацією системи страхування від нещасних випадків, яка б гарантувала максимальний соціальний захист від настання соціальних ризиків зумовлених нещасними випадками.

При впровадженні проектів ДПП важливо враховувати різні цілі партнерів, розмежовувати їх, тому необхідним при розробці проекту ДПП є врахування інтересів приватних структур, зберігаючи при цьому провідну роль держави при їх реалізації. Це означає, що для приватних партнерів необхідно врахувати можливість отримання доходу, а для держави – сформулювати методи здійснення контролю за виконанням соціальної мети при реалізації проектів ДПП.

3.3 Впровадження проектів державно-приватного партнерства при страхуванні від нещасних випадків громадян України

Показники ризиків травматизму та смертності населення України надали можливість прийти до висновку, що першочергово постає проблема пошуку шляхів збільшення обсягів фінансування системи страхування від нещасних випадків. Поточні фінансові можливості не здатні задовольнити сформований рівень попиту на соціальні послуги, тому у вирішенні цих проблем необхідна участь приватного сектора. Разом з тим, розвиток страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань не можна розглядати у відриві від тієї системи, яка його продукує, тобто від системи державного

соціального страхування. Своєрідність і складність сучасної ситуації в соціальній сфері полягають в тому, що в цілому і в своїх окремих частинах соціальна сфера опинилася в невизначеному стані без чітко вираженої цільової орієнтації та відсутності програмної стратегії. При цьому нові соціальні відносини складаються швидше де-факто, в той час як їх забезпечення (ресурсне та правове) у багатьох випадках відстає.

Досвід провідних країн світу свідчить, що «співвідношення державного та недержавного (приватного) страхування від нещасних випадків в країнах з ринковою економікою змінюється на користь останнього. Держава, вільно чи мимоволі не втримуючи позиції у сфері соціального захисту громадян (по лінії соціального страхування), повинна створювати умови для заповнення «вільних ніш» приватними страховими організаціями, що означає необхідність створення відповідних стимулів, як для потенційних страхувальників, так і для страховиків» [63, с. 49].

Наведені нами висновки значною мірою спиралися на спостереження деяких іноземних страховиків, які стверджували, що «у всіх європейських країнах відмічається реабілітація приватних страхових механізмів, покликаних захистити громадян від соціальних ризиків існування. Соціальна роль недержавного (приватного) страхового сектору стає загальноприйнятною... » [65, с. 41].

Проведений нами аналіз показує, що значна кількість страхових компаній і в Україні пропонує роботодавцям страхуванням від нещасних випадків. Даний вид страхування становить вагомий частину так званих соціальних пакетів, які сприяють скороченню плинності кадрів на підприємстві, покращують імідж-приємства, зміцнюють довіру працівників до адміністрації і, в кінцевому підсумку, позитивно впливають на ефективність виробничих процесів.

Рішення роботодавців про добровільне укладення договорів із приватними страховиками ще не свідчить про те, що вони повністю або хоча б частково перестають виконувати свої зобов'язання перед системою державного соціального страхування. Справді, у Законі про обов'язкове соціальне страхування сказано, що

роботодавці мають право крім обов'язкового соціального страхування здійснювати за рахунок власних коштів інші види страхування працівників. Однак при цьому не скасовується їх обов'язок сплачувати обов'язкові страхові внески до державної системи соціального страхування [92].

Спостереження за розвитком страхового ринку в Україні за 2010-2014 рр. показують, що приватний сектор починає пропонувати своїм клієнтам продукти, які раніше надавалися тільки загальнообов'язковою державною соціальною системою. Прикладами можуть служити накопичувальні поліси в недержавних пенсійних фондах, а також страхування ризиків, пов'язаних з нещасними випадками на виробництві. Ці процеси свідчать про те, що державній соціальній системі є альтернатива. Завданням нашого дисертаційного дослідження в цьому розділі є узагальнення інформації про хід зазначених вище процесів і обґрунтування висновку щодо тенденцій розвитку системи страхування від нещасних випадків на основі залучення приватного страхового сектору. Тому в якості перспективного інструмента забезпечення громадян соціальним захистом при страхуванні від нещасних випадків ми розглядаємо державно-приватне партнерство.

Інтерес до державно-приватне партнерство останнім часом зростає. Пов'язано це із завданнями та проблемами сучасного етапу економічного розвитку країни. Стає очевидним, що корупційний апарат влади, неефективна бюджетна сфера, слабка конкуренція, надмірна централізація повноважень стали перешкодами на шляху модернізації країни та забезпечення громадян соціальним захистом.

У нашому дослідженні під терміном «державно-приватне партнерство» (далі - ДПП) ми розуміємо визначені основоположні методи співпраці державного та недержавного (приватного) секторів, тобто це договірна угода між державним органом і організацією приватного сектора. В рамках цієї угоди враховується професійний досвід і активи кожного сектора (державного та приватного) та спільно використовуються для надання послуг для громадськості. На додаток до

спільного використання ресурсів кожна сторона ділить потенційні ризики і вигоди при наданні послуг.

ДПП представляє собою «форму взаємодії між державними органами влади і приватним сектором на паритетних умовах, що є альтернативою приватизації» [68].

З однієї сторони ДПП можна розглядати як «механізм довгострокової взаємовигідної взаємодії влади і підприємницьких структур, що заключається в інвестування приватних фінансових ресурсів в об'єкти державної власності» [68], з іншої – як «інститут довгострокової кооперації фінансово-інвестиційних, організаційно-управлінських і інтелектуальних ресурсів органів державної влади і приватного сектору для спільного вирішення соціально значимих завдань» [1].

Державно-приватне партнерство має на меті забезпечення фінансування, планування, виконання та надання послуг державного сектора. Його ключовими особливостями є:

- 1) довгостроковість забезпечення та надання послуг (іноді строком до 30 років);
- 2) передача ризиків приватному сектору;
- 3) різноманіття форм довгострокових контрактів, що укладаються юридичними особами з державними та муніципальними структурами [111, 14].

ДПП розглядає інноваційні методи, що застосовуються державним сектором для укладення контракту з приватним сектором, що використовують свій капітал і управлінський потенціал при реалізації проектів відповідно до встановлених часових обмежень та бюджету, у той час як державний сектор зберігає відповідальність за забезпечення населення цими послугами вигідним для нього способом і справляє позитивний вплив.

Завдання передачі частини функцій соціального страхування в недержавний страховий сектор в Україні не розглядалася. Вперше, спогади про окремі напрями державно-приватного партнерства у сфері соціального захисту прозвучали у прийнятій Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14

серпня 2013 р. № 739-р, де зазначається: «Метою Концепції є визначення єдиного підходу до розроблення механізму ефективної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором та інститутами громадянського суспільства на засадах державно-приватного партнерства для забезпечення успішної реалізації проектів, спрямованих на поліпшення показників національної економіки, якості життя населення. При чому, соціальний захист населення визначено як пріоритетну сферу застосування ДПП з урахуванням міжнародного досвіду» [128].

Ми пропонуємо кілька розроблених нами сценаріїв запровадження моделі ДПП для надання послуг у сфері страхування від нещасних випадків. Кожен з них свідчить, що розвиток страхування від нещасних випадків може здійснюватись тільки при участі як держави, оскільки для вирішення багатьох питань необхідна реформа законодавства про державне страхування від нещасних випадків так і недержавних (приватних) страховиків.

Ми вважаємо, що про ДПП страхування від нещасних випадків можна було б говорити при дотриманні наступних умов.

Сценарій 1. Роботодавці мали б можливість укладати з приватними страховика договори про страхування від нещасних випадків на виробництві в обов'язковій формі. У цьому випадку можна було б розраховувати на максимально повне використання можливостей страхових технологій. Зокрема, це дасть можливість встановлювати розміри страхової суми, вище якої не може бути виплачено страхове відшкодування, на противагу існуючим на сьогодні двом видам допомог - щомісячної та одноразової виплати. Запровадження традиційної страхової суми, на відмінну від існуючої системи встановлення виплат у процентному відношенні від заробітної плати дозволило б встановити розмір виплат при настанні нещасних випадків. Досвід деяких приватних страхових організацій, які страхують працівників за рахунок роботодавців уже зараз свідчить, що вони з достатньою легкістю визначають розмір виплат, шляхом множення страхової суми на коефіцієнт втрати працездатності.

Використання недержавного страхування дозволило б набагато більш точно встановлювати страхові тарифи для кожного підприємства. Крім того, недержавне страхування дозволило б проводити більш ефективну попереджувальну роботу, пов'язану з поліпшенням умов праці на підприємстві та забезпеченням високого ступеня безпеки на виробництві. Приватні страховики могли б, при дотриманні певних умов навіть, взяти на себе виплати утриманцям загиблих застрахованих в рамках страхової суми. Однак введення цих умов саме по собі не означало б створення державно-приватного партнерства. Воно було б можливо тільки в тому випадку, якби роботодавці паралельно звільнялися від сплати страхових внесків до Фонду соціального страхування. Таким чином, із системи державно-соціального страхування поступово виключалися б ті підприємства, чії фінансові показники, мають високу ефективність і дозволяють їм звернутися в недержавний сектор страхування. Для забезпечення такої форми державно-приватного партнерства у рамках надання послуг соціального захисту неминуче знадобиться новий закон про обов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві, а страховим організаціям, які будуть просувати свій продукт на ринку, повинні будуть в обов'язковому порядку отримувати нову для себе ліцензію. Таким чином, даний варіант передбачає вихід із системи соціального страхування лише підприємств, чії фінансові показники мають високу ефективність і дозволяють їм звернутися в приватний сектор страхування.

Сценарій 2. Іншим способом ДПП соціального страхування міг би стати перерозподіл функцій здійснення страхових виплатах між недержавними страховиками та Фондом. Даний варіант не передбачає повний вихід підприємств із системи державного соціального страхування. Такий варіант дозволив би розподілити ризики за наслідки нещасних випадків між державою та приватним сектором страхування. Держава в особі служб соціального страхування могла б залишити у своєму підпорядкуванні питання, спрямовані на компенсацію таких видів виплат:

- виплати страхового відшкодування у разі смерті застрахованої особи з причини розвитку професійного захворювання;
- виплату на допомогу утриманцям в разі смерті застрахованих осіб;
- виплату страхових відшкодувань, які комерційні страховики не беруть на страхування ні за яких обставин (самогубство чи замах на нього, умисне заподіяння застрахованим самому собі тілесних ушкоджень, нещасні випадки, що сталися через порушення застрахованою особою техніки безпеки, наркотичного або алкогольного сп'яніння).

Однак і в цьому випадку будуть потрібні законодавчі зміни в частині визначення розміру страхових тарифів. Для цієї форми ДПП потрібно розділити тариф на дві частини. Одну частину роботодавець має як і раніше сплачувати до Фонду, а іншу – до приватної страхової організації.

Сценарій 3. Третій варіант впровадження ДПП ми представляємо як змішану форму перших двох. Для її реалізації необхідно передати можливість надання страхових послуг зі страхування від нещасних випадків страховим компаніям, які страхуватимуть підприємства приватного сектору, до таких ми відносимо підприємства таких організаційно-правових форм як акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та приватні підприємства, а державі у вигляді Фонду соціального страхування залишаються на підпорядкування підприємства державного сектору (державні підприємства, комунальні підприємства, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, державні організації). Це розширить можливості приватних страховиків при визначенні тарифів на страхування максимально врахувати ризики, що приймаються на страхування від кожного підприємства. Злиття мотивації і навичок державного і приватного секторів розширюють можливості забезпечення соціальним захистом громадян на основі ДПП. Організація страхування від нещасних випадків в рамках державної та приватної форми охоплення дозволить вчасно відслідковувати тенденції в частоті і тяжкості страхових випадків, їх розслідуванні, оцінці умов праці та параметрів

професійних та соціальних ризиків. Договірна угода між державним сектором, представляє державний інтерес через державний орган і приватний сектор.

Державно-приватне партнерство знаходиться в спектрі спільної участі державного та приватного секторів і включають:

- 1) Договірні угоди між державним сектором, що представляє державний інтерес через центральні, регіональні чи місцеві органи влади, або державний орган і приватний сектор;
- 2) Передачу ризику в приватний сектор для створення, обслуговування та надання послуг;
- 3) Участь приватного сектора у наданні послуг;
- 4) Інтерес державного сектора зосереджений на якості наданих послуг, ціноутворенні і дотриманні договірних вимог.

Розвиток страхування від нещасних випадків шляхом створення моделі державно-приватного партнерства має низку переваг як для держави так і для приватного страхового сектору (табл.3.7).

По-перше, при визначенні страхового тарифу для роботодавців буде можливість врахування реального стану травматизму на основі попереднього періоду і врахування його при встановленні страхових тарифів. По-друге, приватні страховики зможуть здійснювати контрольні функції всередині системи, що позитивним чином може вплинути і на розмір тарифів, і на виплату відшкодувань. Кожна зі сторін такого партнерства повинна вносити свій внесок у розбудову загального проекту. Так, з боку приватного сектору таким внеском є: фінансові ресурси, професійний досвід, ефективне управління, гнучкість і оперативність у прийнятті рішень, здатність до новаторства і т.п. Участь приватного сектора у спільних проектах зазвичай супроводжується впровадженням більш ефективних методів роботи, вдосконаленням техніки і технології, розвитком нових форм організації виробництва, створенням нових підприємств, сучасних робочих місць, налагодженням ефективних коопераційних зв'язків з постачальниками і підрядниками. Держава в проектах ДПП бере участь

на праві власника, здійснює моніторинг та контроль за наданням послуг приватним сектором. Більш того, в ДПП держава отримує можливість перерозподіляти ресурси з чисто виробничих на соціальні цілі, регулювати дотримання громадських інтересів у такій значимій сфері, як соціальна. Завдяки збереженню цих функцій держава може піти від безпосереднього керівництва господарської сферою, надати це приватному бізнесу, залишаючи за собою контрольні важелі за діяльністю своїх партнерів.

Таблиця 3.7.

Переваги державно-приватного партнерства

N	Для держави	Для приватного бізнесу
1	Доступ та використання досвіду приватних компаній і технологій приватного сектора	Розширення можливостей отримання пільгових кредитів під державні гарантії від міжнародних та вітчизняних фінансових установ на довгий термін
2	Зменшення нерівності виплат громадянам	Розширення клієнтської бази
3	Можливість використання інвестиційного потенціалу приватного бізнесу	Підвищення статусу проекту через участь державного партнера
4	Скорочення державних видатків (дотацій) Спрямованих на виконання Фондом своїх завдань	Розширення надання послуг у віддалених або відокремлених регіонах або населених пунктах
5	Рівний діалог між владою та бізнесом	Доступ до раніше закритих сфер економіки
6	Непрямі економічні вигоди	Прискорення доступності послуг
7	Скорочення витрат при покращенні умов надання послуг	Поліпшення роботи з державними дозвільними органами
8	Активізація інвестиційної діяльності	Позитивний імідж у суспільстві
9	Економія фінансових ресурсів держави	Залучення бюджетних коштів до проекту
10	Оптимізація розподілу ризиків	Оптимізація розподілів ризиків проекту

Джерело: розроблено автором

Серед переваг запровадження ДПП визначаємо:

На нашу думку, в Україні приватне страхування так само має бути органічною складовою системи соціального страхування, оскільки, і державне

соціальне страхування, і приватне (недержавне) страхування мають спільний економічний зміст і спільну економічну основу.

Економічні методи співпраці держави і приватного сектору за своєю суттю є досить простими: приватний сектор прагне отримати максимальний прибуток, для чого необхідно створювати фінансові потоки доходів, уникаючи при цьому нестабільних ринків і всілякого політичного впливу. Державний сектор, з свого боку, займається пошуком шляхів для вкладення інвестицій вище того рівня, який міг би бути реалізований завдяки бюджету і не на шкоду вирішенню завдань соціального страхування, його розвитку та перерозподілу фінансових потоків. Грунтуючись на цих умовах можна розробити програму участі приватного сектору в особі страхових компаній у наданні послуг зі страхування від нещасних випадків на основі моделі державно-приватного ДПП.

Серед вагомих аргументів на користь проведення реформи варто визначити перш за все той факт, що з часом збільшується кількість тих, хто отримує виплати і зменшується кількість тих, хто сплачує страхові внески. Про це свідчить здійснений прогноз на 2016 р. середньо-облікової кількості штатних працівників за допомогою пакету Excel на основі логарифмічної лінії тренду (рис. 3.3.)

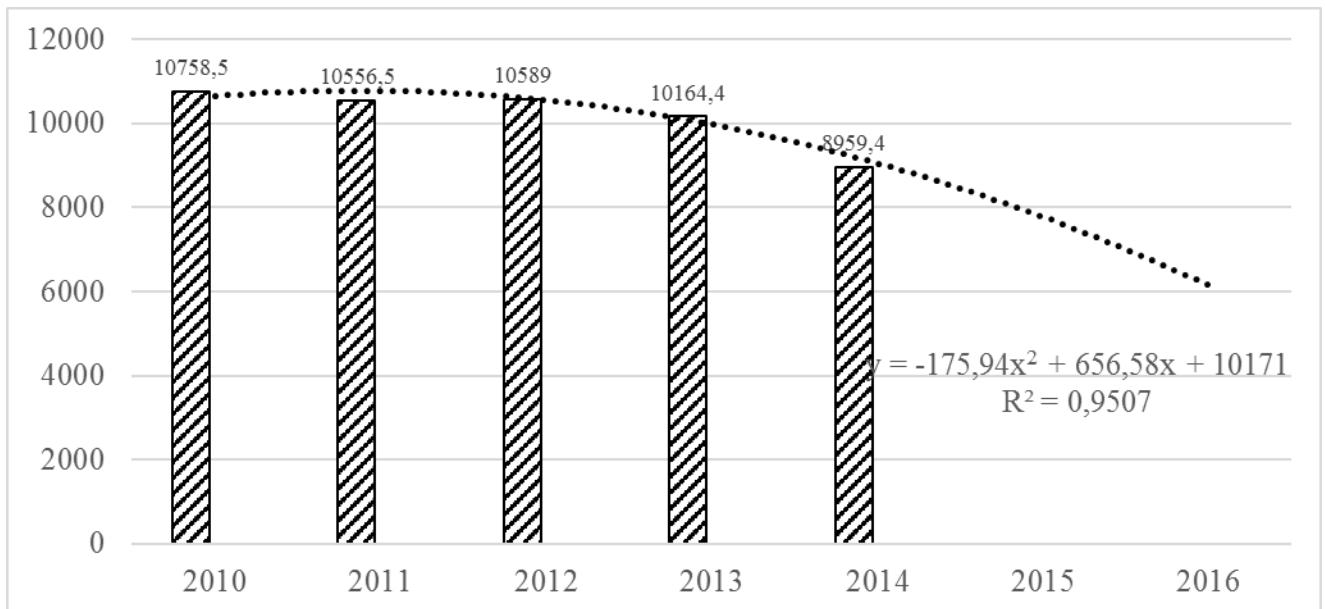

Рис. 3.3. Прогноз середньооблікової кількості штатних працівників на 2015-2016 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [139]

Варто зауважити, що показник R^2 характеризує достовірність апроксимації даних і знаходиться в межах від 0 до 1. Так, наближення R^2 до 1 свідчить про достовірність побудованого прогнозу.

Одним з вагомих аргументів на користь реформи є збільшення тиску на систему страхування з боку фінансування в той час, як стан безпеки умов праці залишається радше декларативним питанням, що призводить до високого рівня нещасних випадків та значного обсягу виплат. Вже на сьогодні, система соціального страхування від нещасних випадків не в змозі забезпечувати гідний страховий захист страхувальникам – постраждалим на виробництві, тож якщо затримати проведення реформи, це призведе лише до подальшого поглиблення негативних тенденцій, що сприятиме здорожчанню та ускладненню майбутніх реформ.

Дефіцит фінансових ресурсів по лінії соціального страхування від нещасних випадків, сформованих за рахунок страхових внесків страхувальників та застрахованих осіб обумовлює необхідність пошуку нових шляхів забезпечення громадян страховим захистом при страхуванні від нещасних випадків. Дана необхідність зумовлена відсутністю фінансових можливостей по лінії соціального страхування від нещасних випадків виконувати покладені на нього завдання щодо компенсації трудового доходу постраждалим внаслідок нещасних випадків. Так, в Україні коефіцієнт заміщення у 2009-2015 рр. в середньому становить близько 40%, в той час як в провідних країнах світу його межа сягає 60-70 %. Щорічне зростання сум страхових виплат не забезпечує компенсацію трудового доходу навіть на близькому до світових стандартів рівні, а лиш збільшує диспропорцію між ним та сумою втраченого трудового доходу.

Умова обмеженості фінансових ресурсів у Фонді вимагає поділу наданих гарантій та зобов'язань при страхуванні від нещасних випадків між державою в особі Фонду та недержавним сектором в особі приватних страховиків. Виникає проблема визначення частки участі у фінансуванні страхування від нещасних випадків, яке може надаватися громадянам державою і приватними страховиками.

Ринкові умови потребують оцінки реальних можливостей участі держави в фінансуванні страхування від нещасних випадків.

Для визначення участі держави у наданні страхових послуг зі страхування від нещасних випадків, яке враховуючи наявний фінансовий ресурс в змозі надаватися по лінії державного соціального страхування, в рамках проведеного дослідження, нами запропоновано розрахунок коефіцієнту розподілу фінансових зобов'язань при страхуванні від нещасних випадків між державою і приватними страховиками в частині забезпечення громадян послугами зі страхування від нещасних випадків. Визначення пропорцій розподілу страхування від нещасних випадків між державою і приватними страховиками дозволить максимально підвищити та розширити страхові гарантії, а також сприяти забезпеченню гідного рівня життя громадян, що постраждали внаслідок нещасного випадку.

Так, потребу у фінансовому забезпеченні страхових виплат по лінії державного соціального страхування від нещасних випадків (Т) можна представити як:

$$T=A+B, (3.1)$$

Де В - кошти Фонду соціального страхування;

А - кошти державного бюджету, спрямовані на покриття дефіциту Фонду.

Умова збалансованості державного соціального страхування від нещасних випадків передбачає рівність між потребою громадян у такому страхуванні і фактичними витратами на фінансування страхових виплат за наслідками страхових нещасних випадків з метою забезпечення компенсації трудового доходу за умови, що виражена в формулі (3.2) і представлена як:

$$F \geq T,$$

де Т - потреба у фінансовому забезпеченні державного соціального страхування від нещасних випадків;

Ф - фінансування видатків на відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок шкоди, заподіяної його здоров'ю або в разі його смерті.

Незбалансованість державного соціального страхування від нещасних випадків виражається дефіцитом його фінансування за рахунок страхових внесків. Розмір дефіциту фінансується за рахунок коштів державного бюджету (D):

$$D = T - F, (3.3)$$

Потреба у фінансовому забезпеченні державних гарантій розраховується на основі коефіцієнту заміщення заробітної плати. Даний коефіцієнт виражає ступінь заміщення втраченого трудового доходу (заробітної плати) сумою страхової виплати при настанні страхового випадку. В провідних країнах світу коефіцієнт заміщення встановлюється в межах 60-70%.

Для того щоб визначити величину недофінансування (G) державного соціального страхування, визначасмо існуючий в Україні коефіцієнт заміщення з урахуванням незабезпечення страхових виплат на рівні провідних країн світу, коли коефіцієнт заміщення встановлюється в межах 60-70% (в середньому 65%).

$$G = D * 0,65/N, (3,4)$$

Де N – коефіцієнт заміщення трудового доходу при страхуванні від нещасних випадків в Україні.

З урахуванням добровільної участі громадян у страхуванні від нещасних випадків, загальну величину недофінансування страхування від нещасних випадків можна визначити як (H):

$$H = G + It, (3,5)$$

Де It – приріст чистих виплат в добровільному страхуванні від нещасних випадків (в абсолютному значенні).

Якщо загальний обсяг недофінансування страхування від нещасних випадків перевищує суму страхових виплат за договорами добровільного страхування від нещасних випадків сплачену страховими організаціями при добровільному страхуванні від нещасних випадків, то обсяг державного соціального страхування при розподілі зменшується на розмір цього перевищення.

При визначенні розподілу страхування від нещасних випадків між державою і приватними страховиками, враховуємо наявність дефіциту коштів Фонду. В

сучасних умовах в Україні, державне соціальне страхування від нещасних випадків забезпечує компенсацію втраченого трудового доходу лише близько 40%, тому громадяни вимушені самотійно дбати про свій страховий захист шляхом звернення до приватних страховиків та укладення договорів добровільного страхування від нещасних випадків. Так, визначаючи потребу громадян у страховому захисті при страхуванні від нещасних випадків враховуємо загальний обсяг зібраних приватними страховиками премій за договорами добровільного страхування від нещасних випадків. При чому, слід звернути особливу увагу на потенціал розвитку ринку страхування від нещасних випадків по лінії недержавного страхування. Від цього буде залежати приріст фінансових ресурсів в цілому в системі страхування від нещасних випадків в Україні.

Загальна потреба страхового захисту при страхуванні від нещасних випадків для громадян може бути представлена як сума видатків державного бюджету, Фонду та зібраних страховиками премій за договорами добровільного страхування від нещасних випадків (M):

$$M = A + B + P, \quad (3,6)$$

Де, P – обсяг чистих страхових премій, зібраних приватними страховиками при добровільному страхуванні від нещасних випадків.

Розвиток страхового захисту громадян при страхуванні від нещасних випадків (3.7) розглядаємо через зростання ролі недержавного (приватного) страхового сектору, а саме через запровадження обов'язкового страхування відповідальності роботодавця.

$$\begin{cases} I \rightarrow \infty, \\ P_t \rightarrow \infty, \\ I_t \geq P_t \end{cases} \quad (3,7)$$

На основі запропонованих показників можна визначити коефіцієнт розподілу, який буде визначати частку страхування від нещасних випадків, яку можливо фінансувати по лінії державного соціального страхування та частку

страхування від нещасних випадків, для передання на страхування приватному сектору страхування. Коефіцієнт розподілу (К):

$$K = H/M, (3,8)$$

Характеристика показників, що використовується при розрахунку, представлена в табл. 3.8.

Таблиця 3.8.

Характеристика показників, що використовуються при розрахунку коефіцієнта перерозподілу фінансування страхування від нещасних випадків

№	Позначення	Показники	Спосіб розрахунку
1	A	Кошти державного бюджету, спрямовані на покриття дефіциту Фонду, тис. грн.	
2	B	Кошти Фонду, тис.грн.	
3	T	Потреба у фінансовому забезпеченні страхових виплат по лінії державного соціального страхування від нещасних випадків, тис. грн.	$T=A+B$
4	F	Витрати на фінансування фактичних видатків на відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, тис. грн.	
5	N	Коефіцієнт заміщення, %	Співвідношення суми середньої виплати на 1 особу до середньої заробітної плати по економіці України за відповідний період
6	D	Дефіцит фінансування загальнообов'язкового соціального страхування від нещасних випадків, тис. грн.	
7	G	Недофінансування державного соціального страхування від нещасних випадків, тис. грн.	$G=D*0,65/N$
8	H	Загальний обсяг недофінансування страхування від нещасних випадків, тис. грн.	$H = G + It$
9	I	Чисті виплати по договорам добровільного страхування від нещасних випадків	
10	It	Приріст чистих виплат в добровільному страхуванні від нещасних випадків	
11	P	Чисті страхові премії, зібрані страховими організаціями при добровільному страхуванні від нещасних випадків, тис. грн	
12	Pt	Приріст чистих страхових премій, зібраних страховими організаціями при добровільному страхуванні від нещасних випадків, тис. грн	
13	M	Загальна потреба у страховому захисті при страхуванні від нещасних випадків громадян, тис. грн.	$M=A+D+P$
14	K	Коефіцієнт розподілу	$K=H/M$

Джерело: розроблено автором

У зв'язку з зростаючою необхідністю фінансування соціального страхування від нещасних випадків розглядаємо можливість розподілу даного виду страхування між державним та приватним сектором. Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта розподілу представлено в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9.

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта розподілу
В системі страхування від нещасних випадків, тис. грн.

Рік	Сума фактичних видатків на відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті	Загальний обсяг недофінансування державного соціального страхування від нещасних випадків	Чисті страхові виплати по договорам добровільного страхування від нещасних випадків	Чисті страхові премії по договорам добровільного страхування від нещасних випадків
2009	3 444 007,7	6 277,1	37 414,7	287 792,3
2010	3 470 963,9	-589 313,4	39 314,9	348 881,7
2011	3 813 645,9	0,0	42 524,8	346 727,3
2012	4 833 428,6	441 082,1	73 862,9	998 970,6
2013	6 199 970,6	132 632,7	51 038,7	756 377,8
2014	6 263 773,1	-139 269,1	67 483,2	637 974,5
2015	7 024 432,6	-912 432,2	68 543,1	628 443,7

Джерело: складено автором за даними [143, 144, 145]

Визначення коефіцієнта розподілу передбачає врахування показників коштів Фонду, державних коштів, спрямованих на покриття дефіциту Фонду та коштів приватного страхового сектору, що надходять до системи страхування від нещасних випадків через добровільне страхування у приватних страховиків. Розрахунки представлені на основі фактичних показників фінансування соціального страхування від нещасних випадків та добровільного страхування від нещасних випадків.

В таблиці 3.10 представлено розрахунок коефіцієнта розподілу надання страхового захисту громадянам при страхуванні від нещасних випадків між державою та приватними страховиками на основі їх фінансові зобов'язань за період 2009-2015 рр.

Таблиця 3.10.

Розрахунок коефіцієнта розподілу надання послуг страхування від нещасних випадків між державою та приватними страховиками, тис. грн.

Дані	Роки						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
A	0,0	589 313,4	0,0	0,0	0,0	139 269,1	912 432,2
B	4 548 804,2	4 187 269,0	5 662 94,6	7 245 581,7	8 053 345,0	7 256 20,3	7 092 546,9
T	4 548 804,2	4 776 582,4	5 662 94,6	7 245 81,7	8 053 45,0	7 395 689,4	8 004 979,1
F	3 444 007,7	3 470 963,9	3 813 645,9	4 833 428,6	6 199 970,6	6 263 73,1	7 024 432,6
N, %	34,5	36,2	37,4	44,1	51,7	50,7	47,3
D	1 104 796,5	1 305 618,5	1 849 48,7	2 412 153,1	1 853 74,4	1 131 16,3	980 546,5
G	2 081 500,7	2 344 342,6	3 213 761,1	3 555 27,7	2 330 161,2	1 451 174,7	1 347 474,0
H	-	2346242,8	3216971,0	3586665,8	2307337,0	1467619,2	1348533,9
I	37 414,7	39 314,9	42 524,8	73 862,9	51 038,7	67 483,2	68 543,1
It	-	1 900,2	3 209,9	31 338	-22 824	16444,5	1 059,9
P	287 792,3	348 881,7	346 727,3	998 970,6	756 377,8	637 974,5	628 443,7
Pt	-	61 089,4	-2 154,4	652 243,3	-242 592,8	-118 403,3	-9 530,8
M	4836596,5	5714777,5	6009521,9	8244552,3	8809722,8	8172933	9545855
K	-	0,41	0,54	0,44	0,26	0,18	0,14

Джерело: розраховано автором за даними [143, 144, 145]

Протягом 2010-2015 рр., в Україні, чітко простежується тенденція до зниження коефіцієнту розподілу. Це означає, що роль держави у забезпеченні громадян страхуванням від нещасних випадків зменшується з 54% у 2011 р. до 14 % - у 2015 р. Коефіцієнт розподілу свідчить, що у 2015 р. держава спроможна забезпечити фінансовими ресурсами 14% всієї системи страхування від нещасних випадків і відповідно 86% системи страхування від нещасних випадків громадян в

Україні необхідно передати приватним страховикам. Громадяни повинні бути захищені від нещасних випадків і забезпечені фінансовими ресурсами при втраті трудового доходу незалежно від джерел акумулювання та створення цих ресурсів.

Таким чином, даний розподіл страхування від нещасних випадків між державою та приватними страховиками слід здійснити у відношенні 14% - здійснення страхування від нещасних випадків через Фонд та 86% - приватними страховиками.

На основі наведених вище аргументів, нами було розроблено та запропоновано авторську модель впровадження проектів ДПП в сфері надання страхових послуг щодо страхування від нещасних випадків на виробництві за участю приватного страхового сектору (рис. 3.4), який візьме на себе частину ризиків і тим самим зменшить навантаження на Фонд.

Впровадження проектів ДПП через передачу на страхування від нещасних випадків страховикам компаній приватного сектору, а державі – державного сектору зумовлено рядом причин. Ймовірніше, що страхові компанії почнуть завойовувати ринок шляхом пропозиції підприємствам з існуючими високими страховими внесками нижчих страхових тарифів при низькому рівні ризику, тобто завойовувати ринок так званим шляхом «збирання вершків». Навряд чи страхові компанії відразу були б націлені на роботу з компаніями в високо ризикових галузях економіки, на кшталт, видобутку вугілля і т.п. Враховуючи, що переважна більшість таких підприємств, що функціонують в високо ризикових галузях економіки знаходиться у державній формі власності, ми пропонуємо розвивати ДПП саме з приватним сектором. І накопичивши певний досвід приватними страховиками щодо покриття ризиків виробничого травматизму поступово розвивати ринок шляхом переймання на страхування вже більших ризиків, які, як правило, притаманні державним підприємствам.

Рис. 3.4 Модель впровадження проектів державно-приватного партнерства надання послуг зі страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні

Джерело: розроблено автором

Таким чином, для реалізації даної моделі розроблено концепцію дій по її впровадженню.

Крок 1. По-перше, визначимо рік впровадження моделі. З певного року, наприклад, з 2017 року, установи приватного сектору повинні отримати можливість сплачувати страхові внески не в державний Фонд соціального страхування, а до приватних страховиків. Для цього:

Крок 2. Страховики, які надаватимуть послуги зі страхування від нещасних випадків в обов'язковому порядку, повинні отримати ліцензію на здійснення даного виду страхування. А Національна комісія, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, має створити реєстр таких страховиків та оприлюднити його. Кожна страхова компанія повинна подати до контролюючого органу, приклад базового страхового договору, який буде перевірений відповідно до чинних законодавчих вимог.

Крок 3. В цей же час, існуючий Фонд соціального страхування передає свої повноваження надання страхових послуг щодо страхування від нещасних випадків на виробництві підприємств приватного сектору страховикам. При проведенні будь-яких реформ важливо визначити їх фінансові аспекти. Залучення компаній приватного сектору до недержавного страхування від нещасного випадку на виробництві повинно бути проведено без розривів у фінансуванні поточних зобов'язань. Наведена у розділі 2 статистична інформація, щодо типу платежів: одноразові або довгострокові показує, що довгострокові платежі складають понад 60% сукупних видатків Фонду. Це робить важким проектів ДПП в Україні шляхом залучення приватних страховиків. Отже, на нашу думку, необхідними є перехідний період, коли Фонд й надалі сплачуватиме поточні платежі, а приватні страховики відповідатимуть за фінансування ризиків майбутніх нещасних випадків на виробництві. Протягом цього часу зменшиться необхідність у коштах на виплату поточних платежів. На нашу думку, організацію перехідного періоду доцільно здійснювати шляхом розподілу цих довгострокових зобов'язань, між сторонами партнерами – державою, в особі Фонду і приватним

страховим сектором в особі страхових компаній. За таких умов поточні виплати державним підприємствам фінансуватимуться за рахунок трансферту з Державного бюджету, а підприємствам приватного сектору поточні виплати компенсуватиме страхова компанія, що здійснює страхування від нещасних випадків на виробництві. Такий варіант співпраці та розподілу ризиків не створить надвисокого фіскального тягаря, але й незначно вплине на інтерес приватних страхових компаній надавати послуги страхування від нещасних випадків на виробництві.

Важливий момент полягає в тому, що приватним страховикам передаються на страхування не лише «нові ризики», тобто виплати за наслідки страхових випадків, які стануться в майбутньому, після підписання договору страхування, а й існуючі виплати пов'язані з частковою чи повною втратою працездатності потерпілого та виплати особам, що мають на це право в разі смерті потерпілого.

Крок 4. Фонд продовжує виконувати свої обов'язки перед підприємствами державного сектору та має повноваження щодо контролю за дотриманням вимог безпеки праці на підприємствах приватного сектору. Державні установи мають можливість додатково страхування від нещасних випадків у представників ринку.

Крок 5. Після 2-3 років такої участі страхових компаній у наданні послуг зі страхування від нещасних випадків приватного сектору, уповноваженим державним органам слід провести оцінку розвитку недержавного страхування від нещасного випадку на виробництві.

Крок 6. Якщо оцінка приватного страхування в особі ліцензованих страхових компаній засвідчить, що сектор достатньо зміцнився і може самостійно забезпечити страхування від нещасного випадку на виробництві, державне страхування через Фонд повинно бути відмінено і державне соціальне страхування за цим видом вже і для державного сектору повинно бути передане приватним страховикам, а Фонд має припинити збір страхових внесків та виплачувати нові виплати, але повинен продовжити виплату наявних на той

момент довгострокових зобов'язань. Однак, слід враховувати, що протягом цього перехідного періоду необхідним буде часткове фінансування на покриття існуючих довгострокових зобов'язань за рахунок Державного бюджету.

Водночас слід обережно планувати та чітко інформувати про перехід від державної до недержавної системи страхування від нещасного випадку на виробництві, адже результатом реформи повинно стати надання страхування від нещасного випадку лише приватними страховими компаніями, а держава повинна залишити за собою контролюючі функції, так як не можна розглядати існування даного виду страхування і відриві від держави.

При реалізації такої концепції державно-приватного партнерства в Україні роль, яку відіграє держава у приватному секторі страхування від нещасних випадків, істотно зміниться. Державна функція буде полягати у контролі та перевірці страхового покриття замість ухвалення детального технічного регулювання. При цьому, система приватного страхування від нещасного випадку на виробництві не сприятиме проявам корупції. В інтересах керівництва компаній буде охорони праці та інвестування в покращення безпеки умов праці з метою уникнення нещасних випадків та вищих страхових платежів.

Функцій держави заключатимуться в адміністративних заходах щодо регулювання та перевірки стандартів умов праці. В Україні слід запровадити нове законодавство, яке концептуально визначатиме та регулюватиме страхування від нещасного випадку на виробництві на основі державно-приватного партнерства через методи залучення приватного страхового сектору.

Щоб створити сприятливі організаційно-правові основи для розвитку приватного страхування від нещасного випадку на виробництві, Національній комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг разом з Фондом слід розробити методи регулювання недержавного страхування від нещасного випадку, яке повинно вирішувати такі питання, як покращення збору даних, правил укладання договорів, тощо. А також обов'язковою умовою, що має бути законодавчо визначена та закріплена є розмір мінімальної та максимальної

суми покриття страхуванням та надані послуги повинні бути визначені та закріплені на законодавчому рівні.

В умовах конкуренції страхові компанії запровадять власну класифікацію галузей економіки та відповідного їм рівня ризику, що визначатиме страховий тариф. Але рівень заробітної плати не повинен надалі бути використаним як база для нарахування внесків страхування від нещасного випадку на виробництві. Базою повинні стати справжній рівень ризику та зафіксовані в минулому нещасні випадки на виробництві. В законодавчій площині необхідно врегулювати питання щодо встановлення мінімальної та максимальної страхової суми. Так, наприклад, у Великобританії в законодавстві визначено, що покриття повинне бути не меншим за 5 млн. фунтів [219]. Механізм визначення страхових внесків може розрізнятися поміж секторами і компаніями.

Так, на нашу думку, приватне страхування від нещасного випадку на виробництві повинно здійснюватися і регулюватися як страхування відповідальності роботодавців та організовано для захисту від вимог третіх осіб. Це значить, що виплати будуть здійснюватися не застрахованим, в особі роботодавців, а тим, на кого безпосередньо лягає тягар втрат, тобто працівникам, які не є частиною договору між роботодавцем і страховою компанією. За здоров'я та безпеку працівника на виробництві, у разі нещасного випадку, відповідальність має покладатись на роботодавця. Відповідальність за завдані працівникам травми, що стали наслідком нещасного випадку на виробництві або хвороби зумовлені шкідливими умовами праці несе роботодавець. Таким чином, працівники мають право вимагати компенсацію шкоди з боку роботодавця. Щоб перекласти свою відповідальність за наслідки нещасних випадків та необхідність сплатити компенсації, роботодавці зобов'язані придбати страховий поліс. Страхування відповідальності роботодавця визначає відповідальних за сплату страхових відшкодувань за травми та захворювання, отримані на робочому місці.

Страховий ринок, як частина фінансового ринку України, переживає важкі часи, проте продовжує функціонувати і залучати іноземні інвестиції в економіку

України. Курс України на вступ до Європейського Союзу надалі відкриє страховий сектор для участі іноземних страхових компаній. Внаслідок чого, в даному секторі зросте конкуренція, що сприятиме зменшенню витрат та покращенню ефективності. При цьому, за страховим ринком України, має значно посилитись державний нагляд. Враховуючи всі зазначені аргументи ми вважаємо, що ринок недержавного (приватного) страхування зможе включити страхування від нещасного випадку на виробництві, яке надалі сприятиме розвитку і збільшенню українського страхового ринку.

Ми пропонуємо українським урядовцям змінити сьогоднішню державну систему страхування від нещасного випадку на приватне страхування відповідальності роботодавця на засадах державно-приватного партнерства. Реформування страхування від нещасних випадків у такому напрямі дозволить запровадити стимули для компаній щодо інвестування в більш безпечні умови праці, що зменшить кількість і важкість нещасних випадків на виробництві в Україні, або ж, іншими словами, скоротить економічні та соціальні видатки, спричинені такими випадками. Така реформа також підвищить ефективність страхування від нещасного випадку на виробництві.

Певний час, в Україні існували ґрунтовні аргументи на користь організації державного страхування від нещасного випадку на виробництві проте, часи змінюються і обставини також. Так, до цього часу Фонд соціального страхування є єдиною інституцією, яка відповідає за збір страхових внесків та здійснення страхових виплат. Дана інституція має всі повноваження щодо визначення суми страхового відшкодування та при цьому не стикається із конкуренцією на ринку. На нашу думку, на даний час існує необхідність в реформування такої організації даного виду соціального страхування шляхом відкриття системи для ринкових сил. Залучення приватного страхового сектору до системи державного соціального страхування від нещасного випадку сприятиме створенню додаткових стимулів та забезпечить стійкість фінансування.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Пріоритетними напрямками розвитку та удосконалення системи страхування від нещасних випадків в Україні є:

1. Удосконалення фінансового забезпечення державного страхування від нещасних випадків на основі формування страхових тарифів, шляхом включення до розрахунків показника травматизму за попередні періоди та врахування видів економічної діяльності за класами професійного ризику виробництва. Так як встановлено, що страховий тариф в державному страхуванні досить примітивний і не враховує ні ризик галузі, ні ризик кожного окремого підприємства. На відміну від нього у недержавному страхуванні тарифи встановлюються на основі математичної статистики та актуарних розрахунків, враховують ймовірність настання страхового нещасного випадку та розраховуються для кожного підприємства індивідуально.
2. Розвивиток страхування від нещасних випадків в Україні пропонується шляхом підвищення ролі приватного сектору страхування на основі проектів державно- приватного партнерства, оскільки, і державне страхування і недержавне (приватне) страхування мають спільний економічний зміст і спільну економічну основу.
3. На основі дослідження світової практики розвитку державно-приватного партнерства та врахування специфіки функціонування та фінансування соціальної сфери сформовано основні особливості формування механізму державно-приватного партнерства в соціальній сфері. Визначено спільні та відмінні цілі, що переслідують приватний та державний сектори, а також їх мотиваційні фактори, що формують зацікавленість до впровадження проектів ДПП.
4. Враховуючи інтереси приватних структур (можливість отримання доходу), зберігаючи при цьому провідну роль держави при їх реалізації (контролю за виконанням соціальної мети при реалізації проектів ДПП) розроблено три варіанти запровадження моделі ДПП для надання послуг у сфері страхування від нещасних випадків. Кожен з цих варіантів свідчить, що розвиток страхування від

нешасних випадків може здійснюватись при участі як приватних страховиків так і держави.

5. У роботі розроблено концепцію запровадження моделі участі приватного сектору в особі страхових організацій у наданні послуг зі страхування від нещасних випадків на основі моделі державно-приватного партнерства, яка включає такі заходи:

- передачу ризиків настання нещасних випадків підприємств приватної форми власності на страхування приватному сектору;
- зміна сьогоденної державної системи страхування від нещасного випадку на обов'язкове приватне страхування відповідальності роботодавця на засадах державно-приватного партнерства;
- в законодавчій площині врегулювання питання щодо встановлення мінімальної та максимальної страхової суми, яка служитиме базою для розрахунку страхового відшкодування.

Результати проведеного у розділі дослідження опубліковані в наукових працях автора [183,215, 166, 213]

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дисертаційного дослідження можна сформулювати такі основні висновки та пропозиції:

1. Визначено соціально-економічні передумови виникнення страхування від нещасних випадків, які засвідчили, що вплив соціальних ризиків на працівників призводив до високого рівня їх виробничого травматизму та втрати трудового доходу. Вирішення цих негативних тенденцій стало можливим завдяки виникненню страхування від нещасних випадків - форми соціального захисту населення, яка здійснюється через взаємодію між роботодавцями і страховиками, в особі страхових організацій щодо передання роботодавцями відповідальності за ризики, які складаються у процесі трудової діяльності і пов'язані із життям, здоров'ям працівників та призводять до втрати доходу в результаті нещасного випадку, на визначених умовах та за певну плату. У своєму підході ми наголошуємо на характер відносин, які розкривають сутнісний зміст даного виду страхування і відображають особливості страхування від нещасних випадків

2. Сформульовано цілісний понятійно-категоріальний апарат дослідження, визначено авторський підхід до його розуміння. Визначено роль страхування від нещасних випадків у формуванні сучасних систем соціального захисту, яка заключається в тому, що виникнення та розвиток страхування від нещасних випадків сприяло виникненню всієї системи соціального захисту та стало міцним підґрунтям для її законодавчого закріплення. Підтвердженням цьому виступають викладені віхи еволюції та реформ в сфері страхування від нещасних випадків.

3. Обґрунтовано, що в Україні страхування від нещасних випадків представлено у вигляді системи страхування від нещасних випадків, яка представляє комплекс економічних, організаційно - управлінських і правових відносин між фізичними та юридичними особами з однієї сторони та фінансовими організаціями, роботодавцями і державою з іншої, які складаються в процесі трудової діяльності при настанні випадкових непередбачуваних обставин та спрямовані на мінімізацію та ліквідацію економічних втрат шляхом перерозподілу фінансових потоків. На основі дослідження

нормативно-правових основ страхування від нещасних випадків було встановлено, що здійснення страхування від нещасних випадків ускладнюється через наявність значної кількості нормативно-правових актів, які мають невідповідність між собою та піддаються постійним змінам. В існуючій нормативно-правовій базі страхування від нещасних випадків виявлено розбіжність щодо трактування поняття «нещасний випадок». Вивчаючи структуру даного поняття сформовано авторський підхід до його розуміння, який пропонується застосувати у всіх нормативно-правових документах, що регулюють відносини страхування від нещасних випадків. Визначено ознаки нещасних випадків та здійснено їх класифікацію..

4. Аналіз організації державного соціального страхування від нещасних випадків свідчить, що існування системи обов'язкового страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань безперечно позитивний процес, спрямований на забезпечення права працівників на працю в безпечних умовах. Разом з тим, аналіз існуючої ситуації в забезпеченні страховим захистом громадян при страхуванні від нещасних випадків на виробництві свідчить про ряд існуючих проблем обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, серед яких:

- надвисокий рівень травматизму та смертності внаслідок нещасних випадків, що зумовлені організаційними, психофізичними та технічними причинами;
- високий рівень виробничого травматизму гальмує розвиток економіки країни, що позначається на виробничому іміджі підприємств, які втрачають професійних робітників, а в суспільстві зростає кількість осіб, що потребують соціального захисту;
- існування страхових тарифів, встановлених державою для підприємств при нарахуванні та сплаті ЄСВ, що не залежать від реального стану травматизму на кожному окремому підприємстві і не враховування ризику кожної окремої галузі;
- відсутність зацікавленості роботодавців в покращенні умов праці працівників та посиленні контролю за дотриманням безпечних умов праці;
- зменшення дохідної частини бюджету Фонду та збільшення фінансового навантаження через виплати за наслідками нещасних випадків;

- низький рівень страхових виплат, що не може компенсувати постраждалим працівникам та членам їх родин.

6. Обґрунтовано також, що недержавне страхування від нещасних випадків, здійснюване приватними страховиками сприяє наданню страхових послуг при страхуванні від нещасних випадків на якісно вищому рівні, порівнянно із державним страхуванням від нещасних випадків. Результати соціологічного опитування потенційних страхувальників на предмет відповідності програм страхування від нещасних випадків потребам страхувальників засвідчили, що 40% страхових компаній на високому рівні спроможні задовольнити потреби страхувальників, їх страхові програми на 90% відповідають потенційним потребам страхувальників. На середньому рівні, 60% страхових компаній спроможні задовольнити потреби потенційних страхувальників, а їх програми страхування на 60-70% відповідають вимогам потенційним страхувальників. Таким чином, результати проведеного нами аналізу характеризують ринок недержавного страхування від нещасних випадків, як такий, що в цілому відповідає вимогам страхувальників перед страховими компаніями, щодо умов страхування від нещасних випадків до реальних потреб страхувальників.

7. Запропоновано теоретичні підходи щодо оптимізації фінансового забезпечення системи страхування від нещасних випадків шляхом удосконалення методики формування страхових тарифів для підприємств, через включення до розрахунків показника травматизму за попередні періоди, так як встановлено, що страхові тарифи у державному страхуванні не враховують ризики галузей за видами економічної діяльності за класами професійного ризику виробництва, на відміну у недержавному страхуванні від нещасних випадків тарифи встановлюються на основі математичної статистики та актуарних розрахунків, враховують ймовірність настання страхового нещасного випадку та розраховуються для кожного підприємства індивідуально.

8. Узагальнення сучасних моделей організації страхування від нещасних випадків в провідних країнах світу вказує на те, що даний вид страхування може здійснюватися: по лінії державного соціального страхування від нещасних випадків;

по лінії недержавного, за участі приватних страхових компаній (державно- приватної система страхування); системи страхування, заснованої на відповідальності роботодавця. Визначено, що останнім часом у світі поширюється схема участі приватних страхових компаній у наданні послуг при страхуванні від нещасних випадків, а держава зберігає за собою основні функції забезпечення необхідної нормативно -правової бази та нагляду за діяльністю страхових компаній.

8. На основі дослідження світової практики розвитку державно-приватного партнерства та врахування специфіки функціонування та фінансування соціальної сфери сформовано основні особливості формування механізму державно-приватного партнерства в соціальній сфері. Визначено спільні та відмінні цілі, що переслідують приватний та державний сектори, а також їх мотиваційні фактори, що формують зацікавленість до впровадження проектів ДПП. Враховуючи інтереси приватних структур (можливість отримання доходу), зберігаючи при цьому провідну роль держави при їх реалізації (контролю за виконанням соціальної мети при реалізації проектів ДПП) розроблено три варіанти запровадження моделі ДПП для надання послуг у сфері страхування від нещасних випадків. Кожен з цих варіантів свідчить, що розвиток страхування від нещасних випадків може здійснюватись тільки при участі як приватних страхових організацій так і держави.

9. У роботі розроблено концепцію запровадження моделі участі приватного сектору в особі страхових компаній у наданні послуг зі страхування від нещасних випадків на основі моделі державно-приватного партнерства, яка включає такі заходи:

- передачу ризиків настання нещасних випадків підприємств приватної форми власності комерційному сектору;

- зміна сьогоденної державної системи страхування від нещасного випадку на обов'язкове приватне страхування відповідальності роботодавця на засадах державно-приватного партнерства;

- в законодавчій площині врегулювання питання щодо встановлення мінімальної та максимальної страхової суми, яка слугуватиме базою для розрахунку страхового відшкодування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алпатов А.А. Государственно-частное партнерство. Механизмы реализации / А.А. Алпатов, А.В. Пушкин, Р.М. Джапаридзе. - М.: Альбина Паблишерс, 2010. – 341 с.
2. Архипов А.П. Социальное страхование. Учебник / А.П. Архипов. - М.: Юрайт, 2014. – 350 с.
3. Архипов А.П. Роль андеррайтинга в формировании финансового результата страховых операций / А.П. Архипов // Регламент. – 2008. – № 2(6). – С. 32-40.
4. Архипов А.П. Андеррайтинг в страховании. Теоретический курс и практикум: учеб. пособие для студентов вузов / А.П. Архипов. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007
5. Антропов В.В. Социальная рыночная экономика: путь Германии: [монография] / В.В. Антропов. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. – 224 с.
6. Базилевич В.Д. Страхова справа. 4-те вид., перероб. і доп. / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич. – К.: Знання, 2005. – 351 с.
7. Балабанов И.Т. Страхование. Серия «Учебник для вузов» / И.Т. Балабанов, А.И. Балабанов. – СПб: Питер, 2001. – 256 с.
8. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми [монографія] / Н.П. Борецька. – Донецьк: Янпрі, 2001. – 352 с.
9. Болотіна Н. А. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. Навчальний посібник. Курс лекцій / Н.А. Болотіна. – К.: Олан, 2009. – 383 с.
10. Безугла В.О. Страхування: Навч. пос. / В.О.Безугла, І.І. Постіл, Л.П. Шаповал.– К.: Центр учбової літератури, 2008. – 582 с., ст. 407- 445.
11. Блащук Т.В. Цивільно-правове регулювання особистого страхування: дисерт. на здоб. наук. ступ. канд. юр. наук за спеціальністю 12.00.03. – цивільне право і цивільний процес / Т.В. Блащук. – Київ, 2003. - 226 с.

12. Внукова Н.М. Соціальне страхування. Конспект лекцій для студентів спеціальностей 7.050104, 7.050105 усіх форм навчання / Н.М. Внукова, Н.В. Кузьминчук. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2004. – 216 с.
13. Внукова Н.М. Соціальне страхування: навч. посіб. / Н.М. Внукова, Н.В. Кузьминчук. – К.: Кондор, 2006.– 352 с.
14. Вовчак О. Д. Страхування: навчальний посібник 3-тє вид. / О.Д. Вовчак.– Львів: Новий Світ-2000, 2006. - 480 с.
15. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование в общедоступном изложении / Н.А. Вигдорчик. – Москва: Вопросы труда, 1927. – 191 с.
16. Взаємовідносини з владою / Федерація роботодавців України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fru.org.ua/ua/goverment>
17. Веретнов В. Андеррайтинг / В. Веретнов. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://riskm.blox.ua/2009/10/Anderrajting.html>
18. Гаманкова О.А. Сравнительный анализ состояния российского и украинского страховых рынков / О.А. Гаманкова, О.Л. Домнина, Н.В. Комарова, Г.В. Чернова // Страховое дело, 2014, №7. - С.17-34.
19. Гаманкова О.О. Фінанси страхових організацій: навч. посіб. / О. О. Гаманкова.- К: КНЕУ, 2007. - 328 с.
20. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: [монографія] / О.О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2009. – 283 с.
21. Гаманкова О.О. Стан та розвиток соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні / О.О. Гаманкова, С.А. Шимків // Науковий вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія. Економіка. №3 (156), 2014. - с. 16-19
22. Георге К. Програма підтримки вугільного сектору. Компонент С: Соціальна політика. Каталог прикладів міжнародного досвіду. Контракт ЄС 2008/141-542 / К.Георге. – К.: Human Dynamics, 2010. – 27 с.
23. Гриценко Л.Л. Концептуальні засади державно-приватного партнерства / Л.Л.Гриценко // Вісник СумДУ. Серія Економіка №3, 2012.– С. 52-59.

24. Грищенко С.Л. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства: Практичний посібник для органів місцевої влади та бізнесу / С.Л. Грищенко. – К.: 2011. – С. 32. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - <http://www.niss.gov.ua/articles/816/?refresh>

25. Горелов Н.А. Энциклопедия труда и занятости / Н.А. Горелов, А.И. Тучков. - СПб.: 1997. - 239 с.

26. Горулев Д.А. Андеррайтинговая политика как ключевой инструмент принятия решений о работе с рисками / Д.А. Горулев // Сборник материалов XIV Международной научно-практической конференции «Страховые интересы современного общества и их обеспечение». – Саратов, 5–7 июня 2013 г. – С.199-205.

27. Горулев Д.А. Основы бизнес-процессов и страховой андеррайтинг / Д.А. Горулев. – СПб.: Издательство СПбГУЭФ, 2012. – 80 с.

28. Грищенко Л.Л. Концептуальні засади державно-приватного партнерства / Л.Л. Грищенко. - Вісник СумДУ. Серія «Економіка» №3, 2012. – С. 52-59.

29. Демченко О. Проблеми страхування від нещасних випадків / О. Демченко // Соціальний захист. - №3, 2002. - С. 25-27.

30. Демографічна та соціальна статистика / Ринок праці / Державний комітет статистики України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

31. Державний стандарт України ДСТУ 2293-99 Охорона праці. Терміни та визначення основних понять. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/ohorona-praci.-termini-ta-viznachennja-osnovnih-ponjat-nor9018.html>

32. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. - К.: Знання, 2007. - 214 с.

33. Эллис Ф. Общее страхование. / Ф. Эллис, П. Фокс., Г. Хазелл и др. // Пер. с англ. – Новосибирск: Общество Сибирских актуариев и Институт Актуариев, 1997. – 191 с.

34. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах. – К.: Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України, 2010. – 37с.

35. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах. – К.: Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України, 2012. – 35с.

36. Законодательные акты о труде // Бюллетень Государственного комитета Совета Министров СССР по вопросам труда и заработной платы, 1962 г. – N 1. – С.3.

37. Чернов О.С. Збірник нормативних актів з охорони праці / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Управління виконавчої дирекції фонду в Тернопільській області / О.С. Чернов (уклад.). - Т.: Підручники і посібники, 2008. - 160с.

38. Загородній А.Г. Страхування: [термінологічний словник] / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. — Л.: Бескид Біт, 2002. — 104 с.

39. Збышко Б.Г. Опыт Германии нам близок. Социальное государство. Проблемы, тенденции, перспективы // Материалы Международной научно-практической конференции организованной совместно с Академией труда и социальных отношений (Россия) и Фондом им. Розы Люксембург (ФРГ). – М.: Академия труда и социальных отношений, 2004. - С.94 - 98.

40. Збышко Б.Г. Регулирование социально-трудовых отношений в России (международный и национальный аспект). Монография: Редакция издания «Социальное страхование», 2004. — 392 с.

41. Звіт по страховому ринку Європейського союзу у 2013 р. Insurance Europe Statistics №46: European insurance in Figures // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://www.insuranceeurope.eu/uploads/ Modules/Publications/eif-2013-final.pdf](http://www.insuranceeurope.eu/uploads/Modules/Publications/eif-2013-final.pdf)

42. Иванов Л. История рабочего класса России 1861-1900 гг. / Л. Иванов, М. Волин - М.: Наука, 1972. – 320 с.

43. Інформація про програми страхування від нещасних випадків страхової компанії ПрАТ «Арсенал Страхування»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.arsenal-strahovanie.com/referrals>

44. Інформація про програми страхування від нещасних випадків ПрАТ «Інгострах»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ings.com.ua/ru/kalkulyatory/oformlenie-ekspres-strahovanie-lichnoe>

45. Інформація про програмис страхуванні від нещасних випадків ПрАТ «Альфа-страхування»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://alfaic.ua/product/category/corporate_clients

46. Інформація про програми страхуванні від нещасних випадків ПрАТ «Європейське туристичне страхування»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etourstrah/db/emitent/33303323>

47. Інформація про програмис страхуванні від нещасних випадків страхової компанії ПрАТ «Оранта»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oranta.com.ua/private/accident/>

48. Інформація про програмис страхуванні від нещасних випадків страхової компанії ПрАТ «Довіра та гарантія»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.digins.ua/ua/programmi-strahovaniya/ot-neschastnih-sluchaev/>

49. Інформація про програмис страхуванні від нещасних випадків страхової компанії ПрАТ «Уніка»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unika.ua/home/02_Private/Individual/01_ns.php

50. Інформація про програмис страхуванні від нещасних випадків страхової компанії ПрАТ «Провідна»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.providna.ua/uk/content/producti_ua_ukr

51. Інформація про програмис страхуванні від нещасних випадків страхової компанії ПрАТ «PZU Україна»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pzu.com.ua/ru/individual/health.html>

52. Інформація про програмис страхуванні від нещасних випадків страхової компанії ПрАТ «Кредо»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://cards.km.ua/khmelnitskiy/unika-prat-strahova-kompaniya-poperednya-nazva-kredo-klasyk-zat>

53. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: Опорний конспект лекцій/ Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк. – Кам'янець -Подільський: Аксіома, 2010. – 228 с.

54. Економічна енциклопедія: у трьох томах. / Редкол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. – 864 с.

55. Ефименко К.О. Розвиток законодавчої та нормативної бази страхування та облік його операцій / К.О. Ефименко // Фінанси України. – № 4, 1998. – С. 62-69.

56. Кашенко О.Л. Соціально-економічні основи страхування: [навч. посібник] / О.Л. Кашенко, В.А. Борисова. — Суми: Університетська книга, 1999. — 252с.

57. Конвенція Міжнародної Організації Праці «Про мінімальні норми соціального забезпечення» від 28.06.1952 р. №102. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ilo.org

58. Коваленко О.М. Соціальний захист як елемент соціальних стандартів у категоріях соціальної справедливості / О.М. Коваленко // Теорія та практика державного управління. - Вип. 1 (36), 2012. - с. 303-309

59. Коваль О.П. Модернізація системи соціального страхування в Україні. Аналіт. доп. / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2014. - 38 с.

60. Кодекс законів про працю України від 26.11.2015 р. №322-08. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

61. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – С.141.

62. Колот А.М. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін. за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. К.: КНЕУ, 2012. – 504 с.

63. Коломин Е.В. Основные предпосылки и направления повышения социально-экономической эффективности страхования / Е.В. Коломин // Финансы. - 2006. - № 5. - С 49-53., с.49

64. Ковязіна К. Щодо оптимізації діяльності фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України / К. Ковязіна. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1302/#_ftnref29

65. Кесслер Д. Старые и новые риски и социальная роль страхования / Д.Кесслер // Страховое дело. - 2005. - №12. - 40-42., с. 41.

66. Кнейслер О.В. Теоретична концептуалізація страхування / О.В. Кнейслер // Світ фінансів. – Тернопіль: 2009. – Випуск 1 (18). – С.119-127.

67. Кучинаус Е.С. Факторная модель лояльности клиентов страховой компании / Е.С. Кучинаус, Е.И. Семенова // Страховое дело, 2006. - №8. - с.54-64.

68. Лебедев О.В. Формирование и оценка эффективности инвестиций в социальную сферу/ О.В. Лебедев // диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. - М.: Белгородский ГТУ им В.Г. Шухова. 2007. - [Электронный ресурс] / режим доступа: <http://economic-info.biz/investitsii/gosudarstvenno-chastnoe-partnerstvo-kak.html>

69. Лихачев В. Практический анализ современных механизмов государственно-частного партнерства в зарубежных странах, или как реализовать ГЧП в России / В. Лихачев, М. Азанов // Государственно-частное партнерство в зарубежных странах, или как реализовать ГЧП в России / Совет Федерации Федерального Собрания Российской Федерации. – ООО «Издательство журнала «Финансы, экономика, безопасность», 2009. – С. 7–48.

70. Маркушина И.Ю. Деятельность Фонда социального страхования Российской Федерации по социальной защите работников от профессиональных рисков / И.Ю. Маркушина // Вестник государственного социального страхования. -2007. - №3. - С. 9-11

71. Музикант С.П. Страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань / С.П. Музикант // Інформаційний вісник Одещини з охорони праці. - 2006. - № 1. - С. 2 - 9.

72. Международная организация труда. Конвенции и рекомендации МОТ в 2-х томах: 1-й том. - 1919 - 1956 годы; 2-й том. - 1957 - 1990 годы; дополнение - 1991-1997 годы. - Женева.

73. Москаленко В.В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави / В. Москаленко // Наукові записки. – 2010. – Том 21. – С. 42 -57.

74. Милахин А. А. Экономические основы оптимизации рисков и урегулирования ущерба при социальном страховании от несчастных случаев на производстве: диссерт. на соискание науч. степени канд. экон. наук спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / А.А. Милахин.. – Москва, 2007. – 235 с.

75. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Класифікатора розподілу травм за ступенем тяжкості» від 04.07.2007 № 370. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0902-07>

76. Нечипорук Л.В. Теорія і практика страхового ринку України / Л.В. Нечипорук // Право і безпека. №3, 2002. – С.114-116.

77. Никулина Н.Н. Андеррайтинг в страховом бизнесе / Н.Н. Никулина, С.И. Савиных // Страховое дело. – 2008. – апрель. – С. 54-64.

78. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: закон України від 14.01.1998р. № 16/98-ВР / [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. — Режим доступу: // <http://www.rada.gov.ua>

79. Овчарова Н.В. Роль бюджетного забезпечення державної підтримки проектів державно-приватного партнерства в соціальній сфері та проблеми його розвитку / Н. В. Овчарова // ДВНЗ «Українська академія банківської

справи НБУ». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.google.ru/url>

2FOvcharova_N.doc&usg=AFQjCNF9OhzLcKMnUn9uwJ0xF138TToiVQ

80. Огляд страхового ринку за 2010-2014 рр. / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html>

81. Осадець.С.С. Страхування: Підручник / Кер. авт. і наук. ред. С.С.Осадець, вид. 2-е, переробл. і доп.- К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.

82. Остапенко Д.О. Соціальне страхування промислових робітників України (середина ХІХ ст.- лютий 1917 р.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Д.О. Остапенко. — Х., 1998. — 18 с.

83. Павлюк К.В. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави / К.В. Павлюк, С.М. Павлюк // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – № 17. – С. 10–19.

84. Паньков В. Производственный травматизм: снижается или растет / В. Паньков., Т.Михина // Охрана труда и социальное страхование. - 2007. - № 1. - с. 38-42.

85. Приказюк Н.В. Соціальне страхування в Україні: проблеми та перспективи розвитку / Н.В. Приказюк, С.А. Шимків // Економіка&Держава. – №6. – 2013. – с.57-61.

86. Практикум зі страхування: навчальний посібник / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, Р.В. Пікус та ін. за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Видавничо – поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 479 с..

87. Положення про соціальне забезпечення трудящих (затверджено Радою народних комісарів 31 жовтня 1918 року) // Видання Петербурзької робочої Каси Соціального Страхування. – 1918. – №6.

88. Позднякова Л.О. Сутність та методичні підходи до оцінки фінансової безпеки страхового ринку України / Л.О. Позднякова // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. -2013. - №8.- с. 57-60.

89. Позднякова Л.О. Використання економіко-математичних методів моделювання в процесах страхування / Л.О.Позднякова, Г.О. Мамонова // Актуальні проблеми економіки.-2011.-№6.- с.120-124.

90. Про охорону праці: закон України від 14 жовтня 1992 року №2694-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 1992. - № 49. – С.35

91. Про страхування: закон України від 01.04.2015 року №246-VIII / [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>

92. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: закон України від 23 вересня 1999 року № 1105 – XIV / [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1105к/99-вр>

93. Про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці: закон України від 29.12.2014 року №1573/ [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/56-19>

94. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: закон України №77-19 від 13.03.2015 / [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/77-19>

95. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: закон України від 8 липня 2010 року № 2464 –VI. - [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>

96. Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного

захворювання, які спричинили втрату працездатності: закон України // Відомості Верховної Ради, 2001. - N 17. - с. 80.

97. Про індексацію грошових доходів населення: закон України від 17.07.2003 р. №1078. - [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>

98. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році: закон України від 24.12.2015 р. № 909-VIII / [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/909>

99. Про внесення змін до Бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України на 2014 рік: постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 11.12.2014 №31.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.social.org.ua/laws/resolutions-of-fond>

100. Про схвалення проекту бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України на 2015 рік: постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 11.12.2014 №30. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.social.org.ua/laws/resolutions-of-fond>

101. Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат: Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 23.01.2015 №0715-07. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0715-07>

102. Про внесення змін до Порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат: постанова Правління Фонду соціального

страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 11.12.2014 №19.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.social.org.ua/laws/resolutions-of-fond>

103. Про затвердження Змін до Порядку віднесення страхувальників до класу професійного ризику виробництва з урахуванням виду їх економічної діяльності та проведення перевірок достовірності поданих страхувальниками відомостей про види економічної діяльності: постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 18.12.2013 №15 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE24797.html

104. Про затвердження Порядку віднесення страхувальників до класу професійного ризику виробництва з урахуванням виду їх економічної діяльності та проведення перевірок достовірності поданих страхувальниками відомостей про види економічної діяльності (у тому числі основний): постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України №30 від 30.11.2010. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE24797.html

105. Про затвердження порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат: постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 27.04.2007 року №24 // Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 червня 2007 р. за N 715/13982 [із змінами та доповненнями]. - [Електронний ресурс] // Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0715-07>

106. Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.15 №48. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

<http://zakon.rada.gov.ua>

107. Про затвердження Порядку визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.2012 р. №237. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

108. Про затвердження Порядку визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2000 року №1423. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

109. Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. N1232. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1232-2011-п>

110. Питання проведення обов'язкового державного страхування за деякими видами: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2007 р. N1372 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1372-2007-п>

111. Про затвердження Положення про порядок і умови обов'язкового особистого страхування працівників пожежної охорони: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 квітня 1995 р. N 232. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/232-2007-п>

112. Про затвердження Порядку та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 1995 р. N 378. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/378-1995-п>

113. Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті: Постанова Кабінету

Міністрів України від 14.08.1996р. №959. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/956-2012-п>

114. Про затвердження Порядку та умов обов'язкового страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків: постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 1998 р.№1642. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1642-2015-п>

115. Про затвердження Умов обов'язкового (додаткового) страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини: Постанова Кабінету Міністрів від 22 лютого 1994 року № 116. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/116-1994-п>

116. Про внесення змін до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2007 р. № 1372 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. №87. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/87-2016-п>

117. Практическое руководство по вопросам эффективного управления в сфере государственно-частного партнерства Организация Объединенных Наций. - Нью-Йорк и Женева, 2008. - № 08. - с.14

118. Проект Doing Business. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/Rankings>. – 01.02.2011. – Назва з екрана.

119. Роик В.Д. Социальное страхование в меняющемся мире / В.Д. Роик. – СПб.: Питер, 2014. – 352 с.

120. Роик В.Д. Доктрины и концепции, повлиявшие на формирование института социального страхования / В.Д. Роик // Страхование дело. - 2006. - № 9. - С. 22-28.

121. Роик В.Д. Социальное страхование от несчастных случаев на производстве / В.Д. Роик. - М.: ГУУ, 1999. - С. 19

122. Роик В.Д. Основы социального страхования / В.Д. Роик. – М.: Анкил, 2005. – 256 с.
123. Роик В.Д. Социальная защита работников от профессиональных рисков / В.Д. Роик. - Москва: Черноголовка, 1994. - 282 с.
124. Резник Н.Н. Совершенствование финансово-экономического механизма страхования травматизма: дис. канд. эконом. наук: спец. 08.04.01 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Н. Н. Резник. - Сумы, 2000. - 161с.
125. Резолюція Міжнародної організації праці «Про статистику виробничого травматизму» від 2 червня 1998 р. №174. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ilo.org/ilolex/english/index.htm.
126. Рекомендації Міжнародної організації праці / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ilo.org/ilolex/english/index.htm
127. Рейтинг страховых компаний Украины / Фориншурер. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/ratings/nonlife/>
128. Ринковий нагляд / Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnopr.gov.ua/index.php/uk/diyalnist/rinkovij-naglyad>
129. Ризик-менеджмент: теорія та практика: Навч. посіб. / А.О. Старостіна, В.А. Кравченко. – К., Видавництво «Кондор», 2009. – 220 с.
130. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 рр.» від 14 серпня 2013 р. № 739 - . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-p#n8>
131. Самаров Е.К. Страхования математика: Практический курс. / Е.К. Самаров. – М.: Альфа-м, 2007. – 78 с.
132. Сахина Н.П. Страхование: учеб. пособие / Н.П. Сахина. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 744 с.

133. Салин В.Н Математико-экономическая методология анализа рисков видов страхования/ В.Н. Салин, Л.В. Абламская, О.Н Ковалев О.Н. – М.: Анкил, 1997. – 126 с.
134. Слюсаренко К.В. Страхування від нещасних випадків в Україні: дис. канд. економ. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К.В. Слюсаренко. - Київ, 2009. – 230 с.
135. Страхування: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 1019 с.
136. Страхування: практикум: навч. посіб. / за ред. В.Д. Базилевича. – 2-ге вид., переобл. і допов. – К.: Знання, 2011. – 607 с. (Київському національному університету імені Тараса Шевченка 175 років)
137. Страхування: підручник / С. С. Осадець, Т. М. Артюх, В. Л. Бабко [та ін.]; за ред. С. С. Осадець. – К. : КНЕУ, 2002. – 570 с.
138. Страхування / [Артюр Т.М., Бабко В.Л., Гаманкова О.О., Горянська С.В., Мних М.В. та ін.]; керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. вид. 3-тє — К.: КНЕУ, 2006. — 599 с.
139. Страхование. Теория и практика: учеб. Пособие для студентов вузов / Н.Н.Никулина, С.В.Березина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 511 с.
140. Старостіна А.О. Сутність та практичне застосування методики конструювання категоріального апарату економічної науки / А.О. Старостіна, В.А.Кравченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2011. – № 128. – С. 5-10.
141. Статистичні дані: облік страхувальників та доходів Фонду у 2009-2014 рр.- [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/activity/stat>
142. Статистичні дані: профілактика нещасних випадків у 2009-2014 рр.- [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних

випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/activity/stat>

143. Статистичні дані: відшкодування матеріальної шкоди потерпілим Фондом у 2009-2014 рр.- [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/activity/stat>

144. Статистичні дані: Медична та соціальна реабілітація потерпілих на виробництві Фондом у 2009-2014 рр.- [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/activity/stat>

145. Статистика страхового ринка України/ Фориншурер. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/ratings/nonlife/>

146. Страхування від нещасних випадків: Навчальний посібник. / О.М.Залетов, А.М. Соболев, О.В. Бондар – К.: Міжнародна агенція «BeeZoone», 2003 – 352 с.

147. Страхование от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний / Под общей ред. В.В. Семенихина. -М.: Изд-во Эксмо, 2005.

148. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін. за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колоата. - К.: КНЕУ, 2012. – 504 с.

149. Скуратівський В. Соціальна політика / В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова. – К. : Вид-во УАДУ, 2003. – 265 с.

150. Сливка А. В. Признаки социального риска при страховании от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний (алгоритмы страхования) / А. В. Сливка // Финансы и кредит. - 2008. - N15. - С. 66-72

151. Словарь страховых терминов.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.insweb.com

152. Семенко Л.Л. Соціальний захист громадян у зв'язку з нещасним випадком на виробництві / Л.Л. Семенко.- Міністерство юстиції України. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/9267>
153. Соціальне страхування: Кредитно-модульний курс. Навч. пос. / Н.М. Внукова, Н.В. Кузьменчук. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 412 с.
154. Тарент, И.Г. Система социальной защиты населения: учебное пособие / И.Г. Тарент, С.А. Юдников. – Изд. 2-е испр. и доп. – Ногинск: Ногинский филиал РАНХиГС, 2013. – 166 с.
155. Травматизм на виробництві в Україні: національний профіль протягом 2009-2013 рр. (Інформаційно-аналітична профспілкува доповідь) / Федерація професійних спілок України.- К.: 2014 р. – 32 с.
156. Ткаченко Н.В. Системний підхід до реалізації страхових продуктів / Н. В. Ткаченко, Н. П. Рябоконт // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. - 2014. - №1. – с.42-48.
157. Ткаченко Н.В. Статистичний аналіз як інструмент виявлення взаємозв'язку між франшизою і величиною страхового тарифу/ Н. В. Ткаченко, Н.П. Рябоконт // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2013. - №3. (18). – с.181-185.
158. Ткаченко Н.В. Сучасний стан і розвиток продажів страхових продуктів вітчизняними страховиками / Н. В. Ткаченко Н.П. Рябоконт // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 1(12). Ч. I. Харківський інститут банківської справи. – 2012. – С. 113-120.
159. Ткачук К. Н. Охорона праці та промислова безпека. Монографія / К.Н. Ткачук, Л.Д. Третьякова, Д.В. Зеркалов, О.І. Полукаров, С.Ф. Каштанов, / – К.: «Основа», 2014. – 823 с.
160. Третьяков О. В. Курс лекцій з дисципліни «Розслідування, облік і аналіз нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на

виробництві» (для студентів 4 курсу денної форми навчання за напрямом підготовки 6.170202 – Охорона праці) / О. В. Третьяков, С. В. Нестеренко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ, 2015. – 426 с.

161. Фалин Г.И. Введение в актуарную математику / Г.И. Фалин, А.И. Фалин. – М.: Финансово-Актуарный Центр МГУ, 1994. – 85 с.

162. Федорова Т.А Основы страховой деятельности / Федорова Т.А., Круглов В.В. и др.; под.ред. проф. Т.А. Федорова. – М.: Издательство БЕК, 2002. – 982 с.

163. Харитоновна Н. Феномен солидарности в процедуре андеррайтинга встраховании жизни / Н. Харитоновна // Страховое дело, 1999. – декабрь. – С. 17-22.

164. Шахов В.В. Страхование: Учебник для вузов. / В. В. Шахов. – М.: Страховой полис, ЮНИТИ, 1997. – 311 с.

165. Шевчук П.І. Соціальна політика: навч. посіб. / П.І. Шевчук. – Львів: Світ, 2003. - 400 с.

166. Шепскис О.С. Элементы андеррайтинговой политики страховой организации на примере комплексного ипотечного страхования / О.С. Шепскис // Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов, 2007. – № 1. – С. 261-265.

167. Шимків С. А. Реформування соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні / С. А. Шимків // Финансовые услуги. - №6. -2014. - с.17-21.

168. Шимків С. А. Сутність, принципи та форми страхування від нещасних випадків на виробництві / С.А. Шимків // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. пр. - №2(30) - 2014. – С.362-370

169. Шимків С. А. Нормативно-правове регулювання страхування від нещасних випадків громадян України / С. А. Шимків // Інвестиції, практика та досвід. – №24. – 2014. - с. 121-125.

170. Шимків С. А. Добровільне страхування від нещасних випадків як елемент соціального захисту населення України / С.А. Шимків // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія. Економічні науки. – Вип.12 част. 3. – 2015. - с. 183-186.

171. Шимків С.А. Стан та розвиток добровільного страхування від нещасних випадків в Україні / С.А. Шимків // «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». - № 11. – 2015. - с.271-275.

172. Шимків С.А. Сутність соціальних ризиків та управління ними у контексті страхування від нещасних випадків / С.А. Шимків // Економіка&Держава. – №5. – 2014. С.93-96.

173. Шимків С.А. Теоретико-методологічні основи соціального захисту населення / С.А. Шимків // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір. – Вип.1 (105), 2014. – С.69-77

174. Шимків С.А. Соціально-орієнтовані види страхування та їх роль у вирішенні соціально-економічних проблем / С.А. Шимків // Грудневі читання – 2013, збірник тез доповідей VIV Міжнародної науково-практичної конференції. - За заг. ред. проф. В.Д. Базилевича. – К.: Логос, 2013. – Том 2. – с. 305-307.

175. Шимків С.А. Сутність та особливості особистого страхування в Україні / С.А. Шимків // Шевченківська весна 2014: Економіка, збірник тез доповідей XII Міжнародної науково-практичної конференції. - За заг. ред. проф. В.Д. Базилевича. –К., [б.в.], 2014. -Вип. XII. – С. 70-72.

176. Шимків С.А. Сутність та особливості страхування від нещасних випадків/ С.А. Шимків // Конкурентоспроможність національної економіки 2014, матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://econom.univ.kiev.ua/konf_KNE14/docs/conf_materials.pdf с.245-299

177. Шимків С.А. Організаційні схеми страхування від нещасних випадків / С.А. Шимків // Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації, збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : Лазурит Поліграф, 2014. – С. 364-367.

178. Шимків С.А. Проблемні аспекти страхування від нещасних випадків на виробництві / С.А. Шимків // Актуальні проблеми посткризового сектору України, збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів/ За заг. ред. проф. С.В. Науменкової. - К.: ДП «Прінт Сервіс», 2014. – Том II. – С. 322-325.

179. Шимків С.А. Соціально-економічна природа страхування громадян від нещасних випадків / С.А. Шимків // Проблеми обліку, контролю та аналізу в економіці на сучасному етапі, збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23-24 травня 2014) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – У 2 –х частинах. – О.: ЦЕДР, 2014. – Ч.2. – С. 125-126

180. Шимків С.А. Класифікаційні ознаки страхування від нещасних випадків / С.А. Шимків// Грудневі читання – 2014, збірник тез доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції. - За заг. ред. проф. В.Д. Базилевича. – К.: Логос, 2014. – Вип. X, Том 2. – с. 394-397.

181. Шимків С.А. Характеристика діяльності Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні / С.А. Шимків // Шевченківська весна: Економіка, матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. - За заг. ред. проф. В.Д. Базилевича. – К., [б.в.], 2015. – Вип. XIII, – с. 90.

182. Шимків С.А. Оптимізація системи обов'язкового страхування від нещасних випадків на виробництві / С.А. Шимків // Сучасні проблеми фінансового моніторингу, збірник матеріалів доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Харків, 2015. – Вип. IV – с. 294-297.

183. Шимків С.А. Добровільне страхування від нещасних випадків в Україні: проблеми та перспективи розвитку / С.А. Шимків // Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.econom.univ.kiev.ua/paradigm_et/materials2015.pdf - с.343-346

184. Шимків С.А. Страхування від нещасних випадків в США/ С.А. Шимків// Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство. Ч. 2: зб. матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15.05.2015) / упоряд. Калитчак Р. Г., Зазуляк З. М. – Львів: Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. – с. 381-383.

185. Шимків С.А. Особенности страхования от несчастных случаев в Украине / С.А. Шимків // Экономика сегодня: проблемы и пути решения, материалы V Международной научно-практической конференции. – Ставрополь: Логос, 2014. – С. 48-52.

186. Шимків С.А. Социально-экономические предпосылки и особенности страхования от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний в Украине / С.А. Шимків // Новая Экономика. Минск – Спецвыпуск (Октябрь). – 2014.- с. 329-333.

187. Шоргин С.Я. Оценка нетто-ставки по договорам страхового портфеля при различных страховых суммах. // Финансы. – 1996. – № 1

188. Шмелева Е. «Бюджет отдохнет»/ Е. Шмелева // Российская газета. - 23.08.2011. - [Электронный ресурс].- режим доступа: <http://www.rg.ru/2011/08/23/socialka.html>

189. Юрій С.І. Підручник. / С.І. Юрій, М.П. Шаварина, Н.В. Шаманська. - К.: Кондор, 2004. - 464с.

190. Янова С.Ю. Социальное страхование в системе социальной защиты населения: организация и финансовый механизм. - СПб.: СПб Государственный университет экономики и финансов, 2001. - С. 9.

191. Ярова Л.В. Французський та британський досвід систем соціального страхування / Л.В. Ярова // Наукові праці. Політологія. - Випуск 163. Том 175. – 2011. – С. 118-121.
192. Annual Report of the Trustee of the Federal Old-Age and Survivors and Disability Insurance Trust Funds (2006), available at: <http://www.ssa.gov/OACT/TR/TR06/index.html>
193. Ann Clayton. (2003/2004) Workers' Compensation: A Background for Social Security Professionals/ Social Security Bulletin, Vol. 65 No. 4, available at: <http://www.socialsecurity.gov>
194. Assessing disability: An international comparison of workers' compensation systems (2015). Munich Re, available at: <http://www.munichre.com>
195. Accidents and occupational diseases (2012), available at: <http://www.inrs.fr/actualites/statistiques-BTP-2013.html>
196. Digital distribution in insurance: a quiet revolution (2014). Swiss Re. Sigma. No 2 (2014) available at: http://media.swissre.com/documents/sigma2_2014_en.pdf
197. European PPP Report 2009 / DLA Piper, European PPP Expertise Centre (2009) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eib.org/epes/resources/dla-european-ppp-report-2009.pdf>
198. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton, New Jersey, 1990. 33 p.
199. Gerdes D.A. (1990) Workers' compensation, an overview for physicians. South Dakota Med J. Jul, pp. 17–23.
200. Geerts A., Kornblith B., Urmson J. (1977) Compensation for Bodily Harm. Brussels: Fernand Nathan, pp. 7–211.
201. Gonald Girunig and Pamela Hall An introduction to rating casualty business. Corporate communications, reinsurance and risk division. - Zurich: Swiss Re, 2000.-27 p

202. Haller J.S. (1988) Industrial accidents-worker compensation laws and the medical response. *Western J of Med.*, 148 pp.
203. Hadler N.M. (1995) The disabling backache, an international perspective. *Spine*. pp. 640–649.
204. Italy is top of European table for work-related deaths (2013), available at: <http://libcom.org/blog/italy-top-european-table-work-related-deaths> 16012013
205. Keeping healthy in emerging markets: insurance can help. (2015) *Swiss Re. Sigma. No1* (2015) available at: http://media.swissre.com/documents/sigma1_2015_en.pdf
206. Key Indicators of the Labour Market (2015), KILM. 126 pp. available at: <http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/research-and-databases/kilm/lang--en/index.htm>
207. Louis D. S. (1990) Evolving concerns relating to occupational disorders of the upper extremity. *Clin Orthop Rel Res. P. 254*, pp.140–143.
208. Open Financial Data / World Bank Group Finances (2014). - available at: <https://finances.worldbank.org>
209. Perrin G. (1988) A hundred years of social insurance. *Labor and Societe. No.9. (October - Desember). P. 399.*
210. Private Participation in Infrastructure Database Expanded methodology [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ppi.worldbank.org/documents/methodology_expanded_May_2007.pdf
211. Ukraine - Private Infrastructure Projects - The World Bank & PPIAF [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ppi.worldbank.org/explore/ppi_exploreCountry.aspx?countryID=97
212. Social Security Act (1935), USA Pub.L. pp. 74–271.
213. Statistics on fatal injuries in the workplace in Great Britain (2014), available at: <http://www.hse.gov.uk/statistics/pdf/fatalinjuries.pdf>

214. Shymkiv S. Modernization of social insurance against accidents in Ukraine // Zbior raportow naukowych «Nauka, problem, osiagniecia, innowacyjnosc, praktyki, teoria» (29.04.2015 – 30.04.2015) – Warszawa: Wydawca: Sp.zo.o. «Diamond trading tour», 2015. – Str. 50-54.

215. Shymkiv S. The essence of social protection of citizens in the context of insurance against accidents at work. European Science Review. Viena, Austria. No. 2 (March-April), 2014.

216. Shymkiv S. Methodical principles of formation of insurance rates in social insurance against accidents and their features // Economics, Management, Law: Problems and Prospects: Collection of scientific articles. - Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom. 2015.

217. The Encyclopedia Americana. (1973) Complete in thirty volumes. New York. Vol. 25. pp. 102.

218. The World Book Encyclopaedia (1994) Complete in 22 volumes. Chicago, London, Sydney, Toronto. P. 98

219. William E., Vance R. (1911) The History of the Development of the Warranty in Insurance Law, 20 YALE L.J., pp. 523

220. World insurance in 2012 Progressing on the long and winding road to recovery. Swiss Re. Sigma. No 3 (2013). - available at: http://media.swissre.com/documents/sigma3_2013_en.pdf

ДОДАТКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

вул. Володимирська, 64/13, м. Київ, 01601 тел. 239-33-33

26.02.2016 № 013/116

На № _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
аспірантки кафедри страхування та ризик-менеджменту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Шимків Світлани Анатоліївни**

Отримані наукові результати, обґрунтовані в кандидатській дисертації Шимків Світлани Анатоліївни на тему: «Страхування від нещасних випадків в системі соціального захисту громадян України» на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит мають наукову та практичну цінність, апробовані та використовуються у навчальному процесі на економічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

До результатів дослідження, які впроваджені Шимків С.А. та застосовуються при викладанні лекцій і семінарських занять з дисципліни «Страхування» для студентів спеціальності «Фінанси і кредит», належать: розкриття економічної сутності страхування від нещасних випадків, аналіз зарубіжного досвіду в області страхування від нещасних випадків; запровадження іноземного досвіду впровадження проектів державно-приватного партнерства при страхуванні від нещасних випадків на вітчизняний ринок.

Проректор з наукової роботи

В.С. Мартинюк

змінюємо / стандарти

Big 19.11.2014/ N 99/1

**В спеціалізовану Вчену раду
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка**

ДОВІДКА

*про впровадження результатів дисертаційної роботи
аспірантки кафедри страхування та ризик-менеджменту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Шимків Світлани Анатоліївни*

Надані науково-практичні висновки, здійснені на основі комплексного дослідження функціонування системи страхування від нещасних випадків дисертаційної роботи на тему: «Страхування від нещасних випадків в системі соціального захисту громадян України» на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «гроші, фінанси і кредит», стосовно організаційних аспектів трансформації страхування від нещасних випадків у сучасних умовах, а також запропоновані заходи щодо механізму його проведення, які конкретизують умови його здійснення були використані та впроваджені страховою компанією АТ «СК «АХА Страхування» у процесі розробки та реалізації програми страхового захисту при страхуванні від нещасних випадків.

Заступник начальника
Відділу пролонгації договорів страхування
Київської дирекції
АТ «СК «АХА Страхування»
11.11.2014 р.

/ Никоненко Ю.В.

**НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ,
ЩО ЗДІЙСНЮЄ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ РИНКІВ
ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ
(НАЦКОМФІНПОСЛУГ)**

01001, м. Київ, вул. Б. Грінченка, 3, тел. 234-02-24, факс 235-77-51, Код ЄДРПОУ 38062828

09.10.2015 № 6623/03-10 На № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради Д 26.001.12
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспірантки кафедри страхування та ризик-менеджменту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Шимків Світлани Анатоліївни

На тему: «Страхування від нещасних випадків
в системі соціального захисту громадян України»

Результати дисертаційного дослідження, викладені у дисертаційні роботі аспірантки кафедри страхування та ризик-менеджменту Київського національного університету імені Тараса Шевченка Шимків Світлани Анатоліївни, на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, враховані у діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, а саме:

- рекомендації щодо врегулювання питання здійснення державного обов'язкового страхування, які передбачають заміну державного обов'язкового страхування на безпосереднє здійснення потерпілим компенсаційних виплат – при розробці проекту розпорядження Нацкомфінпослуг „Про погодження проекту постанови Кабінету Міністрів України „Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань державного обов'язкового страхування”;

- пропозиції щодо приведення у відповідність назв видів державного обов'язкового страхування, наведених у постанові Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2007 року № 1372 „Питання проведення обов'язкового державного страхування за деякими видами”, а також у деяких постановках Кабінету Міністрів України, якими визначені порядок та умови державного обов'язкового страхування певних категорій працівників, до

Продовження Додатка А

державного обов'язкового страхування певних категорій працівників, до спеціальних законів, якими визначені такі види державного обов'язкового страхування, – при розробці проекту розпорядження Нацкомфінпослуг „Про погодження проекту постанови Кабінету Міністрів України „ Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань державного обов'язкового страхування ”.

Член Нацкомфінпослуг

О.М. Залістов

Порівняльна таблиця страхових нещасних випадків на виробництві
зареєстрованих у 2010 - 2014 рр.

№	Регіони	Кількість нещасних випадків на які складено акти по формі Н-1					
		всього (2010р.)	всього (2011р.)	всього (2012р.)	всього (2013р.)	всього (2014р.)	Середнє значення за 5 років
	Всього по Україні	13109	11640	10822	9221	6850	10 328
1	АР Крим	288	241	289	214	48	216
2	Вінницька область	301	304	269	228	228	266
3	Волинська область	275	233	197	177	145	205
4	Дніпропетровська область	1001	897	933	816	740	877
5	Донецька область	4597	4020	3712	3141	2 092	3 512
6	Житомирська область	226	202	174	141	111	171
7	Закарпатська область	63	55	70	35	41	53
8	Запорізька область	453	428	386	347	306	384
9	Івано-Франківська область	110	102	119	99	76	101
10	Київська область	265	273	267	220	191	243
11	Кіровоградська область	154	154	137	101	85	126
12	Луганська область	1827	1641	1287	1156	722	1 327
13	Львівська область	399	314	342	259	249	313
14	Миколаївська область	143	133	101	94	83	111
15	Одеська область	259	250	260	200	160	226
16	Полтавська область	346	260	269	212	193	256
17	Рівненська область	142	141	131	125	115	131
18	Сумська область	261	173	201	169	120	185
19	Тернопільська область	88	76	74	91	89	84
20	Харківська область	490	402	368	305	261	365
21	Херсонська область	152	152	114	112	69	120
22	Хмельницька область	189	162	167	151	124	159
23	Черкаська область	191	143	130	124	88	135
24	Чернівецька область	58	54	54	37	43	49
25	Чернігівська область	166	157	146	134	102	141
26	м. Київ	597	591	558	471	355	514
27	м. Севастополь	68	82	67	62	14	59

Додаток В

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ МОЗ України від 04.07.2007 N 370
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
від 7 серпня 2007 р. за N 902/14169

КЛАСИФІКАТОР
розподілу травм за ступенем тяжкості

1. Кваліфікуючими ознаками тяжкості травм, отриманих в результаті нещасного випадку на виробництві (далі - травми), є характер отриманих ушкоджень, ускладнення та наслідки, пов'язані з цими ушкодженнями.

2. За ступенем тяжкості травми розподіляються на 2 категорії: тяжкі і легкі.

За ступенем тяжкості травми розподіляються на 2 категорії: тяжкі і легкі.

3. До тяжких травм відносяться:

3.1. За характером отриманих ушкоджень:

Відкрита проникаюча черепномозкова травма;

перелом черепа;

внутрішньо черепна

травма важкого і середньоважкого ступеня тяжкості;

поранення, проникаючі в просвіт глотки, гортані, трахеї, стравоходу, а також ушкодження щитоподібної і вилочної залоз;

проникаючі поранення хребта;

ушкодження хребців шийного відділу хребта, порушення функції спинного мозку;

нестабільні ушкодження грудних або поперекових хребців;

закриті ушкодження спинного мозку;

поранення грудної клітки, що проникають в плевральну порожнину, порожнину перикарду або клітковину середостіння, зокрема без ушкодження внутрішніх органів;

поранення живота, що проникають в порожнину очеревини;

поранення, що проникають в порожнину сечового міхура або кишечника;

відкриті поранення органів заочеревинного простору;

розрив внутрішнього органа грудної або черевної порожнини або порожнини таза,

заочеревинного простору, розриви діафрагми, розриви передміхурової залози, розрив сечоводу,

розрив перетинкової частини сечовипускального каналу;

переломи заднього півкільця таза з розривом

клубовокирзового зчленування і порушенням безперервності тазового кільця або подвійні

переломи тазового кільця в передній і задній частинах з порушенням його безперервності;

вивихи та переломовивихи великих суглобів кінцівок;

закриті та відкриті переломи довгих кісток кінцівок;

множинні переломи п'ясних та плесневих кісток;

ушкодження крупної кровоносної судини: аорти, сонної

(загальної, внутрішньої, зовнішньої), підключичної, плечової, стегнової, підколінної артерій або супроводжуючих їх вен;

Термічні (хімічні) опіки IV ступеня з площею ураження, що перевищує 1% поверхні тіла;

Опіки III ступеня з площею ураження, що перевищує 10% поверхні тіла;

Опіки III ступеня кисті, стопи, ділянок великих суглобів, шиї, статевих органів з площею ураження, що перевищує 1% поверхні тіла;

Опіки II ступеня з площею ураження, що перевищує 20% поверхні тіла;

опіки дихальних шляхів з опіками обличчя і волосистої частини голови;

електротермічні ураження (низькото високовольтні) з ураженням шкіри та субфасціальних структур тіла;

Продовження Додатка В

відмороження, загальне охолодження організму;
радіаційні ураження середнього і важкого ступеня тяжкості;
переривання вагітності;
ушкодження периферичної нервової системи з функціональними порушеннями;
тривалі розлади здоров'я з тимчасовою втратою працездатності на 60 днів і більше;
стійка втрата працездатності (інвалідність);
травми органа зору, що супроводжуються порушенням зору.

3.2. Травми, що в гострий період супроводжуються:

шоком будь якого ступеня тяжкості і будь якого генезу;
комою різної етіології;
гострою серцевою або судинною недостатністю, колапсом, важким ступенем порушення мозкового кровообігу;
гострою нирковою або печінковою недостатністю;
гострою дихальною недостатністю;
розладом регіонального і органного кровообігу, що призводить до інфаркту внутрішніх органів, гангрені кінцівок, емболії (газової і жирової) судин головного мозку, тромбоемболії;
сепсисом.

3.3. Травми, які призвели до тяжких наслідків:

втрата зору, слуху, мови;
втрата якого небудь органу або повна втрата його функції (при цьому втрата найважливішої у функціональному відношенні частини кінцівки (кисті або стопи) прирівнюються до втрати руки або ноги);
психічні розлади;
втрата репродуктивної здатності;
невиправне понівечення обличчя.

4. До легких травм відносяться:

ушкодження, що не вказані в п. 3;
розлади здоров'я з тимчасовою втратою працездатності тривалістю до 60 днів.

Класифікатор видів подій, що призводять до нещасного випадку

1. Види подій, що призводять до нещасного випадку:

- 01 - дорожньо-транспортна пригода,
у тому числі:
 - 01.1 - наїзд транспортних засобів
- 02 - падіння потерпілого,
у тому числі:
 - 02.1 - під час пересування
 - 02.2 - з висоти
 - 02.3 - в колодязь, ємність, яму тощо
- 03 - падіння, обрушення, обвалення предметів, матеріалів, породи, ґрунту тощо,
у тому числі:
 - 03.1 - обрушення, обвалення будівель, споруд та їх елементів
 - 03.2 - обвалення та обрушення породи, ґрунту тощо
- 04 - дія предметів та деталей, що рухаються, розлітаються, обертаються,
у тому числі:
 - 04.1 - дія рухомих і таких, що обертаються, деталей обладнання, машин і механізмів
 - 04.2 - дія предметів, що розлітаються в результаті вибуху або руйнування приладів, посудин, які перебувають під тиском, у вакуумі
- 05 - ураження електричним струмом,
у тому числі:
 - 05.1 - у разі доторкання до ліній електропередачі та обірваних проводів
- 06 - дія підвищених температур (крім пожеж)
- 07 - дія шкідливих і токсичних речовин
- 08 - дія іонізуючого випромінювання
- 09 - показники важкості праці
- 10 - показники напруженості праці
- 11 - ушкодження внаслідок контакту з тваринами, комахами, іншими представниками фауни, а також флори
- 12 - утоплення
- 13 - асфіксія
- 14 - навмисне вбивство або травма, заподіяна іншою особою
- 15 - стихійне лихо
- 16 - пожежа
- 17 - вибух
- 18 - інші види

2. Причини нещасного випадку

Технічні:

- 01 - конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів виробництва
- 02 - конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність транспортних засобів
- 03 - неякісне розроблення або відсутність проектної документації на будівництво, реконструкцію виробничих об'єктів, будівель, споруд, обладнання, устаткування тощо
- 04 - неякісне виконання будівельних робіт
- 05 - недосконалість технологічного процесу, його невідповідність вимогам безпеки
- 06 - незадовільний технічний стан:
 - 06.1 - виробничих об'єктів, будинків, споруд, території
 - 06.2 - засобів виробництва
 - 06.3 - транспортних засобів

Продовження додатка Г

07 - незадовільний стан виробничого середовища (перевищення гранично допустимих концентрацій (рівнів) небезпечних та шкідливих виробничих факторів)

08 - інші

Організаційні:

09 - незадовільне функціонування, недосконалість або відсутність системи управління охороною праці

10 - недоліки під час навчання безпечним прийомам праці,

у тому числі:

10.1 - відсутність або неякісне проведення інструктажу;

10.2 - допуск до роботи без навчання та перевірки знань з охорони праці

11 - неякісне розроблення, недосконалість інструкцій з охорони праці або їх відсутність

12 - відсутність у посадових інструкціях визначення функціональних обов'язків з питань охорони праці

13 - порушення режиму праці та відпочинку

14 - відсутність або неякісне проведення медичного обстеження (профвідбору)

15 - невикористання засобів індивідуального захисту через незабезпеченість ними

16 - виконання робіт з відключеними, несправними засобами колективного захисту, системами сигналізації, вентиляції, освітлення тощо

17 - залучення до роботи працівників не за спеціальністю (професією)

18 - порушення технологічного процесу

19 - порушення вимог безпеки під час експлуатації обладнання, устаткування, машин, механізмів тощо

20 - порушення вимог безпеки під час експлуатації транспортних засобів

21 - порушення правил дорожнього руху

22 - незастосування засобів індивідуального захисту (за їх наявності)

23 - незастосування засобів колективного захисту (за їх наявності)

24 - порушення трудової і виробничої дисципліни, у тому числі:

24.1 - невиконання посадових обов'язків

24.2 - невиконання вимог інструкцій з охорони праці

25 - інші

Психофізіологічні:

26 - алкогольне, наркотичне сп'яніння, токсикологічне отруєння

27 - низька нервово-психічна стійкість

28 - незадовільні фізичні дані або стан здоров'я

29 - незадовільний психологічний клімат у колективі

30 - травмування внаслідок протиправних дій інших осіб

31 - інші причини

Бюджет Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України на 2015 р.

№	Показники	2015 (проект)
I	<i>Доходи</i>	
1	Оборотна касова готівка на покриття розривів	210 313,7
2	Резерв коштів на початок бюджетного періоду	34 000,0
3	Надходження	6 848 143,2
3.1	Внески роботодавців	6 819 500,6
3.2	Добровільні внески та інші надходження	5 005,6
3.3	Заборгованість від сплати страхових внесків минулих років	23 637,0
4	Прибуток, одержаний від розміщення тимчасово вільних коштів	
	Всього доходів	6 848 143,2
	<i>Видатки</i>	
1	Профілактика нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	20 736,0
2	Виплати, пов'язані з відшкодуванням Пенсійному фонду України виплачених ним пенсій по інвалідності внаслідок нещасного випадку та у зв'язку з втратою годувальника (у структурі видатків, починаючи з 2013 р.	62 458,0
3	Медична, професійна та соціальна реабілітація потерпілих на виробництві	392 426,7
4	Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті	7 024 432,6
5	Видатки по перерахуванню коштів (обслуговування банківськими установами та УДППЗ "Укрпошта"	34 905,8
6	Судові витрати на виконавчий збір	109,1
7	Витрати на забезпечення діяльності по обслуговуванню потерпілих та інвалідів	6 580,6
8	Видатки на створення лікувально-профілактичної бази Фонду	0,0
9	Витрати на заходи по координації роботи зі страхувальниками	2 259,2
10	Витрати на виконання інших робіт, пов'язаних із координацією страхової діяльності	5 858,1
11	Забезпечення правління та наглядової ради Фонду	183,1
12	Поточні видатки виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів	435 174,7
13	Капітальні видатки виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів	19 765,2
	Всього видатків	8 004 889,1
	Резерв коштів для забезпечення виконання завдань страхування від нещасного випадку	
	Залишок коштів на кінець року	-912 432,2

Додаток Е

Анкета для проведення опитуванні потенційних страхувальників

<i>Мета проведення дослідження</i>	Визначення відповідності існуючих програм страхування від нещасних випадків, що використовують приватні страховики до потреб потенційних страхувальників	
<i>Інструкція по заповненню анкети</i>	Обрати із запропонованого переліку факторів десять тих, які для Вас, як для потенційного страхувальника є найважливішими при придбанні полісу страхування від нещасних випадків. Шляхом бального оцінювання від 1 до 10 визначити найважливіші з них та їх пріоритет: 1- найменш пріоритетний фактор, 10 – найпріоритетніший фактор.	
Завчасно дякуємо за співпрацю у проведенні дослідження щодо визначення відповідності існуючих програм страхування від нещасних випадків, що застосовуються на страховому ринку України до потреб потенційних страхувальників. Просимо Вас висловити думку стосовно перелічених у анкеті завдань.		
№	Фактор	Ступінь пріоритетності
1	Вартість страхування (страховий тариф)	
2	Деталізований перелік страхових випадків	
3	Термін здійснення страхових виплат	
4	Можливість придбання полісу он-лайн	
5	Відсутність франшизи	
6	Можливість оплати полісу страхування он-лайн	
7	Зрозумілість умов страхування	
8	Можливість розрахувати вартість полісу он-лайн	
9	Можливість обирати термін страхування	
10	Можливість оплати страхового платежу частинами	
11	Широкий асортимент страхових програм	
12	Популярність на надійність СК	
13	Можливість обирати розмір страхової суми	
14	Широка мережа філій	
15	Обмеження щодо розмірів виплат	

Розподіл видів економічної
діяльності
за класами професійного ризику
виробництва

Код згідно зДК 009:2010	Найменування видів економічної діяльності
1 клас	
69.10	Діяльність у сфері права
70.10	Діяльність головних управлінь (хед-офісів)
71.20	Технічні випробування та дослідження
70.22	Консультавання з питань комерційної діяльності та керування
84.11	Державне управління загального характеру
84.12	Регулювання у сферах охорони здоров'я, освіти, культури та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування
84.13	Регулювання та сприяння ефективному веденню економічної діяльності
84.21	Міжнародна діяльність
84.22	Діяльність у сфері оборони
84.23	Діяльність у сфері юстиції та правосуддя
84.24	Діяльність у сфері охорони громадського порядку та безпеки
88.99	Надання іншої соціальної допомоги без забезпечення проживання, не віднесено до інших угруповань
94.11	Діяльність організацій промисловців і підприємців
94.12	Діяльність професійних громадських організацій
94.20	Діяльність професійних спілок
94.91	Діяльність релігійних організацій
94.92	Діяльність політичних організацій
94.99	Діяльність інших громадських організацій, не віднесена до інших угруповань
99.00	Діяльність екстериторіальних організацій і органів
2 клас	
49.31	Пасажирський наземний транспорт міського та приміського сполучення (в частині діяльності метрополітенів)
58.21	Видання комп'ютерних ігор
58.29	Видання іншого програмного забезпечення

62.01	Комп'ютерне програмування
62.02	Консультавання з питань інформатизації
62.03	Діяльність із керування комп'ютерним устаткуванням
62.09	Інша діяльність у сфері інформаційних технологій і комп'ютерних систем
63.11	Оброблення даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність
63.12	Веб-портали
63.99	Надання інших інформаційних послуг, не віднесених до інших угруповань
68.10	Купівля та продаж власного нерухомого майна
68.20	Надання в оренду та експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна
68.31	Агентства нерухомості
68.32	Управління нерухомим майном за винагороду або на основі контракту
69.20	Діяльність у сфері бухгалтерського обліку і аудиту; консультавання з питань оподаткування
70.21	Діяльність у сфері зв'язків із громадськістю
73.11	Рекламні агентства
73.12	Посередництво в розміщенні реклами в засобах масової інформації
73.20	Дослідження кон'юнктури ринку та виявлення громадської думки
74.10	Спеціалізована діяльність із дизайну
74.90	Інша професійна, наукова та технічна діяльність, не віднесена до інших угруповань
77.40	Лізинг інтелектуальної власності та подібних продуктів, крім творів, захищених авторськими правами
78.10	Діяльність агентств працевлаштування
78.20	Діяльність агентств тимчасового працевлаштування
78.30	Інша діяльність із забезпечення трудовими ресурсами
81.10	Комплексне обслуговування об'єктів
82.20	Діяльність телефонних центрів
82.30	Організування конгресів і торговельних виставок
82.91	Діяльність агентств із стягування платежів і бюро кредитних історій
82.99	Надання інших допоміжних комерційних послуг, не віднесених до інших угруповань

	3 клас		
85.10	Дошкільна освіта	47.24	Роздрібна торгівля хлібобулочними виробами, борошняними та цукровими кондитерськими виробами в спеціалізованих магазинах
85.20	Початкова освіта		
85.31	Загальна середня освіта	47.25	Роздрібна торгівля напоями в спеціалізованих магазинах
85.32	Професійно-технічна освіта	47.26	Роздрібна торгівля тютюновими виробами в спеціалізованих магазинах
85.41	Професійно-технічна освіта на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу	47.29	Роздрібна торгівля іншими продуктами харчування в спеціалізованих магазинах
85.42	Вища освіта	47.30	Роздрібна торгівля пальним
85.51	Освіта у сфері спорту та відпочинку	47.41	Роздрібна торгівля комп'ютерами, периферійним устаткуванням і програмним забезпеченням у спеціалізованих магазинах
85.52	Освіта у сфері культури	47.42	Роздрібна торгівля телекомунікаційним устаткуванням у спеціалізованих магазинах
85.53	Діяльність шкіл підготовки водіїв транспортних засобів	47.43	Роздрібна торгівля в спеціалізованих магазинах електронною апаратурою побутового призначення для приймання, записування, відтворення звуку і зображення
85.59	Інші види освіти, не віднесені до інших груп	47.51	Роздрібна торгівля текстильними товарами в спеціалізованих магазинах
85.60	Допоміжна діяльність у сфері освіти	47.52	Роздрібна торгівля залізними виробами, будівельними матеріалами та санітарно-технічними виробами в спеціалізованих магазинах
88.91	Денний догляд за дітьми	47.53	Роздрібна торгівля килимами, килимовими виробами, покриттям для стін і підлоги в спеціалізованих магазинах
	4 клас		
53.10	Діяльність національної пошти	47.54	Роздрібна торгівля побутовими електротоварами в спеціалізованих магазинах
53.20	Інша поштова та кур'єрська діяльність	47.59	Роздрібна торгівля меблями, освітлювальним приладдям та іншими товарами для дому в спеціалізованих магазинах
61.10	Діяльність у сфері проводового електрозв'язку	47.61	Роздрібна торгівля книгами в спеціалізованих магазинах
61.20	Діяльність у сфері безпроводового електрозв'язку	47.62	Роздрібна торгівля газетами та канцелярськими товарами в спеціалізованих магазинах
61.30	Діяльність у сфері супутникового електрозв'язку	47.63	Роздрібна торгівля аудіо- та відеозаписами в спеціалізованих магазинах
61.90	Інша діяльність у сфері електрозв'язку	47.64	Роздрібна торгівля спортивним інвентарем у спеціалізованих магазинах
	5 клас		
45.11	Торгівля автомобілями та легковими автотранспортними засобами	47.65	Роздрібна торгівля іграми та іграшками в спеціалізованих магазинах
45.19	Торгівля іншими автотранспортними засобами	47.71	Роздрібна торгівля одягом у спеціалізованих магазинах
45.31	Оптова торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів		
45.32	Роздрібна торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів		
45.40	Торгівля мотоциклами, деталями та приладдям до них, технічне обслуговування і ремонт мотоциклів (крім технічного обслуговування і ремонту мотоциклів)		
47.11	Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами		
47.19	Інші види роздрібної торгівлі в неспеціалізованих магазинах		
47.21	Роздрібна торгівля фруктами і овочами в спеціалізованих магазинах		
47.22	Роздрібна торгівля м'ясом і м'ясними продуктами в спеціалізованих магазинах		
47.23	Роздрібна торгівля рибою, ракоподібними та молюсками в спеціалізованих магазинах		

47.72	Роздрібна торгівля взуттям і шкіряними виробами в спеціалізованих магазинах	66.11	Управління фінансовими ринками
47.73	Роздрібна торгівля фармацевтичними товарами в спеціалізованих магазинах	66.12	Посередництво за договорами по цінних паперах або товарах
47.74	Роздрібна торгівля медичними та ортопедичними товарами в спеціалізованих магазинах	66.19	Інша допоміжна діяльність у сфері фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення
47.75	Роздрібна торгівля косметичними товарами та туалетними приналежностями в спеціалізованих магазинах	66.21	Оцінювання ризиків та завданої шкоди
47.76	Роздрібна торгівля квітами, рослинами, насінням, добривами, домашніми тваринами та кормами для них у спеціалізованих магазинах	66.22	Діяльність страхових агентів і брокерів
47.77	Роздрібна торгівля годинниками та ювелірними виробами в спеціалізованих магазинах	66.29	Інша допоміжна діяльність у сфері страхування та пенсійного забезпечення
47.78	Роздрібна торгівля іншими невживаними товарами в спеціалізованих магазинах	66.30	Управління фондами
47.79	Роздрібна торгівля уживаними товарами в магазинах	84.30	Діяльність у сфері обов'язкового соціального страхування 6 клас
47.81	Роздрібна торгівля з лотків і на ринках харчовими продуктами, напоями та тютюновими виробами	71.11	Діяльність у сфері архітектури 7 клас
47.82	Роздрібна торгівля з лотків і на ринках текстильними виробами, одягом і взуттям	55.20	Діяльність засобів розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання
47.89	Роздрібна торгівля з лотків і на ринках іншими товарами	55.30	Надання місць кемпінгами та стоянками для житлових автофургонів і причепів
47.91	Роздрібна торгівля, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет	58.11	Видання книг
47.99	Інші види роздрібно́ї торгівлі поза магазинами	58.12	Видання довідників і каталогів
56.10	Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування	58.13	Видання газет
56.21	Постачання готових страв для подій	58.14	Видання журналів і періодичних видань
56.29	Постачання інших готових страв	58.19	Інші види видавничої діяльності
56.30	Обслуговування напоями	63.91	Діяльність інформаційних агентств
64.11	Діяльність центрального банку	79.11	Діяльність туристичних агентств
64.19	Інші види грошового посередництва	79.12	Діяльність туристичних операторів
64.20	Діяльність холдингових компаній	79.90	Надання інших послуг із бронювання та пов'язана з цим діяльність
64.30	Трасти, фонди та подібні фінансові суб'єкти	86.10	Діяльність лікарняних закладів
64.91	Фінансовий лізинг	86.21	Загальна медична практика
64.92	Інші види кредитування	86.22	Спеціалізована медична практика
64.99	Надання інших фінансових послуг (крім страхування та пенсійного забезпечення), не віднесених до інших угруповань	86.23	Стоматологічна практика
65.11	Страховання життя	86.90	Інша діяльність у сфері охорони здоров'я
65.12	Інші види страхування, крім страхування життя	87.10	Діяльність із догляду за хворими із забезпеченням проживання
65.20	Перестраховання	87.20	Надання послуг догляду із забезпеченням проживання для осіб з розумовими вадами та хворих на наркоманію
65.30	Недержавне пенсійне забезпечення	87.30	Надання послуг догляду із забезпеченням проживання для осіб похилого віку та інвалідів
		87.90	Надання інших послуг догляду із забезпеченням проживання
		88.10	Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання для осіб похилого віку та інвалідів
		93.11	Функціонування спортивних споруд
		93.12	Діяльність спортивних клубів
		93.19	Інша діяльність у сфері спорту 8 клас
		74.30	Надання послуг перекладу
		77.21	Прокат товарів для спорту та відпочинку

77.22	Прокат відеозаписів і дисків		тролейбусних перевезень та нерегулярних автомобільних перевезень)
77.29	Прокат інших побутових виробів і предметів особистого вжитку	49.42	Надання послуг перевезення речей (переїзду)
81.21	Загальне прибирання будинків		Трубопровідний транспорт
81.22	Інша діяльність із прибирання будинків і промислових об'єктів	49.50	Космічний транспорт
81.29	Інші види діяльності з прибирання	51.22	Допоміжне обслуговування наземного транспорту (крім функціонування інфраструктури залізничного транспорту)
82.11	Надання комбінованих офісних адміністративних послуг	52.21	11 клас
82.19	Фотокопіювання, підготування документів та інша спеціалізована допоміжна офісна діяльність	03.11	Морське рибальство (в частині надання послуг, пов'язаних з риболовством)
93.13	Діяльність фітнес-центрів	03.12	Прісноводне рибальство (в частині надання послуг, пов'язаних з риболовством)
96.02	Надання послуг перукарнями та салонами краси	03.21	Морське рибництво (аквакультура) (крім діяльності риборозплідників і рибних ферм)
96.03	Організування поховань і надання суміжних послуг	03.22	Прісноводне рибництво (аквакультура) (крім діяльності риборозплідників і рибних ферм)
96.04	Діяльність із забезпечення фізичного комфорту	33.20	Установлення та монтаж машин і устаткування (в частині виробництва контрольно-вимірювальних приладів для промисловості)
96.09	Надання інших індивідуальних послуг, не віднесених до інших угруповань	72.11	Дослідження і експериментальні розробки у сфері біотехнологій
97.00	Діяльність домашніх господарств як роботодавців для домашньої прислуги	72.19	Дослідження та експериментальні розробки у сфері інших природничих і технічних наук
	9 клас	72.20	Дослідження та експериментальні розробки у сфері суспільних і гуманітарних наук
59.11	Виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм	91.01	Функціонування бібліотек і архівів (у частині функціонування архівів)
59.12	Компонування кіно- та відеофільмів, телевізійних програм	91.04	Функціонування ботанічних садів, зоопарків і природних заповідників (тільки в частині функціонування природних заповідників)
59.13	Розповсюдження кіно- та відеофільмів, телевізійних програм		12 клас
59.14	Демонстрація кінофільмів	35.22	Розподілення газоподібного палива через місцеві (локальні) трубопроводи
60.10	Діяльність у сфері радіомовлення	35.23	Торгівля газом через місцеві (локальні) трубопроводи
60.20	Діяльність у сфері телевізійного мовлення	37.00	Каналізація, відведення та очищення стічних вод
90.01	Театральна та концертна діяльність	38.11	Збирання безпечних відходів
90.02	Діяльність із підтримки театральних і концертних заходів	38.21	Оброблення та видалення безпечних відходів
90.03	Індивідуальна мистецька діяльність	39.00	Інша діяльність щодо поводження з відходами
90.04	Функціонування театральних і концертних залів	55.10	Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення
91.01	Функціонування бібліотек і архівів (в частині функціонування бібліотек)	55.90	Діяльність інших засобів тимчасового
91.02	Функціонування музеїв		
91.04	Функціонування ботанічних садів, зоопарків і природних заповідників (крім функціонування природних заповідників)		
92.00	Організування азартних ігор		
93.21	Функціонування атракціонів і тематичних парків		
93.29	Організування інших видів відпочинку та розваг		
	10 клас		
49.39	Інший пасажирський наземний транспорт, не віднесений до інших угруповань (крім міжміських		

84.25	розміщування Діяльність пожежних служб 13 клас	77.39	устаткування, у тому числі комп'ютерів Надання в оренду інших машин, устаткування та товарів, не віднесених до інших угруповань
18.11	Друкування газет		
18.12	Друкування інших видань	82.92	Пакування
18.13	Виготовлення друкарських форм та надання інших поліграфічних послуг	95.21	Ремонт електронної апаратури побутового призначення для приймання, записування, відтворювання звуку і зображення
18.14	Брошурувально-палітурна діяльність та надання пов'язаних з нею послуг 14 клас	95.22	Ремонт побутових приладів, домашнього та садового обладнання
13.92	Виробництво готових текстильних виробів, крім одягу (за індивідуальним замовленням населення)	95.23	Ремонт взуття та шкіряних виробів
13.93	Виробництво килимів і килимових виробів (за індивідуальним замовленням)	95.24	Ремонт меблів і домашнього начиння
13.96	Виробництво інших текстильних виробів технічного та промислового призначення (за індивідуальним замовленням)	95.25	Ремонт годинників і ювелірних виробів
13.99	Виробництво інших текстильних виробів, не віднесене до інших угруповань	95.29	Ремонт інших побутових виробів і предметів особистого вжитку
14.11	Виробництво одягу із шкіри (за індивідуальним замовленням)	96.01	Прання та хімічне чищення текстильних і хутряних виробів 15 клас
14.13	Виробництво іншого верхнього одягу (за індивідуальним замовленням)	19.20	Виробництво продуктів нафтоперероблення (за виключенням виробництва паливних брикетів) 16 клас
14.14	Виробництво спіднього одягу (за індивідуальним замовленням)	41.10	Організація будівництва будівель 17 клас
14.20	Виробництво виробів з хутра (за індивідуальним замовленням)	13.92	Виробництво готових текстильних виробів, крім одягу (за виключенням виробництва за індивідуальним замовленням населення)
14.39	Виробництво іншого трикотажного та в'язаного одягу (за індивідуальним замовленням)	14.11	Виробництво одягу із шкіри (за виключенням виробництва за індивідуальним замовленням населення)
15.12	Виробництво дорожніх виробів, сумок, лимарно-сідельних виробів із шкіри та інших матеріалів за індивідуальним замовленням)	14.12	Виробництво робочого одягу
15.20	Виробництво взуття (за індивідуальним замовленням)	14.13	Виробництво іншого верхнього одягу (за виключенням виробництва за індивідуальним замовленням населення)
18.20	Тиражування звуко-, відеозаписів та програмного забезпечення (за індивідуальним замовленням)	14.14	Виробництво спіднього одягу (за виключенням виробництва за індивідуальним замовленням населення)
31.01	Виробництво меблів для офісів і підприємств торгівлі	14.19	Виробництво іншого одягу та аксесуарів
31.02	Виробництво кухонних меблів (за індивідуальним замовленням)	14.20	Виробництво виробів з хутра (за виключенням виробництва за індивідуальним замовленням населення)
31.09	Виробництво інших меблів (за індивідуальним замовленням)	15.11	Дублення шкір та оздоблення шкіри; вичинка і фарбування хутра
45.20	Технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів	15.12	Виробництво дорожніх виробів, сумок, лимарно-сідельних виробів із шкіри та інших матеріалів (за виключенням виробництва за індивідуальним замовленням населення)
45.40	Торгівля мотоциклами, деталями та приладдям до них, технічне обслуговування і ремонт мотоциклів (у частині технічного обслуговування і ремонту мотоциклів)	15.20	Виробництво взуття (за виключенням виробництва за індивідуальним замовленням населення)
74.20	Діяльність у сфері фотографії	32.13	Виробництво біжутерії та подібних виробів
77.33	Надання в оренду офісних машин і		

32.91	Виробництво мітел і щіток	10.82	Виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів
35.11	Виробництво електроенергії	10.83	Виробництво чаю та кави
35.12	Передача електроенергії	10.84	Виробництво прянощів і приправ
35.13	Розподілення електроенергії	10.85	Виробництво готової їжі та страв
35.14	Торгівля електроенергією	10.86	Виробництво дитячого харчування та дієтичних харчових продуктів
35.30	Постачання пари, гарячої води та кондиційованого повітря 18 клас	10.89	Виробництво інших харчових продуктів, не віднесене до інших угруповань
06.10	Добування сирової нафти (крім розробки бітумінозного сланцю та бітумінозного пісковика)	11.01	Дистиляція, ректифікація та змішування спиртних напоїв
09.10	Надання допоміжних послуг у сфері добування нафти та природного газу (крім підготовки газу для транспортування) 19 клас	11.02	Виробництво виноградних вин
51.10	Пасажирський авіаційний транспорт	11.03	Виробництво сидру та інших плодово-ягідних вин
51.21	Вантажний авіаційний транспорт	11.04	Виробництво інших недистильованих напоїв із зброджуваних продуктів
52.23	Допоміжне обслуговування авіаційного транспорту 20 клас	11.05	Виробництво пива
06.20	Добування природного газу	11.06	Виробництво солоду
09.10	Надання допоміжних послуг у сфері добування нафти та природного газу (в частині підготовки газу для транспортування)	11.07	Виробництво безалкогольних напоїв; виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки
35.21	Виробництво газу 21 клас	12.00	Виробництво тютюнових виробів
08.93	Добування солі	20.42	Виробництво парфумерних та косметичних засобів
10.11	Виробництво м'яса	20.52	Виробництво клеїв
10.12	Виробництво м'яса свійської птиці	20.53	Виробництво ефірних олій 22 клас
10.13	Виробництво м'ясних продуктів	01.11	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
10.31	Перероблення та консервування картоплі	01.12	Вирощування рису
10.32	Виробництво фруктових і овочевих соків	01.13	Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів
10.39	Інші види перероблення та консервування фруктів і овочів	01.14	Вирощування цукрової тростини
10.41	Виробництво олій та тваринних жирів	01.15	Вирощування тютюну
10.42	Виробництво маргарину і подібних харчових жирів	01.16	Вирощування прядивних культур
10.51	Перероблення молока, виробництво масла та сиру	01.19	Вирощування інших однорічних і дворічних культур
10.52	Виробництво морозива	01.21	Вирощування винограду
10.62	Виробництво крохмалів та крохмальних продуктів	01.22	Вирощування тропічних і субтропічних фруктів
10.71	Виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання	01.23	Вирощування цитрусових
10.72	Виробництво сухарів і сухого печива; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок тривалого зберігання	01.24	Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів
10.73	Виробництво макаронних виробів та подібних борошняних виробів	01.25	Вирощування ягід, горіхів, інших плодових дерев і чагарників
10.81	Виробництво цукру	01.26	Вирощування олійних плодів
		01.27	Вирощування культур для виробництва напоїв
		01.28	Вирощування пряних, ароматичних і лікарських культур
		01.29	Вирощування інших багаторічних культур
		01.30	Відтворення рослин
		01.41	Розведення великої рогатої худоби

	молочних порід		санітарно-технічними виробами
01.42	Розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів	46.14	Діяльність посередників у торгівлі машинами, промисловим устаткуванням, суднами та літаками
01.43	Розведення коней та інших тварин родини конячих	46.15	Діяльність посередників у торгівлі меблями, господарськими товарами, залізними та іншими металевими виробами
01.44	Розведення верблюдів та інших тварин родини верблюдячих	46.16	Діяльність посередників у торгівлі текстильними виробами, одягом, хутром, взуттям і шкіряними виробами
01.45	Розведення овець і кіз	46.17	Діяльність посередників у торгівлі продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами
01.46	Розведення свиней	46.18	Діяльність посередників, що спеціалізуються в торгівлі іншими товарами
01.47	Розведення свійської птиці	46.19	Діяльність посередників у торгівлі товарами широкого асортименту
01.49	Розведення інших тварин	46.21	Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин
01.50	Змішане сільське господарство	46.22	Оптова торгівля квітами та рослинами
18.20	Тиражування звуко-, відеозаписів та програмного забезпечення (крім тиражування записів програмного забезпечення комп'ютерів та тиражування за індивідуальним замовленням населення)	46.23	Оптова торгівля живими тваринами
25.72	Виробництво замків і дверних петель	46.24	Оптова торгівля шкірсировиною, шкурами та шкірою
25.93	Виробництво виробів із дроту, ланцюгів і пружин (крім виробництва виробів з дроту)	46.31	Оптова торгівля фруктами та овочами
25.94	Виробництво кріпильних і гвинтованих виробів	46.32	Оптова торгівля м'ясом і м'ясними продуктами
30.92	Виробництво велосипедів, дитячих та інвалідних колясок (у частині виробництва інвалідних колясок)	46.33	Оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовим оліями та жирами
32.11	Карбування монет	46.34	Оптова торгівля напоями
32.20	Виробництво музичних інструментів	46.35	Оптова торгівля тютюновими виробами
32.30	Виробництво спортивних товарів	46.36	Оптова торгівля цукром, шоколадом і кондитерськими виробами
32.40	Виробництво ігор та іграшок	46.37	Оптова торгівля кавою, чаєм, какао та прянощами
32.99	Виробництво іншої продукції, не віднесене до інших угруповань	46.38	Оптова торгівля іншими продуктами харчування, у тому числі рибою, ракоподібними і молюсками
33.19	Ремонт і технічне обслуговування інших машин та устаткування	46.39	Неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами
38.32	Відновлення відсортованих відходів (у частині оброблення металевих відходів, брухту чорних та кольорових металів)	46.41	Оптова торгівля текстильними товарами
45.20	Технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів (підприємствами)	46.42	Оптова торгівля одягом і взуттям
59.20	Видання звукозаписів	46.43	Оптова торгівля побутовими електротоварами та електронною апаратурою побутового призначення для приймання, записування, відтворення звуку і зображення
80.10	Діяльність приватних охоронних служб	46.44	Оптова торгівля фарфором, скляним посудом і засобами для чищення
80.20	Обслуговування систем безпеки	46.45	Оптова торгівля парфумними та косметичними товарами
80.30	Проведення розслідувань	46.46	Оптова торгівля фармацевтичними
46.11	Діяльність посередників у торгівлі сільськогосподарською сировиною, живими тваринами, текстильною сировиною та напівфабрикатами		
46.12	Діяльність посередників у торгівлі паливом, рудами, металами та промисловими хімічними речовинами		
46.13	Діяльність посередників у торгівлі деревиною, будівельними матеріалами та		

	товарами		24 клас
46.47	Оптова торгівля меблями, килимами і освітлювальним приладдям	01.61	Допоміжна діяльність у рослинництві
46.48	Оптова торгівля годинниками та ювелірними виробами	01.62	Допоміжна діяльність у тваринництві
46.49	Оптова торгівля іншими товарами господарського призначення	01.63	Післяурожайна діяльність
46.51	Оптова торгівля комп'ютерами, периферійним устаткуванням і програмним забезпеченням	01.64	Оброблення насіння для відтворення
46.52	Оптова торгівля електронним і телекомунікаційним устаткуванням, деталями до нього	01.70	Мисливство, відловлювання тварин та надання пов'язаних з ними послуг
46.61	Оптова торгівля сільськогосподарськими машинами та устаткуванням	02.10	Лісівництво та інша діяльність у лісовому господарстві
46.62	Оптова торгівля верстатами	02.20	Лісозаготівлі
46.63	Оптова торгівля машинами і устаткуванням для добувної промисловості та будівництва	02.30	Збирання дикорослих недеревних продуктів
46.64	Оптова торгівля машинами і устаткуванням для текстильного, швейного та трикотажного виробництва	02.40	Надання допоміжних послуг у лісовому господарстві
46.65	Оптова торгівля офісними меблями	75.00	Ветеринарна діяльність
46.66	Оптова торгівля іншими офісними машинами і устаткуванням	81.30	Надання ландшафтних послуг
46.69	Оптова торгівля іншими машинами і устаткуванням		25 клас
46.71	Оптова торгівля твердим, рідким, газоподібним паливом і подібними продуктами	49.31	Пасажирський наземний транспорт міського та приміського сполучення (в частині діяльності трамвайного та тролейбусного транспорту)
46.72	Оптова торгівля металами та металевими рудами	49.39	Інший пасажирський наземний транспорт, не віднесений до інших угруповань
46.73	Оптова торгівля деревиною, будівельними матеріалами та санітарно-технічним обладнанням	50.10	Пасажирський морський транспорт
46.74	Оптова торгівля залізними виробами, водопровідним та опалювальним устаткуванням і приладдям до нього	50.20	Вантажний морський транспорт
46.75	Оптова торгівля хімічними продуктами	50.30	Пасажирський річковий транспорт
46.76	Оптова торгівля іншими проміжними продуктами	50.40	Вантажний річковий транспорт
46.77	Оптова торгівля відходами та брухтом	52.22	Допоміжне обслуговування водного транспорту
46.90	Неспеціалізована оптова торгівля		26 клас
52.10	Складське господарство	25.40	Виробництво зброї та боєприпасів
77.11	Надання в оренду автомобілів і легкових автотранспортних засобів	30.40	Виробництво військових транспортних засобів
77.12	Надання в оренду вантажних автомобілів		27 клас
77.31	Надання в оренду сільськогосподарських машин і устаткування	30.30	Виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування
77.32	Надання в оренду будівельних машин і устаткування	33.16	Ремонт і технічне обслуговування повітряних та космічних літальних апаратів
77.34	Надання в оренду водних транспортних засобів		28 клас
77.35	Надання в оренду повітряних транспортних засобів	10.20	Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків
			29 клас
		08.99	Добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів, не віднесено до інших угруповань (в частині видобування дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння)
		21.10	Виробництво основних фармацевтичних продуктів
		21.20	Виробництво фармацевтичних препаратів та матеріалів
		24.41	Виробництво дорогоцінних металів

32.50	Виробництво медичних і стоматологічних інструментів та матеріалів	інфраструктури залізничного транспорту)
	30 клас	32 клас
18.20	Тиражування звуко-, відеозаписів та програмного забезпечення (в частині тиражування записів програмного забезпечення комп'ютерів, крім тиражування за індивідуальним замовленням)	27.51 Виробництво електричних побутових приладів
26.20	Виробництво комп'ютерів і периферійного устаткування	27.52 Виробництво неелектричних побутових приладів
26.51	Виробництво інструментів і обладнання для вимірювання, дослідження та навігації	28.29 Виробництво інших машин і устаткування загального призначення, не віднесено до інших угруповань
26.52	Виробництво годинників	28.93 Виробництво машин і устаткування для виготовлення харчових продуктів та напоїв, перероблення тютюну
26.60	Виробництво радіологічного, електромедичного і електротерапевтичного устаткування	28.94 Виробництво машин і устаткування для виготовлення текстильних, швейних, хутряних та шкіряних виробів
26.70	Виробництво оптичних приладів і фотографічного устаткування	33 клас
27.12	Виробництво електророзподільчої та контрольної апаратури	17.11 Виробництво паперової маси
27.33	Виробництво електромонтажних пристроїв	17.12 Виробництво паперу та картону
28.23	Виробництво офісних машин і устаткування, крім комп'ютерів та периферійного устаткування	17.21 Виробництво гофрованого паперу і картону, паперової та картонної тари
33.12	Ремонт і технічне обслуговування машин та устаткування промислового призначення (в частині ремонту і технічного обслуговування офісної техніки)	17.22 Виробництво паперових виробів господарсько-побутового та санітарно-гігієнічного призначення
33.20	Установлення та монтаж машин і устаткування (в частині монтажу конторських машин, електронно-обчислювальних машин та іншого устаткування для оброблення інформації)	17.23 Виробництво паперових канцелярських виробів
95.11	Ремонт комп'ютерів і периферійного устаткування	17.24 Виробництво шпалер
	31 клас	17.29 Виробництво інших виробів з паперу та картону
20.17	Виробництво синтетичного каучуку у первинних формах	38.32 Відновлення відсортованих відходів (у частині оброблення паперу та картону)
22.11	Виробництво гумових шин, покриттів та камер; відновлення протектора гумових шин і покриттів	49.31 Пасажирський наземний транспорт міського та приміського сполучення (крім діяльності метрополітену, трамвайного та тролейбусного транспорту)
22.19	Виробництво інших гумових виробів	49.32 Надання послуг таксі
38.32	Відновлення відсортованих відходів (у частині перероблення відходів, брухту та регенерації гуми)	49.39 Інший пасажирський наземний транспорт, не віднесений до інших угруповань (в частині нерегулярних автомобільних перевезень)
49.10	Пасажирський залізничний транспорт міжміського сполучення	49.41 Вантажний автомобільний транспорт
49.20	Вантажний залізничний транспорт	52.29 Інша допоміжна діяльність у сфері транспорту
52.21	Допоміжне обслуговування наземного транспорту (в частині функціонування	34 клас
		10.61 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості
		35 клас
		71.12 Діяльність у сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного консультування в цих сферах
		36 клас
		26.11 Виробництво електронних компонентів
		26.12 Виробництво змонтованих електронних плат

	37 клас	06.10	Добування сирової нафти (в частині розробки бігумінозного сланцю та бігумінозного пісковика)
25.21	Виробництво радіаторів і котлів центрального опалення	19.20	Виробництво продуктів нафтоперероблення (в частині виробництва паливних брикетів)
28.21	Виробництво духових шаф, печей і пічних пальників	42 клас	
36.00	Забір очищення та постачання води	10.91	Виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах
	38 клас	10.92	Виробництво готових кормів для домашніх тварин
08.91	Добування мінеральної сировини для хімічної промисловості та виробництва мінеральних добрив	43 клас	
20.11	Виробництво промислових газів	07.29	Добування руд інших кольорових металів (у частині видобування алюмінієвої сировини, нікелевої руди, ртутної руди, цинкової руди, титанової руди)
20.12	Виробництво барвників та пігментів	24.42	Виробництво алюмінію
20.13	Виробництво іншої основної неорганічної хімічної продукції	24.43	Виробництво свинцю, цинку і олова
20.14	Виробництво іншої основної органічної хімічної продукції	24.44	Виробництво міді
20.15	Виробництво добрив та азотних сполук	24.45	Виробництво інших кольорових металів (крім виробництва хрому, марганцю, нікелю)
20.16	Виробництво пластмас у первинних формах	24.53	Лиття легких кольорових металів
20.20	Виробництво пестицидів та іншої агрохімічної продукції	24.54	Лиття інших кольорових металів
20.30	Виробництво фарб, лаків та подібної продукції, друкарської фарби і мастик	25.50	Кування, пресування, штампування, профілювання; порошкова металургія
20.41	Виробництво мила та миючих засобів, засобів для чищення і полірування	44 клас	
20.51	Виробництво вибухових речовин	16.21	Виробництво фанери, дерев'яних плит і панелей, шпону
20.59	Виробництво іншої хімічної продукції, не віднесене до інших угруповань	16.22	Виробництво щитового паркету
20.60	Виробництво штучних та синтетичних волокон	16.23	Виробництво інших дерев'яних будівельних конструкцій і столярних виробів
22.21	Виробництво плит, листів, труб і профілів із пластмас	16.24	Виробництво дерев'яної тари
22.22	Виробництво тари з пластмас	16.29	Виробництво інших виробів з деревини; виготовлення виробів з корка, соломки та рослинних матеріалів для плетіння
22.23	Виробництво будівельних виробів із пластмас (крім виробництва лінолеуму та покриття для підлоги)	31.01	Виробництво меблів для офісів і підприємств торгівлі (крім виробництва за індивідуальним замовленням)
22.29	Виробництво інших виробів із пластмас	31.02	Виробництво кухонних меблів (крім виробництва за індивідуальним замовленням)
26.80	Виробництво магнітних і оптичних носіїв даних	31.03	Виробництво матраців
38.32	Відновлення відсортованих відходів (у частині оброблення пластичних мас)	31.09	Виробництво інших меблів (крім виробництва за індивідуальним замовленням)
	39 клас	95.24	Ремонт меблів і домашнього начиння (крім ремонту за індивідуальним замовленням)
26.30	Виробництво обладнання зв'язку	45 клас	
26.40	Виробництво електронної апаратури побутового призначення для приймання, записування та відтворення звуку і зображення	25.12	Виробництво металевих дверей і вікон
	40 клас	25.29	Виробництво інших металевих баків, резервуарів і контейнерів
52.24	Транспортне оброблення вантажів	25.71	Виробництво столових приборів
	41 клас		
05.10	Добування кам'яного вугілля (в частині відкритого видобування кам'яного вугілля)		
05.20	Добування бурого вугілля		

25.91	Виробництво сталевих бочок і подібних контейнерів		волокон)
25.92	Виробництво легких металевих паковань		48 клас
25.93	Виробництво виробів із дроту, ланцюгів і пружин (у частині виробництва виробів з дроту)	28.92	Виробництво машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва (в частині виробництва будівельних машин і обладнання)
25.99	Виробництво інших готових металевих виробів, не віднесене до інших угруповань		49 клас
25.61	Оброблення металів та нанесення покриття на метали	08.11	Добування декоративного і будівельного каменю, вапняку, гіпсу, крейди та глинистого сланцю
25.62	Механічне оброблення металевих виробів	08.12	Добування піску, гравію, глини і каоліну
33.11	Ремонт і технічне обслуговування готових металевих виробів	08.99	Добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів, не віднесене до інших угруповань (крім видобування дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння)
	46 клас		
23.11	Виробництво листового скла		
23.12	Формування і оброблення листового скла	09.90	Надання допоміжних послуг у сфері добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів
23.13	Виробництво порожнистого скла		
23.14	Виробництво скловолокна		
23.19	Виробництво та оброблення інших скляних виробів, у тому числі технічних	22.23	Виробництво будівельних виробів із пластмас (у частині виробництва лінолеуму та покриття для підлоги)
23.41	Виробництво господарських і декоративних керамічних виробів	23.31	Виробництво керамічних плиток та плит
23.49	Виробництво інших керамічних виробів	23.32	Виробництво цегли, черепиці та інших будівельних виробів з випаленої глини
38.32	Відновлення відсортованих відходів (у частині оброблення скла)	23.42	Виробництво керамічних санітарно-технічних виробів
	47 клас		
13.10	Підготовка та прядіння текстильних волокон	23.44	Виробництво інших керамічних виробів технічного призначення
13.20	Ткацьке виробництво	23.51	Виробництво цементу
13.30	Оздоблення текстильних виробів	23.52	Виробництво вапна та гіпсових сумішей
13.91	Виробництво трикотажного полотна	23.61	Виготовлення виробів із бетону для будівництва
13.93	Виробництво килимів і килимових виробів (крім виробництва за індивідуальним замовленням)	23.62	Виготовлення виробів із гіпсу для будівництва
13.94	Виробництво канатів, мотузок, шпагату та сіток	23.63	Виробництво бетонних розчинів, готових для використання
13.95	Виробництво нетканих текстильних матеріалів та виробів із них, крім одягу	23.64	Виробництво сухих будівельних сумішей
13.96	Виробництво інших текстильних виробів технічного та промислового призначення (крім виробництва за індивідуальним замовленням)	23.69	Виробництво інших виробів із бетону, гіпсу та цементу
13.99	Виробництво інших текстильних виробів, не віднесене до інших угруповань (крім виробництва за індивідуальним замовленням населення)	23.70	Оброблення декоративного та будівельного каменю
14.31	Виробництво панчішно-шкарпеткових виробів	23.99	Виробництво неметалевих мінеральних виробів, не віднесене до інших угруповань
14.39	Виробництво іншого трикотажного та в'язаного одягу (крім виробництва за індивідуальним замовленням)	38.32	Відновлення відсортованих відходів (у частині оброблення залізобетонних та бетонних виробів)
38.32	Відновлення відсортованих відходів (у частині оброблення текстильних		50 клас
		33.13	Ремонт і технічне обслуговування електронного і оптичного устаткування (в частині ремонту медичного, хірургічного та ортопедичного устаткування)

	51 клас	27.20	Виробництво батарей і акумуляторів
23.91	Виробництво абразивних виробів	27.31	Виробництво волоконно-оптичних кабелів
25.73	Виробництво інструментів	27.32	Виробництво інших видів електронних і електричних проводів та кабелів
28.15	Виробництво підшипників, зубчастих передач, елементів механічних передач і приводів	27.40	Виробництво електричного освітлювального устаткування
28.24	Виробництво ручних електромеханічних і пневматичних інструментів	27.90	Виробництво іншого електричного устаткування
28.41	Виробництво металообробних машин	28.11	Виробництво двигунів і турбін, крім авіаційних, автотранспортних та мотоциклетних двигунів
28.49	Виробництво інших верстатів	28.12	Виробництво гідравлічного та пневматичного устаткування
	52 клас	28.13	Виробництво інших pomp і компресорів
33.20	Установлення та монтаж машин і устаткування (крім виробництва контрольно-вимірювальних приладів для промисловості, монтажу конторських машин, електронно-обчислювальних машин та іншого устаткування для оброблення інформації)	28.14	Виробництво інших кранів і клапанів
41.20	Будівництво житлових і нежитлових будівель	28.22	Виробництво підйимального та вантажно-розвантажувального устаткування
42.11	Будівництво доріг і автострад	28.25	Виробництво промислового холодильного та вентиляційного устаткування
42.12	Будівництво залізниць і метрополітену	28.92	Виробництво машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва
42.13	Будівництво мостів і тунелів		
42.21	Будівництво трубопроводів	28.91	Виробництво машин і устаткування для металургії
42.22	Будівництво споруд електропостачання та телекомунікацій	28.95	Виробництво машин і устаткування для виготовлення паперу та картону
42.91	Будівництво водних споруд	28.96	Виробництво машин і устаткування для виготовлення пластмас та гуми
42.99	Будівництво інших споруд, не віднесені до інших угруповань	28.99	Виробництво інших машин і устаткування спеціального призначення, не віднесені до інших угруповань
43.11	Знесення	30.20	Виробництво залізничних локомотивів і рухомого складу
43.12	Підготовчі роботи на будівельному майданчику	30.99	Виробництво інших транспортних засобів і обладнання, не віднесені до інших угруповань
43.13	Розвідувальне буріння		
43.21	Електромонтажні роботи		
43.22	Монтаж водопровідних мереж, систем опалення та кондиціонування		
43.29	Інші будівельно-монтажні роботи		
43.31	Штукатурні роботи		
43.32	Установлення столярних виробів		
43.33	Покриття підлоги та облицювання стін	33.12	Ремонт і технічне обслуговування машин та устаткування промислового призначення (крім ремонту і технічного обслуговування офісної техніки)
43.34	Малярні роботи та скління	33.13	Ремонт і технічне обслуговування електронного та оптичного устаткування (крім ремонту медичного, хірургічного та ортопедичного устаткування)
43.39	Інші роботи із завершення будівництва	33.14	Ремонт і технічне обслуговування електричного устаткування
43.91	Покрівельні роботи	33.17	Ремонт і технічне обслуговування інших транспортних засобів
43.99	Інші спеціалізовані будівельні роботи	45.20	Технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів (у частині проведення підприємствами капітального ремонту)
91.03	Діяльність із охорони та використання пам'яток історії, будівель та інших пам'яток культури		
	53 клас		
23.43	Виробництво керамічних електроізоляторів та ізоляційної арматури		
25.30	Виробництво парових котлів, крім котлів центрального опалення		
27.11	Виробництво електродвигунів, генераторів і трансформаторів		

95.12	Ремонт обладнання зв'язку 55 клас		послуг, пов'язаних з риболовством)
19.10	Виробництво коксу та коксопродуктів	03.12	Прісноводне рибальство (крім надання послуг, пов'язаних з риболовством)
23.20	Виробництво вогнетривких виробів	03.21	Морське рибництво (аквакультура) (в частині діяльності риборозплідників і рибних ферм)
24.10	Виробництво чавуну, сталі та феросплавів	03.22	Прісноводне рибництво (аквакультура)
24.20	Виробництво труб, порожнистих профілів та фігінгів із сталі		61 клас
24.31	Холодне волочіння прутків і профілів		
24.32	Холодний прокат вузької штаби		
24.33	Холодне штампування та гнуття	08.92	Добування торфу 62 клас
24.34	Холодне волочіння дроту	07.29	Добування руд інших кольорових металів (крім видобування алюмінієвої сировини, нікелевої руди, ртутної руди, цинкової руди, титанової руди та видобування і збагачення марганцевої руди) 63 клас
24.45	Виробництво інших кольорових металів (у частині виробництва хрому, марганцю, нікелю)		
24.51	Лиття чавуну		
24.52	Лиття сталі 56 клас	38.31	Демонтаж (розбирання) машин і устаткування
32.12	Виробництво ювелірних і подібних виробів 57 клас	38.32	Відновлення відсортованих відходів (у частині оброблення відходів та брухту дорогоцінних металів) 64 клас
23.65	Виготовлення виробів із волокнистого цементу 58 клас	07.10	Добування залізних руд (крім відкритого видобутку)
28.30	Виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства (в частині виробництва машин і устаткування для сільського господарства та лісівництва)	07.29	Добування руд інших кольорових металів (у частині підземного видобування та збагачення марганцевої руди) 65 клас
29.10	Виробництво автотранспортних засобів	07.21	Добування уранових і торієвих руд
29.20	Виробництво кузовів для автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	24.46	Виробництво ядерних матеріалів
29.31	Виробництво електричного та електронного устаткування для автотранспортних засобів	38.12	Збирання небезпечних відходів
29.32	Виробництво інших вузлів, деталей і приладдя для автотранспортних засобів	38.22	Оброблення та видалення небезпечних відходів 66 клас
30.91	Виробництво мотоциклів	16.10	Лісопилне та стругальне виробництво
30.92	Виробництво велосипедів, дитячих та інвалідних колясок (крім виробництва інвалідних колясок) 59 клас	25.11	Виробництво будівельних металевих конструкцій і частин конструкцій 67 клас
07.10	Добування залізних руд (у разі відкритого видобутку)	05.10	Добування кам'яного вугілля (крім відкритого видобування кам'яного вугілля)
07.29	Добування руд інших кольорових металів (у частині відкритого видобування та збагачення марганцевої руди)		
30.11	Будування суден і плавучих конструкцій		
30.12	Будування прогулянкових і спортивних човнів		
33.15	Ремонт і технічне обслуговування суден та човнів 60 клас		
03.11	Морське рибальство (крім надання		

